ΑΠΑΝΤΑ, ΜΑΞΙΜΟΥ τοῦ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ [*]

7ος Τόμος - 14 S...746
... συνέχεια ... ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ 746

7ος Τόμος - 14 S

... συνέχεια ... ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ [*]

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΘΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

(≡14S_**014**≡> § 1. Ἀρεοπαγίτου: Ὅτι τά γνωρίσματα, ἅπερ εἶχον Ἕλληνες ἔτι ὄντες οἱ πάλαι ἅγιοι, καί μετά τό ἐπιστρέψαι πρός Χριστόν ἀνερυθριάστως ἐπέγραφον ἑαυτοῖς· ἰδού γάρ Ἀρεοπαγίτην ἐπωνόμασεν ἑαυτόν, ὡς καί ὁ θεῖος Ἰουστῖνος ἐν τῷ Πρός Ἕλληνας λόγῳ, Ἰουστίνου Φιλοσόφου.

Συμπρεσβυτέρῳ: Ὅτι τό τοῦ πρεσβυτέρου ὄνομα καί τόν ἐπίσκοπον δηλοῖ, ἐπίσκοπος δέ καί ὁ πρεσβύτερος· καί τοῦτο δηλοῦται ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔνθα ἐν Ἀσίᾳ συντάσσεται ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῆς ὁ Παῦλος.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

§ 1. Θεολογικάς: Σημείωσαι, ὅτι ἑτέρα πραγματεία πεπόνηται τῷ πατρί οἱονεί προεισαγωγή τις καί προθεωρία στοιχειώδης τῶν περί Θεοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς σποράδην εἰρημένων· ἤτοι ἐπίμνησις ἦν ἥστινος κατά ἀκολουθίαν ἡ παροῦσα αὐτῷ πεπραγμάτευται.

Οὐκ ἐν πειθοῖς: Ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ἐκ τῶν αἰσθητῶν τάς πιθανότητας τῶν ἀποδείξεων ἐρανίζεται· ἡ γάρ μεγάλη τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκη τῆς γεωμετρίας τάς ἀφορμάς παραλαμβάνει, ἐπί δέ τῶν ἀσωμάτων, μᾶλλον δέ καί ὑπερασωμάτων καί (≡14S_**016**≡>

---

[*] Τό ἔργο τοῦ ἁγίου Μαξίμου χωρίστηκε σέ τόμους καί ἀναγράφονται οἱ σελίδες σύμφωνα μέ τή σειρά "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ" τῶν ἐκδόσεων "ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ" Θεσσαλονίκη 1992, ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ, γιά νά μπορεῖ εὔκολα ὁ ἀναγνώστης νά συμβουλεύεται μετάφραση. Τό κείμενο προέρχεται ἀπό τρεῖς πηγές: **1)** ἀπό τήν ἠλεκτρονική βιβλιοθήκη ἑλληνικῶν κειμένων, Thesaurus Linguae Graecae, TLG (http://www.tlg.uci.edu), **2)** κείμενα πού δέν περιλαμβάνονται στό TLG ἀπό τήν πατρολογία τοῦ Migne, τόμος 90ος καί 91ος (τά δακτυλογράφησε ἡ μητέρα τοῦ π. Ἀρσενίου Μέσκου), καί **3)** τά σχόλια στά ἔργα τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη ἀπό τίς ἐκδόσεις ΒΥΖΑΝΤΙΟ, τό κείμενο περάστηκε ἀπό σκάνερ, ἀκολούθησε ὀπτική ἀναγνώριση χαρακτήρων καί ἔλεγχος.

Τόμος καί σελίδα γιά τίς ἐκδόσεις ΒΥΖΑΝΤΙΟ ἀναγράφονται μέ τόν ἀκόλουθο τρόπο: (≡15B_**010**≡>, δηλαδή ἀκολουθεῖ ἡ δέκατη σελίδα τοῦ 15Β τόμου. Ἐπίσης ὑπάρχει καί ἔνδειξη γιά τήν σελίδα τῆς πατρολογίας Migne (=0364=) ὅταν τό κείμενο προέρχεται ἀπό ἐκεῖ.

[*] Τό κείμενο προέρχεται ἀπό τῆς ἐκδόσεις "ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ" τῆς σειρᾶς "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ" Θεσσαλονίκη 1992, ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ, **τόμος 14 Ε**. Πέρασε ἀπό σκάνερ, ἀκολούθησε ὀπτική ἀναγνώριση χαρακτήρων καί ἔλεγχος.

ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν, πῶς ἄν τις λογικῶς ἐπιστήσειεν ἀνερμηνεύτως, εἰ μή μόλις τῷ ἀκροτάτῳ ἄνθει τοῦ νοῦ τήν περί Θεοῦ ἀγνωσίαν, ὅτι ποτέ ἐστι διά τῆς εἰλικρινοῦς εὐσεβείας, ἀλαλήτως συννοεῖν δυνάμενος; ,

Ἐννοῆσαί τι περί τῆς ὑπερουσίου: Ὑπερούσιος ὁ Θεός, ὡς ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν θεωρούμενος, εἴτε νοητήν, εἴτε νοεράν, πολλῷ δέ μᾶλλον αἰσθητήν.

Ὑπερουσιότητος: Εἰ οὐσία λέγεται παρά τό εἶναι, τό δέ εἶναι παραγωγῆς τινος ἔννοιαν ὑπογράφει, οὐκ ἄν λέγοιτο κυρίως οὐσία ἐπί Θεοῦ. Πάσης γάρ οὐσίας ὑπέρκειται ὁ Θεός. Οὐδέν τι τῶν ὄντων ὤν, ἀλλ’ ὑπέρ τά ὄντα καί ἐξ οὗ τά ὄντα· ἡ γάρ τοῦ μόνου Θεοῦ πᾶσιν ἀπόκρυφος θεότης θεαρχική δύναμίς ἐστιν, ἄρχουσα τῶν λεγομένων θεῶν, εἴτε ἀγγέλων, εἴτε ἁγίων ἀνθρώπων, καθά καί δημιουργός ἐστι τῶν ἐκ μεθέξεων γινομένων θεῶν ἡ τῷ ὄντι ἐξ ἑαυτῆς καί ἀναιτίως αὐτοθεότης οὖσα.

Αὐτῇ τήν ὑπερούσιον; Μόνῃ γάρ αὐτῇ τῇ θεότητι τά καθ' ἑαυτήν, ὡς ἔχει φύσεως, ἐπιστητά.

Λογίων ἀκτίς: Καλῶς εἶπεν ἀκτίς καί οὐχ ἥλιος· ὥσπερ γάρ τῷ ἡλίῳ ἐνατενίσαι οὐ δυνάμεθα, ἀλλ’ ἴσως ταῖς περί αὐτόν ἀκτῖσιν, οὕτω Θεόν αὐτόν νοῆσαι οὐ χωροῦμεν.

Τῇ περί τά θεῖα σωφροσύνῃ: Οὐ γάρ κατατολμητέον θεολογίας, ἀλλά σωφρονοῦντι λογισμῷ μετιτέον τήν περί τό Θεῖον σέβας ὁσιότητα, μόνα φθεγγομένους καί πρός ἑρμηνείαν ἄγοντας ἐκεῖνα τά περί τοῦ Θεοῦ κατά τήν Γραφήν χρησμῳδηθέντα, ὡς πρό μικροῦ εἶπεν.

Ἀληθεστάτῃ θεολογία: Ὅρα πῶς ἀληθῆ θεολογίαν καλεῖ τήν τοῦ θείου Παύλου Γραφήν αὐτός γάρ ἐστιν ὁ λέγων, ὅτι (≡14S_018≡> κατά τό μέτρον τῆς ἑκάστου δυνάμεως ἡ παρά Θεοῦ χορηγεῖται σαφῶς ἔλλαμψις· ὥσπερ καί ὁ Κύριος δηλοῖ λέγων τοῖς τελειοτέροις μαθηταῖς· «ὑμῖν δέδοται γνῶναι τά μυστήρια τῆς βασιλείας», ἅτε καί νουνεχέστερον προσέχουσι τοῖς θεσπιζομένοις. Οὐ μόνον δέ τοῦτο περί ἀνθρώπων φησί διαλέγεσθαι ὁ μέγας Διονύσιος, ἀλλά καί περί τῶν ἀγγέλων, οὕς εἴωθεν ὀνομάζειν κατά τινας τῶν τῆς ἔξω φιλοσοφίας νόας, οἵτινες τῶν ἄνω ταγμάτων νόες εἴρηνται, ὡς τό πᾶν νοῦς οὐσιωμένως ὄντες, καί πάντα νοοῦντες, ἑνιαίως τά ἐκ Θεοῦ ῥέοντα προσεχῶς εἰς αὐτούς· ὅθεν καί ὅλοι ὅλως κατομματοῦσθαι λέγονται ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις χερουβίμ.

Ἀνακαλύπτεται τά θεῖα: Σημείωσαι, ὅτι καί οἱ ἄγγελοι κατά τήν οἰκείαν ἀναλογίαν τῆς θεογνωσίας ἀξιοῦνται.

Ἐν σωστικῇ δικαιοσύνῃ: Διά τοῦτο, φησίν, ἑκάστῳ κατά τήν αὐτοῦ δύναμιν ὁ Θεός ἀποκαλύπτει, οὐχ ὅτι φθονεῖ τοῦ πλείονος, ἀλλά διά τό σῶσαι τήν ἐν τῇ μετρήσει τῆς θεογνωσίας δικαιοσύνην· δικαιοσύνης γάρ ἴδιον τό κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν ἑκάστῳ· τοιγαροῦν ἀμέτρητος μέν ἡ περί Θεοῦ γνῶσις, ἡμεῖς δέ μέτρων δεόμεθα· εἰ γάρ ἀμέτρως ἡμῖν ἀπεκαλυπτετο, οὐκ ἄν ἐσώθημεν, ὡς οὐδέ σωματικός ὀφθαλμός ὅλον ἥλιον δεχόμενος.

Τήν ἀμετρίαν θεοπρεπῶς: Ἀμετρίαν νῦν λέγει αὐτό τό Θεῖον καί τήν αὐτοῦ κατά τό δυνατόν ἔλλαμψιν.

Ὥσπερ γάρ ἄληπτα: Τό ἀκατάληπτον τῆς περί Θεόν γνώσεως ἐντεῦθεν παρίσταται· εἰ γάρ οὐδέ τά ἁπλά καί ἀσχημάτιστα, κἄν οὐσίαι τινές ὦσι, ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτουσιν, (≡14S_020≡> ὡς ἄγγελοι καί ψυχαί τοῖς σωματικοῖς, πόσῳ μᾶλλον ὑπερέχει ὁ Θεός, ὁ μήτε οὐσία, ἀλλ' ὑπέρ οὐσίαν, μήτε ἁπλοῦς, ἀλλ' ὑπέρ ἁπλότητα, μήτε νοῦς, ἀλλά καί ὑπέρ νοῦν, μήτε ἑνάς, ἀλλά καί ὑπέρ ἑνάδα, καί οὔτε ὅρῳ τινί περιγραφόμενος, ἀλλ' ἀοριστίᾳ τῶν ὄντων ἀφειμένος; Ἀκούων οὖν ἐν τῇ Γραφῇ μορφήν Θεοῦ; καί 'εἶδος', καί 'πρόσωπον', δι' ἀναγωγῆς καί ὑπέρ τά σώματα ἀξίως Θεοῦ νόει· 'ἑνότητα' δέ ἀκούων, μή διαφόρων τινῶν πρός ἕνωσιν συνδρομήν νοήσῃς, οὐ γάρ περί τοιούτων ὁ λόγος νῦν, ἀλλά περί Θεοῦ, τοῦ μήτε ἀρχῆς ἀριθμῶν ὄντος καί ἀσυνθέτου, ἀλλά καί ὑπέρ τά μονοούσια ἡνωμένου.

Ἑνοποιός: Ἐντεῦθεν μετά τό ἐξελθεῖν πάντων τῶν ἐν τοῖς οὖσι τά περί Θεοῦ, λοιπόν τῷ μέτρῳ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἀκολουθῶν (οὐ γάρ ὑπερβῆναι ταύτην δυνατόν ἡμῖν), ἐξ αὐτῶν δοξάζει τόν Θεόν, ἐξ ὧν αὐτόν ἐξεῖλε· καί ἑνάδα φησίν, ἀλλ' ἑνοποιόν τῶν ἑνάδων, τουτέστι, δημιουργόν τῶν ἁπλῶν οὐσιῶν, οἷον ἀγγέλων καί ψυχῶν· καί νοῦν ἀνόητον ἀντί τοῦ μή νοούμενον ὑπό τινος νοῦ· εἰ γάρ τό ὅμοιον ὑπό τοῦ ὁμοίου γινώσκεται, ἐχρῆν οὖν, εἰ νοῦς ἦν, ὑπό τῶν νοῶν νοεῖσθαι. Ἀλλά τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; Οὐκοῦν νοῦς ἐστιν ὑπέρ νοῦν, καί ὄνομά ἐστι τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα· καί «τό ὄνομα γάρ μου», φησίν, «οὐκ εἶπον αὐτοῖς»· διό καί ἀνώνυμος πᾶσιν. Ἀλλά καί οὐδέ ὤν ἐστιν· εἰ γάρ αὐτός τά ὄντα ἐκ τῶν μή ὄντων δημιουργεῖ, οὐκ ἄρα τῶν ὄντων ἐστιν, ἀλλ' ὑπέρ τά ὄντα. Ἐάν δέ λέγῃ, «Ἐγώ εἰμί ὁ ὤν", ἀξίως νόει ἄναρχον καί ἀτελεύτητον, ἀλλά καί ἀνεξερεύνητον.

§ 2. Ὅ,τί ποτέ ἐστιν ἐπιστήμη: Μόνος γάρ ὁ Θεός αὐτός τά περί ἑαυτοῦ ἐπίσταται, ἐπιστητῶς καί κυρίως εἰδώς ἑαυτόν ὡς ἔστι, τοῖς δέ ἑξῆς ἅπασιν ἀνεπίγνωστος ὤν κατ' αὐτό, τό τί ἐστι καί καθ' ὅ ἐστιν. «Οὐδείς γάρ γιγνώσκει τόν Πατέρα, εἰ μή (≡14S_022≡> ὁ Υἱός, καί τόν Υἱόν, εἰ μή ὁ Πατήρ»· γιγνώσκων γάρ ὁ Πατήρ τήν ἑαυτοῦ προσκυνητήν εἰκόνα, τουτέστι τόν Υἱόν, γιγνώσκει καί ἑαυτόν. Τό αὐτό καί περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «οὐδείς γάρ οἶδε τά τοῦ Θεοῦ, εἰ μή τό Πνεῦμα τό ἐκ τοῦ Θεοῦ». Πάντα τοίνυν, ὅσα περί Θεοῦ θεωρεῖ ὁ μακάριος οὗτος ἀνήρ, περί τῆς σεβασμίας Τριάδος νοεῖ.

Ἀπειρίαν: Τό πεπερασμένον καί περιληπτόν ἐστιν εἰκότως, ὑφ' οὗ καί πεπέρασται· εἰ δέ ὁ Θεός τῶν ἁπάντων ἐστί τόπος, οὐ σωματικῶς, ἀλλά δημιουργικῶς (τόν γάρ οὐρανόν καί τήν γῆν καί τά πάντα αὐτός πληροῖ καί ἔξω τούτων ἐστί), δῆλον ὅτι ἀπειρία ἐστί, τουτέστι πέρας οὐκ ἔχουσα δύναμις.

Οὐ μήν ἀκοινώνητον: Τουτέστι τά πάντα τῆς αὐτοῦ μετέχουσι κοινωνίας καί σωτηρίου προνοίας.

Τήν ὑπερούσιον: Πῶς ποτέ μέν οὐσίαν τό Θεῖον καλεῖ, ποτέ δέ ὑπερούσιον, ὥσπερ νοῦν ἀνόητον, καί ὄνομα τό ὑπερ πᾶν ὄνομα, οὕτω καί οὐσίαν ὑπερούσιον.

Ἐπιβάλλοντας: Ὧν γάρ τήν κατάληψιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός, τούτοις ἐπιβάλλειν προσήκει τόν ἡμέτερον νοῦν, καί μηδέν πέρα

τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ζητεῖν· οἷον, ὅτι ἀγαθός, ὅτι δημιουργός, ὅτι φιλάνθρωπος, καί τά ἑξῆς, τό δέ, τίς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, μή πολυπραγμόνει.

Ἀδυνάτως ἀπαυθαδιαζομένους: Καλῶς τό ἀδυνάτως· κἄν γάρ ἐπιχειρήσειέ τις, οὐκ ἐφικνεῖται μέν, μόνον δέ, τάς νοεράς ὄψεις ἀμαυρούμενος, καί τοῦ ὄντος ἐκπίπτει φωτός, ὡς ὁ φιλονεικήσας ὅλον ἥλιον τῷ σωματικῷ δέξασθαι ὀφθαλμῷ, ὅπερ αἱ θεῖαι καί νοηταί δυνάμεις αἰνιττόμεναι, χερουβίμ καί σεραφίμ (≡14S_024≡> τά πρόσωπα καλύπτουσι, δηλοῦντα μή προσερίζειν τῇ ὑπέρ αὐτούς θεωρίᾳ μή δεδομένῃ αὐτοῖς. Καί τοῦτό ἐστι τό, «Θεόν οὐδείς ἑώρακε πώποτε». Ὅθεν οἱ θεόσοφοι δόξαν Θεοῦ, ἀλλ' οὐ Θεόν ἑωρακέναι φασί.

§ 3. Τό μέν ὑπέρ νοῦν: Σαφῶς ἐκ τούτων ἔστι λαβεῖν τήν Ἀρείου καί Εὐνομίου μανίαν, οἵ καί τεχνολογεῖν τήν ἄρρητον καί ὑπερούσιον οὐσιαν τοῦ Μονογενοῦς ἐθάρρησαν. [Ὑπέρ νοῦν γάρ ἐστι τό τῆς θεαρχίας, ἤγουν τῆς παμβασιλίδος καί ἀκατονομάστου οὐσίας τό ἀκατάληπτον].

Τῆς θεαρχίας: Θεαρχίαν καλεῖ πανταχοῦ τήν παμβασιλίδα Τριάδα διά τό καί τῶν λεγομένων θεῶν ἄρχειν, ἀγγέλων φημί καί ἁγίων, ὡς προειρήκαμεν. Κρύφιον δέ τό περί τῆς ἀκατονομάστου ἐκείνης οὐσίας ἀκατάληπτον, ὅπερ μετά μικρόν φησι σώφρονι σιγῇ καί ἀνωτέρω, ὡς θεμιτόν αὐτῷ, καί ἱεροπρεπῶς.

Καί τήν ἀγαθοδότιν ἀρχήν: Κατά τί ἐστιν ὁ Θεός ἀρχή πάσης φωτοφανείας, καί τίνες αἱ φωτοφάνειαι καί ἀναμορφώσεις.

Ἀνάστασις: Τοῦτό ἐστιν ὅ λέγει Συμεών, ὅτε τόν Χριστόν εἶδεν· «Οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καί ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ»· πτῶσιν μέν τοῦ ἐν ἡμῖν χείρονος, ἀνάστασιν δέ τοῦ βελτίονος.

Τῶν φωτιζομένων ἔλλαμψις: Βαθμηδόν, ὥσπερ ἐπί τά μείζονα προϊών, φησί, πρῶτον φωτιζομένους, εἶτα τελουμένους. Τελεῖσθαι δέ ἐστι, τό εἰς τελειότητα ἄγεσθαι διά τῆς μετά (≡14S_026≡> τό βάπτισμα δι' εὐζωίας προκοπῆς, ἵνα δύνηταί τις εἰπεῖν, «τόν δρόμον τετέλεκα, τήν πίστιν τετήρηκα». Ἡ οὖν προσκυνητή Τριάς, τῆς τοιαύτης τελετῆς ἄρχουσα, ἅτε καί πάσης τελειώσεως ποιητική τελετάρχις, εἰκότως νοεῖται. Οἱ γοῦν τῇ προκοπῇ τελειούμενοι θεοῦνται πάντως, θείας κοινωνοί φύσεως γινόμενοι, ὧν ἀναλόγως ἡ θεαρχία ὁ Θεός, θεῶν γεγενημένων ἀρχή τις ὤν. Μετά γοῦν τήν ἀνάβασιν ταύτην εἰς ἁπλότητα προκόπτουσιν, ἰσάγγελοι διά τῆς ἀναστάσεως γινόμενοι, καί οὐκέτι ψυχικόν ἔχοντες σῶμα, κατά τόν Ἀπόστολον, τουτέστι διά ψυχῆς συνεστός τε καί κινούμενον, ἀλλά πνευματικόν, ἀντί τοῦ διά τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπί μέγα χυθέντος ἐπ' αὐτούς τῆς πολυσυνθέτου τῶν λογισμῶν ποικιλίας, καί τῶν αἰσθήσεων ἀπηλλαγμένοι· ὅθεν καί ἑνίζονται εἰς ἑνάδα ἁπλότητος ἀγόμενοι, καθά προέφημεν· λέγει γάρ καί ἀλλαχοῦ· «ἦν» γάρ, φησί, «τῶν πιστευσάντων καρδία καί ψυχή μία».

Ἡ τῶν ζώντων ζωή: Καθ' ἑαυτόν ὁ Θεός οὐ νοεῖται· ἐπεί δέ τῶν ὄντων πάντων ἐστίν αἰτία καί ἀρχή, τῶν ἁπλῶν ἁπλότης ἐστί, τῶν ζώντων ζωή, τῶν οὐσιῶν ὑπερούσιος, καί ἁπλῶς πάντων ἀγαθῶν μεταδότις ἐστίν.

§ 4. Ἐκφαντορικῶς: Ἐκφάντορες κυρίως ἐλέγοντο οἱ τῶν μυστηρίων τά ἄρρητα συμβολικῶς ἐκφαίνοντες.

Ὡς μονάδα μέν: Ἐνταῦθα τρανοῖ τί μάλιστα θέλει δηλοῦν 'ἐνάς' καί 'μονάς' ἐπί Θεοῦ λεγομένη, καί φησιν, ὅτι περ, ἵνα παραστήσῃ τήν ἀμέρειαν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο λέγεται παρά τῶν θεολόγων· τό γάρ ὄγκοις καί πηλικότησι διειλημμένον, τοῦτο ἅτε καί σῶμα μερίζεται, τό δέ ἀμερές καί ἀνέμφατόν ἐστι σώματος, ἀλλά καί ὑπέρ πᾶσάν ἐστιν ἀσωματίαν· ἄλλως τε, ἐπειδή διανοηθείς (≡14S_028≡> ὁ Θεός βουλητικῶς τά πάντα ὑπέστησεν, οὐχ οἷά τις νοῦς εἰς νοήσεις μερισθείς ἐπολλαπλασιάσθη, ἀλλά μείνας καί μένων, φησίν, ἐν τῇ ἑνάδι ἀμερῶς καί ἀσκεδάστως καί ὑπέστησε καί ὑφίστησι τά ἐν τῇ κτίσει· «ἕως γάρ ἄρτι ἐργάζεται ὁ Θεός», ὡς ἐν Εὐαγγελίοις εἴρηται· ὑπερήπλωται οὖν πᾶσαν ἁπλότητα ἀμερῶς ὑπεραίρων.

Καί τῶν μεριστῶν: Ἐπί τῶν ὑπερουρανίων κόσμων καί τοῦδε τοῦ ὁρατοῦ τά κατώτερα ἔστραπται ἐπί τά ὑπερκείμενα, καί τό σωματικόν ἥδρασται ἐν τῷ ζῶντι· «ἐν γάρ χειρί αὐτοῦ πάντα τά πέρατα τῆς γῆς»· ἀλλά γάρ καί οἱ οὐρανοί· «ἐν ᾧ», γάρ, φησί, «τά πάντα»· ἐπί δέ τοῦ καθ' ἡμᾶς θνητοῦ τό ἀνάπαλίν ἐστι τῶν εἰρημένων· ἡ γάρ ψυχή ἔστραπται πρός τό πνεῦμα ἐν ᾧ εἰσιν ἐστηριγμέναι αἱ αἰσθήσεις καί οἱ λογισμοί, δι' ὧν τά ἐν τῇ σκέψει λογιζόμεθα, «ὅπερ πνεῦμα οἶδε τά ἐν τῷ ἀνθρώπῳ», κατά τόν Ἀπόστολον· ἐπεστραμμένη οὖν πρός τοῦτο τό πνεῦμα ἡ ψυχή, ἐπέστραπται καί πρός τάς ἐν αὐτῷ αἰσθήσεις, καί δι' αὐτῶν πρός τό σῶμα· καί ἐν τῷ νῷ αἱ νοήσεις οἱονεί μερίζονται, καί εἰς ἑτερότητας σκεδαστῶς προΐασιν ἀπό πρώτης νοήσεως εἰς δευτέρας, εἰς κρείττονας, ἤ εἰς φαύλους. Φησίν οὖν ὅτι, ἀνατεινόμενοι πρός Θεόν, γινόμεθα ὑπό τῆς ἑνάδος ἐκείνης ἕν ἀμερές, τῶν πολυμερῶν ἡμῶν ἑτεροτήτων ἐκ τοῦ σκεδασμοῦ εἰς σύμπτυξιν ἀθροιζομένων, καί ἑνοποιουμένων ὑπερκοσμίως, τουτέστιν οὐκ αἰσθητῶς, ἀλλά νοερῶς, οὐκ ἔτι ἀσυμβάτων ὄντων ἡμῶν πρός ἑαυτούς, ἀλλά γινομένων ἕν ἑνοειδές, ὡς καί αὐτός «ἕν ἐστιν», ὥς φησιν ἐν Εὐαγγελίοις.

(≡14S_030≡> Ὡς Τριάδα: Σημείωσαι Τριάδα τρισυπόστατον καί γονιμότητά φησι τήν πατρικήν ὑπέρ ἔννοιαν πρόοδον εἰς ἔκφασιν τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καλῶς δέ τό ὡς Τριάδα, ἐπειδή οὐκ ἀριθμός, ἀλλά δόξα εἴρηται· «Κύριος ὁ Θεός, Κύριος εἷς ἐστιν».

Ἐξ ἧς πᾶσα πατριά. Πατριάς νοητέον τάς τάξεις τάς ἐκ τῆς ὁμοταγίας, οἱονεί συνημμένας ἀλλήλοις, χερουβίμ, σεραφίμ, ἀρχάς, ἐξουσίας· ἐφ' ἡμῶν δέ καί τάς πνευματικάς, ὡς συγγενεῖς, καί ἀλληλουχίας, ὡς δηλοῖ καί Μωϋσῆς τάς συγγενείας.

Ὅτι τά ὄντα πάντα: Πάντα τά τοῦ Θεοῦ δημιουργήματα καλά, καί καλά λίαν γεγόνασι, καί εἰσίν, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ κατά φύσιν, ὡς γεγόνασι, μένουσι τάξει, ἡ δέ τοῦ κατά φύσιν παρατροπή, εἴτε ἐν ἀγγέλοις, εἴτε ἐν ψυχαῖς, εἴτε ἐν ὁποιοισοῦν σώμασι γινομένη, τό κάλλος ἀπόλλυσι καί τῇ τούτου διαμαρτίᾳ τό αἶσχος δημιουργεῖ.

Πρός ἀλήθειαν ὁλικῶς: Τήν οἰκονομιαν ἐνταῦθα φράζει καλῶς, ὅτι εἷς τῆς Τριάδος ἔπαθε. Σημείωσαι δέ, ὅτι μία τῶν

ὑποστάσεων ἡμῖν ἐκοινώνησεν ὁλικῶς καί ὅτι αὐτόν τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ἁπλοῦν εἶπεν, εἶτα σύνθετον ἀνακαλούμενον πρός ἑαυτόν τήν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν· καλῶς οὖν λέγομεν, ὅτι εἷς τῆς ἁγιας Τριάδος ἦν ἐν τῷ σταυρῷ. Τοῦτο κατά Νεστοριανῶν καί Ἀκεφάλων· ἰδού γάρ, φησί, μία τῶν ὑποστάσεων ὁλικῶς ἡμῖν ἐκοινώνησεν, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τό πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς». Τοῦτο δέ τό ὁλικῶς καί κατά Ἀπολλιναρίου ἐστί· δηλοῖ γάρ τέλειον ἄνθρωπον ἀνειληφέναι αὐτόν.

(≡14S_032≡> Καί παράτασιν εἴληφε: Τό 'παράτασιν' εἰρηκέναι τόν πατέρα, ὑπολαμβάνω τό χρονικόν μέτρον εἶναι τῆς ἐν σαρκί τοῦ Κυρίου διαγωγῆς.

Καί ἀσυγχύτου: Ἔμεινε γάρ αὐτός Θεός Λόγος γενόμενος, ὅπερ οὐκ ἦν ἀσυγχύτως· καί σημείωσαι, ὅτι τό ἀσύγχυτον ἐκ τῶν ἀποστολικῶν κεκήρυκται καιρῶν.

Καί ὅσα ἄλλα θεουργικά: Θεουργικά φῶτά φησι τάς διδασκαλίας τῶν ἁγίων, ὡς φῶς γνώσεως ἐμποιούσας καί θεούς τούς πειθομένους.

Καθηγεμόνων κρυφία: Σημείωσαι, ὅτι τά περί τῶν ἀνηγμένων καί ὑπέρ τήν τῶν πολλῶν ἀκοήν ὄντα, εἴτε περί θεολογίας εἴτε καί περί τῆς τοῦ ζωοποιοῦ Θεοῦ οἰκονομίας κρυφίως παρεδίδοσαν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, μυστηριωδῶς ἀποκαλύπτοντες τοῖς τελείοις· καί ὅτι ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἐστί τό ἀσυγχύτως καί ἀμεταβλήτως, ὅ εἶπε, καί τό τοῦ ὅλου ἀνθρώπου· διό καί ὁ Ἀπόστολος, γράφων Θεσσαλονικεῦσι, φησί, «χρῆναι φυλάττειν αὐτούς, ὅσα ἤκουσαν, εἴτε διά λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς»· καί Τιμοθέῳ πάλιν «παραθήκην» λέγων «δεδωκέναι ἐν μυστηρίῳ», ὅπερ ἐνταῦθα ἐκφαντορικῶς εἴρηται.

Διά τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων: Σημείωσαι, ὅτι ἐν μιᾷ τάξει θετέον τήν τε ἁγίαν Γραφήν καί τάς τῶν ἐπισκόπων παραδόσεις (οὕς ἱεράρχας εἴωθε καλεῖν, ὡς ἄρχοντας τῶν ἱερέων, τουτέστι πρεσβυτέρων καί διακόνων καί πυλωρῶν, ὥς φησιν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίᾳ· ὅθεν καί ταῖς αὐτῶν ῥήσεσι περί τά δόγματα πειθόμεθα), ἐξ ὧν, φησι, λογίων τά παχύτερα τοῖς ὑπερουσίοις περιτίθεται διά νόησιν καί μυσταγωγίαν ἡμετέραν ὡς ἐπί μέν Θεοῦ, ὅταν φαίνηται ὡς πῦρ, καί ὡς γέρων ἐν Δανιήλ, (≡14S_034≡> καί ὡς ἀνήρ παλαίων τῷ Ιακώβ, καί ὅσα τοιαῦτα· ἐπί δέ ἀγγέλων, ὡς τά χερουβίμ, ἅτε καί θηριόμορφα, καί ἄλλοι ἐν τάξει ἀνδρῶν καί νεανίσκων.

Τῶν μεριστῶν συμβόλων: Ὅτι ἀνθρωπολογεῖ τό Θεῖον ἡ Γραφή ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτό ὀνομάζουσα, πόδας καί χεῖρας καί πρόσωπα αὐτῷ περιτιθεῖσα.

Ὅταν ἄφθαρτοι: Ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει οἱ ἅγιοι μετά ἀφθαρσίας καί ἀθανασίας τῆς χριστοειδοῦς τεύξονται καταστάσεως, λάμποντες ὑπέρ τόν ἥλιον, ὡς καί ὁ Κύριος, ὅτε ἐν τῷ ὄρει μετεμορφώθη, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος περί τῶν ἁγίων, ὅτι «τότε ἔσονται ὡς καί αὐτός ἐστι, καί πάντοτε σύν Κυρίῳ ἔσονται».

Ὁρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας: Σημείωσαι, ὅτι καί τό θεῖον αὐτοῦ σῶμα ὁρατήν θεοφάνειάν φησιν, ὡς κατά ταὐτόν ἁρμόττειν τό

ρητόν καί κατά Νεστοριανῶν καί Ἀκεφάλων, καί τῶν ὑπολαμβανόντων μή εἶναι καί νῦν καί ἔσεσθαι μετά σαρκός τόν Κύριον· καί ὅτι ἡ μέν τίς ἐστιν ὁρατή αὐτοῦ θεοφάνεια, ὅ ἐστιν ἡ ἐμψυχωμένη σάρξ, ἡ δέ νοητή, ἥτις κατά νοῦν ἔσται ἡμῖν μεθεκτή τότε τελειοτέρως. Ὅθεν ἐπιστραφέντες πρός Θεόν, ἐκεῖθεν τελείως ἐλλαμπόμενοι, ἑνοειδῶς ἕν γενώμεθα, ἐλευθερωθέντες τῶν κατά σύνθεσιν ἑτεροτήτων ἡμῶν, ὅπερ δηλοῖ τάς κοσμικάς αἰσθήσεις καί ἐπιθυμίας.

Ἐν θειοτέρᾳ μιμήσει: Θειοτέραν μίμησιν εἴρηκε τήν ἀκριβεστέραν καί τελεωτέραν σημαίνων, ὡς καί νῦν ἀγγελοπρεπής ὁ τῶν ἁγίων βίος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ αἰνέσει καί ὑπεροψίᾳ τῶν σαρκικῶν, κἄν οὐ παντελεῖ· διό καί τά τῆς μιμήσεως μετριώτερα· τότε δέ τό τέλειον ἐν τούτοις φανήσεται.

Τῶν νοητῶν θεαμάτων: Ὅτι ἐκ τῶν συμβόλων τά περί (≡14S_036≡> ἀγγέλων νοητά ἐποπτεύομεν· περί γάρ ἀγγέλων φησίν, ὡς δηλοῖ καί τό λέγειν αὐτούς θεοειδεῖς. Ἄνω δέ καί τά περί αὐτῶν σύμβολα δηλοῖ ἐν τῷ Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας, συνάπτει δέ νῦν καί περί Θεοῦ.

Ἀποπαύοντες: Ἀπόπαυσιν τῆς νοερᾶς ἐνεργείας εἶπε, σημαίνων τό τῆς θείας φύσεως ἀκατάληπτον· οὐδέν γάρ τῶν ταύτης τῇ κινήσει τοῦ νοῦ καταλαμβάνεται, ἤ πρός τινα ὁμολογουμένην καί τρανήν πληροφορίαν ἡ νόησις φέρεται, παρά τό ἀκατάληπτον, ὅπερ τῇ οἰκείᾳ ἀνενεργησίᾳ καταλαμβάνεται.

Ὑπεραρρήτως προϋφέστηκε: Τό προϋφέστηκε σπουδαστέον νοῆσαι· τά γάρ ἔργα πάντα διατρανοῖ ἐφεξῆς· ἐκ τούτου τοίνυν νοηθήσεται, πῶς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἡμᾶς πρό καταβολῆς κόσμου». Ἰστέον οὖν, ὡς τῆς ἁπάντων παραγωγῆς κατά τό αἴτιον καί τήν ἀρχήν αὐτοῦ ἀπηρτημένης, ἐπειδή τά ὄντα πάντα ἐξ αὐτοῦ ἐστιν· εἰκότως, ἅτε καί μέλλοντα ἔσεσθαι διά τό αὐτοῦ ἀνεπινόητον θέλημα, ἐν αὐτῷ καί προϋφέστηκε, τῷ εἰδότι, καί ὅτι παράξει καί ὁπότε παράξει. Προαιωνίως οὖν ἐν αὐτῷ προεγνωσμένα, προϋφέστηκε· πρίν γάρ τά νοητά παραχθῆναι, ἅτινά εἰσιν αἰῶνες, καί πρό πάσης ἑτέρας κτίσεως ἔγνωστο αὐτῷ τά ἐσόμενα, ὡς εἴρηται· «ὁ εἰδώς πάντα πρίν γενέσεως αὐτῶν»· καί πάλιν «πρό τοῦ με πλᾶσαί σε ἐν κοιλίᾳ ἔγνωκά σε».

Ὅν οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν: Οὕτω γάρ φησι καί ὁ θεολόγος Γρηγόριος, μεταφράζων τό εἰρημένον τοῖς Ἕλλησι· «Θεόν νοῆσαι μέν ἀδύνατον, φράσαι δέ ἀδυνατώτερον».

(≡14S_038≡> Καί πασῶν: Εἰπών ἀποπερατώσεις τῶν οὐσιωδῶν γνώσεων καί δυνάμεων, τόν αὐτόν ἐπανελάβετο λόγον, ὅν καί πρό μικροῦ εἶπε· «πάντα τά πέρατα πασῶν τῶν γνώσεων»· ἤ οὖν τοῦτο δι' ἑκατέρας φωνῆς ὑποτίθεται, ὅπερ καί προπαρετέθη, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ πᾶσα γνῶσις ἀργεῖ καί τέλος ἔχει πάσης κινήσεως, διά τό τῆς θείας φύσεως ἀκατάληπτον, ὅπερ ἀϊδίως καί οὐκ ἐν χρόνῳ περί αὐτήν θεωρεῖται, ἤ μᾶλλον πέρας καί ἀποπεράτωσις, ἤτοι τό τέλος ἑκάστης οὐσιώδσυς γνώσεως. Αὗταί εἰσιν αἱ οὐσίαι καί δυνάμεις πάσας ἅμα καί οὐκ ἀνά μέρος, ἀλλά ἀθρόως ἐν τῷ Θεῷ προϋφεστάναι, φησί, κατά τόν ἄρρητον τῆς προγνώσεως αὐτοῦ λόγον, εἰδότι ἕκαστον τῶν πρός γένεσιν παραγομένων, ὅπως ἕξει

φύσεων καί δυνάμεως, οὗ ἡ οὐσία ὑπερούσιός τε καί ὑπεράγνωστος. Ἰστέον δέ, ὅτι ἕτερον οὐσία καί ἕτερον δύναμις· ἡ μέν γάρ τῶν καθ' ἑαυτά ὑφεστώτων, ἡ δέ, τῶν ἐν ἑτέρῳ τό εἶναι ἐχόντων.

Εἰ γάρ αἱ γνώσεις: Ἐπεξήγησις τῶν εἰρημένων. Καλῶς δέ εἶπεν· εἰ γάρ αἱ γνώσεις περί τάς οὐσίας καί τά ὄντα εἰσίν, ὁ Θεός δέ οὔτε ἐν οὐσίᾳ οὔτε τι τῶν ὄντων ἐστίν, εἰκότως καί γνώσεως ἐπέκεινά ἐστιν.

§ 5. Οὔτε φαντασία: Ἕτερόν ἐστι φαντασία, καί ἕτερον νόησις, ἤτοι νόημα· ἀπό τε γάρ διαφόρων δυνάμεων γίνονται καί ἰδιότητι κινήσεως· ἡ μέν γάρ νόησις ἐνέργειά ἐστι καί ποίησις, ἡ δέ φαντασία πάθος καί τύπωσις ἀναγγελτική αἰσθητοῦ τινος ἤ ὡς αἰσθητοῦ τινος· καί ἡ μέν αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων κατά ἀθρόαν μόρφωσιν, ὁ δέ νοῦς ἐσάπτεται, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων ἑτέρῳ τρόπῳ, καί οὐχ οἵῳ ἡ αἴσθησις. Περί μέν οὖν τό σωματικόν ἤ τό πνευματικόν ἤ ἐν τῷ τάς αἰσθήσεις εἶναι καί πρῴην ἔφημεν, τό παθητικόν καί (≡14S_040≡> μορφωτικόν ἐστι κίνημα, τό δέ κριτικόν καί ἀντιληπτικόν, τῇ ψυχῇ καί τῷ νῷ δοτέον. Τοῦτο οὖν τῷ τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικῷ καί τό φανταστικόν ὑποστεῖλαι δεῖ· διαιρεῖται γάρ ἡ φανταστική εἰς τρεῖς μοίρας· πρώτην μέν εἰς τήν τῶν ἀντιλήψεων εἰκονιστικήν πρός τά ποιοῦντα αἰσθητήν τήν ἀντίληψιν· δευτέραν δέ τήν ἐκ τῶν μενόντων ἐγκαταλειμμάτων ἀπό τούτων ἀνατυπωτικήν, μή ἔχουσαν ἐρηρεισμένας ἐπί τι τάς εἰκόνας, ἥν καί ἰδίως φανταστικήν καλοῦσι· τρίτην ἐν ᾗ πᾶσα ἡδονή τοῦ κατά φαντασίαν δοκοῦντος ἀγαθοῦ ἤ δοκοῦντος κακοῦ κατά λύπην συνίσταται. Οὐδεμία τοίνυν, καθά εἴρηται, φαντασία χώραν ἔχει ἐπί Θεοῦ πάντων γάρ ἁπαξαπλῶς ὑπέρ ἔννοιάν ἐστι καί ὑπέρκειται· δόξα δέ ἐστιν ἡ ἐκ τοῦ φαινομένου κατά τό δοκοῦν τοιάδε τις ὑπόληψις.

Οὔτε ἐπαφή: Ἐπαφήν νῦν φησι τήν νοεράν κατάληψιν· καί γάρ τοῖς νοητοῖς καί ἀΰλοις τῷ νῷ ἐπιστητῶς ἐπιβάλλοντες, δοκοῦμεν ὥσπερ ἅπτεσθαι αὐτῶν καί διά τοῦ νοῦ αἰσθάνεσθαι ὁποῖά εἰσιν, ὡς καί διά τῆς ἀφῆς τῶν αἰσθητῶν· ἐπί δέ Θεοῦ οὐδέ νοερῶς ἐφαπτόμεθα.

Ἀκλήτου καί ὑπερωνύμου: Ἀκλήτου, φησί, ἀντί τοῦ, μή καλουμένου τινί γνωρίσματι. Αὐτός γάρ καλεῖ τά μή ὄντα ὡς ὄντα, ὡς τόν Κῦρον πρό τοσούτων ἐτῶν καί τόν Ἰωσίαν.

Ἀλλ' ὅπερ: Ζητεῖται ὁ Περί θεολογικῆς ὑποτυπώσεως λόγος.

Τήν ὁμόθεον: Ὁμόθεόν πως λέγει τήν παναγίαν Τριάδα.

Ἀγγελοπρεπεῖς ἑνώσεις: Εἰπών περί τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀνεννόητος ἡμῖν ἐστι καί ἄφθεγκτος, ἐκ τοῦ ἐλάττονος λοιπόν τό περί Θεοῦ συνίστησιν· εἰ γάρ τά περί τῶν ἀγγέλων ἡμῖν ἄγνωστά (≡14S_042≡> ἐστι, τί περί τοῦ Θεοῦ λογιστέον; Φησίν οὖν, ὅτι αἱ ἀγγελικαί δημιουργίαι οἷά τινές εἰσιν ἐπιβολαί τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος· ἐπιβολήν δέ νοητέον, τήν εἰς τό καθ' ἕν τῶν παραγομένων μεριζομένην ἀμερῶς κίνησιν, τουτέστιν εἰς τήν ἑκάστου τῶν νοητῶν παραγωγήν. Δυνατόν δέ καί οὕτω νοῆσαι, ὅτι οἱ τρόποι τῶν πρός Θεόν ἑνώσεων, καθόσον πρέπει ἀγγέλους

ἐνοῦσθαι Θεῷ, καθ' ἥν πρός Θεόν ἕνωσιν, ἤ ἐπιβάλλουσι κατά τήν οἰκείαν ἀξίαν τῇ ἀγαθότητι τοῦ Θεοῦ, ἤ παραδέχονται παρ' αὐτοῦ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ τήν ἀποκάλυψιν· καί οὕτως ἀκατάληπτοί εἰσιν οὐ μόνον ἡμῖν, ἀλλά καί τοῖς κατωτέροις ἀγγέλοις· μόνοις δέ τοῖς ἀνωτάτω ἀγγέλοις γινώσκονται, ἅτε ἠξιωμένοις τόν εἰρημένον τρόπον τῶν ἑνώσεων. Ἐν δέ τῷ Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας λόγῳ φησί καί τάς τάξεις τάς ἀγγελικάς.

Ταύταις οἱ θεοειδεῖς: Τούς θεοειδεῖς νόας, οὕς ἀγγελομιμήτως φησί, καθ' ὅσον ἐφικνοῦνται εἰς ἕνωσιν ἄγεσθαι τῶν ἁγίων δυνάμεων, ἅς δυνάμεις ἀγγέλους προεῖπε· τούς καθ' ἡμᾶς θεολόγους νοητέον, προφήτας τέ φημι καί ἀποστόλους· οὐ γάρ δή ὑποληπτέον ἀγγέλους, μάλιστα ἐκ τοῦ «ἀγγελομιμήτως» εἰπεῖν· ἄγγελος γάρ ἄγγελον οὐ μιμεῖται, ἀλλ' ὁ ἐλάττων· νόας δέ καλῶν τούς θεολόγους, τῆς ἀγγελομιμήτου ἑνώσεως πρός Θεόν αὐτούς ἔφη ἐφικνεῖσθαι, ὡς δυνατόν, κατά ἀπόπαυσιν πάσης ἐνεργείας κοσμικῆς ἐκθεουμένους· ἐπί γάρ τῶν νοερῶν πᾶν κίνημα καί πᾶσα ἐνέργεια καί πᾶσα ἠρεμία ἐνεργῶς ἐστι, καί πρός αἰωνίοις καί ἀσωμάτοις αἱ οὖσαι ἠρεμίαι καί ἡσυχίαι, καί τῶν ἐνεργειῶν αἱ ἀποπαύσεις, τό κατά φύσιν πράττειν ποιοῦσιν, ὅπερ ἐστί τῆς ἀνενοχλησίας καί τελειότητος εἰς ἑνάδα πρόξενον.

Ἀπόπαυσιν: Ἀδύνατον γάρ ἑνωθῆναι Θεῷ καί θεόν τρόπον τινά γενέσθαι, εἰ μή παύσεταί τις τῶν ὑλικῶν ἐνεργειῶν κατά τε αἴσθησιν καί κατά διάνοιαν.

(≡14S_044≡> Τῶν ὄντων ἀφαιρέσεως: Ἀφαίρεσιν πάντων τῶν ὄντων καλεῖ τό πρός μηδέν τῶν ὄντων παραβάλλειν τό Θεῖον, ἀλλά λέγει, ὅτι οὐ σῶμα, οὐχ ἕξις, οὐ δύναμις, καί τά λοιπά πάντα, καθώς διά τῶν ἑξῆς ἐσήμανεν.

Αὐτό δέ οὐδέν: Τό οὐδέν εἶναι τόν Θεόν οὕτω νοητέον, ὡς τῶν ὄντων μηδέν ὄντα· ὑπέρ γάρ τά ὄντα ὁ αἴτιος τῶν ὄντων· ὅθεν ὁ Θεός καί πανταχοῦ καί οὐδαμοῦ θεολογεῖται· ἐπεί γοῦν οὐδαμοῦ ἐστι, πάντα μέν δι' αὐτοῦ, καί ἐν αὐτῷ, ὡς μή ὄντι μηδέν τῶν πάντων· καί ἐν αὐτῷ πάλιν, ὡς πανταχοῦ ὄντι, ἕτερα δέ δι' αὐτοῦ τά πάντα, ὅτι αὐτός οὐδαμοῦ· καί πληροῖ μέν τά πάντα, ὡς πανταχοῦ ὤν, κατά τόν προφήτην, οὐδαμοῦ δέ ἐστι καθ' ἕτερον λέγοντα· «ἤ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;». Εἰ γάρ μόνον ἦν πανταχοῦ, αὐτός ἄν ἦν τά πάντα καί ἐν πᾶσι τοπικῶς· οὕτως οὖν καί οὐδέν, ὡς ὑπέρ τά ὄντα.

Ἀλλ' ὡς πάσης ἕξεως: Ἕξις μέν ἐστι διάθεσις ἔμμονος· κίνησις δέ ἐστι τό ἀντιδιαστελλόμενον τῇ ἠρεμίᾳ μετά πολλῶν τιθέμενον· ζωή δέ, τό ταῦτα δεικνύον ἐνεργά· φαντασία δέ τό ἐν διανοίᾳ ἀνατυπωτικόν· δόξα δέ, πεπληροφορημένη ὑπόληψις· διαφέρει δέ νόησις διανοίας, ὅτι τό μέν ἔστιν ἐπί τοῦ διανοητικοῦ τῆς ψυχῆς, τό δέ τήν τοῦ διανοητικοῦ κίνησιν δηλοῖ. Ταῦτα δέ πάντα καί τά ἄλλα ὅσα τούτοις συγκατείλεκται οὐκ οὐσία ἐστίν, ἀλλά περί οὐσίαν ὁρᾶται· ὅθεν καί διεῖλεν αὐτήν ἀπό τούτων.

Τῆς θεαρχίας πρόνοια: Ἐκ τούτων αἱ ἀνόητοι δοξαι ἐκλύονται τῶν τολμησάντων λέγειν τό δημιουργικόν φύσει τινί ἐνεῖναι τῷ Θεῷ, ὡς καί τοῖς ἀραχνίοις τό ὑφαίνειν· φησί γάρ διά μόνην ἀγαθότητα τό πᾶν παραγαγεῖν τόν Θεόν· διό καί πάντες

(≡14S_046≡> οἱ θεολόγοι ἐκ μέν τῶν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐ τολμῶσιν ὑμνεῖν αὐτόν, ἀνεπίγνωστα γάρ, ἀλλ’ ἐκ τῆς εἰς τά ἔξω προόδου, ἥτις ἐστί πρόνοια, τά αἰτιατά, τουτέστι τά ἐξ αἰτίου αὐτοῦ συστάντα, τήν περί τά πάντα πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ὑμνολογοῦσι· τά γάρ πάντα τῆς θείας προνοίας ἐφίεται, δι' ἧς καί ὑπάρχει καί συνίσταται, ἀλλά τά μέν νοερά καί λογικά γνωστικῶς· νοερά δέ λέγεται, ὅσα διά τό νοῦς εἶναι, νοεῖ τά ὑπερκείμενα νοητά· νοητόν γάρ ἐστι τό νοούμενον, ὅπερ καί τροφή ἐστι τοῦ νοεροῦ ἀντί τούτου νοοῦντος. Ὅσα οὖν κατά τό νοερά εἶναι ἅτε νοῦς νοεῖ, ταῦτα λογικά ὄντα, γνωστικῶς ἐπιβάλλοντα τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ ἀναλόγως ἐφίεται τοῦ Θεοῦ· ὅσα δέ ὑποβέβηκε τά νοερά, καί εἰσί ψυχή αἰσθητική, θηρίων λέγω καί πάντων, ἐμψύχων μέν σωμάτων, ἀλόγων δέ, ὧν ἡ ψυχή ἐκ τῶν στοιχείων καί τοῦ ἐνύλου πυρός συνεστῶσα, ἐν πνεύματι ἐνύλῳ ἔχει τό εἶναι· ταῦτα, μόνον ἐκ τῆς αἰσθήσεως συνελαυνόμενα εἰς τό πεινῇν καί διψῇν, ἐφίεται εἰκότως αἰσθητῶς τοῦ χορηγοῦντος, ὡς τό· «πάντα πρός σέ προσδοκῶσι τοῦ δοῦναι τήν τροφήν αὐτῶν εἰς εὔκαιρον»· καί τοιαῦτα πολλά καί παρά τῷ Ἰώβ καί τῷ Δαυίδ εὑρήσεις. Καί τά ἄλλα μέντοι ὅσα τήν φυτικήν, ἤτοι ζωτικήν, μόνην ἀναισθήτως τε καί ἀψύχως ἔχει κίνησιν, ὡς τά φυτά πάντα καί βοτάναι πᾶσαι, ἅτινα καί ζωτικόν πνεῦμα μόνον συνιστῶν ἔχουσι, τήν ἑαυτῶν οὐσίαν ἄνευ αἰσθήσεως, ὡς τά δένδρα πάντα, ὡς εἴρηται, καί τά τοιαῦτα κατά τό ἀποξηραίνεσθαι τοῦ φυτικοῦ πνεύματος στερούμενα, δι' οὗ κονοῦνται πρός αὔξην καί εὐθάλειαν· διά τοῦτο δοκεῖ καί ταῦτα ἐφίεσθαι τῆς θείας προνοίας, ἐφ' ᾧ καί συνεστάναι καί ἀνθεῖν· ὅθεν καί ταῦτα παραλαμβάνεται ἐν τῷ ρμη' (≡14S_048≡> ψαλμῷ αἰνεῖν τόν Θεόν, διά τῆς αὐτοῦ συστάσεως. Μετέχει οὖν καί ταῦτα τῆς ἀφάτου προνοίας, ἀλλά κατά μόνον τό ζῇν, εἰ καί ἀψύχως καί ἀναισθήτως, καί κατά τήν ἑκτικήν ἐπιτηδειότητα, ἥτις ἐστίν ἰδιότης τῆς δυνάμεως· ἕξις γάρ λέγεται ἡ ἔμμονος ποιότης, καθ' ἥν διάθεσιν καί δύναμιν ποιόν τι λέγεται· κατά ταύτην οὖν τήν ἕξιν τῆς φυτικῆς ζωῆς εἰς αὔξησιν καί κίνησιν μόνον μετέχοντα οὐσιοειδῶς τε καί ἑκτικῶς, ἀψύχως δέ καί ἀναισθήτως, λέγεται ἐφίεσθαι τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ.

Τά μέν νοερά: Νοερά μέν τήν ἀγγελικήν φύσιν, λογικά δέ τήν ἀνθρωπίνην φησί· τά δέ τούτων ὑφειμένα τήν ἄλογον, ἥτινι μόνον τό αἰσθητικόν πρόσεστι. Διό καί αἰσθητῶς εἶπε, τουτέστιν αἰσθητικῶς τά δέ ἄλλα, ἤγουν τά φυτά καί ὅσα πάντῃ ἄψυχα καί ἀκίνητα, τά μέν φησι κατά τήν ζωτικήν κίνησιν, τουτέστι τήν θρεπτικήν τε καί αὐξητικήν, ταῦτα γάρ δή ἐν τοῖς φυτοῖς πρόσεισι, τά δέ ἄψυχα ἐν τῷ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τό ὅλως εἶναι· τοῦτο γάρ εἶπεν οὐσιώδη καί ἑκτικήν ἐπιτηδειότητα.

§ 6. Ὡς αἰώνιον: Ὅρα πῶς σαφῶς ἐκ τῶν αἰτιατῶν καί κτιστῶν τόν ἁπάντων ἀνώτατον ὑμνολογοῦσιν· αἰώνιον μέν φασι τόν τῶν αἰώνων ποιητήν καί τῷ ὄντι αἰῶνα, εἴ γε ὁ ἀεί ὤν αὐτός ἐστιν, ὅθεν καί αἰών λέγεται· αἰώνιον δέ ἐστιν οὐκ αὐτός ὁ αἰών, ἀλλά τό αἰῶνος μετέχον· καί γοῦν φησιν ὁ Ἠσαΐας· «ὁ Θεός ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τά ἄκρα τῆς γῆς»· ὁ δέ Θεός οὐ δεύτερός ἐστι τοῦ αἰῶνος, ἵνα καί μετέχῃ αὐτοῦ, ἀλλ’ αἰώνων ποιητής.

(≡14S_050≡> Ὡς ἀγήρῳ: Κατά τό, «Σύ δέ ὁ αὐτός εἶ, καί τά ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν».

Ὡς ἐν αὔρᾳ: Τοῦτό ἐστι τό εἰρημένον ἐν Βασιλείαις, ὅτι οὔτε ἐν τῷ συσσεισμῷ, οὔτε ἐν τῇ νεφέλῃ παρεγένετο ὁ Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἠλίᾳ, ἀλλά φωνῇ αὔρας λεπτῇ καλεῖ ὁ Κύριος· τοῦτο δέ δηλοῖ, ὅτι καί ἐν σώματί φησιν εἶναι τόν Θεόν, τόν ἐν τοῖς πᾶσιν ἀπερίληπτον· ἡ γάρ πνοή καί παρά πάντων μετέχεται, καί ἐν πᾶσίν ἐστι, καί παρ' οὐδενός ἐμπεριλαμβάνεται, ὡς καί ἐν Εὐαγγελίοις φησίν ὁ Κύριος· «Πνεῦμα ὁ Θεός, καί τούς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν».

§ 7. Καί τό ἀνώνυμον: Ἀνώνυμον διά τό πάντα εἶναι καί μηδέν τῶν ὄντων εἶναι, ἀλλά πάντα ἐξ αὐτοῦ εἶναι, ὡς αὐτός ἑαυτόν ἐξηγεῖται.

Ὡς ἀρχῆς: Ἀρχῆς μέν, ὡς τό εἶναι παρασχομένης, πέρατος δέ, ὡς ἐν τῷ εἶναι συνεχούσης.

Τά πάντα ἐν πᾶσι: Πάντα δέ τά ὄντα, διά τό ἐξ αὐτοῦ εἶναι τά πάντα.

Καί ἑστία. Ἑστίαν αὐτόν πάντων ἔφη, ὡς οἴκησιν ὄντα πάντων τῶν ἁγίων, ὡς αὐτός ὁ Κύριός φησιν, «μείνατε ἐν ἐμοί»· ὥσπερ γάρ ναός αὐτοῦ ἐσμεν κατά τό, «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καί ἐμπεριπατήσω», οὕτω καί αὐτός οἶκος ἡμῶν ἐστι· καλῶς δέ εὐθύς ἐπήγαγε τό 'ἡνωμένως'· ἐπειδή γάρ εἶπεν, αὐτόν εἶναι πάντα καί ἐν αὐτῷ τά πάντα, ἵνα μή τις, εἰς σύνθεσιν τόν νοῦν καταγαγών, ἐκπέσοι τῆς ἀληθείας, ὑπονοῶν ἅπαντα συμφορεῖσθαι σωρηδόν ἐν τῷ Θεῷ, ἤ κατά τήν σύνθεσιν τόν Θεόν εἶναι τά πάντα, ταχέως ἐθεράπευσε τό ἀπεμφαῖνον, εἰπών (≡14S_052≡> «ἡνωμένα», τουτέστιν ἐν τῇ οἰκείᾳ ἑνάδι, μᾶλλον δέ ὑπέρ ἑνάδα μείναντα ὑπερηπλωμένον ἀμερῶς καί ἀμιγῶς τοῖς οὖσιν εἶναι τά πάντα καί ἐν πᾶσιν· ἀλλά καί ἀσχέτως ἐστίν· ἐν πᾶσιν, ἀντί τοῦ, ὑπ' οὐδενός κατεχόμενος ἤ περιγραφόμενος σωματικῶς, ἐξῃρημένως δέ μᾶλλον· ἔξω γάρ ἐστι τῶν ἁπάντων, οὐδαμοῦ ὤν, ἐξ αὐτοῦ πάντων ὄντων, καί αὐτός ἐν πᾶσιν· ἐξ αὐτοῦ γάρ τά πάντα συνέστηκε.

Πάντα δέ ἁπλῶς: Τουτέστιν ἀσυνθέτως· ἐν οὐδενί γάρ τῶν ὄντων συνετέθη ἤ σωματικῶς ἡνώθη, εἰ μή ἐν τῷ καιρῷ τῆς οἰκονομίας.

§ 8. Θείων φασμάτων: Ὅτι φάσματα καλεῖ τάς ἐν συμβόλοις ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ, καί τό πῶς αὐτό λέγει, σημείωσαι.

Ἀνακτόροις: Ἕλληνες ἀνάκτορα ἐκάλουν τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν τά τεμένη· ἐμφαίνει οὖν ὁ ἅγιος ἐν τούτοις τό παρά τῷ Ἡσαΐᾳ· δοκεῖ γάρ ἐν τῷ ναῷ ὑπαγορεύειν αὐτόν ἑωρακέναι τήν θείαν ἐκείνην δόξαν καί ὄψιν, τήν τοῦ σεραφίμ · τά δέ ἑξῆς εἴρηται διά τήν τοῦ Ἰεζεκιήλ ὅρασιν, τήν ἐν Βαβυλῶνι, καί ἑτέρας τινάς θεωρίας.

Καί θώκους: Θρόνους.

Συμβολικῇ θεολογίᾳ: Ἄλλο σύνταγμα ὑπισχνεῖται γράφειν, ὅπερ καλεῖ Συμβολικήν θεολογίαν.

Ὁ ἱεράρχικός: Σημείωσαι, ὅτι μάλιστα ἱερεῦσι πρέπει θεωρεῖν τήν θείαν Γραφήν.

Θεοειδεῖς: Ἀντί τοῦ θεοφανεῖς.

Καί ὦτα ἱερά. Ὦτα διεντέλλεται ἱερά τοῖς ἁγίοις παρατίθεσθαι, τουτέστιν ἀκοήν εὐσεβῆ καί ἀξίαν τῶν ἁγίων.

Ἀμύστων: Τουτέστι τῶν ἀμυήτων· ὅτι ὁ μετά γέλωτος καί ἐμπαιγμῶν τῶν θείων ἀκούων λογίων ἤ τῶν περί αὐτά ἑρμηνειῶν, ὡς θεομάχος κρίνεται. Τιμοθέῳ δέ γράφει καί ὁ Ἀπόστολος, ὅτι οὐ δεῖ τοῖς μή δεχομένοις τόν λόγον ἐν ἀληθείᾳ λαλεῖν περί τοιούτων.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

(≡14S_054≡> § 1. Τήν θεαρχικήν: Ἐκ τοῦ κεφαλαίου τούτου μάλιστα καί Ἀρειανοί καί Εὐνομιανοί τό ἀνόμοιον πρεσβεύοντες πολεμοῦνται, καί Νεστοριανοί δέ καί Ἀκέφαλοι. Θεαρχικήν δέ ὅλην ὕπαρξίν φησι τῆς ἁγίας καί μόνης προσκυνητῆς Τριάδος τήν ἐν τρισίν ὑποστάσεσι γνωριζομένην θεότητα· ἔθος γάρ αὐτῷ ὅλην θεότητα καλεῖν τήν σεβασμίαν Τριάδα· αὕτη γάρ καί τί ἐστιν ὅλη θεότης ἑαυτήν ἀποκαλύπτουσα μετ' ἀφορισμοῦ τῶν προσώπων, τουτέστι μετά διαιρέσεως τοῖς ἁγίοις ἐφανέρωσε, τῶν τριῶν ὑποστάσεων τάς ἰδιότητας ἐκφαίνουσα, ὅτι Πατήρ καί Υἱός καί ἅγιον Πνεῦμα· οἱ γάρ τρεῖς, μία καί ὅλη καί μόνη θεότης. Ἰστέον δέ, ὅτι ὕπαρξις μέν κυρίως ἐπί Θεοῦ οὐ λέγεται καί γάρ ἐστι προΰπαρξις, τουτέστι καί πρό αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως ἔπειδή δέ πᾶσα ὕπαρξις ἐξ αὐτοῦ, ἐκ τῶν δι' αὐτοῦ φανέντων ὀνομάζεται, ἵνα νοηθῇ καί ὑπέρ ταῦτα.

Ἀφορίζουσα: Τουτέστι γνωρίζουσα καί δεικνύουσα.

Τήν θεαρχίαν: Σημείωσαι ὅτι, καί ἀνθρωπίνως λεχθείσης τῆς φωνῆς, τῇ θεότητι ταύτην ἀνατίθησι διά τήν τοῦ προσώπου ἑνότητα.

Οὐ μερικῶς: Καλῶς τό 'οὐ μερικῶς'· αἱ γάρ ἐνέργειαι καί πᾶσαι τῆς θεολογίας αἱ ὑμνολογίαι οὐχ ἑνί καί μόνῳ τῶν τῆς θείας Τριάδος προσώπων ἀποκληρωτικῶς ἀπονενέμηνται, ἀλλ’ αὐταί μέν κοιναί εἰσι τῆς Τριάδος, δίχα μόνης τῆς ἐνανθρωπήσεως· μόνη γάρ ἐστι τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐφεξῆς λέγει· μόναι δέ αἱ χαρακτηριστικαί τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἰδιότητες μερικῶς καί ἰδίως ἑκάστῃ ὑποστάσει πρόσεισιν, οἷον τῷ Πατρί τό Πατήρ, καί οὐκ ἄλλῳ τινί· οὕτω καί ἐπί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Καί ὁλοκλήρου: Σημείωσαι ὅλης θεότητος τήν Τριάδα σημαίνεσαθαι.

Εἰ μή περί τῆς ὅλης: Σημείωσαι ὅτι, ὁ μή κοινάς εἶναι λέγων (≡14S_056≡> τάς θεωνυμίας, ἀποσχίζει ἀσεβῶς τήν ἑνότητα τῆς προσκυνητῆς Τριάδος.

Τάδε λέγει ὁ ὤν: Σημειωτέον, ὅτι δέχεται τήν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ὁ ἅγιος οὗτος Διονύσιος· ἐκεῖ γάρ ἐστι τό ρητόν τοῦτο. Ὅτι δέ, ὅτε ἦν ἐν Πάτμῳ ὁ θεῖος Εὐαγγελιστής, ὅπου καί τήν Ἀποκάλυψιν εἶδεν, ἐγίνωσκεν ὁ ἅγιος Διονύσιος, καί τοῦτο μαθήσῃ κάτω ἐκ τῆς ι' ἐπιστολῆς, ἧς ἔγραψε πρός αὐτόν τόν ἅγιον Εὐαγγελιστήν καί θεολόγον Ἰωάννην.

Προφητῶν: Ὁ Δαυίδ τοῦτο λέγει.

Τό ὄν, ὅ παρά τοῦ Πατρός: Ἐπίσκεψαι, πῶς φησι τήν χρῆσιν ταύτην· οὐ γάρ φέρεται νῦν οὕτως.

Τήν θεαρχίαν: Ἐν ἄλλοις θεαρχικήν ζωήν.

Θεογόνου θεότητος. Σημείωσαι, ὅτι θεογόνον θεότητά φησι τόν Πατέρα, καί υἱικήν θεότητα τόν Μονογενῆ.

Διεξοδικῶς: Ἀντί τοῦ πλατυτέρως.

Τά πάντα δι' αὐτοῦ: Σημείωσαι, ὅταν λέγῃ, ὅτι τά πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι, περιληπτικῶς τήν ὅλην θεότητα σημαίνει, τουτέστι τήν ἁγίαν Τριάδα· ὅταν δέ φῇ, «τά πάντα δι' αὐτοῦ καί εἰς αὐτόν ἔκτισται», διεξοδικῶς περί τῶν ὑποστάσεων σημαίνει· τοῦτο γάρ εἰς τόν δημιουργικόν Λόγον ἐδέξαντο πάντες.

Καί αὐτοῦ: Τοῦ Λόγου δηλονότι.

Κοινωνικῶς καί ἡνωμένως: Σημείωσαι, ὅτι κοινωνικῶς ἥνωται τά τῆς ἁγίας Τριάδος.

Τάς θεουργίας: Οἷον τό, «Ἐγώ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τά δαιμόνια»· τό σέβας, ὡς τό· «εἰς τό ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται»· τό δέ τῶν δωρεῶν, ἤτοι τῶν χαρισμάτων, ἐν τῷ λέγειν· «λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς». (≡14S_058≡> Τήν πηγαίαν: Εἴρηται ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, «ὅτι παρά σοί πηγή ζωῆς», καί ἐν Ἰερεμίᾳ, «Ἐμέ ἐγκατέλιπον, πηγήν ὕδατος ζῶντος». Ὁ οὖν Θεός λέγεται πηγή, οἷά τις μήτρα καί ἀρχή καί αἰτία τῶν φανέντων καί προελθόντων εἰς οὐσίαν ἁπάντων· ἅ γάρ καλεῖν εἰώθασί τινες καθολικά, ἤτοι γένη ἤ ὅλα ἤ περιέχοντα, ἅτε περιληπτικά τῶν μερικῶν ἐξ αὐτῶν προόδων, ταῦτα αἱ θεῖαι Γραφαί 'πηγαίαν αἰτίαν' φασί· διά τό δημιουργικόν τοίνυν καί ἀνέκλειπτον τῶν διά τοῦ Πνεύματος ὑφισταμένων, καί ὅτι τό Πνεῦμα τό ἅγιον καί αὐτό πάντων τῶν ὄντων αἴτιον, ὡς καί ἐν τῇ Σοφίᾳ εἴρηται, εἰκότως καί πηγαίαν αὐτό αἰτίαν θεολογεῖ· τό δέ ἀνέκλειπτον τοῦ δημιουργεῖν ἐκεῖθεν νόησον εἰς τό· «ὁ Πατήρ μοι ἕως ἄρτι ἐργάζεταί, κἀγώ ἐργάζομαι». Ὡσαύτως καί τό Πνεῦμα τό ἅγιον, σύν τῷ Πατρί καί τῷ Υἱῷ ἀεί ἐργάζεται ἀνεκλείπτως· εἴρηται γάρ· «ἐξαποστελεῖς τό Πνεῦμά σου, καί κτισθήσονται».

§ 2. Ἀδιαστρόφοις ἐννοίαις: Καλῶς εἶπε τό 'ἀδιαστρόφοις'· ἐπειδή καί οἱ αἱρετικοί ἀναγινώσκουσι τάς Γραφάς καί ἐντρέφονται ἐν αὐταῖς, καί ὅμως διαστρέφουσιν ἑαυτούς.

Θεοπρεποῦς διαιρέσεως: Θεοπρεπῆ διαίρεσιν ἐπί τῆς ἁγίας Τριάδος τήν περί τῶν ὑποστάσεων ἀσύγχυτον ἔφη γνῶσιν, καί ὅτι οὐ χρή φροντίζειν πείθειν τούς μή δεχόμενους τήν θείαν Γραφήν. Τό γάρ κοινῶς ἐπί τῆς ἁγίας Τριάδος θεολογεῖν οὐκ ἔστι σύγχυσιν εἰσάγειν τῶν ὑποστάσεων.

Ἐπί τήν θεολογικήν: Θεολογικήν ἐπιστήμην ἀνωτέρω περί Θεοῦ διηγούμενος, οὐκ ἔφη αὐτήν ἐπιστήμην εἶναι, ἐνταῦθα δέ τά περί θεολογίας ἐπιστήμην φησίν. Ἐπιστήμη δέ ἐστι (≡14S_060≡> δόξα ὀρθή λογισμῷ δεθεῖσα, ἤ λόγος ἀληθής ἐπί διάνοιαν ἀμετάπτωτος, καί ἡ ἀκριβής εἴδησις τοῦ πράγματος καί ἀπόφανσις, οὗ καί λέγεται ἐπιστήμη, ἀληθείας λόγον καί δόξαν ὀρθήν προβαλλομένη, μή δεομένη τῆς ἐκ παραθέσεως τοῦ ὁμοίου βεβαιώσεως.

Τάς θείας ἐκφαντορίας: Ἐκφαντορίας φησί τάς τά μυστήρια ἐκφαινούσας διδασκαλίας.

Ἐν ἑαυτοῖς ἀπλήθυντα: Ὅτι οὐ δεῖ παρεξιέναι τήν θείαν Γραφήν ἐν τῷ θεολογεῖν.

§ 3. Καί ὅσα τῆς ὑπεροχικῆς: Κατά ἀφαίρεσιν ὑπέρ ἔνοιαν δοξολογεῖται· ἐκ γάρ τῶν μή θεωρουμένων περί αὐτόν ὑπεραναβεβηκότως προσκυνεῖται, οἷον ὡς ἀθάνατος, ὡς ἀτελεύτητος καί ἀόρατος καί ἀνεδεής, καί ὅσα τοιαῦτα· κοινά γάρ τῆς Τριάδος καί ταῦτα· αἰτιολογικά δέ εἰσιν ὅσα ἐπί τήν κτίσιν ἔρρευσε παρ' αὐτοῦ, ἅτε αἰτίου παντός καλοῦ, ὡς γέγραπται, ὅτι «πᾶν ἐστι καλόν αὐτοῦ».

Τό τοῦ Πατρός: Κατά κοινοῦ δέ τό ὑπερούσιον, ὡς ἐπί τοῦ Πατρός, οὕτω καί ἐπί τοῦ Υἱοῦ καί ἐπί τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπί δέ τῶν διακεκριμένων τῆς ἁγίας Τριάδος, οἷον ὀνομάτων, οὐδεμίαν φησίν ὅλως εἶναι ἀντιστροφήν ἤ κοινωνίαν· ὁ γάρ Πατήρ οὐκ ἄν εὐσεβῶς κληθείη Υἱός, οὐδέ ὁ Υἱός Πατήρ· τό αὐτό καί ἐπί τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ καθ' ἡμᾶς Ἰησοῦ: Σημείωσαι, ὅτι μόνου τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐστίν ἡ ἐνανθρώπησις. Παντελῆ δέ αὐτήν φησι κατά Ἀπολλιναρίου, ὡς ἐκ ψυχῆς νοερᾶς καί ἡμετέρου σώματος· τοῦτο γάρ δηλοῖ τό εἰπεῖν αὐτόν «καθ' ἡμᾶς», ὅπερ ἐστί καί · κατά Εὐτυχοῦς· κατά Νεστορίου δέ, ὅτι φησί, τοῦ Ἰησοῦ τήν ἀναλλοίωτον ὡς Θεοῦ καθ' ἡμᾶς ὕπαρξιν· καί ὅτι οὐσιώδη φησί τά ἐν τῇ ἀνθρωπότητι μυστήρια, τήν πεῖναν, τόν κόπον, (≡14S_**062**≡> καί τό ἐπί ὕδατος βαδίσαι, καί τό εἰσελθεῖν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων πρός τούς μαθητάς, καί τό ἐγεῖραι τούς νεκρούς, καί αὐτό τό πάθος, καί ὅσα τοιαῦτα.

Οὐσιώδη μυστήρια: Σημείωσαι τό οὐσιώδη ἐπί τῆς σαρκώσεως· τοῦτο γάρ ἔφη, ἐκβάλλων τήν κατά φαντασίαν δόξαν.

§ 4. Παραδόσεως ἱερομύσται. Ἱερομύσται λέγονται οἱ τά ἱερά μεμυημένοι.

Κρυφίας καί ἀνεκφοιτήτους: Κρυφίας ἑνώσεις φησί τάς περί τῆς θείας οὐσίας ἀκαταλήπτους γνώσεις· τήν οὐσίαν αὐτήν τῆς ἁγίας Τριάδος, τί ἐστιν, οὐδείς γνώσεταί ποτε.

Τάς διακρίσεις: Διακρίσεις φησί τάς ἐνυποστάτους προσκυνητάς ὑπάρξεις, τουτέστι, τοῦ μέν Υἱοῦ τόν ἐκ Πατρός ἀνέκφραστον ἀπαυγασμόν, τοῦ δέ ἁγίου Πνεύματος τήν ἐκ Πατρός ἀνεννόητον ἐκπόρευσιν.

Ἡ ὑπέρ ἐναρχίαν: Ἡ ὑπέρ ἐναρχίαν ἑνότης τό ὑπέρ πᾶσαν ἑνότητα καί ἁπλότητα ἐν τοῖς οὖσι τῆς θείας φύσεως ἀμερές τε καί ἁπλοῦν σημαίνει.

Τό ἄφθεγκτον. Ἄφθεγκτον διά τό ἀκατονόμαστον τῆς οὐσίας, πολύφωνον δέ, ὅτι τῇ ποικιλίᾳ τῶν εὐεργετουμένων τό πολύφωνον ἔχει.

Τό παννόητον: Πῶς ἄγνωστος καί παννόητος ὁ Θεός, καί πῶς ἐν ἀγνωσίᾳ τήν περί αὐτοῦ κτώμεθα γνῶσιν, ῥητέον· ἀγνοίᾳ γάρ γίνεται γνωστός ὁ Θεός· ἄγνοιαν δέ, μή τήν διά τῆς ἀμαθίας λάβῃς· αὕτη γάρ σκότος ἐστί ψυχῆς· μήτε τήν γινώσκουσαν, ὅτι ἀγνοεῖται ὁ ἄγνωστος· εἶδος γάρ καί αὐτή γνωριστικόν· ἀλλά κατ' ἐκείνην τήν ἄγνοιαν γινώσκεται γνωστός, καθ' ἥν ἁπλωθέντες ὑπέρ τάς νοήσεις, αἵτινες πληθυνόμεναι σκεδάννυνται, καί αὖθις συμπτύσσονται, οὐκ οὖσαι ἑνάς. Ὅθεν οὖν πᾶσαν νόησιν περί Θεόν ὑπερβάντες, ἁπλοῖ γινόμεθα, ἀγνοοῦντες (≡14S_**064**≡> λοιπόν καί

ἀδιάκριτοι μένοντες διά τήν πρός τήν ἑνότητα στάσιν, καί βεβαίως ἑστῶτες ἐν τῇ ἑνώσει, ἀγνοοῦμεν ὅτι ἀγνοοῦμεν, τουτέστιν οὐχ ἑτέρου τινός εἰδότες, ἡμεῖς ὡς ἀμαθεῖς ἀγνοοῦμεν, δυνάμενοι μαθεῖν ἅ τέως ἀγνοοῦμεν, ἀλλά τά παρά πάσης λογικῆς κτίσεως εὐσεβῶς ἀγνοούμενα ἀγνοοῦντες· ἐν ταύτῃ γάρ στάντες τῇ ἀγνοίᾳ, εἶδος γινόμεθα τοῦ πρό πάντων ὄντος· ἐάσαντες μέν πάντα τά εἴδη καί τάς νοήσεις, ἐν ἀφασίᾳ δέ κρείττονι πάσης φθέγξεως ἱδρυμένοι, τῷ μηδέ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι ἀγνοοῦμεν· εἶτα πάλιν ὑποστρέψαντες ἐκ τῆς ἐν ἀφασίᾳ σιωπῆς, καί ἀπό τῆς σιγῆς εἰς φθέγξιν καταβαίνοντες, συνιέντες ὅτι ἠγνοοῦμεν, ἀφιστάμεθα λοιπόν τοῦ περί ἀγνώστου ζητεῖν. Παννόητος δέ πάλιν ὁ Θεός, ἐκ τῶν φιλοδώρων προνοιῶν νοούμενος, ὅ,τι ἐστί, καί ἐκ τῶν δημιουργημάτων· ἐκ τῶν μέν, ὅτι σωτήρ ἐστιν, ἐκ τῶν δέ, ὅτι δημιουργός. Καί θέσιν μέν τήν ὕπαρξίν φησιν, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς πάντων οὔσης ὑπάρξεως. Λέγουσι δέ καί οἱ φιλόσοφοι 'θέσιν' τά ἐπιτιθέμενα εἴδη τῇ ὕλῃ, 'ἀφαίρεσιν' δέ, ὅταν αἱ ποιότητες ἀφαιρεθῶσι τῶν εἰδῶν, οἷον γῆς τό βαρύ, ὕδατος τό ὑγρόν. Ὁ οὖν Θεός, ὁ καί ταῦτα μετασχηματίζων, ἡ πάντων θέσις καί ἀφαίρεσίς ἐστι· θέσις μέν πάντων, ὡς τά πάντα θείς καί ποιήσας καί ἱδρῦσθαι παρασκευάζων· ἐν αὐτῷ γάρ τά ἅπαντα συνέστηκεν· ἀφαίρεσις δέ πάντων ἐστίν, ὡς καί τήν θέσιν αὐτήν τῶν ὄντων καί τήν ποίησιν μεταρρυθμίζων καί μετασκευάζων καί ἀφαιρῶν ἐκ τῶν τεθειμένων τά κατά φύσιν· εἰ γάρ ὁμολογεῖται τά ἐν γενέσει, πάντως καί φθείρεσθαι· αὐτός δέ πλούτῳ ἀγαθότητος τῶν μέν ἀνεῖλε καί τό φθαρτόν, ὡς ἀγγέλων καί ψυχῶν, τῶν δέ τό φθαρτόν εἰς ἀφθαρσίαν καί τό θνητόν εἰς ἀθανασίαν μετάγει, ὡς τά σώματα ἡμῶν ἐν τῇ ἀναστάσει· δῆλον ὡς αὐτός ταῦτα (≡14S_**066**≡> ἡμῖν ὑπάρχων, αὐτός καί ὑπέρ θέσιν ἐστί καί ἀφαίρεσιν, καί θεμέλιος καί ρίζα πάντων ὤν, οὐ τοπικῶς, ἀλλά κατά τό αἴτιον· οὔτε ἀφαίρεσις αὐτός ὤν, ὧν αὐτός ἔχει· αὐτό γάρ ἀθάνατον αὐτός ἔχει. Τό γάρ ἀθάνατον καί ἀκατάληπτον καί ἄγνωστον καί ὅσα τοιαῦτα ἔχει, οὐχ ὡς μή ὤν τό ἐναντίον, ἀλλά κατά ἰδιότητά τινα πᾶσιν ἄρρητον καί ἀνεπινόητον· ἐξῄρηται γάρ τῶν ἁπάντων, ὡς ἀφῃρημένος τῶν ὄντων, καί ὑπ' οὐδενός νοούμενος τῶν ἐν δημιουργίᾳ ἤ καταλαμβανόμενος, ὡς αὐτός ἑαυτόν ἁρπάσας διά τῆς ἀπειρίας· οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῦ πέρας. Σημείωσαι δέ τό ἐν ἀλλήλαις εἶναι, κατά τινα μονήν καί ἵδρυσιν τάς θείας ὑποστάσεις, ὡς τό· «Ἐγώ ἐν τῷ Πατρί, καί ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί»· οὕτω καί περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ Ἀπόστολος λέγει.

Καθάπερ φῶτα λαμπτήρων: Ὅλος ὁ νοῦς τοῦ πατρός τοῦτον ἔχει τόν τρόπον. Παράδειγμα εἶπεν ἐπί τῆς ἁγίας Τριάδος, ὥσπερ τριῶν τινων λύχνων, φησίν, ἤ κηρῶν ἡμμένων ἔν τινι ναῷ ἤ οἴκῳ, ταῖς μέν ὑποστάσεσι διακεκριμένων, ἤγουν κεχωρισμένων ἀλλήλων· ἄλλος γάρ καί ἄλλος λύχνος ἐστίν ἰδικῶς ὁ καθείς, τῷ δέ φωτί ἡνωμένην ἔχουσι καί ἀχώριστον τήν κοινωνίαν τῆς φύσεως καί τῆς ἐνεργείας· καί οὐδείς δύναται ἐν τῷ οἴκῳ ἐν τῷ ἀέρι αὐτοῦ διακρῖναι καί εἰπεῖν, ποῖον μέν ἐστι φῶς τοῦδε τοῦ λύχνου, ποῖον δέ τοῦ ἑτέρου. Ταῦτα εἰπών, μετέρχεται λοιπόν ἐκ τοῦ τριαδικοῦ εἰς τόν τῆς οἰκονομίας λόγον καί τήν ἔνδοξον

ἔξοδον τοῦ Θεοῦ Λόγου τήν ἐκ Πατρός κατά τήν αὐτοῦ φωνήν τήν φάσκουσαν, ὅτι, «ἐκ τοῦ Πατρός μου ἐγώ ἐξῆλθον, καί πρός τόν Πατέρα μου ὑπάγω», σαφηνίζει καθά φησιν· Ἀλλ', εἰ καί τόν ἕνα τις τῶν πυρσῶν ὑπεξάγοι τοῦ δωματίου, (≡14S_068≡> συνεξελεύσεται καί τό οἰκεῖον ἅπαν φῶς, οὐδέν τῆς τῶν ἑτέρων φώτων ἐν ἑαυτῷ συνεπισπώμενον λαμπηδόνος, ἤ τό ἑαυτοῦ τοῖς ἑτέροις καταλεῖπον. Ἐλθών γάρ ὁ Υἱός ἐκ τοῦ Πατρός καί ἐπιδημήσας ἐν τῷ κόσμῳ οὐδέ τόν Πατέρα καί τό Πνεῦμα συνήγαγεν ἐν ἑαυτῷ, οὐδέ μήν τῶν οἰκείων ἐξελθών ἐκείνοις κατέλιπεν, ἀλλ' ἀδιαίρετον τῆς ἑαυτοῦ μονῆς ἐποιήσατο τήν ἔξοδον.

Ὅπου γε καί τήν ὑπερούσιον: Αἱ τῶν σωμάτων ἑνώσεις, τῶν τε στοιχειωδῶς θεωρουμένων καί τῶν ἄλλως πως μιγνυμένων, δυνάμεσι καί ποιότησι τό παρηλλαγμένον ἔχουσι, καί ἕτερόν τι παρά τήν τῶν ἁπλῶν φύσιν ἡ τούτων ἕνωσις ἀποτελεῖ· ὡσαύτως καί ψυχικαί δυνάμεις τό ἑτεροειδές κατά τήν κίνησιν διάφορον ἔχουσι· καί μήν καί αἱ τῶν ἀγγέλων πρός τάς θείας ἐλλάμψεις ἑνότητες τό ἀνά μέρος καί ἀνάλογον ταῖς οἰκείαις τάξεσιν ἔχουσιν, ἡ δέ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι θεότης καί ὅσα ταύτης, οὐδενί τῶν εἰρημένων διακοπτομένη ἤ ἑαυτῆς διαφέρουσα, εἰκότως ὑπέρ ταύτας τάς ἑνώσεις εἶναι δοξάζεται.

Καί ὑπερουράνια φῶτα: Σημείωσαι, ὅτι καί τάς ψυχάς καί τούς νόας ἅπαντας ὑπερουράνια φῶτα καλεῖ, καί φησιν ἑνοῦσθαι τάς ζωούσας οὐσίας ταύτας ἁπάσας, ὡς εἴρηται ἐν τῷ παραδείγματι τῶν ἐν οἴκῳ τινί πολλῶν λαμπτήρων ἀλλήλοις ἀμιγῶς τε καί ἀσυγχύτως ἑνουμένων, θεοειδεῖς τε οὔσας καί μετεχούσας ἀναλόγως ἑαυτοῖς τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπερηνωμένης ἑνώσεως, ἅστινας, ἑνώσεις δηλονότι, ἐπί τά ἀσώματα, ἅ καί δι' ἀλλήλων ἀσυγχύτως χωρεῖ.

§ 5. Ὑπερουσίου θεογονίας: Σημείωσαι, ὅτι ὑπερούσιον θεογονίαν καί πηγήν τόν Πατέρα καλεῖ, καί ὅτι οὐκ ἀντιστρέφει τά ὀνόματα.

Ἑνώσεις τε καί διακρίσεις: Τά περί τῆς ἀφράστου Τριάδος μέχρι τριῶν ὑποστάσεων προόδου νῦν θεολογεῖ, ὅτιπερ ὁ Θεός καί Πατήρ, κινηθείς ἀχρόνως καί ἀγαπητικῶς, προῆλθεν (≡14S_070≡> εἰς διάκρισιν ὑποστάσεων, ἀμερῶς τε καί ἀμειώτως μείνας ἐν τῇ οἰκείᾳ ὁλότητι ὑπερηνωμένος καί ὑπερηπλωμένος, τοῦ οἰκείου ἀπαυγάσματος εἰς ὕπαρξιν προελθόντος, ὡς εἰκόνος ζώσης, καί τοῦ παναγίου Πνεύματος προσκυνητῶς καί ὑπεραεννάως ἐκπορευομένου ἐκ τοῦ Πατρός, ὡς μυσταγωγεῖ ὁ Κύριος· ἀγαθότητι δέ ἐπληθύνθη ἐπί τρισυπόστατον θεαρχίαν ἡ αἰτία πάντων καί πηγή. Ταῦτα καί ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς Κατά Εὐνομίου λόγοις φησίν. Ἔστι δέ καί κατά ἄλλον λόγον θεία διάκρισις, ἡ διά πλῆθος ἀγαθότητος πρόοδος τοῦ Θεοῦ εἰς τήν πολυείδειαν τῆς δημιουργίας τῆς ἀοράτου καί ὁρατῆς. Κοιναί δέ εἰσι τῆς τρισυποστάτου καί διακεκριμένης ἑνάδος αἱ δημιουργικαί πρόνοιαί τε καί ἀγαθότητες· ἡ γάρ παμβασιλίς Τριάς ἐν μεθέξει τῶν δυναμένων μετέχειν γίνεται ἀσχέτως τε καί ἀμεθέκτως· ταὐτόν γάρ δηλοῖ ἑκάτερον· μετέχεται γάρ ὁ Θεός ἀσχέτως οὐ κατεχόμενος ἐν τόπῳ τῷ μετέχοντι, οὐδέ αἰσθητῶς μετεχόμενος,

ἀλλ’ ὅλος ἐν μετοχῇ ἑκάστου ὤν καί ἐξῃρημένος τῶν ἁπάντων· ὥσπερ φωνῆς μεγάλης γενομένης ἅπαντες μετέχουσιν οἱ παρόντες κατά τήν οἰκείαν δύναμιν, καί ἀνήρ καί νήπιον καί ἄλογα, ἀλλ’ οἱ μέν ἐρρωμενέστερον, οἱ δέ ἀμυδρότερον, πρός τήν τῆς ἀκουστικῆς ἐνέργειαν, καί ἔστι μεθεκτή ἡ φωνή, καί ἐφ' ἑαυτῆς ἀμέθεκτος μείνασα.

Ἐκ τῶν μετοχῶν καί τῶν μετεχόντων: Τό κατ' οὐσίαν μέν ἡ θεότης οὐ μετέχεται, οὔτε νοεῖται· μεθεκτή δέ ἐστιν ἐν τῷ ἐξ αὐτῆς εἶναι τά πάντα, καί ὑπ' αὐτῆς συνέχεσθαι είς τό εἶναι.

Ἐν ἑκάστῳ τῶν ἐκτυπωμάτων: Παραδειγματικῶς φησι, πῶς ἀμεθέκτως μετέχεται ὁ Θεός.

§ 6. Οὐκ ἔστιν ἡ σφραγίς: Ἀντίθεσις καί λύσις ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς σφραγῖδος.

(≡14S_072≡> Ἀπομόργματα: Ἀπομόργματα ἐνταῦθα τά ἐκτυπώματα λέγει.

Καί μήτε ἀντίτυπα: Ὡς λίθοι καί ξύλα, ἤ πάλιν τά τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, ὧν οὐδέν ἐπιδέχεται τήν ἐκ δακτυλίου σφραγῖδα.

Διακέκριται δέ: Σημείωσαι, ὅτι διακέκριται τῆς ἁγίας Τριάδος ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου ὁλικῶς καί ἀληθῶς.

Τό καθ' ἡμᾶς: Ἐνταῦθα περί τῆς οἰκονομίας πάλιν διαλαβών, τῷ Θεῷ Λόγῳ ταύτην προσάπτει, μήτε Πατρός, μήτε τοῦ Πνεύματος ἐπικοινωνησάντων, πλήν κατά βουλήν μόνην. Σημείωσαι δέ τήν ἀκριβῆ τῆς οἰκονομίας διήγησιν, ὅτι οὐσιώθη ὁ ὑπερούσιος Θεός Λόγος ἀναλλοιώτως, ἐπεί μεμένηκε Θεός, καί οὐσιώθη καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὁλικῶς, τουτέστι, σῶμα καί ψυχήν λογικήν κατά ἀλήθειαν ἐσχηκώς, καί ὅτι Θεός Λόγος ἐστί κατ' ἀλήθειαν ὁ παθών, δηλονότι σαρκί, καί ὅτι ἀνθρωπική αὐτοῦ ἐστι θεουργία πάντα τά ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, καί ὅτι οὐκ ἐκοινώνησεν είς ταῦτα Πατήρ, οὔτε τό Πνεῦμα τό ἅγιον, εἰ μή τῇ εὐδοκίᾳ καί βουλήσει τῆς σαρκώσεως καί είς τό συνεργάζεσθαι τῷ Υἱῷ Θεῷ τάς θεοσημείας. Σημείωσαι δέ ταῦτα μάλιστα κατά Νεστοριανῶν καί Ἀκεφάλων καί Φαντασιαστῶν.

Διακέκριται: Τοῦτ' ἔστι κεχωρῆσθαι τοῦ τριαδικοῦ καί θεολογικοῦ Λόγου τό καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὁλικῶς καί ἀληθῶς σαρκωθῆναι, τοῦτ' ἔστιν ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως καί σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ Λόγος, καί δρᾶσαι καί παθεῖν ὅσα τῆς ἀνθρωπικῆς αὐτοῦ θεωρίας ἐστίν ἔκκριτα. Ἀδιατήρητά φησι καί ἐξαίρετα, τοῦτ' ἔστιν καθαρά καί ἀδιάβλητα τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ φύσεως, ἅτινά ἐστι τόκος, νηπιότης, αὔξησις, δίψα, κόπος, λύπη, δάκρυον, πτύελος, αἷμα, τρῆσις, φθορά, ρύσις, ἑκούσιος νέκρωσις, ἀφθεγξία, ἀκινησία, καί τά ὅμοια. Τούτοις γάρ ὁ Πατήρ καί τό Πνεῦμα κατ' οὐδένα τρόπον ἤ λόγον κεκοινώνηκεν, είμή τις φαίη κατ' εὐδοκίαν τε καί βούλησιν.

(≡14S_074≡> Γεγονώς ὁ ἀναλλοίωτος: Πῶς λέγει τόν Λόγον παθεῖν, ὡς καί τό, «αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν» περί τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, ἐξεθέμεθα.

§ 7. Τοῖς δέ ὡς μυστικοῖς: Κατά τήν δύναμιν τήν ἐνυπάρχουσαν ἐν τῷ ἄρτῳ καί τῷ ποτηρίῳ.

Ὑπέρ νοεράν ἐνέργειαν: Τῶν περί Θεοῦ λεγομένων τήν διάνοιαν μέν ἀναπτύσσει ὁ ἱερός νοῦς, ἤγουν ἑρμηνεύει, ὁ τοῖς θείοις διόλου ἐνασχολούμενος, καί τοῖς γηΐνοις καί ἐμπαθέσιν ἀνεπιθολώτως μένων, αὐτοῖς δέ τοῖς θείοις οὐκ ἄλλως ἐπιβάλλει, ἤ κατά ἀπόπαυσιν πάσης κινήσεως νοητικῆς τῶν ὄντων· τοῦτο· γάρ δηλοῖ τό ὑπέρ νοεράν ἐνέργειαν εἰπεῖν, τουτέστιν ὅταν τῷ ἀκαταλήπτῳ τοῦ Θεοῦ πάντοθεν περισχεθῇ, τότε καταλαμβάνει τό ζητούμενον.

Ταῖς μετοχαῖς μόναις: Προσυπακουστέον ὀνόματα. Μετοχάς δέ φησιν, ὧν μετέχομεν τήν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παροχήν.

Κρυφιότητα: Ὅτι καί τό Θεός ὄνομα οὐ δηλοῖ οὐσίαν, οὐδέ τί ἐστιν ὁ Θεός, ἀλλ’ εὐεργεσίαν τινά εἰς ἡμᾶς· καί ὅτι ἐκ τῶν μετοχῶν τῶν ὑπό τοῦ Θεοῦ δωρουμένων ἡμῖν, καί τάς περί Θεοῦ ὀνομασίας ποιούμεθα, τό δέ τί ἐστιν ὁ Θεός, πᾶσίν ἐστιν ἀνεπινόητον· καί γάρ ἡ θεία ὕπαρξις, οὕτως ἀξίως ποσῶς ὑμνηθήσεται, ὅτε πάσης ἐνεργείας, καί τῆς δραστικωτάτης, νοερᾶς δέ, πάντως ὑφ' ἡμῶν ἀπολυθεῖσα, δέξεται ἡμᾶς διά σιγῆς ἁγίας, ἐπιβάλλοντας ταῖς ἐκεῖθεν ἐκφοιτώσαις δωρεαῖς· θελήματι γάρ τά ὄντα παράγει, στάντων ἡμῶν βεβαίως ἐν τῇ τοῦ ἡμετέρου νοῦ ἀδιακρισίᾳ, ἥν ἐκάλεσε πρό μικροῦ 'γνῶσιν ἐν ἀγνωσίᾳ'.

Πάλιν, ὅτι μέν ἐστι πηγαία: Σημείωσαι τά σεβάσμια καί φρικτά ἐπί τῆς ἀχράντου Τριάδος ὀνόματα, ὅτι πηγαία θεότης ὁ Πατήρ, ὁ δέ Υἱός καί τό Πνεῦμα τό ἅγιον βλαστοί εἰσι τῆς θεογόνου (≡14S_076≡> θεότητος, τουτέστι τοῦ Πατρός, θεόφυτοι, καί ἄνθη, καί φῶτα ὑπερούσια. Μᾶλλον δέ βλαστούς φησιν εἰρῆσθαι ἐν τῇ Γραφῇ ἀπό τῆς τῶν ἐλαιῶν ὀπτασίας Ζαχαρίου τοῦ ἑνδεκάτου τῶν προφητῶν· δύο γάρ κλάδους τῆς ἐλαίας φασίν οἱ Ἑβδομήκοντα, οἱ δέ ἄλλοι ἑρμηνευταί στάχυας καί βλαστούς· φῶτα δέ, ἐν οἷς εἴρηται, «Πατρός τῶν φώτων» καί «Φῶς ἐκ φωτός». Πατριάν δέ λέγει τήν οἱονεί πατρότητα. Ἐπιφέρει γοῦν υἱότης· καί γοῦν φησιν ὁ Ἀπόστολος· «ἐξ οὗ πᾶσα πατριά ἐν οὐρανῷ καί ἐπί γῆς ὀνομάζεται»· τό γάρ εἶναί τε πατέρας καί υἱούς ὀνομάζεσθαι ἄνωθεν ἔρρευσεν, ἐκ τοῦ Πατρός μέν φύσει τοῦ Υἱοῦ ὄντος, Πατρός δέ πάντων δημιουργικῶς καί διδασκαλικῶς· ὅθεν καί ἀσώματοι καί νοητοί θεῶν πατέρες καί υἱοί διδασκαλικῶς καί ὑπερκειμένως ἐν ἀγγέλοις καί δικαίοις, ὡς καί ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ, πάντων τῶν πατέρων ἄρχοντος τοῦ κυρίως Πατρός, ἅτε καί τήν τοιαύτην μέθεξιν δόντος, καί πάντων τῶν υἱῶν ἄρχοντος τοῦ Υἱοῦ, ἅτε καί αὐτοῦ μεθεκτοῦ ἐν τούτῳ γινομένου, ὡς αὐτός φησιν· «ἐφανέρωσά σου τό ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις»· ὅτι καλεῖται Πατήρ ὁ αὐτόν ἔχων Υἱόν, τόν ταῦτα εἰπόντα.

§ 8. Τοῖς αἰτιατοῖς: Αἰτιατά ἐστι πάντα τά παραχθέντα εἰς κτίσιν, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπί γῆς, αἴτια δέ τά ὑπερόντα, τουτέστιν αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας Τριάδος. Πρόδηλον οὖν ὅτι οὐδεμία ἐμφέρεια τούτων πρός ἄλληλα, αἰτίων φησί καί αἰτιατῶν. Καλῶς δέ προσέθηκε τό 'ἐνδεχομένας'· οὐ γάρ ἁπάσας.

Καί ζῆν εἴ τις φαίη: Ὅτι περισσῶς καί οὐσιωδῶς προσένεστι τά τῶν αἰτιατῶν τοῖς αἰτίοις. Ὥστε οὐ καλῶς λέγομεν ζῆν καί φωτίζεσθαι τό θεῖον· τοῦτο γάρ τοῦ ζῆν ἡμᾶς καί φωτίζεσθαι

(≡14S_078≡> αἴτιον· οὐσιωδῶς οὖν προσένεστι τῷ θείῳ, ἅπερ ἡμῖν κατά χάριν· τοῦτο γάρ σημαίνει τό 'κατά μέθεξιν'· λέγει γάρ ὁ Ἀπόστολος· «χάριτί ἐστε σεσωσμένοι»· καί ἡμεῖς μέν σεσωσμένοι λεγόμεθα, αὐτός δέ ἡμῶν Σωτήρ ἐστι. Καί πάλιν· «ἀπό γάρ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν».

§ 9. Ἀλλά καί τό πάσης θεολογίας: Ὅτι θεολογίαν καλεῖ τά περί τῆς ἐνανθρωπήσεως, καί ὅτι καθ' ἡμᾶς θεοπλασίαν φησί τήν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ σάρκωσιν. Ταῦτα κατά Νεστοριανῶν μάλιστα, τό ἀνδρικῶς αὐτόν οὐσιωθῆναι λέγειν· ὅρα δέ ὅτι ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων φησί τό σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ διαπλασθῆναι. Σημείωσαι δέ, πῶς φησι, πρεσβυτάτους ἀγγέλους εἶναί τινας, καί πρῶτον αὐτῶν τινα εἶναι. Λέγει δέ πρεσβυτέρους ἀγγέλους ὁ θεῖος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· καί ἑπτά εἶναι τούς πρώτους ἐν τῷ Τωβίᾳ ἀνέγνωμεν, καί παρά Κλήμεντι βιβλίῳ ε' τῶν Ὑποτυπώσεων. Πρεσβυτάτους δέ ἀγγέλους εἴωθε καλεῖν, τάς ἀνωτάτω τρεῖς τάξεις, θρόνους, σεραφίμ, χερουβίμ, ὡς δηλοῖ ἐν τῷ Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας λόγῳ πολλάκις· φησί δέ ἐνταῦθα, μήτε τῷ πρωτίστῳ τῶν ἀγγέλων ἐφικτόν εἶναι τόν τρόπον τῆς ἐνανθρωπήσεως.

Καί τῷ κλεινῷ: Ἐνδόξῳ.

Καθηγεμόνι: Καθηγεμόνα οἰκεῖον, τόν ἅγιον Ἱερόθεον αἰνίττεται, ὡς εὐθύς δηλοῖ· μετά γάρ τόν Παῦλον ἐκ τούτου ὠφελήθη· λέγει δέ ὅτι ἴσως παθών τά θεῖα ἐκεῖνος, οὕτως ἐνεπνεύσθη· τί δέ ἐστιν οὐ μόνον μαθών, ἀλλά καί παθών, εἴρηται μέν οὖν καί ἐν τῇ πρός Ἑβραίους· «ἔμαθε γάρ ἀφ' ὧν ἔπαθε τήν ὑπακοήν». Ὁ γάρ παθών πεῖραν λαμβάνει τό διδασκόμενον, (≡14S_080≡> οἷον ὁ τυπτόμενος, μᾶλλον τοῦ μόνον ἀκούσαντος· οὐ μήν καί τυπτηθέντος ποτέ, τίς ὁ τοιοῦτος πόνος γινώσκει, καί μᾶλλον ἄν παραστήσειεν, ὁποῖόν ἐστι τό ἄλγος· οὕτω καί ὁ δι' ἀποκαλύψεως μυούμενος, θειότερον ἑρμηνεύσει τά θεῖα. Τό δέ παθεῖν τά θεῖα τοιοῦτόν ἐστιν· εἴρηται τῷ Ἀποστόλῳ, «συνταφῶμεν τῷ Χριστῷ, ἵνα καί συναναστῶμεν αὐτῷ καί συμβασιλεύσωμεν», ὁ δέ σταυρῶν ἑαυτόν καί τήν ἑαυτοῦ σάρκα, αὐτός τά στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ οἰκείῳ σώματι περιφέρει· εἰκότως οὖν καί συμβασιλεύει τῷ Χριστῷ καί τά θεῖα αὐτοῦ θαρρεῖται μυστήρια, ὅταν καί ὁ ἅγιος Ἱερόθεος λέγεται μή μόνον μαθεῖν, ἀλλά καί παθεῖν τά θεῖα· καί ὁ δι' ἀποκαλύψεως τά θεῖα μυούμενος, ἐξίσταται ἑαυτοῦ, καί καλῶς λέγεται παθεῖν τό ἐπωφελές τοῦτο πάθος, ἵνα Θεοῦ γένηται καταγώγιον. Ἄλλως. Παθεῖν αὐτόν ἔφη τά θεῖα, ὡς οὐ διδακτῶς διά λόγου τήν περί τούτων δέξασθαι μύησιν λέγων, ἀλλά τῇ θείᾳ ἐκλάμψει ἐντυπωθῆναι, καί οἷον ἐνσημανθῆναι τῇ διανοίᾳ τήν γνῶσιν τῶν ὑπέρ φύσιν, καί τήν τοιαύτην τῶν θειοτέρων μύησιν συμπάθειαν ἐκάλεσεν, ἤγουν συνδιάθεσιν.

§ 10. Ἡ πάντων αἰτία: Τά θεῖα ταῦτα παρίστησι ρήματα, πῶς καί ὁ Υἱός «τά πάντα ἐν πᾶσι», καί «κεφαλή πάντων» κατά τόν Ἀπόστολον· καί φησιν, ὅτι πάντων ἐστί πλήρωμα καί συνοχεύς, τήν ἀλληλουχίαν τῶν δημιουργημάτων συσφίγγων, τουτέστι τά μέρη τῷ παντί, ὡς τό πᾶν ὤν· ὡς τοῦ παντός οὖν συναγωγεύς, καί μέρος εἰκότως, ἐπειδή καί πᾶν μέρος τοῦ παντός ἐστι μέρος, καί

οὔτε πᾶν, οὔτε μέρος, ὡς μηδέν ὤν ἐξ αὐτῶν (≡14S_082≡> τῶν, ἀλλά καί ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν· μέρη δέ ὅλου τοῦ κόσμου εἰσί τά κατ' εἶδος ὁρώμενα, ἀήρ, γῆ, φυτά, καί τά λοιπά· καί ἔστι μέν οἷά τις τελεία λεγομένη ἡ αὐτοῦ θεότης, ὡς πρός ἡμᾶς τούς ἀτελεῖς, ὡς παρά Ματθαίῳ · «τέλειοι γίνεσθαι, ὅτι ἐγώ τέλειός εἰμι»· πρός δέ ἀγγέλους τούς τελείους οὐ τέλειος, ἀλλ’ ὑπερτέλειός ἐστι· καί τελετάρχης ὁ Υἱός, ὡς ἄρχων πάσης τελειότητος, ἐπειδή καί προτέλειος. Οὕτω καί εἶδος λέγεται ἐν τοῖς ἀνειδέοις καί ἀσωμάτοις, ὡς ἁπάσης τῆς εἰδοποιίας δημιουργός, καί ἀρχή παντός εἴδους· πρός δέ ταῦτα τά εἴδη ἀνείδεος καί ὑπέρ εἶδος, ἐπειδή δεύτερα αὐτοῦ καί τά εἴδη καί αἱ ἰδέαι.

Ἀφορίζουσα: Ἀντί τοῦ διακρίνουσα καί πρός τό ἀσύγχυτον διασῴζουσα.

Καί μέτρον ἐστί: Μέτρον ἐστί τῶν ὄντων, ἐπειδή ἐν αὐτῷ τά πάντα πεπέρασται, καί αἰών μάλιστα δικαίως ἄν λέγοιτο· εἰ γάρ αἰών λέγεται, οἱονεί ἀεί ὤν, αὐτός ἐστιν ὁ ἀεί ὤν· εἴρηται γάρ, «Σύ δέ ὁ αὐτός εἶ, καί τά ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι»· καί πάλιν· «ὁ ἀριθμῶν πλήθη ἄστρων, καί τόν οὐρανόν μετρῶν σπιθαμῇ, καί τήν γῆν δρακί». Ποιητής δέ αἰώνων, ἅτε τῶν ἀγγέλων ποιητής ὤν· ἀθάνατοι γάρ οὗτοι, καί ἡ ἀθανασία, παράτασις, ἀειζωΐα, αἰών, ἀλλ’ οὐ χρόνος, ἀτελεύτητος καί ἀεί ἐσόμενος, λέγεται· οὐ κατά τοῦτο οὖν λέγεται αἰών, κατά τόν χρόνον τόν τέλος ἔχοντα, ἀλλά κατά τό ἀεί ὤν, εἰς αἰῶνας τέλος οὐκ ἔχοντας.

Πλήρης ἐν τοῖς ἐνδεέσιν; Ὅπερ εἶπεν ἄνω, ἀτελής δέ ἐν τοῖς τελείοις, ὧδέ φησιν ὑπερπλήρης ἐν τοῖς πλήρεσι· καί τό ἀτελής οὖν οὕτως ὀφείλεις νοεῖν, ὑπερτέλεια ἐν τοῖς τελείοις.

(≡14S_084≡> Καί ἕως φύσεως: Ὁρᾷς πῶς φησιν, ἐπειδή καί ἕως φύσεως ἐλήλυθε· φύσεως μέν τῆς ἡμετέρας νόησον· καί ὅτι τό φύσεως οὐ καλῶς λέγομεν ἐπί Θεοῦ· ἰδού γάρ πῶς φησιν, 'ἕως φύσεως κατῆλθε', τουτέστιν, ἕως ἐκείνου ἔφθασε τοῦ ἀτιμοτέρου, καί οὗπερ αὐτός οὐκ ἐκέκτητο. Σημείωσαι τάς ἐμφάσεις τῶν λέξεων.

Ἀναλλοιώτως. Σημείωσαι, ὅτι ἀναλλοιώτως καί ἀσυγχύτως ἐκοινώνησεν ἡμῖν καί ἀπαθῶς, καί ὅτι ἐν τοῖς φυσικοῖς ἡμῶν ἔμεινεν ὑπερφυής, καί ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ὑπερούσιος, καί εἶχε τά ἡμῶν ὑπέρ ἡμᾶς, οἷον τό ἐκ παρθένου, τό ἀναμάρτητον, τό ἐν ἐξουσίᾳ Θεοῦ λαλεῖν καί πάντα πράττειν, τό περιπατεῖν ἐπάνω τοῦ ὕδατος, καί ὅσα τοιαῦτα. Σημείωσαι οὖν, ὅτι οὐδείς οὕτω θεολογεῖ περί τῆς οἰκονομίας κατά Νεστοριανῶν καί Ἀκεφάλων καί Φαντασιαστῶν.

§ 11. Τά κοινά καί: Κοινά καί ἡνωμένα τά τῆς ἁγίας Τριάδος ὀνόματα, ὅσα ἐκ τῶν αὐτῆς δωρεῶν τῶν εἰς τά μετ' αὐτήν ὀνομάζεται, ἅς τινας δωρεάς διακρίσεις φησί, καί οἱονεί πληθυσμούς.

Πληθύεται δέ ἑνικῶς: Τοῦτο κατά Φαντασιαστῶν, πολλαπλασιάζεσθαι λέγεται τό ἕν· ἐπειδή γάρ ἐξ αὐτοῦ ἅπαντα, καί δι’ αὐτοῦ, καί εἰς αὐτόν ἔκτισται, καί αὐτός ἐστι κεφαλή πάντων τῶν ὄντων, καί αὐτός τάς ὅλας οὐσίας παρήγαγεν, εἰκότως πολλαπλασιάζεσθαι λέγεται διά τῶν παρ' αὐτοῦ

γενομένων, ὅταν καί πάντων ὑποταττομένων τῷ Πατρί, αὐτός λέγεται διά τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων, τῷ Πατρί ὑποτάττεσθαι, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «τότε καί αὐτός ὁ Υἱός ὑποταγήσεται»· καί ὁ τοιοῦτος ἐν τῷ πληθυσμῷ τῆς πάντων παραγωγῆς ἔμεινεν εἷς καί ὁ αὐτός ἐν τῇ ἀνελαττώτῳ χύσει τῶν αὐτοῦ μεταδόσεων, ἐν (≡14S_086≡> τῷ παντί μέρος ὤν, καί μηδέν ὤν τοῦ παντός· ἔστι γάρ ὑπερούσιος· καί ἡμῖν ἀνέφικτος· ἑρμηνεύει δέ αὐτό ὑποκατιών.

Καί τῇ ἑνιαίᾳ: Ἑνιαίαν ἔφη τῶν ὅλων παραγωγήν, δηλῶν ἅμα τῷ βούλεσθαι, καί οὐ κατά μικρόν τι καί μερικῶς κτισθῆναι, ἤτοι πρός τό εἶναι ἐλθεῖν τά γεγονότα. Ἀνελάττωτον δέ μετάδοσιν, ἤτοι ὅτι κτίζων τά ὄντα ὁ Θεός, οὐδέν τῶν οἰκείων μειοῖ ἀγαθῶν.

Ἐννοήσας ὁ κοινός ἡμῶν: Κοινός καθηγεμών καί χειραγωγός ὁ ἀπόστολος Παῦλος δηλονότι· δι' αὐτοῦ γάρ ἐπίστευσεν, ὡς ἔγνωμεν ἐν ταῖς Πράξεσι. Καί σημειωτέον, ὅτι καί ὁ ἅγιος Ἱερόθεος τῷ ἁγίῳ Παύλῳ ἐμαθητεύθη.

Καί γάρ εἴπερ εἰσί λεγόμενοι: Τό, κἄν θεοί πολλοί καί κύριοι ὦσι, πλήν ἕνα εἶναι τόν ἀληθῶς Θεόν καί Πατέρα, καί ἕνα τόν ἀληθῶς Κύριον Ἰησοῦν, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἡ πάντων αἰτία, καί δημιουργός θεότης κατά μετάδοσιν ἀμέριστον καί ἀσκέδαστον τῆς ἐπωνυμίας τῆς οἰκείας θεότητος καί κυριότητος τούς λεγομένους θεούς καί κυρίους προήγαγεν, οὐ κατακερματισθείσης τῆς θεότητος εἰς μέρη θεοτήτων, ὡς χρυσός εἰς νομίσματα πολλά, οὔτε τῶν πολλῶν θεῶν συμπληρούντων τήν αὐτοῦ θεότητα, ὅν τρόπον τά πολλά εἴδη, τόν ἕνα κόσμον, ἀλλά πληθύνεσθαι λέγεται ὁ Θεός, τῷ καθ' ἕκαστον εἰς παραγωγήν τῶν ὄντων βουλήματι, προνοητικαῖς προόδοις, πολλαπλάσιαζόμενος μέν, μένων δέ ἀμερές ἕν, ὥσπερ ἥλιος ἀκτῖνας πολλάς ἐκπέμπων, καί μένων ἐν τῇ ἑνότητι· εἴρηται γάρ καί περί τοῦ Ηλίου τῆς δικαιοσύνης, ὁ καθ' ἡμέραν μεριζόμενος, καί μή δαπανώμενος· καλῶς δέ καί ἐπί τῶν θείων εἴρηται, τάς ἑνώσεις τῶν διακρίσεων ἐπικρατεστέρας εἶναι· καί γάρ οὐ δεῖ τόν νουνεχῶς ἀκροώμενον περί Θεοῦ, ἑνάδα περί αὐτοῦ ἀκούοντα, ὑπονοεῖν ἀσθένειαν, οὔτε ἁπλοῦν ὡς ἀδύνατον· οὐδέν γάρ ἐπί Θεοῦ οἰκείως (≡14S_088≡> παρ' ἡμῶν λέγεται τῆς ἰδιότητος ἐκείνης ἐφικνούμενον, οὔτε κατά στέρησιν, ὡς ἀθάνατος, καί τά ὅμοια· οὔτε κατά θέσιν, ὡς ζωή τυχόν καί τό ἕν, ἀλλά τό ἕν, ὡς πᾶσιν ἀσύμβλητον ρητέον, ὅπερ ὡσαύτως ἔχει καί ἐν ταῖς ἀνεκφοιτήτοις τῆς οἰκείας ἑνάδος τῶν λοιπῶν ὑποστάσεσι· μένει γάρ ὁ αὐτός, κἄν τό βούλημα δοκῇ διακρίνεσθαι εἰς τήν τῶν λοιπῶν παραγωγήν. Πάσης οὖν διακρίσεως, τουτέστιν εἰς τό εἶναι τά πάντα παρόδου. Προαιτία δέ καί ἐπικρατεστέρα ἡ τοῦ Θεοῦ ἀμέριστος ἑνάς. Ἐπί δέ τῶν αἰσθητῶν τό ἐναντίον· οὐδέ γάρ αὐτῶν ἐστιν ἑνάς, ἀλλ’ αἱ διακρίσεις τῶν στοιχείων, προϋποῦσαι, σύνδρομοι γινόμεναι καί ἑνούμεναι, δευτέρας τάς ἐκ τῆς συνθέσεως ἑνώσεις ἐργάζονται· ἐπί δέ τῶν θείων οὐχ οὕτως· ἐπί αὐτῶν γάρ προϋποῦσα ἡ ἕνωσις τάς διακρίσεις βουλήματι δευτέρας ποιεῖ.

Καί μετά τήν τοῦ ἑνός; Ἑνώσεις μέν ἐπί τῶν θείων φησίν, ἤτοι τά ἑνιαίως τε καί μοναδικῶς ἐπί τῆς θεότητος θεωρούμενα, ἄνευ γε δηλαδή ὧν προϋπεστείλατο ἰδιοτήτων, τουτέστι

πατρότητος, υἱότητος, καί τῆς ἐκ τοῦ Πατρός Πνεύματος ἐκπορεύσεως· διακρίσεις δέ, τό πολλά εἶναι τά τῶν θείων μετέχοντα δωρεῶν προκατάρχουσι τοίνυν καί ἐπικρατοῦσι τά τῶν ἑνώσεων· οὐ γάρ ἐκ τῶν πολλῶν συνήχθη τά τῆς μιᾶς θεότητος καί κυριότητος, ἀλλά ἐκ τοῦ ταύτης μοναδικοῦ, ὅ ἐν ἐκείνοις πληθυσμός θεωρεῖται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

§ 1. Τήν ἀγαθαρχικήν: Τήν ἀρχηγόν πάσης ἀγαθότητος.

Οὐ πάντα δέ: Πῶς οὐ πάντα πάρεστι τῷ Θεῷ, φησί μέν καί αὐτός, νοήσεις δέ αὐτό καί ἐκ θείου χρησμοῦ· «ἐγγίσατε πρός μέ, καί ἐγώ ἐγγιῶ πρός ὑμᾶς, λέγει Κύριος».

Ἡμᾶς οὖν αὐτούς: Σημείωσαι, ὅτι ἡ εὐχή ἡμᾶς ἀνάγει πρός (≡14S_090≡> τόν Θεόν, οὐκ αὐτόν πρός ἡμᾶς κατάγει· σημείωσαι δέ καί τά παραδείγματα ὡραῖα ὄντα.

Πολυφώτου σειρᾶς: Καλῶς ἀπείκασεν οὐρανίᾳ σειρᾷ τήν καθ' ἡμᾶς προσευχήν. Ὥσπερ γάρ ὁ είς ὕψος οὐρανοῦ ἀνιέναι θέλων ἐπιδράττεται ταῖς χερσίν ἰσχυρῶς τῆς σχοίνου ταύτης.

Πεισμάτων: Σχοινίων.

Τήν ἁπανταχῆ: Πῶς πανταχοῦ πάρεστι καί οὐδαμοῦ ὁ Θεός, εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρῳ ἐν τῇ ἐξηγήσει, ἧς ἡ ἀρχή, Θέσιν φασίν οἱ φιλόσοφοι. Ὥσπερ οὖν ὁ κατά μικρόν ἑαυτόν τῆς γῆς κουφίζων ταῖς χερσί δοκεῖ μέν καθέλκειν τήν σειράν, αὐτός δέ κουφίζεται καί πρός ὕψος αἴρεται τῇ κατά μικρόν ἀναβάσει, οὕτω καί ὁ ἐκτενῶς προσευχόμενος διά τῶν πράξεων, ἅς ὁ λόγος χεῖρας καλεῖ, τῇ κατά μικρόν ἐργασίᾳ καί προσευχῇ τόν νοῦν αὐτοῦ πρός Θεόν ἀνυψοῖ· ἐάν δέ τάς χεῖρας ἀπολύσωμεν τῆς σειρᾶς καί μή φροντίσωμεν τῆς ἐπί τά ἄνω φορᾶς, πίπτομεν ἐξ ὕψους. Τό αὐτό καί περί τῆς νηός, ἵνα νοήσωμεν ναῦν τήν ἡμῖν διάνοιαν ῥιπιζομένην τοῖς τοῦ βίου ἀνέμοις, θάλασσαν δέ τόν βίον τόν γέμοντα πολλῶν χειμώνων, πέτραν δέ τόν Χριστόν, ὅν κρατοῦντες ἀσάλευτοι διαμένομεν πρός αὐτόν, τόν βίον ἡμῶν ἕλκοντες.

§ 2. Τοῦ κλεινοῦ: Ἐνδόξου.

Εἰκαιολογῆσαι: Ματαιολογῆσαι.

Στοιχειωθέντας: Στοιχειωθέντας λέγει ἀντί τοῦ ὠφεληθέντας. Ἰστέον δέ, ὅτι μετά Παῦλον ἐμαθητεύθη τῷ ἁγίῳ Ἱεροθέῳ. 'Ὑφαρπάζοντας' δέ λέγει ἀντί τοῦ 'κρυφιως ἰδιοποιουμένους καί σφετεριζομένους'.

Πρεσβυτικῶς: Τό πρεσβυτικῶς μέν ἴσως ἔλαβεν ἀντί τοῦ ἐμπείρως καί ἐπιστημονικῶς· συνοπτικούς δέ ὅρους φησί τούς σύντομον ἔχοντας τήν θεωρίαν· τοῦτο γάρ ἐδήλωσε καί 'ἑνιαίας' εἰπών· συνελίξεις δέ φησι τάς δι' ὀλίγων ἐκφράσεις.

(≡14S_092≡> Ὡς οἷον ἡμῖν: Τουτέστιν ὡς δυνατόν ἐμοί καί αὐτός προέτρεψας ἑρμηνεῦσαι, καί ὅσοι καθ' ἡμᾶς διδάσκαλοι οὕτως ἡρμήνευσαν· αὕτη ἡ σύνθεσις τοῦ ὑπερβατοῦ.

Δεύτερα λόγια: Σημείωσαι, ὅτι τά τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου Συγγράμματα ὡς δευτέραν ἁγίαν Γραφήν νομιστέον.

Αὐτοπτικήν: Τήν ἀνεπικάλυπτον καί ἐμφανεστέραν κατανόησιν λέγει.

Πρεσβυτικῆς: Ὅτι ἡ πρεσβυτική ἀξία τελειοτέρα καί διδασκαλικωτέρα πάντων ἱερέων ἐστί. Τί δέ ἐστι πρεσβυτική, νοήσεις ἐξ Ἠσαΐου λέγοντος· «οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ’ αὐτός ὁ Κύριος ἥξει καί σώσει ἡμᾶς»· καί ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως, ὅς εἴκοσι τέσσαρας πρεσβυτέρους εἶπεν ἑωρακέναι ἐν οὐρανοῖς περί τόν τοῦ Θεοῦ ἀνεκλάλητον θρόνον.

Τοῦ ζωαρχικοῦ: Ζωαρχικόν καί θεοδόχον σῶμα τάχα τό τῆς ἁγίας Θεοτόκου λέγει, τότε κοιμηθείσης. Σημείωσαι δέ καί τό, ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος, καί ὅτι συμπαρῆν Πέτρῳ καί Ἰακώβῳ τοῖς ἀποστόλοις ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ.

Τῶν θεολόγων: Περί τῶν ἁγίων ἀποστόλων λέγει.

Τῆς θεαρχικῆς ἀσθενείας. Θεαρχικήν ἀσθένειαν ἐνταῦθά φησιν τήν ἑκούσιον τοῦ Υἱοῦ ἄχρι σαρκός, ἁμαρτίας δίχα, συγκατάβασιν· ἁμαρτίαν γάρ πάντῃ ἀγνοήσας, κατηξίωσεν ὑπέρ ἡμῶν, μή ἐκστάς τῶν οἰκείων, ἀναμαρτήτως ἁμαρτίᾳ διά τῆς δι' ἑαυτοῦ ἡμῶν υἱοθεσίας είς τήν ἀρχαίαν ἐπαναγάγῃ ἐλευθερίαν· πλούσιος γάρ ὤν θεότητι, πτωχεύει τήν πλουτοποιόν πτωχείαν, ἀναλαβών ὑπερφυῶς τήν ἡμῶν σάρκα, ἵνα ἡμεῖς τήν ἐκείνου πλουτήσωμεν θεότητα, καί ἐν μορφῇ Θεοῦ καί Θεός (≡14S_094≡> κατ' οὐσιαν ὑπάρχων, τήν τοῦ δούλου δι' ὑπερέκχυσιν ἀγαθότητος ὑπέδυ μορφήν, Λόγος ἁπλοῦς ὤν, ἐνυπόστατος, καί γεγονώς ἀτρέπτως σάρξ· ἔτι πρός τούτοις καί πᾶσαν τήν ἔνσαρκον αὐτοῦ πενιχράν πολιτείαν, τήν φάτνην, τήν είς Αἴγυπτον φυγήν, τήν μετά πορνῶν καί τελωνῶν ἀδιάφορον συνδιαγωγήν, τήν ἐκλογήν τῶν πτωχοτάτων ἁλιέων, τό ἄοικον αὐτοῦ, τό αὐτοσχέδιον καί ἀπροπαράσκευον πάντῃ τῆς ὅλης αὐτοῦ ἐνσάρκου ζωῆς, τόν ἄτιμον ἐπί σταυροῦ θάνατον («ἐπικατάρατος γάρ πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπί ξύλου»), τήν μετά τῶν κακούργων λῃστῶν συναρίθμησιν, τάς διαπερονήσεις τῶν ἥλων, τήν διά τῆς λόγχης νύξιν τῆς πλευρᾶς, τά ραπίσματα, τά ἐμπτύσματα, τό ὄξος, τήν χολήν, τόν ἀκάνθινον στέφανον, τούς διαπαιγμούς καί διαγελασμούς, τάς γονυπετήσεις, τήν εὐτελεστάτην κηδείαν τε καί ταφήν. Τοῦτο τό ὡσανεί μωρόν καί ἀσθενές τοῦ Θεοῦ, τῷ λόγῳ τῆς οἰκονομίας σοφώτερον καί ἰσχυρότερον ἀσυγκρίτως τῶν ἀνθρώπων, τῇ ὑπερδυνάμῳ καί ὑπερσόφῳ ἐκνικήσει τοῦ κρείττονος διαπρυσίως ἀπεδείχθη, ἀφθέκτῳ σιγῇ δι' ἔργων, ἐκβοώμενον πάσῃ τῇ κτίσει ἀκαταλήπτως· «εἰ γάρ καί ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλά ζῇ ἐκ δυνάμεως», κατά Παῦλον τόν θεσπέσιον. Είς τό αὐτό καλῶς τό τῆς ἀσθενείας τῆς θεαρχικῆς εἴρηκε· διά γάρ τήν πρός ἡμᾶς ἑκούσιον συγκατάβασιν, πάντα ὑπομείνας ἄχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυροῦ καί τάς ἀσθενείας ἡμῶν αὐτός αἴρει, καί περί ἡμῶν ὀδυνᾶται, καί «τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν», καί τό πάθος αὐτοῦ ἴδιον λέγεται κατά τήν τοῦ Πέτρου φωνήν τήν λέγουσαν· «Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπέρ ἡμῶν σαρκί»· καί, «εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἄν τόν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν»· ὅθεν καί κυριοκτόνοι οἱ Ἰουδαῖοι λέγονται.

(≡14S_096≡> Ὑμνολόγος κρινόμενος: Ὅτι καί ψαλμούς ἔλεγον τότε ἐμμελεῖς οἱ περί τόν ἅγιον Ἱερόθεον καί ᾠδάς, ὡς δηλοῖ καί τό ὑμνολογεῖν καί τό ὑμνῳδεῖν καί ὅτι τά μέν ὑψηλά καί μυστικά

ἄρρητα τοῖς πολλοῖς δεῖ φυλάττειν, ὁμιλεῖν δέ καί διδάσκειν δεῖ τούς πολλούς τά δυνατά καί εὐαπόδεικτα.

§ 3. Τῶν θείων: Γραφῶν δηλονότι καί θεωρημάτων.

Διά περισσήν εὐλάβειαν: Ὅτι εὐλαβές τό μή ζητεῖν τά θειότερα.

Εἰλήφαμεν: Σημείωσαι ὅτι οὐ δεῖ τῆς ἐνδεχομένης τῶν θείων γνώσεως ἀμελεῖν, ἀλλά καί ἑτέροις μεταδιδόναι· καί ὅτι κατά φύσιν οἱ νόες ἔφεσιν ἔχουσι πρός τήν ἐγχωροῦσαν τῶν ὑπερφυῶν θεωρίαν.

Τά μέν ὑπέρ ἡμᾶς: Ὅτι οὐ δεῖ τά ὑπέρ ἡμᾶς πολυπραγμονεῖν, οὐδέ ἀμελεῖν τῆς θείας γνώσεως, ἀλλά καί ἑτέροις μεταδιδόναι τῶν ἐνδεχομένων· εἴρηται γάρ, «ὑψηλότερά σου μή ζήτει, καί βαθύτερά σοι μή ἐρεύνα· ἅ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ».

Ἐγκελευομένη: Κατά τόν Ἀπόστολον εἰπόντα· «ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις».

Τούτοις οὖν καί ἡμᾶς: Σημείωσαι, πόθεν ἐπί τό συγγράφειν ἦλθεν.

Ἱερόθεῳ: Ὅτι ἐν τοῖς λεχθησομένοις τά Ἱεροθέου ἑρμηνεύει.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

§ 1. Εἶεν δέ οὖν: Ἄγε δή οὖν.

Ἀφορίζουσι: Τό μέν ἀφορίζουσι ἀντί τοῦ ἀνατιθέασιν (≡14S_098≡> ἐκληπτέον, τό δέ ἀπό πάντων δηλοῦσθαι τήν θείαν ἀγαθότητα, τό πάντα ἐξ αὐτῆς παρῆχθαι πρός ὕπαρξιν δηλοῖ.

Ὡς οὐσιῶδες: Ὅτι οὐσιῶδες ἀγαθόν αὐτό τό Θεῖον, καί ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ πάντα τά ὄντα μετέχει, ὡς τοῦ ἡλίου τά ποιητά.

Ὥσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος: Μηδείς ὑπολαβέτω πρός τό τοῦ ἡλίου παράδειγμα ὁλοκλήρως τά περί Θεοῦ κρίνειν τόν μέγαν Διονύσιον, ἀλλ’ οὕτω νοείσθω, ὥσπερ ὁ ἥλιος, οὐκ ἄλλο τι ὤν παρά τό φῶς, οὐ συμβατόν ἔχει τό φῶς καί ὡς ἄλλο τι ὤν ἤ ψυχικῶς προαιρέσει τοῦ εὐεργετεῖν ἔσωθεν λαμβάνει τό φῶς καί διαδίδωσιν εἰς πάντα· τοὐναντίον γάρ· οὔτε ψυχικός ὤν, οὔτε προαίρεσιν ἔχων εὐεργετεῖ, ἄλογος γάρ· καί οὐδέ ἑτέρωθεν τό φῶς λαμβάνων· αὐτό γάρ τοῦτο φῶς ἐστι καί φωτίζει· οὕτω χρή τοῦτο μόνον καί ἐπί Θεοῦ νοεῖν, ὅτι ὁ Θεός τό ἀγαθόν οὐ συμβεβηκότως ἔχει, καθάπερ τινά ποιότητα, ὡς ἡμεῖς τάς ἀρετάς, ἀλλ' οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ αὐτός ὁ Θεός ὑπάρχων, ὥσπερ καί τό φῶς, οὐσία ἡλίου, καί ὡς αὐτό τό ἀγαθόν ὤν ὁ Θεός ἐκτείνει περί πάντας τήν τῆς ἀγαθότητος αἴγλην διά τοῦ εὐεργετῆσαι τούς φωτιζομένους· ὅθεν φησί τό τοῦ ἡλίου παράδειγμα, ὡς σκοτεινήν καί σχεδόν ἀφανῆ εἰκόνα τοῦ παντελῶς ἀκοινωνήτου ἀρχετύπου ἔχει· εἰ γάρ αἱ εἰκόνες ἀλήθειαν εἶχον, οὐκέτι ἦσαν παραδείγματα, ἀλλ' ἀρχέτυπα.

Αἱ νοηταί καί νοεραί: Κατά κυριότητα ἕτερόν ἐστι νοητόν, καί ἕτερον νοερόν. Τό γάρ νοητόν τροφή οἷά τις τοῦ νοεροῦ ἐστιν, εἴπερ τό νοούμενον, ὅ ἐστι νοητόν, μεῖζόν ἐστι καί προεπινοούμενον τοῦ νοοῦντος, ὅ ἐστι νοερόν. Τά μέν οὖν ὑπερκείμενα καί προσεχῆ τῷ Θεῷ τάγματα νοητά κυρίως λεκτέον, τά δέ ὑποβεβηκότα νοερά, ἅτε νοοῦντα τά ὑπερκείμενα· οὐχ ὅτι δέ

νοητά ἐστι τά νοούμενα, νομιστέον αὐτά μή νοεῖν· νοεῖ γάρ καί (≡14S_100≡> αὐτά, ἐπειδή νόες εἰσί καί οὐσίαι ζωῆς καί νοῦ ἀνωτάτου δημιουργηθεῖσαι, ἀλλά καί ἐνέργειαι ἐκεῖ ἐνυπόστατοί εἰσι καί οὐσίαι· πᾶσα γάρ κίνησις καί ἠρεμία ἐκεῖ μέντοι ἐνυπόστατοί εἰσι, καί δυνάμεις ζῶσαι, καί τῶν ρευστῶν καί σωματικῶν ἀλλοιώσεων ὑπέρτεραι· διό νοοῦνται μέν, ὡς ἄϋλοι, νοοῦσι δέ τά ὄντα, ὡς νόες ἀσώματοι καί ὑπερκόσμιοι ἄνωθεν ἐλλαμπόμενοι τούς περί τῶν ὄντων λόγους καί διαβιβάζοντες αὐτούς μυστικῶς εἰς τούς ὑποβεβηκότας ἀγγέλους νοητῶς καί ἀποκαλυπτικῶς. Δύνῃ δέ καί ἄλλως νοῆσαι τό 'δυνάμεις' καί 'ἐνέργειαι'· δυνάμεις μέν γάρ, ὅτι, καί μήπω τῶν ἐν τῇ κτίσει φανέντων, δυνάμει πάντα ἐν τῷ Θεῷ προϋφεστήκει, μέλλοντα παράγεσθαι δι' αὐτοῦ εἰς τό εἶναι· ἐνέργειαι δέ, ὅτι καί πρός ἔργον ἡ δημιουργία παρήχθη. Σημείωσαι δέ καί τό τῆς ρευστῆς ἀλλοιώσεως ὡς ἡρμήνευσα, ἐπειδή τρεπτοί καί οἱ ἄγγελοι, κατά γνώμην δηλονότι, καί οὐκ οὐσίαν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ διάβολος καί τό τάγμα αὐτοῦ, πεσών ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὡς καί ἐν τῷ Ἰώβ ἔχομεν.

Φθορᾶς καί θανάτου: Ταῦτα γάρ σωμάτων ἴδια.

Οἰκείως ἐλλάμπονται: Ὅτι τά ἀσώματα καί οὐράνια νοοῦνται καί νοοῦσι.

Καί φρουρά καί ἑστία: Μονή καί ἑστία ἐκ παραλλήλου ταὐτόν σημαίνουσι. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ἐν τῷ Περί τῆς φλογίνης ρομφαίας καί τῶν χερουβίμ λόγῳ φησίν οὕτως· Ἡ δέ μονή, τῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἑστῶσα παγίως, ἑστία πρός τῶν παλαιῶν εὐθυβόλως ὠνόμασται. Τοῦτο δέ καί ἄνω φησί, περί τό τέλος τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἐν τῇ ἕκτη παραγραφῇ.

§ 2. Ἐκεῖθεν αὐταῖς: Σημείωσαι τά περί τῶν ἀγγέλων, καί ὅτι τά ἄϋλα καί ἐν ἀλλήλοις χωρεῖ ἀσυγχύτως καί ἀποχωρεῖ, καί οἱονεί βαθμός καί τάξεις εἰσίν πρῶται καί δεύτεραι, καί ὅτι (≡14S_102≡> οἱ θεῖοι νόες ἐκεῖ περί ἑαυτούς ἑλίσσονται, οὐχ ἕλιξίν τινα σωματικήν, ἀλλ’ ὑπερκόσμιον καί νοεράν, καί οἵαν πεφυκε νοῦς ἑλίττεσθαι, ἐξ ἑαυτοῦ προϊών εἰς ἐπινοήσεις καί εἰς ἑαυτόν ἀναστρέφων, οὐ μήν ἔξω ἑαυτοῦ χωρῶν σκεδαστῶς καί μεριστῶς· τοῦτο αἰνίττονται καί οἱ παρά τοῦ θεσπεσίου Ἰεζεκιήλ τροχοί πολυόμματοι· καί ὅτι περί τόν θεῖον ἔρωτα ἐν ταὐτότητί εἰσι καί ἀκρότητι· ταὐτότητα δέ νοητέον τήν ἀναπόστατον πρός Θεόν προσοχήν, ἀκρότητα δέ, τήν τῆς νοήσεως αὐτῶν καί οὐσίας ἤδη πως εἰς θέωσιν πρόοδον νόησον· καί τάς ἑνώσεις δέ, τάς πρός ἀλλήλας τῶν νοητῶν, τόν πρός ἀλλήλους θεοπρεπῆ νόησον ἔρωτα, ὅς, θεῖος ὤν καί ἑνοποιός, συνάπτει αὐτούς, οὐ σωρηδόν συγκομίζων, ἀλλ' ἀγαπητῶς συνδεσμῶν. Τῶν δέ ὄντων καί τῶν νοητῶν, ὡς καί τῶν νοητῶν, ὡς καί τῶν αἰσθητῶν ὁμωνύμως λεγομένων, τά μέν ἔστιν ἡνωμένα καί ἀλληλουχούμενα, τά δέ διῃρημένα καί ἐν παραθέσει, οἷον σωρηδόν· καί νοητῶν μέν ἡνωμένα, οἷον ζῶον καί φῶς καί νοητός κόσμος καί ὅσα τοιαῦτα, διῃρημένα δέ καί ἐν παραθέσει, οἷον στρατιά, τάξις, πατριά, χορός· ἐπί δέ αἰσθητῶν ἕνωσις, ζῶον, δένδρον, κόσμος, διαίρεσις δέ κατά σωρείαν, ποίμνη, δῆμος σωρός, χορός.

Ἐν τῷ Περί τῶν ἀγγελικῶν: Ἰδού ἄλλο πόνημα Διονυσίου ζητεῖται, Περί τῶν ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καί τάξεων.

Αἱ ἀγγελοπρεπεῖς: Ἀγγελοπρεπεῖς καθάρσεις φησίν, οἷον τήν Ἠσαΐου καί τήν Ἰεζεκιήλ φαγόντος ἐν ἐκστάσει τήν κεφαλίδα τοῦ βιβλίου. Τελεσιουργίαν δέ ἀγγέλων λέγει, ὡς ἐπί τοῦ Δανιήλ καί τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἑρμηνεύσαντος αὐτό, καί περί τοῦ ποιμένος τόν Ἑρμᾶν τελειώσαντος, ὡς ἐκεῖ ἀνέγνωμεν ἐν τῷ (≡14S_104≡> Ποιμένι· ἀλλά καί αὐτοί οἱ ἄγγελοι πῶς καθαίρονται καί τελεσιουργοῦνταί φησιν ἐν τῷ Περί οὐρανίας ἱεραρχίας λόγῳ.

Καί εἶναι ἀγγέλους: Διά τί ἄγγελοι λέγονται, καί ὅτι καί αὐτοί φῶτα.

Αἱ ψυχαί: Σημείωσαι, ὅτι αἱ ψυχαί ἄλλαι μετά τούς ἀγγέλους εἰσίν ὑποβεβηκυῖαι αὐτῶν, καί ὅτι ἀθάνατοί εἰσιν, ἅτε κτισθεῖσαι οὐσιώδεις ζωαί· καί ὅτι διά τῶν ἀγγέλων αἱ ψυχαί χειραγωγοῦνται, αἱ ζωήν ἀγγελικήν ἐπιτηδεύουσαι· οὕτω καί ἐν τῷ Ποιμένι ἀνέγνωμεν.

Ἀγαθαρχίαν: Σημείωσαι, ὅτι ἐπί τήν πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀγαθαρχίαν ἀνάγονται αἱ τῶν δικαίων ψυχαί, ἤγουν ἐπί τόν Θεόν, καί ἐν μετουσίᾳ τῶν ἐλλάμψεων αὐτοῦ γινόμεναι, παρρησιασμένως πρεσβεύουσι.

Ἐν τοῖς Περί ψυχῆς: Ζητεῖται τό Περί ψυχῆς.

Ἀλόγων ψυχῶν: Ἀλόγων ψυχῶν καί αἰσθητικῶν φησι· καί σημείωσαι ὅτι ἄλλο ψυχή, καί ἄλλο ζωή.

Ἀμφιβίως λαχόντα: Τά ἑρπετά λέγει ἀμφιβίως λαχόντα, ὡς βάτραχοι, ὀκτάποδες, ἐγκεχωσμένα δέ, ὡς ἀσπάλακες καί ὅσα τοιαῦτα· σημείωσαι δέ, ὅτι αἱ ψυχαί εἰσι μετά τούς ἀγγέλους ὑποβεβηκυῖαι αὐτῶν, καί ὅτι ἀθάνατοί εἰσιν, ἅτε κτισθεῖσαι οὐσιώδεις ζωαί· καί ὅτι διά τῶν ἀγγέλων αἱ ψυχαί χειραγωγοῦνται, αἱ ζωήν ἀγγελικήν ἐπιτηδεύουσαι, καθά καί ἀνωτέρω λέλεκται.

Δι' αὐτό τῆς οὐσιώδους ἕξεως: Καί ἤδη ἄνω εἴπομεν, ὅτι ἕξις ἐστί ποιότης ἔμμονος· ὅσα οὖν ἐστιν ἄζωα καί ἄψυχα, διά τήν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ οὕτω παρήχθη, πεποιωμένα ἑκτικῶς, οἷον λίθοι διάφοροι, ἀλλά καί βοτάναι καί ρίζαι καί γῆ καί τά μεταλλικά περί τι χρήσιμον ποιωθέντα, καί ὅσα περί τήν ἰατρικήν καί τήν ἡμῶν χρῆσιν· ταῦτα οὖν οὐκ ἔξωθεν τήν ἕξιν κτῶνται, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ καί τήν τῆς ἕξεως ποιότητα θεόθεν ἔλαχον.

§ 3. Εἰ δέ καί ὑπέρ πάντα: Ὅρα πῶς αἱ στερήσεις ἐπί

(≡14S_106≡> Θεοῦ ὑπερβολαί εἰσι θέσεων δραστήριοι, καί ὡς ἀνείδεος, ἀννούσιος, ἄζωος, ἄνους· ταῦτα γάρ ἔννοιαν ἔχοντα τοῦ μή ὄντος, ὅμως ἐν τῷ Θεῷ τῷ ὑπερουσίως ὄντι κατά τήν ἀφαίρεσιν ἁπάντων (οὐδέν γάρ ἐστι τῶν ὄντων) ὑπεροχικῶς νοοῦνται· ἐν δέ τοῖς ἑξῆς τελειότερον αὐτό σαφηνίζει.

Καί αὐτό τό μή ὄν: Πῶς τό μή ὄν ἐφίεται τοῦ ἀγαθοῦ; Εἰ γάρ μή ἔστιν αὐτό, πῶς ἐφίεται; Λέγομεν, ὅτι τό μή ὄν ἐνόησεν εἶναι τό κακόν, ὡς κάτω ἀποδεικνύει· ὅτι καί αὐτό τό λεγόμενον κακόν τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα γίνεται.

§ 4. Καί τῶν οὐρανίων: Τό αἴτιον τῶν οὐρανίων ἀρχῶν καί ὑποπερατώσεών φησιν εἶναι τήν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· καί ταῦτα

γάρ δι ' ἀγαθότητος ὑπερβολήν παρήγαγεν ὁ Θεός· ἀρχάς δέ οὐρανίας καί ὑποπερατώσεις νοητέον τήν ἐκ σημείου, ἤτοι κέντρου, τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ κυκλικῶς ὑποστᾶσαν τῶν οὐρανῶν σφαιροειδῆ δημιουργίαν· τό γάρ κυκλικόν σχῆμα ἀρχόμενον ἐξ ἑαυτοῦ, εἰς ἑαυτό περατοῦται· τήν δέ οὐρανίαν οὐσίαν ἀναυξῆ καί ἀμείωτόν φησιν, ὡς τελείως ἔχουσαν καί αὐτάρκως πρός ὅ γέγονε· διό καί ἀναλλοίωτον αὐτήν λέγει, ἐξ οὗ γέγονεν, οὐ παρατραπεῖσαν· τέλειον δέ ἐστιν, ὅ μήτε αὔξει, μήτε μειοῦται. Ὑποπερατώσεις δέ αὐτά κέκληκε, καί οὐκ ἀποπερατώσεις, διά τό σφαιρικήν μέν εἶναι τήν κίνησιν, οὐ κυρίως δέ πέρας ἔχειν, ἀλλ’ οἱονεί πέρας τήν ἐπί τό αὐτό, ὥσπερ ἀπό τινος ἀρχῆς ἐπί τι, οἷον πέρας φέρεσθαι τυχόν ἀνατολήν. Σημείωσαι δέ, ὅτι καί κινεῖσθαι ἀψόφως φησί καί ἀνεπαισθήτως τόν οὐρανόν· τό δ' ἐνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινησίας περί τῶν πλανητῶν φησι. Σημείωσαι δέ καί τοῦτο, ὅτι αὐτούς μόνους ἐδέξατο κινεῖσθαι. Σημείωσαι δέ καί πόθεν αἱ χρονικαί ἀριθμήσεις.

Καί τῆς τῶν δύο φωστήρων, οὕς τά Λόγια καλεῖ μεγάλους: (≡14S_108≡> Δύο φωστῆρας τόν ἥλιον καί τήν σελήνην φησί· μεγάλους δέ εἶπεν ἑπόμενος τῷ Δαβίδ· Λόγια δέ τούς ἐκείνου Ψαλμούς ὀνομάζει. Περιοδικήν δέ ἀποκατάστασιν τήν ἀπό τοῦ αὐτοῦ εἰς τό αὐτό φοράν λέγει, ἥν ὁ ἥλιος μέν κατ' ἐνιαυτόν ποιεῖται τόν ζῳδιακόν κύκλον περιϊών, ἡ δέ σελήνη δι' ἡμερῶν τινων τόν ἀπό συνόδου μέχρι τῆς παντελοῦς ταύτης μειώσεως. Σημείωσαι δέ, ὡς καί αἱ χρονικαί ἀριθμήσεις ἐκ τούτων εἰσί, καί ἔτι ἐκ τῶν μηνῶν.

Ἀφορίζουσι: Τελέως ὁρίζουσιν.

Ἐπέκεινα θεότητος: Τοῦτο καί ἐν τοῖς ἄνω παρέγραψα, ὅτι καί ἐν τοῖς πᾶσιν ὁ Θεός, καί οὐδέν τῶν ἁπάντων. Ἐνταῦθα δέ τό πλέον φησίν, ὅτι καί ἔτι ὑπέρ πάσας τάς οὐσίας ἐστίν, ὅπερ λέγει κατωτέρω, ὅτι καί τῶν μή ὄντων ἐστί πληρωτικός. Ὅρα δέ πῶς λέγει μήτε τῶν ἄνω φθανουσῶν αὐτῆς τήν ὑπεροχήν, μήτε τῶν κάτω ταύτην διαβαινουσῶν· τουτέστιν, οὔτε ἀρχήν, οὔτε πέρας ἔχει τό Θεῖον, τῶν οὐρανίων καί ὑπερτέρων δυνάμεων ταύτην μή καταλαβουσῶν, οὐχ ὅτι ἐστί μέν, οὐ κατελήφθη δέ· μή οὔτω νοήσεις· ἀλλ' ὅτι αὐτό οὔτε ἐστί· τοῦτο γάρ ἐστιν 'ἡ ἐν ἀγνωσίᾳ γνῶσις'. Ὑπέρτεροι γάρ γενόμενοι καί διά φιλοθεΐας ἑνωθέντες ταῖς ἄνω δυνάμεσι, γινώσκομεν ὅτι μετά πάντων τήν θείαν ἀγνοοῦμεν φύσιν.

Καί φωτίζει: Τουτέστι τά χωροῦντα τήν ὁλότητα αὐτοῦ πρός τό μέτρον ὅ χωροῦσι· διό καί μέτρον εἶναι λέγεται τῶν ὄντων· ἤ ὅτι τήν ἀρχήν καί τό πέρας ἁπάντων ἐπίσταται, ὡς μόνος δημιουργός· ἑαυτόν γάρ παρακατιών ἑρμηνεύει.

Τάς τάξις: Τάξις διά τοῦτο λέγεται ὁ Θεός, ἤ ἐπειδή μετ' εὐταξίας τά πάντα ἐδημιούργησεν, ἤ ὅτι πίστει παρά τῶν εἰς αὐτόν φοιτώντων χωρεῖται, μήτε τῷ πληθυσμῷ τούς ἀσθενεστέρους καταβαπτίζων, μήτε τῇ συγκαταβάσει ἐπ' ἔλαττον (≡14S_110≡> παρά τῶν ἁγιωτέρων χωρούμενος, ἀλλά πρός τό ἐμόν ἀγγεῖον οὕτως ἐμοί πηγάζων τήν ἀγαθότητα.

Κατά πολλοστόν ἀπήχημα: Ὥσπερ ὁ αἰσθητός ἥλιος πάντα τά ὁρατά φωτίζει, καί τά μή μετέχοντα τοῦ φωτός αὐτοῦ δι' οἰκείαν

ἀδράνειαν οὐ μετέχει, οὕτω καί ἐπί τοῦ Θεοῦ, πάντες παρ' αὐτοῦ ἁγιάζονται, ὅσοι βούλονται. Καλῶς δέ τό ἀπεμφαῖνον τῶν ἐπί τῷ ἡλίῳ λεγομένων εὐθύς ἐθεράπευσεν ὁ θεῖος Διονύσιος· ἐπειδή γάρ ἐμφανῆ εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ τόν ἥλιον εἶπε τόν ἄψυχον, τό δημιούργημα τοῦ δημιουργοῦ καλέσας εἰκόνα, πρῶτον μέν παραχρῆμα ἐπήγαγε 'κατά πολλοστόν ἀπήχημα', ἐν δέ τῷ ἑξῆς κεφαλαίῳ τελεώτερον αὐτό σαφηνίζει. Τί δέ ἐστι 'πολλοστόν ἀπήχημα' λεκτέον. Ὥσπερ γάρ εἴ τις μέγα βοήσας καί ἀνακράξας εἴποι τι, καί οἱ μέν παρεστῶτες, ἐάν ἐρρωμένοι τάς ἀκοάς ὦσι, καί τῆς βοῆς καί τοῦ λεχθέντος ἀκούουσιν, οἱ δέ βραχύ ἀφεστῶτες, ὅσον ἀπέχουσι, τοσοῦτον ἀδρανέστερον τοῦ φθέγματος ἀκροῶνται, οἱ δέ ἐπί μεῖζον διάστημα κεχωρισμένοι πολλοστόν τι μέρος καί ἀμυδρότατον τοῦ ἀπηχήματος λαμβάνουσιν, ὡς φωνῆς μέν ἀσήμου τινός ἀκοῦσαι, μή νοῆσαι δέ τό ἐκφωνηθέν· τοσοῦτον ἔστιν ὑπολαβεῖν τό ἡλιακόν φῶς τῷ ἀληθινῷ, ὡς καί ἀσύμβλητον εἶναι τό μέσον.

Ἀλλά καί πρός τήν γένεσιν: Μή νομίσῃς τόν ἥλιον γενέσεως ἤ ζωῆς ἤ αὐξήσεως ἤ τελειότητος αἴτιον εἶναι τῶν ὄντων τινός, ὥσπερ οὐδέ ἄλλο τι στοιχεῖον, εἰ καί σφόδρα τύχοι τῶν ἀναγκαίων, οἷον τό ὕδωρ· δυνατόν γάρ ἡμᾶς διαγενέσθαι καί ἡλίου χωρίς καί ὕδατος, εἰ καί μή τελείως, ἀλλ' οὖν ἱκανόν χρόνον· ἀλλ' εἰδώς ὁ Θεός, ὅτι τό μέν ψυχρόν ἅπαν ἄγονον παντελῶς, τό δέ μεμετρημένως θερμόν γενεσιουργεῖ, καί ὅτι φυτά καί τά σπέρματα θερμότητος δεῖται, ὡς καί τά σώματα (≡14S_112≡> πάντα τά ζωήν ἔχοντα εἴτε αἰσθητικήν εἴτε φυτικήν, καθαίρονται δέ πολλά, ὡς καί εἰς λευκότητα φέρεσθαι, ὡς ἐσθῆτες καί ἄλλα, ἀνανεοῖ δέ καί τά ψυγέντα σπέρματα, τούτου χάριν τόν ἥλιον οὕτως ἔχειν φύσεως ἐποίησεν, ἵνα τά εἰρημένα παντα ποιῇ ἐκ τοῦ δημιουργοῦ τό δύνασθαι λαβών, οὐκ ἐκ προαιρέσεως ἰδίας ἤ δυνάμεως. Τοῦτο τελείως φησίν ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἑαυτόν ὥσπερ ἐπεξηγούμενος κατωτέρω ἐν τῷ τέλει τοῦ πέμπτου κεφαλαίου καί ἐν τῷ τέλει τοῦ ἕκτου. Νόει οὖν ἀσφαλῶς, καί μή διαστρέφου.

Μέτρον ἐστί: Μέτρον διά τοῦτο λέγεται ὁ ἥλιος καί ἀριθμός ὡρῶν, ἐπειδή τῆς ἡμέρας ἄρχει· ἡ δέ ἡμέρα ἀνακυκλουμένη τόν χρόνον ποιεῖ· διά τοῦτο μέτρον ἐκλήθη, οἷα τήν ἡμετέραν μετρῶν ζωήν· λέγει γάρ παντός τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου.

Αὐτό γάρ ἐστι τό φῶς: Σημείωσαι, ὅτι ὁ ἥλιος καί τάς τρεῖς ἡμέρας τάς πρό τῆς αὐτοῦ ποιήσεως ἐφώτιζεν ἀσχηματιστος ὤν· καί ὅτι τό πρωτόκτιστον φῶς τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ μετεσχηματίσθη εἰς ἥλιον, καί ὅτι ἡμερῶν τριάδα φησίν, ὡς καί ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ Ἑξαημέρῳ σαφῶς φησιν ἐκεῖνο δέ μή παραδράμῃς, ὅτι τά προειρημένα οὐ περί τοῦ ἡλίου, ἀλλά περί τοῦ σχηματισθέντος εἰς ἥλιον πρωτοκτίστου φωτός ἐρρήθη.

Ὡς ἐναρχική. Τουτέστιν ἀρχή καί αἰτία τῆς πρό τό ὄντως ἑνώσεως ἤ ὁμοιώσεως.

Καί οὗ ἐφίεται πάντα. Ὅρα πῶς διαιρεῖ τό ὄντα πάντα, καί περί τόν πάντων ὄντα βασιλέα, οὗ καί τά ὄντα ἐφίεται πάντα. Φησίν οὖν πρῶτον νοερά, εἶτα λογικά. Νοερά οὖν εἰσι τά μή μεμιγμένα σώμασιν, οἷον αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις πᾶσαι· λογικά

δέ αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαί, αἱ τήν σχέσιν ἔχουσαι πρός τό σῶμα, καθώς ἐστιν ὁ αἰσθητός ἄνθρωπος· εἰ γάρ ὁ ἔσω ἄνθρωπος μόνον ἐνεργεῖ, κατά τόν Ἀπόστολον, τουτέστιν ἡ ψυχή, μή τήν πᾶσαν (≡14S_114≡> ἔχουσα σχέσιν πρός σῶμα, τότε νοερός ὁ ἄνθρωπος, οὐ μήν λογικῶς καλοῖτο ἄν, κατά τό πᾶν ζῶον τό ἐκ σώματος καί λογικῆς ψυχῆς συνεστώς. Γνωστικῶς δέ φησι τά νοερά καί λογικά ἐξίεσθαι τοῦ Θεοῦ, ὡς φύσει προσούσης αὐτοῖς τῆς ὀρέξεως ταύτης, τοῦ γνῶναι τόν τῶν πάντων βασιλέα, καί μετέχειν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, διά τό εἶναι τήν ψυχήν γνωστικήν καί λογικήν, καλῶς λέγεται καί ἡ ἔφεσις τοῦ ἀγαθοῦ. Τά δέ ἄλογα ζῶα κατ' αὐτήν τήν αἰσθητικήν δύναμιν ζωῆς ἐφίεται· διό καί τοῦ ἀγαθοῦ· τά δέ ἀναίσθητα, οἷον τά φυτά καί τά ἄψυχα καί ἄζωα, ἐφίεται μέν φυσικῶς τοῦ ἀγαθοῦ, οὐ μήν ἵνα καί γνῷ αὐτό, ἀλλ' ἵνα μείνη, ὅπερ ἐστί μόνον τῇ φυσικῇ ἐφέσει συνεχόμενα παρά τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τό εἶναι αὐτά.

Πάντα ἀολλῆ ποιεῖ: Ἀολλῆ, συνηθροισμένα. Ὅτι ὁ ἥλιος λέγεται παρά τό ἀολλῆ ποιεῖν καί συνάγειν τά διεσκεδασμένα, καί ὅτι ἀναιρεῖ τό εἶναι Θεόν τόν ἥλιον, εἰ καί πολλά εἴπομεν τῆς εὐχερῶς διαστρεφομένης δοκοῦντα ἐναντία εἶναι.

Κατά τόν τῆς παλαιότητος: Κατά τόν τῆς παλαιότητος λόγον, ἤ ὅτι Ἕλληνες ὑπῆρχον, θεῖος Διονύσιος καί ὁ θεῖος Τιμόθεος, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων δηλοῦται· ἤ τόν μωρόν [τόν] τῶν Ἑλλήνων λόγον φησί· παλαιόν γάρ καί ἀρχαῖον τόν ἥλιον ἔλεγον, ὡς ἐν τῇ κωμωδίᾳ εἴρηται.

§ 5. Ἀνακαθαίρειν: Εἴρηται γάρ· «προσέλθετε πρός αὐτόν, καί φωτίσθητε, καί τά πρόσωπα ὑμῶν οὐ μή καταισχυνθῇ».

Ὅτι ἠγάπησαν πολύ: Τῷ γάρ ἀγαπῶντι πολύ καί πολύ δοθήσεται, τῷ δέ ἔλαττον, πρός τό μέτρον τῆς ἀγάπης· ὅπερ λέγει ἄνω, ὅτι τάξις καί μέτρον ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεός.

(≡14S_116≡> § 6. Καί ὑπερκόσμιον: Τό ὑπερκόσμιον εἰρῆσθαι νοῦν, ὥς τινων μέν ὑπέρ τούς πάντας κόσμους ὄντων νοῶν ἁγίων ἀνωτάτω, τάξεων ἀγγελικῶν, τινῶν δέ ἐπικοσμίων, τουτέστι τῶν ἐπί τῇ λειτουργίᾳ τῶν κόσμων, εἰς διοίκησιν αὐτῶν τεταγμένων, τῶν παρά τισι καί κοσμαγωγῶν λεγομένων. Τινῶν δέ ἐγκοσμίων νοῶν ὄντων, ἀνθρώπων τε καί ἀγγέλων, ἐθναρχῶν τε καί πολιούχων· καί ἐπί τῶν ἐκκλησιῶν καί τῶν ἁγίων, ὡς ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησίν ὁ θεῖος Ἰωάννης, καί ἐπί τῶν ἑτέρων κοσμικῶν διατάξεων· καί ὁ ψαλμῳδός δέ φησι· «παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου»· ὑπερκόσμιός ἐστιν ὁ πνευματικός, περικόσμιος ὁ ψυχικός, ἐγκόσμιος ὁ σαρκικός. Ἄλλως ὑπερκόσμιός ἐστιν ὁ καί τήν θεολογίαν κατορθώσας, περικόσμιος ὁ τήν φυσικήν θεωρίαν, ἐγκόσμιος ὁ τήν πρακτικήν ἀρετήν.

Πάντα συνάγουσα: Ὁμοῦ πάντα ποιοῦσα, καί θάλπουσα, καί αὔξουσα, καί μεταποιοῦσα.

Διαιρετική: Διαιρεῖ γάρ ἀπό τοῦ Θεοῦ ἡ ἄγνοια, ὡς μᾶλλον τό φῶς συνάγει, καί ἀολλῆ ποιεῖ, ὡς ἔφη ἄνω.

Δοξασμάτων: Τῶν εἰδώλων καί τῆς αὐτῶν πολυθεΐας.

Φαντασίας: Φαντασίας φησί τάς πλασματώδεις ἐννοίας περί αἰσθητά, ἤ ὡς αἰσθητά.

§ 7. Καί ὡς καλόν: Καλός μέν εἴρηται ὁ Θεός καί ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἀσμάτων, ὥσπερ οὖν καί κάλλος λέγεται· καί ὁ Δαυίδ· «ὡραῖος κάλλει παρά τούς υἱούς τῶν ἀνθρώπων». Λέγεται δέ καλόν καί τό κάλλους μετέχον. Καί σημείωσαι, πῶς διαιρεῖται τό καλόν καί τό κάλλος ἐπί τῶν ὄντων, εἰς μετέχοντα καί μετεχόμενα, ἐπί δέ τοῦ Θεοῦ, οὐχ οὕτω· κάλλος μέν γάρ λέγεται (≡14S_118≡> διά τήν ἐξ αὐτοῦ διαδεδομένην πᾶσι καλλονήν, καί ὅτι πάντα πρός ἑαυτοῦ καλεῖ· καλόν δέ, ὡς ἀεί ὄν καί μηδέποτε μειούμενον ἤ αὖξον.

Μεθ' ἑαυτοῦ μονοειδές: Μονοειδές καλόν ἐστιν ὁ Θεός, ἐπεί μήτε σκεδάννυται εἰς ἕξεις καί διαφοράς καλλοποιούς, μήτε πρός ἐνίους μέν τό καλόν κέκτηται, πρός ἐνίους δέ οὔ, ἀλλ' ἀτρέπτως αὐτό τό καλόν ἀνάρχως καί ἀπολύτως, ἀνεπιτηδεύτως καί ὡσαύτως ἀεί ἐστι· καί διά τοῦτο προέχειν ἐν ἑαυτῷ λέγεται τήν καλλονήν, ὡς καί πρό τῶν δημιουργημάτων πηγή, καί ἀρχή, καί αἴτιον ὤν τοῦ καλοῦ· ὅθεν καί ὑπεροχικῶς ἔχει τό καλόν· κἄν γάρ πολλά καλά, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ εἰσι καλά, καί οὐδέ κατ' αὐτόν καλά· πόθεν ὅ γε ἀναιτίως καλόν, αὐτά δέ αἰτιατῶς καί κατά μετοχήν· ἑνοειδῶς γάρ ἐστι καλόν ὁ Θεός, ἐπεί ἐξ αὐτοῦ τά μετ' αὐτόν καλά, καί ὡς ἐν ποιότητι κεκτημένα τό καλόν.

Ἐκ τοῦ καλοῦ τούτου: Τό, «ἰδού πάντα καλά λίαν», καί τό κατά τόν Ζαχαρίαν, «πᾶν εἴ τι καλόν αὐτοῦ» ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ ἀναιτίου καλοῦ γέγονε· διά γάρ τό καλόν αἱ τῶν στοιχείων γεγόνασιν ἀλληλουχίαι, ἅς ἐφαρμογάς φησι· καί αἱ τῶν ὄντων εὔτακτοι συνδέσεις διαρκοῦσι, λεγόμεναι φιλίαι καί κοινωνίαι πάντων ἐναρέτων λογικῶν, αἱ πρός Θεόν που διανοήσεις, ὡς ἡ τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησία ἐν οὐρανῷ καί ἐπί γῆς· ἐπί δέ τῶν ἀλόγων αἱ ἀγελαῖαι συνδιαγωγαί, ἐπί δέ τῶν ἀψύχων αἱ πρός ἄλληλα ἑκτικαί συμπάθειαι. Πάντα οὖν ἥνωται τῷ καλῷ τῇ μεθέξει πρός τόν αἴτιον ἐπεστραμμένα.

Καί πέρας πάντων: Πέρας πάντων λέγεται ὁ Θεός, καί ὡς συνέχων πάντα, καί ὡς πάντων εἰς ἀσφάλειαν περιδεδραγμένος, καί ὡς αὐτοῦ γε ἕνεκα πάντων εἰς τό εἶναι παραχθέντων καί ἑτέρου τινός εἰς τό τετελέσθαι οὐ δεομένων· ὅθεν ὡς ἀρχή πάντων, ἅτε αἴτιος, λέγεται, οὕτω καί μέσον, ὡς τήν εἰς τό συνεστάναι (≡14S_120≡> παράτασιν διδούς, καί τελευτή, ὡς, ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ περατουμένων τῶν ὄντων, ἐφ' ὅν καί ἐπέστραπται, καθό καί τελικόν αὐτόν φησιν, ὡς ἀρχήν ὄντα καί τέλος, κατά τόν θεῖον Ἰωάννην ἐν Ἀποκαλύψει, καί παραδειγματικόν, ὡς πάντων τῶν ἐσομένων τούς προορισμούς ἐν ἑαυτῷ προειληφότα, καί πρίν ἤ προαγαγεῖν, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «οὕς καί προώρισε», καί τά ἑξῆς· ταῦτα γάρ ὁ ἅγιος Διονύσιος παραδείγματα ἐνόησε, τό προωρίσθαι ἐν ἑαυτῷ προγνωστικῶς τά ἐσόμενα, καί πρίν παραχθῇ, τουτέστι πρίν ἀφορισθῇ καί διακριθῇ διά τῆς περιεχούσης τά πάντα ἑνιαίας προγνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα εὑρήσεις καί ἐν τῷ ἑξῆς πέμπτῳ κεφαλαίῳ. Σημείωσαι δέ, ὅτι ταὐτόν εἶναί φησιν τῷ ἀγαθῷ τό καλόν.

Ὅτι καί τό μή ὄν: Πῶς δύναται τό μή ὄν μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ; Εἰ γάρ μή ὕπεστιν αὐτό, οὔτε ἔφεσιν ἔχει, οὔτε μετοχήν πρός τι

τῶν ὄντων. Λεκτέον οὖν ὅτι τό μή ὄν διαφόρως νοεῖ ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ· ποτέ μέν γάρ αὐτό τό Θεῖον οὕτω καλεῖ, ὡς μηδέν ὄν τῶν ὄντων, ποτέ δέ τήν ὕλην, ἔτι δέ ὅτε καί τό κακόν οὕτω καλεῖ κατά διαφόρως ἐννοίας. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι ἡ ὕλη μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, καθό μετεβλήθη εἰς εἶδος καί ἀπηλλάγη τῆς πρῴην ἀμορφίας· ἤ ὅτι τό κακόν μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, καθό προαιρέσει καλῇ καί αὐτό τό δοκοῦν θέλει κακόν εἶναι, καί ὅτι ἀεί βούλεται εἶναι τό κακόν· πᾶν δέ τοῦ εἶναι ἐφιέμενον, τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται. Ἄνω δέ πρό δύο φύλλων, τόν Θεόν φησι καί ὑπέρ τά ὄντα εἶναι· οὐκοῦν καλῶς ἄν εἴποι τις τόν Θεόν ὑπέρ τά ὄντα εἶναι, καί τό μή ὄν μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς καί ὑπέρ τά (≡14S_122≡> ὄντα ὄντος, καί μηδέν ὄντος τῶν ὄντων. Σημείωσαι ἀναγκαῖον, πῶς φησι, τό μή ὄν εὑρίσκεται καλόν καί ἀγαθόν, ὅτε περί Θεοῦ λέγεται· ὁ γάρ Θεός καί ὄν λέγεται, καί μή ὄν, ὡς οὐδέν ὤν τῶν ὄντων, ἀλλ’ ὑπερηρμένος ἀγνώστως τῶν ἁπάντων· οὐ γάρ ἐστί τι τό γινῶσκον κατά τί οὐδέν ἐστιν ὁ Θεός.

Αἱ οὐσιώδεις ὑπάρξεις: Καλῶς τό οὐσιώδεις. Ὑπάρξεις καθ' ἑαυτάς ἀνώτεραι τῶν οὐσιῶν εἰσι, νῦν δέ, ἐπειδή περί τῶν κτιστῶν φησιν, εἰκότως τῷ 'ὑπάρξεις' προσέθηκε τό 'οὐσιώδεις'. Ἑνώσεις δέ λέγονται, οὐχ ὅτι συνέκειντο σωρηδόν ἕν τι ἀποτελοῦντα, ἀλλ’ ὅτι πηγή αὐτῶν καί ἀρχή ἦν ὁ Θεός, καί ἐξ αὐτοῦ παρήχθησαν ἐλλάμψαντα καί ὑποστάντα καθ' ὑπόβασιν ἅπαντα τά ὄντα ὡς καί εἰς διακρίσεις ὑποστάσεων φηνῆναι. Ταὐτότητες δέ εἰσιν αἱ ἀναγωγοί καί ἑνωτικαί πρός Θεόν δυνάμεις τῶν νοητῶν, ὡς καί ὁμοιότητες, ἐπειδή καί ἐξ αὐτοῦ εἰσι καί προσεχεῖς αὐτῷ. Ἑτερότητες δέ καθό καταγωγός οὖσα ἡ ἑτερότης καί μεριστή, ἐν ταῖς ὑποβεβηκυίαις καί ἐσχάταις προόδοις τοῦ θείου θελήματος εἰς ὁρατά ἐπληθύνθη. Ἀνομοιότητες δέ πάλιν, ἐπειδή τό γινόμενον ἕτερον ἄν εἰη τοῦ δημιουργήσαντος κατά πάντα, καί οὐκ ἐμφερές. Κοινωνίαι δέ τῶν ἐναντίων αἱ τῶν στοιχείων εἰσί κράσεις· ἐκ γάρ τῶν τεσσάρων στοιχείων εἰσί τά σώματα πάντα. Ἀλληλουχίαι δέ τῶν ὁμοστοίχων εἰσίν αἱ τῶν κόσμων, τοῦ τε ὁρατοῦ καί τοῦ νοητοῦ, καθ' ὑπόβασιν κατατάξεις, ἐκ μιᾶς οὐσίας τῆς ὕλης εἰς σώματα πληθυνθεῖσαι στερεωμάτων, καί οἱονεί σειρά, ἀλλήλων ἐχόμεναι· ἐκ τούτων νοήσεις καί τά ἑξῆς. Ἀσυμμιξίαι δέ τῶν ἡνωμένων εἰσίν, ὡς ἐπί τῆς τοῦ ἀνθρωπείου γένους κοινότητος, καί τῆς καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον ἰδιότητος· τῷ μέν γάρ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ πάντες ἡνώμεθᾳ, τῇ δέ καθ' ἕκαστον ἰδιότητι, τό ἀσύμμικτον ἔχομεν. (≡14S_124≡> Αἱ στάσεις πᾶσαι: Στάσεις καί κινήσεις λέγει τρεῖς, ἅς καί καταλέγει, νοῶν καί ψυχῶν, καί σωμάτων· δεῖ τοίνυν· προσφόρως νοεῖν. Οἱ μέν οὖν νόες ἵστανται καί κινοῦνται, ὡς Ἡσαΐας φησί καί Ἰεζεκιήλ περί τῶν σεραφίμ καί χερουβίμ· ἐπειδή αὐτοί εἰσιν οἱ ἀναβαίνοντες καί καταβαίνοντες, ὥς φησι Μωϋσῆς· τό μέν γάρ ἐπεστράφθαι ἀλήκτως ἐπί τόν Θεόν καί ἱδρῦσθαι ἐν τῇ πρός αὐτόν ἀνατάσει, κἄν ἀποστέλλοιντο καί καταβαίνοιεν ἐπί τά ὑποβεβηκότα, προνοίας χάριν τῶν ὠφεληθησομένων, τοῦτό ἐστι τό ἑστάναι βεβαίως ἐν τῇ πρός Θεόν ἐγγίσει, καί κινεῖσθαι εἰς τάς περί τούς εὐεργετουμένους διακονίας· κινοῦνται δέ ἐν τῷ νοεῖν τά ὑπερβεβηκότα, καί ἑστᾶσιν

ἐν τῷ νοεῖσθαι παρά τῶν καταδεεστέρων, ὡς νοητά, μένοντα ἐν τῇ οἰκείᾳ ταυτότητι· φρουραί γάρ εἰσι ἑαυτῶν καί μοναί, καί εἰς ἑαυτά οἰκειοῦνται, καί ἐφ' ἑαυτά συνεστραμμένα, καί ἀσκέδαστα ἐπί τά ἀλλότρια τῆς θεοσεβείας. Καί γοῦν πάντα τά καταδεέστερα ἐπέστραπται ἐπί τά ὑπερβεβηκότα. Αἱ δέ κινήσεις τῶν νοῶν καί ψυχῶν τροχοειδεῖς εἰσι καί κυκλικαί, ὡς καί Ἰεζεκιήλ φησιν, ἐπείπερ ἐξ ἑαυτῶν προΐασι, καί εἰς ἑαυτά ἐπαναστρέφουσιν ἀνεξόδευτα ἑαυτῶν. Καί ταῦτα μέν ἐπί τῶν ἀσωμάτων· στάσις δέ καί κίνησις ἐπί τῶν σωμάτων νοηθήσεται, μενούσης μέν τῆς ὕλης ἐν ὑποκειμένῳ, κινουμένης δέ εἰς τάς τῶν γινομένων ἐξ αὐτῆς τροπάς καί μεταλλαγάς σωμάτων ἐμψύχων τε καί ἀψύχων.

Κυκλικῶς μέν: Σημείωσαι, πῶς κινοῦνται τά οὐράνια κυκλικῶς, καί κατ' εὐθεῖαν καί ἑλικοειδῶς, καί πῶς νοεῖται ψυχῆς ἑλικοειδής κίνησις.

Οἱ θεῖοι νόες κινοῦνται.

ἤ κυκλικῶς, ἤ κατ'εὐθεῖαν, ἤ ἑλικοειδῶς.

Ψυχῆς δέ κίνησις: Ἐπειδή καί, ὡς ἄνω προεγράψαμεν, νοερά μέν εἰσι τά νοοῦντα, νοητά δέ τά νοούμενα, τροφή δέ τῶν νοερῶν τά νοητά, εἰκότως οὖν ἐπί ψυχῆς νοερᾶς φησι δυνάμεις (≡14S_126≡> αὐτῆς, ὡς μόνον νοούσης τά ὑπερβεβηκότα· αὕτη γάρ ὑπ ' οὐδενός νοεῖται, καί πάντων τῶν νοητῶν ἐσχάτη ἐστί. Δυνάμεις δέ εἰσι ψυχῆς αἱ πρός τάς αἰσθήσεις ἐπιτηδειότητες.

Ἑλικοειδῶς; Ὁρᾷς ἐντεῦθεν, πόση διαφορά ψυχῆς πρός τά νοητά· τά μέν γάρ νοερῶς καί ἑνιαίως, τουτέστι κατά ἀθρόαν ἐπιβολήν, νοεῖ τάς ὑπερκειμένας θείας ἐλλάμψεις, κατά τό αὐτῶν μέτρον ἀποκαλυπτομένας, ἡ δέ ψυχή λογικῶς καί διεξοδικῶς, τουτέστιν εἰς μερικά μεριζομένη, καί ἐκ μετοχῆς διδασκομένη· ὁ γάρ νοῦς, εἰς λογισμούς κατιών, οἱονεί μερίζεται καί δέεται τοῦ διά πλειόνων παραδειγμάτων διεξοδεύοντος λόγου πρός παράτασιν τοῦ νοουμένου, τό ὑπεραναβεβηκός. Συμμίκτως οὖν ἐνεργεῖ ἡ ψυχή καί μεταβατικῶς, ὅτε καί νοεῖ· τοῦτο γάρ οἰκεῖον ψυχῆς, καί ὅτε ἔξωθεν ἐπί τά ὑψηλότερα χειραγωγεῖται· ἐκ γάρ τῶν ἀλλοτρίων ἀναβαίνει.

Αἱ ψυχαί αἱ λογικαί κινοῦνται

ἤ κυκλικῶς, ἤ ἑλικοειδῶς, ἤ κατ' εὐθεῖαν.

Τούτων οὖν καί τῶν αἰσθητῶν: Ὅρα, ὅτι καί τῶν αἰσθητῶν τρεῖς φησιν εἶναι τάς κινήσεις· τήν κυκλοειδῆ καί τήν ἑλικοειδῆ καί τήν κατ' εὐθεῖαν· προαγόμεθα δέ ταύτας νοεῖν ἐκ τῶν περί ψυχῆς εἰρημένων· κυκλικήν μέν αὐτήν, ὅταν τά αἰσθητά αὐτά κατά τάς οἰκείας δυνάμεις καί ποιότητας ἐνεργῇ, οἷον πῦρ θερμαῖνον, καί ὕδωρ ψῦχον, καί τά ἑξῆς ὁμοίως· ἑλικοειδῶς δέ, ὅταν μεταβατικῶς ἐνεργῇ, οἷον ἐξ ὑδάτων ἰχθύες καί πετεινά καί ἡ ῥάβδος Μωϋσέως εἰς ὄφιν καί τά τοιαῦτα· κατ' εὐθεῖαν δέ, ὅταν αὖθις εἰς τάς οἰκείας ἀνατρέχῃ, οἷον ὅταν μετά διάλυσιν τῶν γινομένων πάλιν εἰς τά στοιχεῖα τά φθειρόμενα ἀναλύηται.

Καί κίνησιν: Κίνησιν ἄν τις προαχθείη νοῆσαι τῶν αἰσθητῶν (≡14S_128≡> τήν ἀλλοίωσιν καί τήν φθοράν· ἐξ οὗ γάρ ἡ στάσις, τούτων σημαίνει τήν γένεσιν, πρόδηλον ὡς ἡ κίνησις τό ἐναντίον

ἐμφαίνει· σημείωσαι οὖν, ὅτι καί τά ἀλλοιούμενα καί τά φθειρόμενα ἐξ αὐτοῦ, καί δι' αὐτοῦ, καί εἰς αὐτόν ὁρᾷ.

Δι ' οὗ πᾶσα στάσις: Δι ' οὗ ἀγαθόν καί καλόν δηλονότι.

Πᾶν ἕν καί πλῆθος. Πῶς νοηθήσεται τό πᾶν ἕν καί πλῆθος; Ὑπόθου τόν πάντα κόσμον φυτόν μέγα, καθ' ὅλα τά μέρη αὐτοῦ τά ἔμψυχα ζῶν τρόπον τινά, οἷον πρέμνα καί στελέχη, καί τῶν μερῶν τά μέρη, οἷον κλάδους, ἀκρέμονάς τε καί φύλλα· εἰ γάρ μοι τούτων ἕκαστον οἷον αὐτοτελές ζῶον ὑπολάβοις, τηροῦν δέ τήν ἐν τῷ ὅλῳ ἕνωσίν τε καί τάξιν, καθ' ἥν αὐτό δε τό δένδρον ζῇ καθ' ἑαυτό, καί μετά τῶν αὐτοῦ μερῶν· ὡς ἔστι ζῆν, τά μέν νοερά νοερῶς τε καί λογικῶς, τά δέ ἄλογα αἰσθητικῶς, τά δέ ἄψυχα καί ἄπνοα φυτικῶς τε καί ἐκτικῶς, 15 καί ζῶν καθ' ἑαυτό, ὡς ἔφην ἕκαστον ζῆν καί μετά τοῦ ὅλου κινητικῶς τά μέρη μετά τῶν καθολικῶν, γνῶσῃ τοῦ παντός τήν εἰς τό ἕν συμφυΐαν τε καί σύζησιν, καί τήν εἰς τό πλῆθος, ὡς ἑκάστου προσφόρως τε καί ἰδίως ζῶντος, ὡς ἔφημεν. Καί πάλιν εἰ ἐξ ἑνός καί μόνου Θεοῦ τά πάντα, εἰκότως καί ἕν λέγονται διά τήν σύνδεσιν καί ἁρμονιαν, καί πλῆθος διά τήν πολυείδειαν τῶν καθ' ἕκαστον.

Οἱ ὅροι: Ὅροι εἰσίν οἱ ἑρμηνευτικοί λόγοι τῆς οὐσίας ἑκάστου τῶν πραγμάτων, καί τοῦ γένους, καί τῆς διαφορᾶς, καί τό τί ἐστι δηλοῦντες.

Ἀρχή παραδειγματική: Παραδειγματικόν αἴτιον, ἤτοι ἀρχή ἐστιν τοῦ πρός ὅ γίνεται τό γινόμενον· τοῦτο δέ ἐστιν ἥ ἰδέα, ἥτις ἐστί νόησις αὐτοτελής, ἀΐδιος τοῦ ἀϊδίου Θεοῦ, ἥ παράδειγμα αἰώνιον ἐνεστώς τῇ φύσει, πρός ὅ γίνεται τά γινόμενα· ἀσώματοι γάρ αἱ ἰδέαι καί τά παραδείγματα· τελικόν δέ αἴτιον, ἤτοι (≡14S_**130**≡> ἀρχή ἐστιν, τό οὗ ἕνεκα τό γινόμενον τελειοῦται, ἥ τελικόν αἴτιόν ἐστιν, ὅ ἀχώριστόν ἐστι τοῦ ἀποτελέσματος, ἥ ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος γίνεται τό γινόμενον, ὡς ἡ τῶν ὅλων ὕλη· ὁ δέ Θεός καί ταύτην παρήγαγε· ποιητικόν δέ αἴτιόν ἐστι τό κεχωρισμένον τοῦ ἀποτελέσματος, ὡς ὁ Θεός, καί πᾶς ὑφ' οὗ γίνεται τό γινόμενον.

Καί πάντα τά οὐκ ὄντα: Πῶς τά μή ὄντα ἐν τῷ ἀγαθῷ οὕτω νόησον· ἐπειδή αἱ στερήσεις ἐν αὐτῷ εἰσιν ὑπερουσίως· οὔτε γάρ ἄν εἴπομι οὐσίαν τήν στέρησιν, οἷον ἄναρχος, ἄφθαρτος, ἀθάνατος καί ὅσα τοιαῦτά ἐστι· καί γάρ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁ Θεός, ἐπεί καί πρό τούτων ἐστίν· ἐξ αὐτοῦ γάρ ἐγνώσθη, τί ἐστι ταῦτα καί γοῦν οὐδέ τί οὐκ ἔστιν ὁ Θεός, γινώσκομεν, ἤ πῶς ἄρρητος καί ἀκατάληπτος· οὐ γάρ ταῦτα ἀρχή αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ. Αὐτός οὖν καί τοῦ μηδενός αἴτιος, πάντων αὐτοῦ ὑστέρων ὄντων, κατά τήν τοῦ εἶναι καί μή εἶναι αἰτίαν· καί γάρ αὐτοῦ τό μηδέν στέρησίς ἐστιν· ἔχει γάρ τό εἶναι διά τό μηδέν εἶναι τῶν ὄντων, καί μή ὤν ἐστι διά τό εἶναι καί ὑπερ εἶναι, πάντα ὡς ποητής, καί μηδέν ὤν, ὡς ὑπερβεβηκώς, μᾶλλον δέ καί ὑπεραναβεβηκώς καί ὑπερούσιος ὤν. Ἀνάγνωθι καί ἐν τῷ προτέρῳ φύλλῳ τήν ἐμήν παραγραφήν περί τοῦ μή ὄντος.

Καί τά ἥττω τῶν κρειττόνων: Παρέγραψα καί ἄνω τό ὅμοιον ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι ἀεί τά ὑποβεβηκότα ἐπέστραπται πρός τά ὑπερκείμενα, ὡς ὑπ' ἐκείνων περιεχόμενα καί προνοούμενα· κοινωνικῶς δέ τά ὁμόστοιχα τῶν ὁμοταγῶν, καί ἁπλῶς πάντα

ἀλλήλων καί αὐτῶν ἐρᾷ. Ἀλλά καί ὁ Θεός πάντων ἐρᾷ, ἵνα τά πάντα ἀγαθά ποήσῃ.

Αὐτός γάρ ὁ ἀγαθοεργός: Θαυμαστῶς λέγει, ὅτι ἀγαθός ἔρως, ἐν τῷ ἀγαθῷ προϋπάρχων, οὐκ ἔμεινεν ἄγονος, ἀλλ’ ἔτεκεν ἡμῖν τόν ἀγαθόν ἔρωτα, δι' ὅν τοῦ καλοῦ καί ἀγαθοῦ ἐφιέμεθα· (≡14S_132≡> πρακτικόν γάρ καί γεννητικόν τό Θεῖον κατά τό εἰρημένον, «ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγώ ἐργάζομαι». Σημείωσαι δέ ἐντεῦθεν κίνησιν θείαν· ὁ γάρ ἀγαθοεργός ἔρως ἐκίνησε τό Θεῖον εἰς πρόνοιαν, εἰς σύστασιν ἡμῶν, ἵνα καί πρακτικόν ᾖ κονούμενον, καί μή μείνῃ ἄγονον· ἐκ τούτου νοήσεις καί τό 'μονάδος μέν κινηθείσης', καί τά ἑξῆς εἰρημένα τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἐν τῷ πρώτῳ περί Υἱοῦ.

Γεννητικήν ὑπερβολήν: Τουτέστι τήν κτίσιν παρήγαγεν, ὥστε περί αὐτήν τά τῆς ἀγαπητῆς ἐπιδείκνυσθαι κινήσεως.

§ 11. Καί μή τις ἡμᾶς οἰέσθω: Σημείωσαι, ὅτι οὐ δεῖ τά ἀπεμφαίνοντα ὀνόματα λέγειν περί Θεοῦ, εἰ μή γε καί ἐν θείᾳ ἐμφέροιντο Γραφῇ, ὡς καί νῦν περί ἔρωτός φησι, καί ὅτι οὐ χρή προσέχειν λέξεσιν, ἀλλά τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ· θείως γάρ αὐτά διέξεισι.

Δι' ἑτέρων ὁμοδυνάμων: Ὅτι καί διά τῶν ἰσοδυνάμων οὐ κωλυόμεθα ἐκφωνεῖν τάς λέξεις. Σημείωσαι ὡς μητρίδα καί πατρίδα ταὐτό φησιν.

Δέον εἰδέναι: Διά τί συλλαβαῖς καί λέξεσι χρώμεθα· σκόπει τήν ἀνάγνωσιν· ὅ θέλει εἰπεῖν, τοῦτό ἐστιν· Ἡνίκα τόν προφορικόν λόγον κινοῦμεν, τοῦτον περί τινος τῶν αἰσθητῶν, τότε λέξεων καί συλλαβῶν καί στοιχείων καί γραφῶν δεόμεθα πρός δήλωσιν τοῦ λαλουμένου εἰ δέ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχή πρός τά νοητά κινεῖται διά τῶν ὀρθῶν ἐνεργειῶν, περιτταί μετά τῶν αἰσθητῶν αἱ αἰσθήσεις· ὑψηλά γάρ φαντάζεται· ὅταν δέ θεοειδής γένηται, προκόπτουσα ταῖς κατά μικρόν ἀνατάσεσι, καί δι' ἑνώσεως ἀγνώστου πρός τό ἀπρόσιτον φῶς τάς ἐπιβολάς ἔχῃ, τότε (≡14S_134≡> καί αἱ νοηταί ἐνέργειαι περιτταί εἰσιν, ὡς καί αἰσθήσεις, ἐπειδή τά ὑψηλότερα τούτων ἡ ψυχή διανοεῖται, λοιπόν ἡνωμένη Θεῷ · ὅταν δέ ὁμοῦ χαμαίζηλα φαντασθῇ καί περί τινος τῶν αἰσθητῶν σπεύσῃ κινηθῆναι, τότε τούς σαφεστέρους λόγους καί τά τρανότερα τῶν ὁρατῶν χρή ἐπιζητεῖν.

Ὥσπερ καί αἱ νοεραί δυνάμεις: Σημείωσαι, ὅτι ἕτερον νοῦς καί ἕτερον ψυχή. Νοεράς ἐνεργείας καί δυνάμεις φησί τά νοήσεις, αἵτινες κατώτεραί εἰσι καί σκεδασμός τοῦ νοῦ. Ὅταν οὖν ἡ ψυχή βούληται πρός Θεόν ἀνανεῦσαι καί κατά τό δυνατόν ἑνωθῆναι αὐτῷ, τό ὄμμα αὐτῆς, τουτέστι τόν νοῦν αὐτόν ἀποστρέψαι ὀφείλει τῶν μερικῶν, καί ἐπί τά καθολικώτερα ἀναπηδῆσαι· μερικά δέ εἰσιν αἱ νοήσεις, ὡς ἔφημεν· τότε γάρ νοῦς ὅλη γενομένη καί εἰς τό ἔσω στραφεῖσα, ἑνάς λοιπόν καί ἁπλότης γενομένη, ἐπιλαβεῖν δυνήσεται ταῖς θείαις ἀκτῖσι, διά τῆς ἐπαινετῆς ἀγνωσίας, οὐ τῆς ἐξ ἀμαθείας ἀγνοίας, ἀλλά τῆς γινωσκούσης ὅτι ἀγνοεῖ τά περί Θεοῦ ἀκατάληπτα· γνώσεται δέ ἀπολαύουσα τῶν θείων μαρμαρυγῶν· οὐ διά τῶν αἰσθητῶν ὀμμάτων, οὐ γάρ

καταλαμβάνεται τούτοις, ἀλλά ταῖς ἀνομμάτοις τοῦ νοῦ καταστάσεσιν.

Ἐπιδηλότεραι τῶν αἰσθήσεων: Ἐξηγεῖται, τί εἰσιν αἱ ἐπιδηλότεραι τῶν αἰσθήσεων διαπορθμεύσεις, καί φησιν αὐτάς τούς σαφεστέρους λόγους καί τά τρανέστερα τῶν ὁρατῶν.

§ 12. Καίτοι ἔδοξέ τισιν: Ὅτι καί ἡ ἀγάπη ἔρωτα δηλοι, καί ὅτι θειότερον ὄνομα τοῦ ἔρωτος.

Ἀκουέτωσαν: Σημείωσαι, ὅτι καί τότε ἦσάν τινες ἐπιλαμβανόμενοι ὀνομάτων, οὕς ἐπιστομίζει ἐκ τῆς θείας Γραφῆς.

Ὁ θεῖος Ἰγνάτιος: Καί ἐκ τούτου τινές οἴονται διαβάλλειν εὐκαίρως τό παρόν σύνταγμα, ὡς μή ὄν τοῦ θείου Διονυσίου, ἐπειδή Ἰγνάτιον λέγουσι μεταγενέστερον αὐτοῦ εἶναι· πῶς δέ δύναταί τις τῶν μεταγενεστέρων μεμνῆσθαι; Πλάσμα δέ καί (≡14S_136≡> τοῦτο δοκοῦν αὐτοῖς· ὁ γάρ ἅγιος Παῦλος, ὁ φωτίσας Διονύσιον, μεταγενέστερος ἦν τῷ χρόνῳ τοῦ ἁγίου Πέτρου, μεθ' ὅν ὁ Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος γίνεται Ἀντιοχείας, μετατεθέντος Πέτρου ἐν Ρώμῃ· ἐπέζησε δέ ὁ ἅγιος Παῦλος χρόνον πολύν, ὁ φωτίσας Διονύσιον, καί Διονύσιος μετ' αὐτόν ἔζησεν· ὁ δέ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης ἐπί Δομετιανοῦ ἐξορίζεται εἰς Πάτμον, ᾧ ἀντιγράφει Διονύσιος. Ἰγνάτιος δέ πρό Δομετιανοῦ μαρτυρεῖ· ὥστε προγενέστερος Διονυσίου.

Ὁ ἐμός ἔρως: Ζητητέον πῶς ἐπί Ὀνησίμου τοῦ μετά Τιμόθεον Ἰγνατίου διαλεγομένου, καί γράφοντος Ρωμαίοις τό, 'ἐμός ἔρως ἐσταύρωται', Διονύσιος νῦν Τιμοθέῳ γράφων τούτου μέμνηται, ὡς Ἰγνατίου ἤδη γράψαντος, καί μήποτε παρά τινος τῶν φιλολόγων ἔξω παρατεθέν, πρός πλείονα σύστασιν τῶν περί θείου ἔρωτος τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ εἰρημένων, ὕστερον κατά ἄγνοιαν ἔσω παρενετέθῃ, ὅπερ ἐν πολλοῖς πολλάκις γενόμενον ἔγνωμεν· καί γάρ δίχα τούτου ἵσταται ἀπαραλείπτως τό σῶμα τοῦ λόγου· ἤ τάχα σύνηθες αὐτῷ εἶναι ἀπόφθεγμα, ὡς καί τό θεοφόρος πολλάκις αὐτῷ λεγόμενόν τε καί γραφόμενον, τεκμήριον δέ τό μή προσκεῖσθαι, Γράφει δέ τισι, τουτέστι Ρωμαίοις, ἀλλ' ἁπλῶς, Γράφει δέ καί ὁ θεῖος Ἰγνάτιος.

Καί ἐν ταῖς προεισαγωγαῖς: Ἐπιστητέον, ὅτι προεισαγωγάς καλεῖ τῆς θείας Γραφῆς τά Σολομῶντος, ἀφ' οὗ καί τά ρητά.

α) Ὅτι ἡ ἀγάπη ἔρωτα δηλοῖ, καί ὅτι θειότερον ὄνομα τοῦ ἔρωτος.

(≡14S_138≡> β) Τοῖς θείοις μᾶλλον: Διά τί τοῖς θείοις μᾶλλον ἀνατιθέασι τόν ὄντως ἔρωτα οἱ θεολόγοι.

γ) Τά πλήθη: Σημείωσαι, ὅτι πρός ὅ χωροῦσι τά πλήθη, δεῖ καί ταῖς λέξεσι χρῆσθαι· λέγει δέ τί ποιεῖ ὁ ἔρως, καί περί δύο ἐρώτων, θείου καί μεριστοῦ, ἤτοι σωματοπρεποῦς.

δ) Ὡς δυσχερέστερον: Ὡς διαβεβλημένον δηλονότι.

ε) Ἐπέπεσε, τίς φησιν: Ὁ Δαυίδ λέγει περί τοῦ Ἰωνάθαν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν.

ς) Τάττεται πρός τῶν ἱερῶν: Ὅτι τό αὐτό δύναται ἀγάπη καί ἔρως, καί τίς ἡ τοῦ ἔρωτος ἐνέργεια.

ζ) Συγκρατικῆς: Τουτέστι συγκιρνώσης τά ἐρῶντα πρός ἄλληλα.

η) Διά τό καλόν: Ὅπερ εἶπεν ἄνω, ὅτι ὁ θεῖος ἔρως, προϋπάρχων ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἔτεκε τόν ἐν ἡμῖν ἔρωτα, δι ' οὗ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμεθα.

§ 13. θ'. Ἐκστατικός: Περί ἐκστάσεως ἐρωτικῆς καί ὁ Δαυίδ· «ἐγώ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου».

Ἐξεστηκώς: Σημείωσαι, πῶς νοεῖται τό, 'ἐξεστηκῶς Θεῷ'.

Τολμητέον: Ὅτι καί ὁ Θεός πάντων ἐρᾷ.

Διό καί ζηλωτήν: Κατά τἰ λέγεται ζηλωτής ὁ Θεός, ὡς ἐραστής τῆς πάντων σωτηρίας.

§ 14. Τί δέ ὅλως: Τῆς μέν ἀγάπης καί τοῦ ἔρωτος αὐτόν δηλαδή τόν Θεόν προβολέα φησί καί γεννήτορα· αὐτός γάρ ταῦτα ἐν ἑαυτῷ ὄντα προήγαγεν εἰς τά ἐκτός, τουτέστι τά περί τά κτίσματα, καί κατά τοῦτο εἴρηται, «ὁ Θεός ἀγάπη ἐστί», καί ἐν τῷ ἄσματι ὁμοίως ἀγάπη εἴρηται· καί πάλιν γλυκασμός καί ἐπιθυμία, ὅ ἐστιν ἔρως· τό δέ ἀγαπητόν καί ὄντως ἐραστόν αὐτός ἐστι. Τῷ μέν οὖν τό ἀγαπητόν ἔρωτα ἐξ αὐτοῦ προχεῖσθαι, (≡14S_140≡> αὐτός κινεῖσθαι λέγεται ὁ τούτου γεννήτωρ, τῷ δέ αὐτόν εἶναι τό ἀληθῶς ἐραστόν καί ἀγαπητόν, κινεῖ τά πρός τοῦτο ὁρῶντα, καί οἷς ἡ τοῦ ἐφίεσθαι δύναμις ἀναλόγως αὐτοῖς.

Ἐραστόν καί ἀγαπητόν: Προσαγωγικόν καί κινητικόν πρός ἐρωτικήν συνάφειαν τήν ἐν πνεύματι τόν Θεόν εἶναί μοι νόει, τουτέστι μεσίτην ταύτης, καί πρός ἑαυτόν συναρμοστήν τοῦ ἐρᾶσθαι αὐτόν ὑπό τῶν αὐτοῦ ποιημάτων καί ἀγαπᾶσθαι· κινητικόν δέ φησιν, ὡς κινοῦντα ἕκαστα, κατά τόν οἰκεῖον λόγον πρός αὐτόν ἐπιστρέφεσθαι. Τό δέ τῆς προαγωγίας ὄνομα, εἰ καί παρά τοῖς τῶν ἔξωθεν πρᾶγμα σημαίνει οὐκ εὐαγές, ἀλλ' ἐνταῦθα τήν πρόξενον τῆς ἐν Θεῷ ἑνώσεως μεσιτείαν φησί.

Καί τῷ μέν κινεῖται: Σημείωσαι κίνησιν θείαν, ἐν ᾗ κινεῖται καί αὐτοῦ ἐστι προαγωγεύς καί κινητικός ὁ Θεός.

Καί τῆς ἐξῃρημένης: Ἡ πρός Θεόν ἀγαπητική ἕνωσις πάσης ἐξῄρηται καί ὑπέρκειται ἑνώσεως· ἐξῃρημένην οὖν τήν ἀνωτέραν φησίν, ἄναρχον δέ καί ἀτελεύτητον τόν θεῖον ἔρωτα λέγει, ὡς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ προϊόντα καί πρός τό ἀγαθόν ἐπαναστρέφοντα κατά σχῆμα κυκλικόν· ἐπεί καί ἡ τοῦ κύκλου γραμμή οὐ γνώριμον ἔχει ὅθεν ἤρξατο καί οὗ κατέληξε· καί γάρ ἐξ αὐτοῦ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἔφεσις, καί εἰς αὐτόν πάλιν ὁρᾷ· ἐν ἑαυτῷ δέ καί ἐστι καί μένει τό ἐρᾳν τῆς συμφυοῦς ἀγαθότητος, καί τῶν πρός τό ἀγαθόν ἀνατεινομένων.

Ἐρωτικήν κίνησιν: Ὅτι ἡ ἐρωτική κίνησις, τοῦ ἀγαθοῦ προϋπάρχουσα, ἐν τῷ ἀγαθῷ ἁπλῆ καί αὐτοκινητος οὖσα, καί ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ προϊοῦσα, αὖθις ἐπί τό αὐτό ἐπιστρέφει, ἀτελεύτητος καί ἄναρχος οὖσα, ὅπερ δηλοῖ τήν ἡμῶν ἔφεσιν πρός τό Θεῖον. Σημείωσαι δέ, ὅτι αἴδιον κύκλον προϊών φησιν εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῷ, προϊόντος μέν αὐτοῦ ἐπί τά νοητά καί αἰσθητά, πάλιν δέ πρός ἑαυτόν ὑποστρέφοντος καί μήτε ἱσταμένου, μήτε λήγοντος.

Ἐκ τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου.

(≡14S_142≡> § 15. α. Τόν ἔρωτα: Ἐπίστησον, ὅπως μέγας Ἱερόθεος τά περί τοῦ ἐπαινετοῦ ἔρωτος ἄριστα φιλοσοφεῖ· πρῶτον μέν θεῖον αὐτόν λέγων, ἐπειδή καί πρῶτον αἴτιον τοῦ οὐρανίου ἔρωτος ὁ Θεός ἐστιν ἐξῃρημένως καί ἀναιτίως· εἰ γάρ ὁ ἔρως αὐτός ἐστιν ἡ ἀγάπη, ὡς προείρηται, γέγραπται δέ, ὅτι «Θεός ἀγάπη ἐστί», δῆλον ὅτι πάντων ἑνοποιός ἔρως, ἤτοι ἀγάπη, ὁ Θεός ἐστιν. Ἐκεῖθεν οὖν μεταβατικῶς πρόεισιν ἐπ' ἀγγέλους, ὅθεν καί ἀγγελικόν αὐτόν φησιν, ἔνθα μάλιστα καί τόν τῆς ἑνότητος εὕροι τις ἄν ἔρωτα θεῖον· οὐδέν γάρ ἀσύμφωνον ἤ στασιάζον παρ' αὐτοῖς· εἶτα μετ' ἀγγέλους, καί νοερόν φησιν ἔρωτα, τουτέστι παρά θεοσόφοις ἀνδράσιν, οἵ εἰσι τῆς Ἐκκλησίας, πρός οὕς ὁ Παῦλός φησιν, «ἵνα τό αὐτό λέγηται», καί τά ἑξῆς, καί ὁ Κύριος, «ἵνα ὦσιν ἕν, καθώς καί ἡμεῖς ἕν ἐσμεν». Καί ταῦτα μέν περί τῶν ἐξ ἀληθείας Χριστιανῶν, λοιπόν δέ καί περί πάντων ἀνθρώπων, ἐν οἷς ὁ περί φιλίας νόμος· τάς δέ λογικάς ψυχάς νοεράς προσεῖπεν ἐκ τοῦ θείου νοῦ προσειπών αὐτάς· ψυχικόν δέ ἐκάλεσεν ἔρωτα τόν τῶν ἀλόγων, τήν αἰσθητικήν φιλίαν, ἄνουν μέντοι δηλονότι· ἐκ γάρ τῆς ἐρωτικῆς ταύτης δυνάμεως καί πτηνά ἀγεληδόν ἵπτανται, ὡς κύκνοι καί χῆνες καί γέρανοι καί κόρακες καί ὅσα τοιαῦτα· καί πεζά μέντοι εἰσί τοιαῦτα, ἔλαφοι, βόες, καί τά παραπλήσια· καί νηκτά δέ εἰσιν, ὡς θύννοι καί κέφαλοι καί ὅσα ὁμοιότροπα. Καί τά μή ἀγελαῖα δέ πρός τήν τῶν ὁμοστοίχων σύνοδον ἔνθεν κινοῦνται. Φυσικόν δέ ἔρωτά φησι τόν τῶν ἀψύχων καί ἀναισθήτων κατά τήν ἑκτικήν ἐπιτηδειότητα, ἤτοι τῆς ποιότητος, ἐρώντων τοῦ (≡14S_144≡> δημιουργοῦ διά τό ὑπ' αὐτοῦ συνεστάναι· κατά οὖν τήν ζωτικήν, ἤτοι τήν φυσικήν κίνησιν, καί αὐτά ἐπέστραπται πρός τόν Θεόν.

§ 16. Ἐπειδή τούς ἐκ τοῦ ἑνός: Καί ἄνω εἴπομεν, νοερά μέν εἶναι τά νοοῦντα, νοητά δέ τά νοούμενα, καί ἀζητήτως τά νοερά ὑπερβαίνεσθαι ὑπό τῶν νοητῶν, ὅθεν καί τροφήν εἶναι τῶν νοούντων τά νοούμενα· τῶν οὖν νοητῶν τά νοερά ἐρᾷ, ὡς ἐπεστραμμένα πρός αὐτά καί ὥσπερ ἀναβεβηκότα· ἐρᾷ δέ καί τά νοητά τῶν νοερῶν προνοητικῶς τῷ μεταδιδόναι τῆς ἴσης ὠφελείας· ὡμολόγηται οὖν, ὅτι οἱ τῶν τοιούτων ἔρωτες ὑπερεστᾶσι τῶν αἰσθητῶν. Ἀλλά ταῦτα, οἶμαι, νοητά καί νοερά εἴρηται ἐκ μετοχῆς τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ τοιαῦτα γενόμενα. Οἱ δέ αὐτονόητοι ἔρωτες οἱ θεῖοί εἰσιν, ἀντί τοῦ οἱ τοῦ Θεοῦ· ὥσπερ γάρ ἐστιν ἀγαθόν ὧτινί ἐστιν ἀγαθόν, καί ἄλλο τό ἁπλῶς ἀγαθόν καί αὐτό τό ἀγαθόν, οὕτως ἐστί καί νοητόν τῷ τινι νοητόν, ἅτε νοούμενον ὑπ' αὐτοῦ, καί ἁπλῶς νοητόν· οὐχ ὁ χρόνος ἤ ὁ τόπος (νοητά γάρ καί ταῦτα, ἐπεί μή αἰσθητά), ἀλλά νοῦς νοητῶν, ἐνέργεια ὤν καί ζῶν καί ζωή· τά γάρ μετά τοῦτο νοητά ἐκ ζητήσεως καί τῆς περί τά προβλήματα ἀκολουθίας εὑρίσκουσιν, ἤ ἐξ ἀποκαλύψεως ἔχουσιν.

Ἄσχετος αἰτία: Ἄσχετόν φησι τό ἀπόλυτον, οὗ πρός τό πᾶν οὐδεμία σχέσις, ἤτοι οἰκειότης φυσική.

§ 17. Ἁπάντων ὁλικός ἔρως. Εἰπών 'ὁλικόν ἔρωτα', δηλοῖ καί μερικούς, λέγων τόν Θεόν εἶναι τόν ὁλικόν καί τόν μερικόν, ὡς αἴτιον καί πᾶσι χορηγοῦντα κατά τήν ἑκάστου δύναμιν, ἐρωτικήν οἱονεί ἀπορροήν, Πῶς οὖν ὁ Θεός τό ὅλον καί τό μέρος,

ἀνεκφοιτήτως ἑαυτῷ συνών, εἶναι δύναται, ἐκ τοῦ (≡14S_146≡> σπερματικοῦ λόγου σαφές ἔσται· ὅταν μέν γάρ τό σπέρμα ἀδιακόπως ὁμοῦ εἰς τήν μήτραν καταβληθῇ ἕν ἀποτελεῖται τό ἔμβρυον, ἐάν δέ μερισθῇ τό σπέρμα εἰς διαφόρους κύστιδας τῆς μήτρας, ἕκαστον μέρος ὁλόκληρον ἔμβρυον ἀποτελεῖ· ἔσται δέ τοῦ σπέρματος τό μέν ρίς, τό δέ ὀφθαλμοί, καί τά ἑξῆς, καί πάντα τέλεια. Ὅμοιον οὖν τι καί περί τόν παντέλειον νοῦν κατά ἀναλογίαν θεωρητέον· ὅλη γάρ ἡ ἐνέργεια περιέχει καί τά μέρη, τῶν δέ μερῶν ἕκαστον ἀπήρτισται· καί τό μέν αὐτοδικαιοσύνη, τό δέ αὐτοανδρία, καί τά ἑξῆς· οὕτω καί οὔτε συγκέχυται εἰς ἀλλήλας, ἀλλά καί ἑκάστη διακέκριται, καί οὔτε μετά ἀταξίας τό ἀδιαίρετον ἔχουσιν ἐν τῷ μεταλαμβάνειν αὐτῶν ἕκαστον ὡς δύναται. Τῶν γάρ εἰδῶν μεταλαμβάνει ἕκαστος πρός τήν οἰκείαν ἐπιτηδειότητα· οὕτω καί ὁ Θεός καί ὅλον καί μέρη τοῦ ἔρωτος.

§ 18. Ἐφίεται γάρ αὐτοῦ: Ἐπειδή εἶπε, καί τό μή ὄν ἐφίεσθαί πως τοῦ ἀγαθοῦ καί ἐν αὐτῷ βούλεσθαι εἶναι, ὅπερ καί ἄνω πρό ὀλίγων φύλλων εὑρήσεις αὐτόν λέγοντα, εἰ καί ἐξ ἑλληνικῶν σαφηνίζεται δογμάτων (πρός γάρ Ἕλληνας μάχεται μάλιστα, καί Μανιχαίους τούς τοῦ κακοῦ δόγματος προεστῶτας), δεῖ πλατύτερον παραστῆσαι, τί ὀνομάζεται μή ὄν, καί διά τί μίαν ἀρχήν τῶν ὄντων εὐσεβές καί ἐπάναγκες εἶναι. Τοῦτο γάρ ὑγιές ἐστι φρονεῖν. Ἔστι γάρ αὕτη ὁ Θεός· εἰ γάρ εἶεν ἀρχαί διάφοροι, πάντως ἀπειροπληθεῖς φανήσονται. Εἰ οὖν ἀρχή μία ὁ Θεός, οὕτω καί τό ὄντως ὄν, καί αὐτό τό ἀγαθόν. Εὑρήσει δέ ὁ λόγος καί τά ἐναντία τῶν εἰρημένων ἀναγκαίως· ἔνθα γάρ ἀρχή, ἔσται πάντως καί ἔσχατον· καί εἰ ἔστιν ὄν, ἔσται καί μή ὄν· καί εἰ ἔστιν ἀγαθόν, ἔσται καί κακόν. Ἀλλ' ἐπειδή τά ὄντα οὐσίαι εἰσί καί εἴδη, τό μή ὄν ἀνείδεον ἄν εἴη καί ἀνούσιον, λόγῳ μόνῳ θεωρητόν. Τό μή ὄν οὖν τοῦτο καί ἀνείδεον ὕλην ἐκάλεσαν οἱ παλαιοί, ἥν καί ἔσχατον αἶσχος ὀνομάζουσι.

(≡14S_148≡> Λέγεται δέ μή ὄν ἡ ὕλη, οὐχ ὅτι παντελῶς οὐδέν ἐστιν, ἀλλ ' ὅτι μή ἐστι· τό γάρ ὄντως ὄν ὁ Θεός, καί αὐτό τό ἀγαθόν· παρῆκται γάρ ἐκ μή ὄντων ὑπό τοῦ Θεοῦ καί ἡ ὕλη· ἀλλ’ οὐχ ὥς τινες ὑπέλαβον ἀνείδεος καί ἀσχημάτιστος· ὅθεν οὐδέ ἀρχή τῶν αἰσθητῶν ἡ ὕλη, ἀλλά μᾶλλον συμπληρωτική τούτων καί ἔσχατόν τι καί ὑποστάθμη τῶν ὄντων. Διό οὔτε εἰκών Θεοῦ, ὡς τά λογικά, οὔτε εἴδωλον τοῦ ὄντως ὄντος. Καί τό αἰσθητόν δέ εἴδωλον τοῦ ὄντως νοητοῦ κόσμου, ὅπερ αἰσθητόν, οὐκ ἄνευ μέν ὕλης ἐστί, κρεῖττον δέ τῆς ὕλης, εἴδους ὁπωσοῦν μετέχον. Οὐδέποτε οὖν δειχθήσεται ἡ ὕλη δίχα τοῦ εἴδους καί τῶν ποιοτήτων, αἵτινές εἰσιν ἕξεις· πότε γάρ γέγονε τό πῦρ ἄνευ θερμότητος ἤ φωτός ἤ τοῦ λευκοῦ τῆς χροιᾶς, ἤ τό ὕδωρ ἄνευ ψυχρότητος ἤ ὑγρότητος ἤ τοῦ κυανίζοντος χρώματος; Ἡ γῆ καί ὁ ἀήρ ὁμοίως. Διά τοῦτο καί λόγῳ θεωρητήν εἶπον τήν ὕλην ἀνείδεον, καί ἄποιον, καί ἀσχημάτιστον· ἐξ οὗ γάρ τά ὁρατά καί τά ἀόρατα γέγονεν, ἐκ μή ὄντων δηλονότι ὑπό Θεοῦ παρήχθη, οὐ πρότερον ὕλης ἀμόρφου ὑποκειμένης, εἶτα κοσμηθείσης, ὡς διδάσκει Μωσῆς ὁ θεῖος. Ἐν μέν οὖν τῷ Θεῷ ἐστιν, ἅτε καί ὑπ’ αὐτοῦ παραχθεῖσα ἡ ὕλη· ὑπερούσιος δέ, τά πάντα ἐκείνου ὡς

ἀγαθοῦ συνέχοντος, νοεῖται ἐν αὐτῷ. Ταῦτα εὑρήσεις ἐν τοῖς λεχθησομένοις σποράδην ἐγκείμενα.

Πῶς ἡ δαιμονία πληθύς: Λοιπόν προβλήματα διαγυμνάζει λέγων, ὅτι, Εἰ πάντα ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, πόθεν τά κακά, καί πόθεν ἄγγελοι ἐγένοντο δαίμονες; Πάντα κατά Μανιχαίων.

β. Οὐκ ἔστιν ἀγαθοειδές: Καλῶς καί ἀκριβῶς ἐπί τῶν ἀγγέλων τέθεικε τό ἀγαθοειδές· ὁ μέν γάρ Θεός οὐσιωδῶς αὐτό τό ἀγαθόν ὤν, τά δέ μετ' αὐτόν, ὡς ἐκ μετοχῆς καί ἔξωθεν ἀγαθυνόμενα τῇ περί αὐτόν ἐφέσει, εἰκότως ἀγαθοειδῆ λέγονται, οὐκ αὐτόχρημα ἀγαθά.

(≡14S_150≡> γ. Καί πῶς ὁ ἀγαθός: Ὅρα ὅπως προβλήματα ὡς ἐν ζητήσει παράγει, ἔχοντα μέν καί αὐτάς τάς τῶν ἐχθρῶν ἀντιθέσεις, οἷον Μανιχαίων, δηλούσας δέ ὅμως τόν σκοπόν τοῦ θείου τούτου ἀνδρός τό ὀρθόν. Λέγει γάρ, ἐκ τίνος ἀρχῆς παρήχθη τό κακόν· καί εἰ ἐξ ἄλλης αἰτίας, καί ὅσα τοιαῦτα τῶν ἀντιδίκων εἰσίν. Εἶτα λοιπόν, πῶς ὁ ἀγαθός αὐτό παραγαγεῖν ἠβουλήθη, πῶς δέ καί προνοίᾳ ἐστί τό κακόν, ἐκ τούτων δεικνύς, ὅτι, εἰ καί ὅλως παραγωγήν ἔσχε τό κακόν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ταύτην ἔσχε, καί ὅτι μόνη ἡ πρόνοια διοικεῖ τό ὅλον, ὡς ἐκ τούτου μίαν ἀγαθήν ἀρχήν εἶναι τοῖς οὖσι. Ταῦτα καί ἐν τοῖς προβλήμασιν ἐξήτασεν ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ· παρακατιών γάρ ἀναλύει σαφῶς τά προβλήματα, δεικνύς ὡς οὔτε ἐνυπόστατον τό κακόν, οὔτε ἐν φύσει, ἀλλά κατά στέρησιν τοῦ ἀγαθοῦ γινόμενον, οὔτε ὄν, οὔτε ὡς μή ὄν λογιζόμενον. Καί τοῦτο αἰνίττεσθαι τό ἐν ψαλμῷ τριακοστῷ ἕκτῳ εἰρημένον· «εἶδον τόν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον ὡς τάς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καί παρῆλθον, καί ἰδού οὐκ ἦν, καί ἐζήτησα αὐτόν», τουτέστι τόν τόπον αὐτοῦ, «καί οὐχ εὑρέθη»· τοῦτο γάρ δηλοῖ, ὅτι τό κακόν, ἤ καί σφόδρα ἐπαίρεται, ἀλλ’ οὖν οὐκ ἔστιν, οὔτε καταλείψει τόπον ἑαυτοῦ, τουτέστιν ἴχνος· ἅμα γάρ τῷ φανῆναι διαλέλυται, μή ἔχον ὑπόστασιν· μή οὖν ὑπολάβοις αὐτόν ἐναντίον λέγειν τι.

§ 19. Τό κακόν οὐκ ἔστιν ἐκ τἀγαθοῦ; Σημείωσαι, πῶς θαυμασίως πλέκει τήν λύσιν ἐκ διαφόρων ἐπιχειρημάτων.

Ὁ τῶν ὄντων σκοπός: Καί γάρ ὁ ὀργιζόμενος, ἤτοι θυμούμενος (ὡς ἐν ὑποδείγματι δέ ὁ λόγος, ὡς δοκεῖ), κακόν τι ποιοῦντος τοῦ πρός ὅν θυμοῦται, πρός τό ἐναντίον τοῦτον μεταγαγεῖν βουλόμενος, τουτέστι τό ἀγαθόν τῇ τοιαύτη κινήσει χρῆται.

Καί εἰ τά ὄντα πάντα: Ἔφημεν ἀνωτέρω, εἰ ὁ Θεός ὑπερουσιως (≡14S_152≡> ὤν λέγεται ὡς ἄναρχος καί πάντων αἴτιος, τό ἀντίθετον, ὡς ἔσχατον τῶν ὄντων, καί ἀνούσιον, ὡς ὑπερούσιου τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἡ ὕλη, καί μή ὄν λέγεται, καί ἐν Θεῷ λέγεται, δι' ἀγαθότητα αὐτοῦ γενομένη, εἰ καί διά τοῦ μεμίχθαι τοῖς αἰσθητοῖς οὐ πάντῃ κακόν, οὔτε πάντῃ ἀγαθόν, ὡς δηλοῖ διά τό ἄστατον· ἔχει μέν γάρ τό κακόν ἐν τῷ ἀστάτῳ μερίδα δέ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐπειδή καί ὑπό Θεοῦ παρήχθη, καί ἐν Θεῷ ἐστι· αὐτόκακον (οὐ λέγω ἡ κακία, ἥτις ὡς εἶδος καί ποιότης συμβαίνει τῷ λογικῷ καί ἀποσυμβαίνει, ἀλλ’ αὐτό τό ἁπλῶς κακόν) οὔτε ἐν τοῖς οὖσίν ἐστι, τοῖς ὁπωσοῦν ἐφιεμένοις τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε ἐν τοῖς μή οὖσιν,

ἀντί τοῦ 'ἐν τοῖς ὑλικοῖς' ὡς νοουμένοις ἐν τῷ ὑπερουσίῳ, ἀλλά καί τοῦ μή ὄντος, ὅ ἐστι τῆς ὕλης, τό κακόν πλέον ἀφέστηκε τοῦ ἀγαθοῦ, καί ἔστιν ἐντεῦθεν εἰκότως ἀνουσιώτερον τῆς ὕλης, τό αὐτό κακόν ὡς πάντῃ οὐδέν ὄν. Τό οὖν ἁπλῶς αὐτόκακον οὐδαμῇ οὐδαμῶς, τό δέ τῆς ὕλης κατ' ἔλλειψιν τῆς ἀγαθότητος, καθό καί ἀναίσθητος καί ἀνείδεος ὁρᾶται· ὅθεν νοήσεις καί τό παρά Ἀβδιοῦ τῷ προφήτῃ εἰρημένον, «καί ἔσονται ὡς μή ὄντες», πρός τούς ἁμαρτωλούς δηλονότι.

Πόθεν οὖν ἐστι τό κακόν: Ἐντεῦθεν ἀντίθεσιν προτιθείς, πλατέως γυμνάζει τήν ὑπόκρουσιν, ὡς ἐξ εὐλογαφανοῦς ἀντιθέσεως· εἰ γάρ μή δοίημεν εἶναί τι τῷ καλῷ ἐναντίον, τουτέστι τό κακόν, οὐκ ὀφθήσεται ἀγαθόν ἡ ἀρετή, ἀλλ’ ἀναμίξ ἀδιάκριτα ἔσται πάντα, οὔτε ἀρετῆς ἐπαινουμένης, οὔτε τοῦ ἐναντία ἔσται. Νῦν δέ φησιν ὁ ἀντιθείς, εἰ μή δοίημεν κακόν ἐναντίον (≡14S_154≡> τῷ ἀγαθῷ, ἔσται αὐτό τό ἀγαθόν ἐναντίον ἑαυτῷ ἐν τοῖς κατ’ ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ἁμαρτάνουσιν· ἀλλά καί πρό τῆς ἐνεργείας τῆς ἀρετῆς τοῦ ἐναρέτου ἀνθρώπου ὁρῶμεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ διακεκριμένας τῆς ἀρετῆς τάς κακίας· ὅταν μέν γάρ τό λογικον μέρος τῆς ψυχῆς τά οἰκεῖα ἐνεργῇ, εἰς οὐδέν τῶν ἀγαθῶν ἐμποδίζεται, ὅταν δέ τό ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, ὅπερ μέμικται ὕλῃ καί σώματι, ἐπικρατῇ, τότε ἐμποδίζεται τό λογικόν οἰκείως ἐνεργεῖν. Κακύνεται οὖν τό ἄλογον ἐκ τῆς πρός τήν ὕλην ἐπιμιξίας, τό δέ λογικόν οὐ τῷ μεμίχθαι τῇ ὕλῃ, ἀλλά τῷ νεύειν εἰς ὕλην, τουτέστι τῷ ἐνδιδόναι τῷ ἀλόγῳ καί μή κρατεῖν αὐτοῦ, κακύνεται, ὡς ὄμμα σκότους ὄντος, κωλύεται ὁρᾶν· οὐ δείκνυσιν οὖν τοῦτο, εἰ ὑφέστηκε τό αὐτόκακον· οὐ γάρ τό τινι κακόν, τοῦτ' ἔστι τό αὐτόκακον, ἀλλα καί κακία ἐστίν εἶδος οὖσα καί συμβεβηκός τοῦ κακοῦ· ταῖς γάρ προσθήκαις καθίσταται εἰς τό τόδε τι εἶναι, οἷον ἀδικία μέν ψυχῆς ἐστι πονηρία, καί πάλιν,. τῆς ἀδικίας εἴδη πρός τήν τῆς ὀρέξεως ὕλην, ἡ μέν γάρ περί χρήματα, ἡ δέ περί τιμάς συμβαίνει. Γίνεται δέ καί κατά προσθήκας εἴδη κακῶν καί ἀπό τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς· δειλία μέν γάρ ἢ θρασύτης ἀπό τοῦ θυμικοῦ, ἀκολασία δέ ἡ ἠλιθιότης ἀπό τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. Γίνεται δέ καί ἀπό τῶν ἐνεργειῶν εἴδη κακῶν· ἡ μέν γάρ δειλία οἷον περί τό ὁρμᾶν ἐστιν ἔλλειψις, ἡ δέ θρασύτης περί τό ὁρμᾶν ὑπερβολή, ἡ δέ ἀκολασία περί τό πάσχειν. Σαφές οὖν γέγονε, πῶς ἐν ψυχῇ καί πρό ἐνεργείας διακέκριται τά κακά ἐκ τῶν ἀρετῶν, διά τοῦ ἀλόγου καί τοῦ λογικοῦ, μερῶν ὄντων τῆς ψυχῆς. Ταῦτα δέ τά τοῦ ἀλόγου ἕτερον νόμον δείκνυσιν ἡμῖν «ἀντιστρατευόμενον τῷ νῷ», ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, (≡14S_156≡> καί ἐν τῷ μή κρατεῖσθαι αἰχμαλωτεύοντα τό λογικόν, ὡς ἀπεδείξαμεν.

Πρός τόν λόγον: Ἀντί τοῦ, πρός τό λογικόν τῆς ψυχῆς μέρος.

Καί εἰ φθορά ἐστι τῶν ὄντων: Ἀντί τοῦ, εἰ ἐν τοῖς οὖσι τό φθείρεσθαι ὁρᾶται, ἤγουν εἴ τινα τῶν ὄντων ὑπόκειται φθορᾷ, ἐκ τούτου δείκνυται τό εἶναι τό κακόν· τό γάρ 'οὐκ ἐκβάλλει', τοῦτο δηλοῖ.

Ἤ οὐχί πολλάκις: Ἔτι τῆς ἀντιθέσεώς εἰσι καί ταῦτα, ὅτι μᾶλλον καί ἐν τοῖς οὖσίν ἐστι, καί ὄν τό κακόν· κἄν γάρ τό κακόν φθορά ἐστι τῶν ὄντων, ἀλλ’ οὖν ἡ φθορά αὕτη, ἕτερον ἔσθ’ ὅτε εἰς

γένεσιν ἄγει, οἷον τό ὠόν φθείρεται μέν, μεταστοιχειοῦται δέ εἰς πτηνόν· καί ὁ κύαμος δέ, καταμασσόμενος καί ἐν τῇ γῇ κρυπτόμενος, μετασχηματίζεται εἰς ἐμβρύου εἶδος· καί τά σώματα δέ ἡμῶν εἰς σκώληκας, καί ἕτερα ζῶα, καί ἄλλα μυρία τοιαῦτα, ὡς ἵπποι μέν σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δέ μελισσῶν.

Καί ἔσται τό κακόν: Λύσις τῶν προβληθεισῶν ἀντιθέσεων, εἰ ἡ φθορά κακόν, φθείρει δέ ἡ φθορά καί τό κακόν, πῶς ἔσται τό κακόν αὐτό ἑαυτό φθεῖρον; Εἰ γάρ ἐν τῇ ὕλῃ τό κακόν, εὔδηλον, ὡς τό εὐφθαρτότερον· ὕλη δέ ἐστι, καί τοῦτο ἑαυτό φθείρει· διά τοῦτο γάρ ἡ ὕλη καί ἀνούσιος λέγεται κατά ἀντιπαράθεσιν τῆς ὑπερουσίου τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ὡς αὐτή φθαρτή οὖσα, καί οὐκ ἀεί οὖσα, καί ἀνείδεος κατά ἀντιπαράθεσιν τοῦ εἴδους τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκάλεσε Μωϋσῆς τόν δημιουργόν Λόγον. Καί μή ὄν δέ λέγεται ἡ ὕλη κατά ἀντιπαράθεσιν τῆς θείας κατά οὐσίαν ὑπάρξεως.

§ 20. Ἧ κακόν: Τό 'ᾗ κακόν' ἀντί τοῦ καθ' ὅ κακόν.

(≡14S_158≡> Μᾶλλον δέ. Σημείωσαι, ὅτι καί ἐν τοῖς θείοις λόγοις ἀκώλυτος ἡ ἐξ ἐπιλογισμοῦ τῶν ἀκριβεστέρων παράδοσις· ἰδού γάρ, ὡς ὁρᾷς, μετά τήν ἔκθεσιν τῆς προτέρας γνώμης ἐξ ἐπιλογισμοῦ τά ἀκριβέστερα παραδίδωσιν.

Καί ἀμιγῆ καί ὁλόκληρα: Τά μέν ἀμιγῆ ἀγαθά καί ὁλοτελῆ· ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἐγγίνεται τοῖς ὑπερκοσμίοις νοητοῖς, ἅτε καί ἀσωμάτοις, τά δέ μεμιγμένα ἀγαθά περί τά λογικά σώματα θεωρεῖται, τουτέστιν ἐν ἡμῖν, τοῦ μέν ἀλόγου τῆς ψυχῆς μέρους, ὡς εἴρηται, μετέχοντος ὕλης διά τοῦ σώματος τοῦ εἴδους μετέχοντος, τοῦ δέ λογικοῦ μέρους, ῥέποντος πρός τό ἄλογον καί ἐνδιδόντος ἔσθ' ὅτε αὐτῷ, καί διά τοῦτο πρός ὕλην νεύοντος· τό μέν γάρ αὐτόκακον δεῖ θεωρεῖν αὐτοάμετρον, αὐτοανείδεον, ἑαυτῷ κακόν οὐσιῶδες, οὐ μήν ἑτέρῳ κακόν· τοῦτο γάρ εἶδός ἐστι καί συμβεβηκός κακίας. Δεῖ οὖν τό κακόν τοιοῦτόν τι εἶναι, οἷον ἔφην, ὥσπερ ὁ Θεός πάντων αὐτοπέρας καί αὐτόμετρον, καί αὐτοειδοποιόν, καί αὐτοαγαθόν οὐσιῶδες· οὐ γάρ λέγω νῦν τῷ ἑτέρῳ ἀγαθόν· συμβεβηκός γάρ τοῦτο· πῶς οὖν ἔσται τό κακόν οὐσιῶδες καί ἑτέροις, πάντων καθάπαξ τῶν ὄντων μεμιγμένως κακυνομένων καί ἐχόντων τό εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῷ, οὐδενός κατά τό παντελές ἀμετόχου ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλά πάντων πρός τήν ἰδίαν ἐπιτηδειότητα μετεχόντων τοῦ ἀγαθοῦ; Τό οὖν κακόν οὐκ ἐν ὑπάρξει, ἀλλ' ἐν παρεισδύσει, ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ στερήσει φαινόμενον.

Ἐκτείνεται δέ ἄχρι τῶν ἐσχάτων: Ἔσχατον νοητέον τά ὑλικά σώματα καί γήϊνα· ὥσπερ γάρ πάντων ἀρχή ὁ Θεός, ὡς καί ἤδη ἔφημεν, οὕτω πάντων ἔσχατον τό σκυβαλῶδες τοῦτο τό παχύ τῆς ὕλης μέρος καί γεῶδες· ὅθεν καί ὑποπόδιον λέγεται τοῦ Θεοῦ, ὡς καί ἔσχατον, καί ὅμως μετέχον ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὡς καί φέρον αὐτόν ἐσχάτως· λέγει γάρ καί ἡ Σοφία· «βρίθει γάρ τό γεῶδες τοῦτο σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα», ὡς τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς μέρους μεμιγμένου τῷ ὑλικῷ σώματι, καί κατακρατοῦντος ἔσθ ' ὅτε τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς.

(≡14S_160≡> Παρέστι τἀγαθόν: Ὅσον γάρ ἐπί τό παχύτερον καί ὑλικώτερον ὑποβαίνει τά ἐν δημιουργίᾳ, τοσοῦτον κατά στέρησιν

καί ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ἧττον μετέχει, ὡς ἐξ ἀμυδροῦ καί ἐσχάτου ἀπηχήματος· ὡς γάρ ἔφημεν, ἤδη ὑπόθου τινά βοῆσαι μέγα· καί τούς μέν πλησίον ὄντας καί ἐρρωμένους τό ἀκουστικόν ὅλην δέξασθαι τήν βοήν καί γνῶναι καί τό λαληθέν, τούς δέ ἀφεστηκότας ἀναλόγως τῇ διαστάσει ἧττον ἀκοῦσαι τοῦ φθέγματος, τούς δέ πάνυ πόρρω διεστηκότας ἀμυδρότατα ὡς ἀπηχήματος ὑστάτου ποσῶς αἰσθέσθαι.

Καί τήν ἑαυτοῦ στέρησιν: Τό μή ὅλως ἐστερημένον τοῦ καλοῦ, ἀλλά μερικῶς, καί αὐτό τό ἐστερημένον τοῦ ἀγαθοῦ, συνεστάναι ποιεῖ, τῷ ὅλως κατά τι μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ· οὐ γάρ ἡ μερική, ἀλλ' ἡ παντελής ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι τό κακόν.

Καί τά μαχόμενα αὐτῷ: Ὅρα πῶς φησιν, ὅτι καί τά μαχόμενα τῇ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ δι' αὐτοῦ ὑπέστη καί σῴζεται. Οὐκοῦν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός; Μή γένοιτο! Ὁ μέν γάρ Θεός, ὡς πάντων ἀρχή καί δημιουργός, δι' ὑπερβολήν ἀγαθότητος καί δι' ἀγάπην ἄφατον, καί ἁμαρτωλῶν ἀνέχεται, ἵνα καί τήν ἰδίαν δείξῃ φιλανθρωπίαν, καί τό τοῦ πλάσματος αὐτεξούσιον· εἴρηται γάρ· «ἡ ἀγάπη πάντα στέγει»· καί πάλιν «ὁ ἀνατέλλων τόν ἥλιον αὐτοῦ ἐπί δικαίους καί ἀδίκους».

Τό δέ κατά πάντα τρόπον. Τό προκείμενον αὐτῷ ἐστιν ἀποδεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία τό ἁπλῶς αὐτόκακον· καί φησιν, ὅτι οὐδέν τῶν ἐν τοῖς οὖσι καί ἐν δημιουργίᾳ ἀμέτοχόν ἐστι παντελῶς τοῦ ἀγαθοῦ· τά γάρ πάντῃ ἄμοιρα τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς μηδέ παραχθέντα ὑπό τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε εἰσί. Τίς ἄλλος δημιουργός; Ἀλλ' οὔτε δύναταί τι ὑφεστάναι, μή τῆς ἕξεως, (≡14S_162≡> ἤτοι ποιότητος, τοῦ ἀγαθοῦ μετέχον κατά συμβεβηκός· πολλά μέν γάρ καί καταλειφθέντα ὑπό τῆς προσγενομένης ἕξεως, ἤτοι ποιότητος, μένει συνεστῶτα· οἷον ὁ σίδηρος πυρωθείς καί θερμότητος ἄκρας μεταλαβών, σβεσθέντος τοῦ πυρός, μένει ὅπερ ἦν· καί τό ὕδωρ καθ' ἑαυτό μέν τό στοιχεῖον ἄποιον λέγεται εἶναι, διά δέ γῆς παριόν, ἐκεῖθεν ποιοῦται· καί ὅμως μετοχετευθέν, παύεται τῆς ποιότητος, καί ἔτι συνέστηκεν· οὕτω καί τά χιονιζόμενα καί ψυχόμενα, παυσαμένης τῆς ψυχρότητος, ἔτι συνέστηκεν, Ἀλλά καί τά ζωῆς ἄμοιρα, ὡς δένδρα, καί λίθοι, καί ἄστρα, καί τά νοῦ, ὡς τά κτήνη, ὅμως ὑφίσταται. Καί οὐσίας δέ ὁ Θεός ἐξῄρηται ὑπερούσιος ὤν, καί ὅμως ἐστί καί πρόεστιν· οὕτω δέ καί οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπί τοῦ ἀγαθοῦ· εἰ μή γάρ μετέχοι ποιότητος τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ συνίστασθαι χρή, οὐ δύναται ὑφεστάναι «ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί ἐσμέν», ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Τί οὖν; ὁ ἀκόλαστος ἐν τῷ ἀκολασταίνειν οὐκ ἐστέρηται τοῦ ἀγαθοῦ; καί ὅμως ὑφέστηκε· καί φησί μέν κατ' αὐτό τό ἀκολασταίνειν, ὡς ἐν στερήσει ὤν τοῦ ἀγαθοῦ κυρίως οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὔτε ὄντων ἐκθυμεῖ· τί γάρ ἐστιν αὐτοακολασία δίχα τοῦ εἴδους τοῦ ἀκολασταίνειν; Ὅμως, ἐπειδή κατά ψευδοδοξίαν δοκεῖ αὐτός ἀγαθοῦ τινος ἔχεσθαι καί ἡνῶσθαι κατά φιλίαν τῷ συμφθειρομένῳ αὐτῷ, κἄν διεφθαρμένη δοκῇ ἡ φιλία εἶναι, ὅμως τοῦ θείου ἔρωτος ἀμυδρόν ἐστιν ἀπήχημα, καί διά τοῦ ἀγαθοῦ φαντασίαν ἔχει· οὐ γάρ δεῖ ἀγνοεῖν, ὅτι, ὅταν κρατηθῇ ὑπό τοῦ ἀλόγου μέρους τό λογικόν τῆς ψυχῆς, ἐμποδίζεται μέν τά οἰκεῖα ἐνεργεῖν, συνδοξάζει δέ οὕτω λοιπόν τῷ ἀλόγῳ,

(≡14S_164≡> ὡς μήτε κρατεῖν αὐτοῦ τῶν ὁρμῶν, μήτε συμψηφίζεσθαι ταῖς πράξεσιν αἱ γάρ ψευδοδοξίαι οὔκ εἰσι τοῦ λογικοῦ δόξαι, οὔτε αἱ ψευδεῖς διάνοιαι τῶν διανοιῶν τοῦ λογικοῦ μέρους· οὔτε γάρ διάνοιαι κυρίως αἱ ψευδεῖς. Ἔνθεν καί ὁ θυμικός ἔσθ' ὅτε ἐσφαλμένως ἐπέξεισιν· ὅμως οὐκ ἄμοιρος ἀγαθοῦ, δοκῶν ἐπί διορθώσει τοῦ κολαζομένου τῷ θυμῷ χρῆσθαι, καί ὁ αἰσχρός οὕτως ὑπονοῶν ἀγαθόν τέλος τήν ἡδονήν. Ἐκ τούτου οὖν καί οἱ θεομαχοῦντες, διά τό ὅλως εἶναι ὑπό τοῦ ἀγαθοῦ, συγχωροῦνται· τό γάρ μή ἐστερημένον τοῦ καλοῦ, ἀλλά μερικῶς αὐτό τό ἐστερημένον τοῦ ἀγαθοῦ συνεστάναι, ποιεῖ τό ὅλως μετέχειν τι τοῦ ἀγαθοῦ. Οὐ γάρ ἡ μερική, ἀλλ’ ἡ παντελής ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι τό κακόν· καί οὐ τό μερικῶς, ἀλλά τό παντελῶς τοῦ ἀγαθοῦ ἐστερημένον, τοῦτο οὔτε ἦν, οὔτε ἐστίν, οὔτε ἔσται, οὔτε εἶναι δύναται.

Οὔτε ὄντων ἐπιθυμεῖ: Ὅτι ὁ ἀκόλαστος, εἰ καί κατά τό αὐτό τό ἀκολασταίνειν οὔτε ἐστίν οὔτε ὄντων ἐπιθυμεῖ, ὅμως κατ' αὐτό τό τῆς ἑνώσεως καί φιλίας σχῆμα ἀμυδρῶς μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ.

Πρός τό δοκοῦν καλόν: Σημείωσαι, ὅτι καί ὁ τῷ θυμῷ ἀποχρώμενος μετέχειν λέγεται τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ πρός διόρθωσιν κινεῖσθαι τῶν δοκούντων κακῶν· οὕτω καί ὁ χειρίστης, ἤγουν κακίστης ζωῆς ἐφιέμενος, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ τῆς ἀρίστης ζωῆς αὐτῷ δοκούσης ἐφίεσθαι· καί ὁ τό κακόν δέ μετιών, ἐν τῷ δοκεῖν καλόν ποιεῖν, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ.

Καθ' ὅσον καί νόσος: Ἡ νόσος, εὔδηλον, ὡς ἔλλειψίς ἐστιν ὑγιείας, καί ὑπερβολή σωμάτων ἐνύλων, οὔτε μέτρον, οὔτε τάξιν ἐχομένη, ἀλλά δι' ἀκρασίας τῶν ὑλῶν μιᾶς ὑπέρ τήν εὔτακτον στασιαζούσης ποιούντων τήν νόσον. Ἐπί τοσοῦτον (≡14S_166≡> μέν οὖν ἡ νόσος ἐστιν ἐν τῷ σώματι, ἐφ' ὅσον ὁπωσοῦν ἡ τάξις ἐλλείποι καί τό σῶμα συνίσταται· εἰ γάρ παντελής ἀμετρία λύσει τό σῶμα, τουτέστι τῶν ὑλῶν τήν τάξιν, καί ἡ νόσος ἀφανίζεται, τοῦ σώματος λυομένου ἐν ᾧ συνεστήκει ἡ νόσος· οὕτω καί ἐπί τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ὅσῳ σῴζεται ἐν ἡμῖν, ἔχομεν ἐξουσίαν πράττειν καί τό κακόν· ἀφισταμένου γάρ τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε κακόν ἔστιν εὑρεῖν ἐν ἡμῖν.

Τό γάρ πάντῃ ἄμοιρον: Ὁ σκοπός τοῦ θείου Διονυσίου ἐκ πολλῶν σαφής· μαχόμενος ταῖς τινων Ἑλλήνων δόξαις περί τοῦ κακοῦ, λέγει γάρ μή εἶναι ὄν τό κακόν. Κακόν γάρ αὐτό καθάπαξ οὐσιῶδες οὐκ ἄν εἴη, εἰ μή τό κατά παντελῆ ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ὁλοσχερῶς ἄμοιρον ὄν τούτου· τοῦτο γάρ οὐκ ἔστιν οὐδαμοῦ εὑρεῖν, οὐδέ ἐν τῇ ὕλῃ αὐτῇ τῇ ἀνειδέῳ, κἄν τοῦτό τισι τῶν Ἑλλήνων δοκῇ· ὅ γάρ ὅλως ὑπό Θεοῦ παρῆκται, κἄν ἀμυδρῶς καί ἐσχάτως, μετέσχε δ' οὖν ὅμως τοῦ ἀγαθοῦ. Τοῦτο δέ προϊών ἐν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ τούτου τοῦ προβλήματος τελείως ἀποδείκνυσιν. Εἰ γάρ μικτόν εἴη τῷ ἀγαθῷ τό κακόν, τουτέστι, πῇ μέν μή ὄν διά τῆς ἐπ' ὀλίγον ἐλλείψεως τοῦ ἀγαθοῦ, πῇ δέ μή ὄν διά τό εἶναι ὅλως τόν ποιοῦντα, οὐ κακόν τοῦτο· οὐ γάρ ἐν τῇ ὁπωσοῦν ἐλλείψει, ἀλλ’ ἐν τῇ παντελεῖ ἐλλείψει τοῦ ἀγαθοῦ τό κακόν. Τό γοῦν ἐλλεῖπον ὀλίγον τοῦ ἀγαθοῦ οὐ κακόν· δύναται γάρ καί τέλειον εἶναι ὡς πρός τήν ἑαυτοῦ φύσιν· ἔστι μέν γάρ τι ὡς πρός

μέν τό ἀγαθόν ἐλλιπές, ὡς δέ πρός τήν ἑαυτοῦ φύσιν τέλειον, ὅ δή ἀγαθόν μέν ἐστι, κακόν δέ οὐδαμῶς· καίτοι τε ἐλλείψεως μετέχον ὡς πρός τό πρῶτον ἀγαθόν. Τό δέ μή παντελῶς ἄμοιρον τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλά κατά τό πλέον ἐγγίζον τῷ κακῷ, οὐ πάντη κακόν· ὥσπερ καί τό ἔλλατον ἐγγίζον τῷ ἀγαθῷ, ἔχει τι τοῦ ἀγαθοῦ, καί οὐσιοῦται ἐξ αὐτοῦ, (≡14S_168≡> καί τήν ἑαυτοῦ στέρησιν οὐσιοῖ ἐν τῷ ὅλως μάχεσθαι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ· εἰ γάρ ἀκράτως καί παντελῶς ἀπουσία εἴη τοῦ ἀγαθοῦ, δῆλον ὡς οὔτε καθ' ὅλου ἀγαθόν, οὔτε μικτόν ἀγαθόν, οὔτε αὐτόκακον· ἔνθα γάρ οὐκ ἔστι τό ἀγαθόν, οὐδ' ἐστί τι ἐν τῇ φύσει. Πῶς οὖν ἔσται τό κακόν μή ὑπό τινος οὐσιούμενον; Ἄνελε γάρ τά σώματα καί τό φῶς, καί οὐκ ἔσται σκιά. Οὐκοῦν οὐκ ὄν τό κακόν ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, τό δέ ἀγαθόν καί δίχα τοῦ ὑποκειμένου καί φύσιν ἔχει καί σῴζεται, καί αὐτό καθ' ἑαυτό ἀγαθόν, τό δέ κακόν δίχα τοῦ ὑποκειμένου τοῦ ὑπό τοῦ ἀγαθοῦ φυλαττομένου· πάντα γάρ ἐξ αὐτοῦ οὔτε ἐστίν, οὔτε φαίνεται, οὔτε φθείρεται· πῶς γάρ, μή ὄντος ὑποκειμένου τινός; ἀλλά παντελῶς ἀνύπαρκτον καί οὐδαμῇ οὐδαμῶς ὄν.

Καί οὐσιοῖ: Τουτέστιν οὐσιοῖ τό κακόν· εἰ γάρ τό κακόν στέρησίς ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ, τό δέ ἀγαθόν οὐσιοῖ τήν ἑαυτοῦ στέρησιν, οὐσιοῖ ἄρα τό κακόν, ὅπερ στέρησις ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ.

Τῇ ὅλως αὐτοῦ μεθέξει: Ὅτι τῇ μερικῇ τοῦ ἀγαθοῦ μεθέξει, καί ἡ στέρησις αὐτοῦ οὐσίωται.

Ἡνίκα τοῖς μέν ἔστι κακόν: Ταῦτα εἴδη εἰσί τοῦ κακοῦ, ὡς προείπομεν· οὐ γάρ τό οὐσιῶδες αὐτόκακον, ὅ μηδέ ἐστι. Τό γάρ τόδε εἶναι κακόν, ἡδονῆς δέ αἰσχρᾶς ὡς ἀγαθοῦ τινος ἀντέχεσθαι, οὐκ αὐτόκακον, ἀλλ’ εἶδος κακοῦ· τό γάρ πάντῃ κακόν αὐτό οὔτε ἐστίν, ἐπειδή μετέχει, κἄν κατ' ἔσχατον ἀπήχημα, τοῦ ἀγαθοῦ· ὅρα γάρ, τί φησι παρακατιών· εἰ γάρ πάντα μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ καί ἐν πᾶσι τοῖς οὖσίν ἐστι τό ἀγαθόν, τό κακόν, προδήλως, ἤ οὐκ ἔστιν, ἤ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐστιν· οὐδέ γάρ φύσις πυρός τό ψύχειν· εἰ δέ ἄρξεται ψύχειν, οὐκ ἔσται πῦρ. Οὐκοῦν καί τό κακόν, ἐάν μέν ὕπεστι, μετέχει ἀμυδρῶς τοῦ ἀγαθοῦ· πάντα (≡14S_170≡> γάρ τά ὄντα ἐν τῷ ἀγαθῷ εἰσι καί μένουσιν· εἰ δέ οὐδέν ἔχει ἀγαθοῦ, οὔτε ὕπεστιν· αὐτό γάρ τό θέλειν ὑπεῖναι ἀγαθῆς ἐστι μεταλήψεως, ὡς ἀνωτέρω πολλάκις εἴρηται.

Ἄτοπον καί ἀδύνατον: Σημείωσαι, ὅτι καί ἐπί τοῦ Θεοῦ καλῶς λέγεται ἔν τισι τό 'οὐ δύναται;, ὡς καί ὁ Ἀπόστολός φησιν· «εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστός μένει, καί ἀρνήσασθαι ἑαυτόν οὐ δύναται».

Πᾶσα γάρ δυάς: Ὅτι πᾶσα δυάς οὐκ ἀρχή· μονάς δέ πάσης δυάδος ἀρχή. Σημείωσαι κατά Μανιχαίων.

Παντελῶς ἐναντία: Σημείωσαι ταῦτα· πάνυ γάρ κατά Μανιχαίων ἀγωνίζεται, τῶν δυάδα ἀρχήν ἐναντίων δογματιζόντων ἀνοήτως· ἡ μέν γάρ ἀριθμητική τό ἐν ἀριθμοῖς διαίρεσιν ἔχον πλήθους εἰς πέρας ἀνάγει, τήν μέν μονάδα τοῦ παντός ἀριθμοῦ ἀρχήν τιθεμένη, τήν δέ δυάδα τῶν ἀρτίων. Ἡ τοίνυν ἀρχή τό ἁπλούστατον ἐν ἑκάστῳ γένει δηλοῖ. Πῶς οὖν ἡ δυάς ἀρχή πάντων ἔσται; οὐ γάρ ἐστιν ἁπλῆ ἀρχή ἡ δυάς, ἀλλά σύνθετος. Οὐκοῦν οὐχ ἁπλοῦν ἡ ἐκ συνθέσεως ἀρχή· καί πῶς ἄν κληθείη ἀρχή; Πρό γάρ

τῆς συνθέτου ταύτης ἀρχῆς ἔσται ἡ κυρίως ἀρχή, τό ἕν, ἀφ' οὗ μονάδων συντεθεισῶν, δυάς ἀπετελέσθη. Δῆλον οὖν ἁπανταχόθεν, ὡς ἀσύστατον τῶν δύο ἀρχῶν τό δόγμα.

Καί μήν οὔτε δύο: Ὅτι οὐ δυνατόν δύο ἐναντίας ἀρχάς ἐναντίων εἶναι.

Οὐδ' ἐκτός δυσχερείας: Οὐκ ἀβλαβής.

Διό καί φίλα τά ἀγαθά: Ἐπειδή τοῦ ἀγαθοῦ πάντα μετέχει, καί αὐτῷ τῷ εἶναι εἰς τό ἀγαθόν ἀνάγονται, τό ἀγαθόν καί τό καλόν τῶν πάντων οὐκ ἄν εἴη τό πρῶτον καλόν, οὗ πάντα μετέχοντα, (≡14S_172≡> καλά γίνονται, ὁμοιωθέντα πως τῇ μεταλήψει τῷ καλῷ, πλήν πολλῷ ἀμυδρότατα ὁμοιοῦται τοῦ ἑνός ἀγαθοῦ καί καλοῦ, καθάπερ αὐξομένου καί εἰς τήν τῶν καλῶν φύσιν ἐκφαινομένου· ὅθεν, καί πάντα καλά λίαν. Ἡ δέ τῶν καλῶν φύσις, προϊοῦσα κατά πλῆθος, ἤδη πως καί εἰς τά σύνθετα, ἅ δή καί μάλιστα καλά εἰώθασι καλεῖν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδείκνυται πολλαχῶς τοῦ κακοῦ συντιθεμένου καί κατά πολλούς τρόπους λεγομένου· τό δέ ἐν τοῖς οὖσι καλόν οὔτε οὐσία ἐστίν, οὔτε γένος, ἀλλά συμβεβηκός ὁμοιότητά τινα κεκτημένον, κατά μικρόν συναπτομένην· οὐ γάρ καθ' ἕν εἶδος λέγεται τά καλά, ἀλλά πολλαχῶς· προσέοικε δέ μόνον ἀλλήλοις ὡς ὅμοια, κἄν πολυειδῶς περί τό καί αυτά καλά εἶναι κατά τά οἰκεῖα εἴδη ἕκαστα, καί κατά τοῦτο ἅτε ὁμοιούμενα καί προσήγορα ὄντα ἀλλήλοις.

Εἰ δέ ἐν Θεῷ τἀγαθόν: Ὅτι τό ἀγαθόν ἐν Θεῷ ὕπαρξίς ἐστιν.

Οὔτε ἁπλῶς: Ἀντί τοῦ, ἀϊδίως.

Κατά χρόνον. Ἀντί τοῦ, μεθεκτῶς.

§ 22. Ἀλλ' οὔτε ἐν ἀγγέλοις: Περί ἀγγέλων, ὅτι οὔτε ἐν αὐτοῖς τό κακόν, καί διά τί ἄγγελοι λέγονται.

Τήν ἀγαθότητα τήν θείαν: Θεῖα λέγει τά περί φύσεως ἀγγέλων τῶν μεινάντων θεοειδῶν. Εἴπομεν δέ ἀνωτέρω, διατί ἀγαθοειδεῖς καί οὐκ αὐτοαγάθους τούς ἀγγέλους φησί· κατά τάς αἰτίας τοίνυν ταύτας οὔτε ἐν ἀγγέλοις τό κακόν. Ἐτυμολογεῖ δέ, διά τί ἐκλήθησαν ἄγγελοι.

Εἰκών ἐστι τοῦ Θεοῦ: Σημείωσαι, ὅτι τούς ἀγγέλους εἰκόνας φησί τοῦ ἀγαθοῦ· καΐ σημείωσαι πῶς λέγει.

(≡14S_174≡> Ἀλλά τῷ κολάζειν: Ὡς ἐξ ὑποκρούσεως προλαμβάνει τήν τινων αἱρέσεων ἀντίθεσιν, τῶν τούς κολαστάς κελεύσει Θεοῦ ἀγγέλους, καί αὐτήν δέ τήν κόλασιν τοῦ κακοῦ τιθεμένων· καί εὐθύς ἐκλύει ταῦτα φιλοσοφώτατα καί προσφυῶς, καί ἐκ τῶν ἱερέων τούς ἐναγεῖς καί βεβήλους τῆς Ἐκκλησίας εἰργόντων καί ἐξωθούντων ἐπί βεβήλοις καί ἐναγέσι πράξεσι, δηλῶν ὡς οὐδέ αὐτοί, τιμωρούμενοι τούς ἐναγεῖς, ἐκ τοῦ κακοῦ εἰσι· μή γένοιτο! εἴρηται γάρ· «οὐ γάρ εἰκῇ τήν μάχαιραν φορεῖ· διάκονος γάρ ἐστι Θεοῦ εἰς ὀργήν τῷ τό κακόν πράσσοντι». Σημείωσαι οὖν τάς λύσεις· πολλάς γάρ ζητήσεις διαλύει τῶν λεγόντων, Εἰ ἐκ Θεοῦ οἱ δήμιοι καί οἱ ἄρχοντες.

Οἱ τόν βέβηλον τῶν θείων μυστηρίων ἀπείργοντες: Σημείωσαι, ὅτι δεῖ τούς βεβήλους ἀπείργεσθαι τῶν θείων μυστηρίων διά τῶν ἱερέων.

Οὐδέ τό κολάζεσθαι: Ὅτι οὐ τό κολάζεσθαι κακόν, ἀλλά τό κολάσεως ἄξιον γενέσθαι. Σημείωσαι περί ἱερέων καί ἀρχόντων, τῶν βεβήλους κολαζόντων.

Ἀλλ' οὔτε οἱ δαίμονες: Ὅτι οὔτε οἱ δαίμονες φύσει κακοί.

Ἔπειτα οὐδέ τοῦτο παντί. Σημείωσαι, ὅτι οὐ παντί καί ἀεί κακόν ἡ φθορά, ὡς ἐπί θηρίων καί ἑρπετῶν καί βοτανῶν ὀλεθρίων.

Ἀλλ' οὐδέ φθείρεται: Ὅτι οὐδέ φθείρεταί τι τῶν ὄντων, καθ' ὅ οὐσία.

Ἀλλά τῇ ἐλλείψει: Σημείωσαι, ὅτι φθοράν καλεῖ καί τήν πλημμελῆ καί ἀναρμόνιον παρά τήν τάξιν κίνησιν τῆς φύσεως. Ἔχεις δέ καί τοῦτο παρά τῷ Ἰεζεκιήλ περί τοῦ διαβόλου· «ἐφθάρη ἡ ἐπιστήμη σου σύν τῷ κάλλει σου»· φησί δέ τό παρ' (≡14S_176≡> Ἕλλησι καί Μανιχαίοις λεγόμενον διαλύων, ὅτι οὔτε οἱ δαίμονες φύσει κακοί. Εἶτα τά καθ' ὑπόθεσιν παρ' αὐτῶν ἀντιτιθέμενα προτίθησι καί διαλύει, λέγων· Πρῶτον μέν οὐ φθείρουσιν οἱ δαίμονες οὐσίας· αἱ γάρ οὐσίαι καθ' ὅ οὐσίαι, οὐ χωροῦσιν εἰς ἀνυπαρξίαν· ἔπειτα, καί εἰ τοῦτο ἦν, οὐ πᾶσιν οὐδέ παντων ἡ φθορά κακή, ὡς ἐν τοῖς θηρίοις, καί τοῖς ἕρπουσιν, καί πόαις ὀλεθρίαις, καί τοῖς ἄλλοις τοῖς ὁμοίοις. Ζητητέον οὖν, μή δύναμιν ἤ ἐνέργειαν φθείρουσιν οἱ δαίμονες, καί τέως ἐν συντόμῳ χρή εἰπεῖν, τί δύναμις καί τί ἐνέργεια· ἰστέον οὖν, ὅτι ἡ διαφορά τῆς δυνάμεως πρός τήν ἐνέργειαν τοιαύτη ἐστίν, ὡς ἡ ἕξις πρός τήν ἐνέργειαν τήν κατά τήν ἕξιν· ἡ μέν οὖν ἕξις ποιότης ἐστίν ἔμμονος. Σαφές δέ ἔσται οὕτω· Τό πῦρ δύναμιν ἔχει θερμαντικήν, καί ἔστιν αὐτοῦ ἕξις, ἤτοι ποιότης, τό θερμαντικόν. Ἔστιν οὖν ἐνέργεια ἡ κατά τήν ἕξιν, ἤτοι ποιότητα, ὅτε καί τι σῶμα θερμαίνεται· ἰδού γάρ ἀποτελεῖται ἡ ἐνέργεια τῆς ἕξεως τοῦ πυρός· ἡ οὖν δύναμις παρ' ἑαυτῆς ἔχει τήν ἐνέργειαν· αὐτῆς γάρ ἐστι τῆς δυνάμεως ἡ ἐνέργεια τό ἐξ αὐτῆς ἀποτελούμενον· ἡ γάρ δύναμις κατά τό ποιεῖν λαμβάνεται. Φθορά οὖν δυνάμεως ἡ ἐνέργεια, ὥσπερ οὖν καί οὐσίας ἡ δύναμις, ταὐτόν δέ καί περί τῆς ἐνεργείας ἡ παρά τήν τάξιν καί τήν συμμετρίαν καί ἁρμονίαν ἀσθενής πρόοδος, καθ' ἥν προϊοῦσαν πλημμελῶς οὐ δύνανται μένειν ὡς εἶχον ἡ δύναμις, καί ἡ ἐνέργεια, καί ἡ οὐσία· εἰ γάρ παντελής, ὡς ἔφημεν, ἔσται ἀσθένεια, οὐ μήν ἡ μερική τῶν εἰρημένων· καί τό ὑποκείμενον φθείρει, ἐν ᾧ ἡ δύναμις καί ἡ ἐνέργεια, καί οὔτε ἡ δύναμις καί ἡ ἐνέργεια, ὡς οὔτε ἡ οὐσία, (≡14S_178≡> ἀλλ’ οὔτε αὐτή ἡ φθορά παραλειφθήσονται, ἀπολομένων ἐκείνων περί ἅ ἡ φθορά. Ἐνέργεια μέν οὖν νοητῶν καί νοερῶν νοῶν τό κατά φύσιν πράττειν, τουτέστι τό εἰς Θεόν ἀνατετάσθαι· δύναμις δέ νοῦ τό εἰς νοήσεις κατιέναι, περί οὗ τά εἰρημένα, πλημμελῶς κινούμενα, ἐλλείπουσι τοῦ ἀγαθοῦ. Φύσει οὖν κακόν οὐδέν.

Ἀλλ' ἐλλιπές ἀγαθόν. Ὡς μή τήν τελείαν φθοράν τῆς φθορᾶς εἰσάγον.

Εἶτα, πῶς οἱ ἐκ Θεοῦ: Πρός τούς λέγοντας· Εἰ ἐκ Θεοῦ ἐγένοντο οἱ δαίμονες, πῶς εἰσι κακοί; Ἔστι δέ λύσις τῆς πεύσεως, εἰ κακοί εἰσιν οἱ δαίμονες· καί φησιν, ὅτι οὐ καθό ἀγαθοί εἰσι κατά τήν παραγωγήν τῆς οὐσίας αὐτῶν (ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γάρ παρήχθησαν ἀγαθοί), ἀλλά καθό ἠσθένησαν τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἐνεργείας.

Καί ἀγαθήν ἔλαχον οὐσίαν. Ὅτι ἀγαθή τῶν δαιμόνων ἡ οὐσία.

Ὡς τά Λόγιά φησι: Σημείωσαι, πῶς νοεῖ τό, 'ἀγγέλους τε τούς μή τηρήσαντας τήν ἑαυτῶν ἀρχήν'· ἀρχήν γάρ αὐτῶν φησι τήν εἰς τό εἶναι παραγωγήν· παρήχθησαν γάρ καί αυτοί εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ὥσπερ καί ἡμεῖς. Ἐκ τούτων οὖν εἰσιν οἱ δαίμονες, ἐν τούτῳ μόνῳ κακυνόμενοι, ἐν τῇ παύσει τῆς ἕξεως τῶν ἀγαθῶν, καί ἐν τῷ μή ἐγεργεῖν τό ἀγαθόν· ὥστε κατά προαίρεσίν εἰσι κακοί, ἀλλ' οὐ κατά φύσιν· τό δέ ἀγαθόν πρόσετι τοῖς οὖσι κατά φύσιν· πολλή τοίνυν διαφορά.

Τῶν θείων ἀγαθῶν ἕξεως: Σημείωσαι τό ἕξεως καί ἐνεργείας· ἰδού γάρ ἥν προεῖπε δύναμιν, ταύτην νῦν ἕξιν φησίν, ὡς ἡρμηνεύσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐν τῇ μεγάλῃ παραγραφῇ.

Οὐκοῦν, εἰ ἀεί: Ὅτι οὐ πάντῃ ἄμοιροι οέ δαίμονες τοῦ ἀγαθοῦ.

Τό γάρ ἀεί ταὐτόν: Ὅτι τό ἀεί ταὐτόν, ἴδιον τοῦ ἀγαθοῦ.

(≡14S_180≡> Κακοί δέ εἶναι: Διά τί κακοί λέγονται οἱ δαίμονες.

Αὐτοῖς ἔκβασις: Ἔκβασιν τήν ἀναχώρησιν τοῦ ἁρμόζοντος λέγει, ἀτέλειαν δέ τήν τοῦ τελείου, ἤτοι τῆς τελειότητος την ἔλλειψιν.

Φαντασία προπετής: Τί ἐστι φαντασία, ἐν πρώτῳ κεφαλαίῳ εἴπομεν.

Ἀλλά ταῦτα: Ἰδού καί ἑτέρα λύσις τοῦ μή εἶναι τό κακόν φύσει κακόν, ἀλλά κατά ἔκπτωσιν τοῦ ἀγαθοῦ· τό γάρ ἐν φύσει ὄν ἀεί ὡσαύτως ἔχει καί οὐ καταβάλλεται, ὥσπερ αὐτό τό ἀγαθόν, τό δέ κακόν ἄστατόν ἐστιν, ἐπειδή φθείρει καί ἀλλοιοῖ τό προστυχόν, ὡς εἴπομεν ἄνω. Οὐκοῦν οὐκ ἐν φύσει τό κακόν, ὥσπερ ἐπί τῶν δαιμόνων φησίν ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ εἰ γάρ ἐν φύσει ὄν, ἀεί ὡσαύτως ἔχει. Ἀπέδειξεν οὖν, ὅτι καί δαίμονες καθό εἰσί καί νοοῦσι καί ζῶσι καί ἔφεσιν ἔχουσι τοῦ ἀγαθοῦ, οὔκ εἰσι φύσει κακοί, ἀλλά κατά παρατροπήν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ καί ἐγένοντο.

α. Οὐδέ αὐτά καθ' αὐτά κακά: Ὁ θυμός ὁ ἄλογος καθ' ἑαυτόν, καί ἡ ἄνους ἐπιθυμία καθ' ἑαυτήν, καί ἡ προπετής φαντασία, οὐ πάντως καί ἐπί πάντων κακόν, καθ' ἑαυτά σκοπούμενα, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καί ἡ ἀναίρεσις αὐτῶν λυμαίνεται τῷ ταῦτα ἔχοντι ζώῳ, ὥς φησι τελείως ἐν τῷ ζ' κεφαλαίῳ τούτου τοῦ λόγου. Καλῶς δέ ἐν ταῖς σχέσεσι ταύταις τά διαβάλλοντα τέθεικεν, ἐπεί ἔστι καί θυμός μετά λόγου, ὡς ὁ κατά τῆς ἁμαρτίας καί κατά τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ· καί ἐπιθυμία ἔννους, ὡς τό ἐπιθυμεῖν τοῦ βελτίονος, καί τό, «ἐπιθυμία ἐπεθύμησα φαγεῖν τό πάσχα τοῦτο μεθ' ὑμῶν». Οὕτως ἐστί καί φαντασία οὐ προπετής, (≡14S_182≡> καθ' ἥν ἐφαπτόμεθα τῶν νοητῶν, τῷ νῷ ἡμῶν τοῦτο ποιοῦντες.

Οὐχ ἡ σχέσις: Σχέσιν μέν φησιν αὐτό τό ἔχειν ἁπλῶς, τά δέ προειρημένα, λέγω δή θυμός καί τά συνημμένα, τῆς ἔν τισι ζώοις ἰδιότητος συστατικαί δυνάμεις εἰσί, καί κατά τοῦτο οὐ κακόν τά τοιαῦτα.

β. Ἀλλ ' ἦ οὐκ ἔστι: Κατά κοινοῦ τό κατά φύσιν.

γ. Οὐ μήποτε αὐτάς: Ἰδού ἐνταῦθα σαφῶς φησιν, ὅτι ἐξ ἀγγέλων οἱ δαίμονες· τάς γάρ δοθείσας αὐτοῖς ἀγγελικάς δωρεάς

οὐκ ἀποβάλλουσι, τουτέστιν ὅπερ ἐκ φύσεως ἔχουσιν ἀγαθόν, οὐ μετατρέπουσιν, εἰ καί αὐτοί μή βούλονται ὁρᾷν τό ἐν αὐτοῖς φῶς, μύσαντες αὐτῶν τάς ἀγαθοπτικάς δυνάμεις, ὡς τό εἰρημένον περί τῶν Ἰσραηλιτῶν· «τούς ὀφθαλμούς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, καί τοῖς ὠσίν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν, μήποτε ἐπιστρέψωσι καί ἰάσωμαι αὐτούς», Σημείωσαι δέ, ὅτι φωτοειδεῖς καί οἱ δαίμονες, μᾶλλον δέ φῶτα κατ' οὐσίαν, ὡς καί οἱ λοιποί ἄγγελοι· οὕτω καί ἐν Εὐαγγελίοις· «ἐθεώρουν τόν Σατανᾶν ὡς ἀστραπήν».

δ. Λέγονται κακοί: Οὐχ ἁπλῶς τό λέγεσθαι, ἀλλά τό ὄν τῇ φύσει ζητητέον. Τό δέ, 'καθό οὔκ εἰσιν', οὕτω νοητέον· Οὐ γεγόνασιν ἐπί παρατροπῇ τῶν θεόθεν αὐτοῖς δεδομένων ἀγαθῶν, ἕξεων τε καί ἐνεργειῶν, ἥντινα ἀποθέμενοι, γεγόνασι κακοί, καθ' ἥν οὔκ εἰσι τό εἶναι λαχόντες.

α. Καί τοῦ μή ὄντος: Πῶς οἱ τοῦ μή ὄντος ἐφιέμενοι τοῦ κακοῦ ἐφίενται, λεκτέον οὕτως. Ὁ Θεός ὄν ἐστιν ὑπέρ τά ὄντα, καί ἡ ἀλήθεια οὖν τό ὄν ἐστιν, ἐπειδή καί ἡ ἀλήθεια ὁ Θεός (≡14S_184≡> ἐστίν· εἰκότως οὖν τό ἀντικείμενον τῇ ἀληθείᾳ ψεῦδός ἐστι, μήτε ὄν· ἔξω γάρ ἐστι τοῦ Θεοῦ παντελῶς· μήτε εἰκών ἀληθείας ὄν· οὐδέν γάρ ἀγαθόν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔχει. Ἐπειδή δέ πείθει τινάς ὅλως εἶναί τι, ἔσται σκοτεινόν καί ἀμυδρόν τῶν ὁπωσοῦν ὄντων εἴδωλον. Διό καί ἐνεργείᾳ εἴδωλον, καί ἐνεργείᾳ ψεῦδος, τουτέστιν ἀληθινῶς καί ὄντως ψεῦδος· ὅθεν καί ἐνεργείᾳ μή ὄν, οὐκ ὄν ἐστι, καί ὄντως μή ὄν. Τοιγαροῦν ὥσπερ καί ἐπί τῶν ψευδῶς ὄντων, καί τό ὅλον τοῦτο ψεῦδος ὄντων, τό ψεῦδος, ἀναιρεθέν, πᾶσαν τήν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἀναιρεῖ, οὕτω καί ὁ τοῦ ψεύδους ἐρῶν, ὥσπερ οἱ δαίμονες, τοῦ μή ὄντος ἐρᾷ, καί ἐν τῷ ὄντι, τουτέστιν ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὡς αὐτή ἡ Ἀλήθειά φησιν. Οἱ οὖν δαίμονες, καθώς φησιν ὁ Ἰησοῦς, «ψεῦσται ὄντες, καί πατέρες τοῦ ψεύδους», οὔτε εἰσί, καί τοῦ μή ὄντος ἐφίενται, ὅταν καί κακοῦ ἐφίενται τοῦ ψεύδους.

β. § 24. Εἰ δέ τό κακύνεσθαι: Σημείωσαι, ὅτι τό συγγίνεσθαι κακοῖς ἐπί προνοίᾳ τοῦ καί αὐτά ἀγαθύνεσθαι οὐ κακόν, κατά τό εἰρημένον· «ἐγενόμην τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, ἵνα καί ἀνόμους κερδήσω». Ἔφημεν δέ καί ἀνωτέρω ἐν τῷ ε' κεφαλαίῳ, μή παντελῆ στέρησιν γενέσθαι τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τοῖς οὖσιν, ἐπεί καί παντελής ἐγένετο ἄν φθορά καί αὐτῆς τῆς φθορᾶς, ἀλλά κατ' ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ μερικήν. Οὐκοῦν κατά τοῦτο οὔτε ἡ ψυχή παντελές ἔχει τό κακόν, ἀλλά τό μέν ἕξει, τό δέ οὐχ ἕξει· καί τό μέν ἀγαθόν οὐσιῶδες, τό δέ κακόν ἔξωθεν. Ἀλλά καί οὕτως ἐρεῖ τις κακόν εἶναι τῇ ψυχῇ τόν ἐμποδισμόν (≡14S_186≡> τῆς οἰκείας κατά φύσιν ἐνεργείας. Εἰ καί ἔξωθεν τοίνυν ἦν ὁ ἐμποδισμός, ἀλλ’ οὖν ὡς ἐν σκότῳ βλέπειν κωλυομένη ψυχή, ποιήσει κακά. Πρός ὅ λεκτέον, ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων εὑρίσκεται ὁ ἐμποδισμός ποιητικόν κακοῦ, οὐ μήν αὐτόκακον· οὐ γάρ ἡ κακία πρῶτον κακόν, ἀλλ' εἶδος κακοῦ, ὥσπερ ἡ ἀρετή συνεργόν τί ἐστι πρός ἀγαθόν, οὔ τοι πρῶτον ἀγαθόν.

γ. Τό κακόν, ὡς ὄν κακόν: Τουτέστιν οὐκ οὐσία τις τό κακόν, ἀλλ’ οὐδέ ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν οὖσι ὡς συμπληρωτικόν ταύτης ὁρᾶται, ὥσπερ δύναμις καί ἐνέργεια τό κακόν· καί πρός τήν

τοιαύτην τῆς ἐννοίας ἀπόδοσιν ὁ πᾶς περί τούτου σκοπός ὁρᾶται τοῦ πατρός.

Ἀλλ' ὡς ἔλλειψις: Πῶς νοεῖται τό κακόν.

δ. § 25. Ἀλλ' οὐδ' ἐν ζώοις: Ὅτι οὔτε ἐν ζώοις ἀλόγοις ἐστί τό κακόν, ἐπεί μήτε φύσει κακά εἰσιν, ἀλλ' οὔτε αἱ σχέσεις αὐτῶν κακαί, οἷον θυμός, ἐπιθυμία, φαντασία προπετής.

ε. Εἰ γάρ ἀνέλοις: Ὅτι φυσικαί εἰσιν αἱ σχέσεις τῶν ἀλόγων, ὥσπερ λέοντι καί ἑρπετοῖς ὁ θυμός, καί κυσί τό ὑλακτικόν· ὅθεν ὡς φυσικαί, οὔτε κακαί.

ς. § 26. Ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ ὅλῃ: Φύσις ἐστί καθ' ἕξιν θεία τέχνη εἰς γένεσιν προϊοῦσα, ἧς θείας τέχνης τά ἀποτελέσματα φυτά τε καί ζῶα καί καρποί καί τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα μεταβολαί, ἀρχή κινήσεως οὖσα καί στάσεως. Ὥσπερ οὖν ἐπί τῶν κηροπλαστῶν καί τῶν τάς πλαστικάς μετιόντων τέχνας δεῖ εἶναί τι ἐν αὐτοῖς μένον, τουτέστι λόγον καί νοῦν, οἵ διά χειρῶν ποιοῦσι τά ἑαυτῶν ἔργα, οὕτω καί ἐπί τῆς φύσεως τῶν ὅλων, ἔστι τι ἐν αὐτοῖς μένον, τουτέστι ἡ δύναμις, οὐ διά χειρῶν ἐργαζομένη, ἀλλά βούλησις καί διανόησις οὖσα Θεοῦ, (≡14S_188≡> προϊοῦσα οἷον τέχνη εἰς γένεσιν τῶν φυομένων· οὐ γάρ δεῖται ἡ φύσις τινῶν μενόντων, ἑτέρων δέ ὡς κινουμένων· ἡ γάρ ὕλη ἐστίν ἡ εἰς γένεσιν κινουμένη, τό δέ κινοῦν αὐτήν ὁ ἀκίνητός ἐστι λόγος ὁ ἐν τῷ ὅλῳ, ὅς ἐστιν ἡ θεία τέχνη, ἥν ἔφημεν φύσιν, εἶδος οὖσα, οὐ μήν ἐξ ὕλης καί εἴδους· τί γάρ αὐτή ὕλης δεῖ, θερμῆς ἤ ψυχρᾶς; ἡ γάρ δεδημιουργημένη ὕλη τοῦτο φέρει ἐν ἑαυτῇ· οὐ γάρ δεῖ πῦρ προσελθεῖν, ἵνα πῦρ ἡ ὕλη γένηται, ἀλλά λόγον· ὅ καί σημεῖόν ἐστι οὐ μικρόν τοῦ καί ἐν τοῖς ζώοις καί τοῖς φυτοῖς, τούς λόγους εἶναι τούς ποιητικούς κατά τήν φύσιν εἶναι λόγον τόν μένοντα· λόγους δέ τούς κατά τάς μορφάς τῶν ὁρωμένων τῆς φύσεως εἶναι γεννήματα, ἤτοι τοῦ κατ' αὐτήν ἀκινήτου καί μένοντος λόγου. Πῶς οὖν ἐν τῇ καθόλου φύσει τό κακόν, τῶν ἐν τοῖς δημιουργήμασι λόγων φυσικῶν ὄντων, καί ἐν οὐδενί ἐναντιουμένων τῇ ὅλῃ φύσει ἐξ ἀγαθοῦ οὔσῃ; Εἰ τοίνυν ἀποδέδεικται τήν καθόλου φύσιν ἐκ τἀγαθοῦ εἶναι, τούς δέ καθ' ἕκαστον ἐν τοῖς δημιουργήμασι λόγους μή ἐναντιοῦσθαι τῇ καθόλου φύσει, πρόδηλον ὡς οὐδέ ἐν φύσει τό κακόν· τοῦτο δέ τῷ καλῷ ἐναντίον· οὐκοῦν οὐκ ἔστι τό κακόν, οὐδέ ἐν τῷ καθόλου. Τά δέ ἐν τοῖς κατ' εἶδος τῆς δημιουργίας ἐναντία, εἴτε ἐν κράσεσιν, εἴτε ἐν ζώοις καί λοιποῖς, οὐχ ἑαυτοῖς εἰσι παρά φύσιν, ἀλλά τοῖς ἄλλοις· ἐν οἷς δέ παρά φύσιν πλημμελῶς φέρονται, τοῦ κατά φύσιν ἐστίν ἀσθένεια, οὐ μήν τοῦτο κακόν· κακία δέ τάξεως μᾶλλόν ἐστι.

Τῆς καθόλου φύσεως: Καθόλου φύσιν τήν θείαν φύσιν καλεῖ.

ζ. Εἰ γάρ οἱ πάντες. Πάντες, φησίν, οἱ τῆς φύσεως λόγοι, ἤγουν αἱ αἰτίαι καθ' ἅς γεγόνασι καί εἰσί, παρά τῆς θείας φύσεως ὑπάρχουσιν, ἥν, ὡς εἴρηται, καθόλου καλεῖ, ἐπειδή ἐξ αὐτῆς ἔφυ τά ὅλα· ὅλην δέ φύσιν πάντα τά ὑπό τοῦ Θεοῦ κτισθέντα (≡14S_190≡> ἐκάλεσεν. Οὐδέν οὖν ἐστιν ἐν τῇ φύσει, ὅπερ ὅλον ὅλοις ἀντίκειται· τό γάρ τινι τῶν ὄντων παρά τήν αὐτοῦ φύσιν ἑτέρῳ φύσις ἐστί· τοῦτο δέ ἀγαθόν. Πάσῃ οὖν φύσει τό μή μένειν ἐφ' οἷς γέγονε, κακόν· τοῦτο γάρ ἔφη στέρησιν τῶν τῆς φύσεως, τό μή ἐκτελεῖν καθ' ὁποιανοῦν αἰτίαν τά ἐφ' οἷς παρήχθη πρός γέννησιν.

η. § 27. Ἀλλ' οὐδ' ἐν σώματι: Ὥσπερ τό κάλλος συμμετρία ἐστί μελῶν καί μερῶν μετά εὐχροίας, οὕτως αἶσχος ἀσυμμετρία ἐστί τῶν αὐτῶν.

θ. Αἴτιον τῇ ψυχῇ: Ἐπειδή τινες τῶν φιλοσόφων φασίν, ἐκ τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς μέρους, ὕλῃ καί σώματι μεμιγμένου, ρεπούσης ἐπ' αὐτό τῆς ψυχῆς τά κακά πράττειν, ὡς ἀνωτέρω διῆλθεν, παγκάλως ὁ θεῖος Διονύσιος λύει τό ἐπαπόρημα ἐκ τῶν ἄλλων ἀσωμάτων καί ἀμιγῶν σώματος πάντῃ, οἵ καί δίχα σώματος, ἐλλείψει τοῦ ἀγαθοῦ πλημμελοῦσι.

Παρυφίστασθαι κακίαν: Ὅτι δυνατόν καί ἄνευ σώματος παρυφίστασθαι κακίαν, ὡς ἐν τοῖς δαίμοσι.

Καί σώμασι κακόν: Τί ἐστι κακόν.

§ 28. Ἤ μηδέ τό πάσχειν δύνασθαι καθ' ἑαυτήν: Εὔλογον ἐπιδρομάδην ἐκθέσθαι τάς δόξας τῶν λεγόντων τήν ὕλην μή ὄν, καί πῶς καλοῦσιν αὐτήν μή ὄν, ἵνα καί οἱ συλλογισμοί τοῦ θειου Διονυσίου νοηθῶσι. Καλοῦσιν οὖν τήν ὕλην μή ὄν ἐκ τοῦ τοιούτου· φασί γάρ, ὅτι τό ὄν, ὅ ἐστιν ἐν τοῖς νοητοῖς διακόσμοις, ἐκ τοῦ πρώτου τοῦ ὑπό τό ὄν ὄντος ἐγένετο. Ἐπεί οὖν ἐκεῖνος ὑπέρ τό ὄν ἐστι, τό ὄν ἐξ αὐτοῦ ὄν ἐκλήθη, ἕτερον ὄν τοῦ ὄντος καθ' ὑπόβασιν· τό γάρ ὄν, ὅ λέγουσι, τήν τῶν νοητῶν ὕλην ὀνομάζουσι, λόγῳ μόνῳ θεωρητήν, ἥν καί αὐτήν εἶδος καί ζωήν φασιν, οἱονεί τό ὑποκείμενον ταῖς νοηταῖς οὐσίαις· (≡14S_192≡> τήν δέ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὕλην, ὡς ἐνδεῆ πάντων τῶν ἐν τοῖς νοητοῖς· οὔτε γάρ εἶδος, οὔτε ζωή αὐτή. Ἐγένετο δέ αὕτη, ὥς φασιν, ὑπό τοῦ ὄντος, ὅν ἔφησαν γενέσθαι ἀπό τοῦ πρώτου καί ὑπερόντος· ὥστε ἕτερον αὐτήν οὖσαν τοῦ ὄντος οὐ λέγουσιν αὐτήν εἶναι ὄν, ἀλλά μή ὄν· φασί γάρ χρῆναι τήν ὑπόβασιν καί μέχρι τῶν ἐσχάτων ἰέναι, καί διά τοῦτο ἕτερόν φασι τήν ὕλην τοῦ ὄντος καί τοῦ καλοῦ, ὡς μηδέ καλόν εἶναι. Οὐδέν οὖν φασιν αὐτήν ἐνεργείᾳ εἶναι, ἀλλά πάντων ἐστερῆσθαι τῶν ἐπ' αὐτῆς συμβαινόντων, οἷον εἴδους καί ποιότητος· οὔτε γάρ ἑαυτήν μορφοῖ εἰς εἶδος, οἷον οὐρανοῦ, γῆς, ἀέρος, ὕδατος, ζώων, ἀστέρων, οὔτε ποιοῖ, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου κοσμεῖται εἰς ταῦτα. Ὡς οὖν οὐδέν οὖσα τῶν ὄντων ἐπ' αὐτῇ, εἴδους φασί καί ποιότητος, μόνον δέ δυνάμει οὖσα ταῦτα, τουτέστιν εἰς εἶδος καί ποιότητα ἐνεχθῆναι δυναμένη, οὐ μήν ἐνεργείᾳ τι οὖσα τούτων, εἰκότως μή ὄν ἐστι, καθ' ἑαυτήν ἐνεργείᾳ μή οὖσα, διό καί ὡς ἀνείδεος καί ὡς ἄποιος, καί μή ὄν, καί ὡς πάντων ἐνδεής, ἐκλήθη κακόν παρ' αὐτῶν. Ταῦτα οὖν λύων ὁ θεῖος Διονύσιός φησι· Πῶς ποιήσει κακόν ἡ ὕλη, ἡ παντελῶς μή οὖσα τῇ ἐνεργείᾳ; τό γάρ ποιεῖν ἐνεργείας ἐστίν· ἀλλά μηδέ πάσχειν τι δυναμένη, καθ' ἑαυτήν μόνον οὖσα· ἐξ ἑτέρου γάρ καθ' ἡμᾶς κοσμεῖται εἰς εἶδος καί ποιότητα· οὐ πάσχει οὖν καθ' ἑαυτήν οὖσα. Εἰ δέ μή ὄν αὐτήν λέγετε, ὡς παντελῶς οὐδέν οὖσαν, οὔτε κακόν ἔσται οὔτε ἀγαθόν· εἰ δέ ἐστί τι ὄν, ἤ ἐκ Θεοῦ ἐστιν ἤ ἐξ ἑαυτῆς, ἤ ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς, καί αὐτή καί ὁ Θεός· εἰ δέ ἀναγκαῖον ἡ ὕλη, ὡς συμπληρωτικόν κόσμου, πῶς κακόν ἡ ὕλη; Ὅρος γάρ ἀναγκαίου, ἀΐδιον, ἀληθές, ὡς ὠφέλιμον, οἵα ἐστίν ἡ ἀρετή ὠφελοῦσα. Ἄλλο οὖν τό κακόν, καί ἄλλο τό ἀναγκαῖον.

Τό γάρ κακόν, ᾗ κακόν: Ἀνατρέπων τάς δόζας τῶν λεγόντων (≡14S_194≡> κακόν εἶναι τήν ὕλην, φησί· Πῶς οὖν ἐξ ὕλης γεννᾶται καί τρέφεται ἡ ἔκφυσις τῶν ἀπό γῆς, φυτά καί ζῶα; καί ταῦτα γάρ ἐξ εἴδους καί ὕλης εἰσί. Τό οὖν αὐτόκακον πῶς γεννᾷ καί τρέφει, καί οὐκ εὐθύς φθείρει καί φθείρεται; αὕτη γάρ ἕξις τοῦ κακοῦ. Ἀλλ' οὔτε, ὡς ἔφημεν ἄνω λέγειν τινάς, ἐφέλκεται εἰς κακίαν τάς ψυχάς ἡ ὕλη διά τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, διά τοῦ σώματος μεμιγμένη τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς· πολλοί γάρ ἐκράτησαν τοῦ τοιούτου μέρους, ὡς οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδή δέ ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων φασί, διά τοῦτο τόν οὐρανόν καί τά ἄστρα μή φθείρεσθαι, διά τό ἐκ τοῦ καθαρωτέρου τῆς ὕλης γενέσθαι, τά δέ προσεχῆ τοῖς φθαρτοῖς σώμασιν ἐκ τῆς ὑποστάθμης καί παχυτέρας ὕλης λέγουσι γενέσθαι, ἀναγκαίως καθ' ὑπόβασιν τῶν κτισθέντων, ἐσχάτην οὖσαν, ἀποβῆναι τοιαύτην· διό καί φθείρονται τά κατώτερα καί ἀστατοῦσι, μή δυνάμενα ἱδρῦσθαι καί βεβαίως ἔχειν ἐφ' ἑαυτοῖς, ὡς ὁ οὐρανός καί τά ἄστρα. Εἰ οὖν ἀναγκαίως οὕτω γέγονε, πῶς ἡ ὕλη κακόν, ἔχουσα καθ' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῇ τό ἀναγκαῖον; Οὐκ οὖν οὐδαμῶς ἡ ὕλη κακόν.

29. Ἡ στέρησις κατά δύναμιν: Ἡ στέρησις οὔκ ἐστιν ὑπόστασίς τις, ἀλλά περί τό ἐστερημόνον τοῦ πεφυκότος καί ἐπιβάλλοντος εἴδους γίνεται, ὡς καί ἐνταῦθα· μερικῶς γάρ τῆς στερήσεως οὔσης ἐν τῇ ὕλῃ τοῦ εἴδους, ἔσται τοῦ ἀγαθοῦ τι ἐν αὐτῇ, καθό καί εἴδους καί κόσμου ἐρᾷ, καί δέχεται ταῦτα ὡς ἀγαθά. Τό δέ αὐτόκακον οὔτε ἀγαθοῦ μετουσίαν δέχεται, διό οὔτε ἐστίν· ἡ γάρ παντελής στέρησις καί αυτό τό ὑποκείμενον σῶμα φθείρει, ὡς μηδέ νόσον ἔτι ὑπομεῖναι· ὅθεν καί ἀδύναμον αὐτήν εἶπεν· ἡ δέ μερική, ὡς ἔχουσά τι τοῦ ἀγαθοῦ, δύναμιν λέγεται ἔχειν.

Ἀλλά καθό οὐ παντελής: Ὅρος σύντομος τοῦ κακοῦ, ὅτι (≡14S_196≡> οὐ κατά φύσιν, ἀλλά κατά μερικήν ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι.

§ 30. α. Καί τῆς ὅλης αἰτίας: Ὅλην αἰτίαν τήν τῶν ὅλων φησι. Τό δέ μερικόν εἴρηκεν, ἵνα τό καθόλου ἀνέλῃ· παντελής γάρ ἔλλειψις τό μή εἶναι συνίστησιν.

Οἶδεν ὁ Θεός τό κακόν: Καί τά λεγόμενα κακά οἶδεν ὁ Θεός ἔσθ' ὅτε ὡς ἀγαθά. Κακά δέ νῦν φησιν, οἷον πολέμους, νόσους παιδευτικάς, θανάτους καί τά τοιαῦτα· νομίζονται γάρ ἡμῖν κακά, εἰσί δέ δυνάμεις ἀγαθοποιοῦ αἰτίας· καί γάρ διά τῶν εἰρημένων μετάνοια καί ἐπίγνωσις Θεοῦ καί εὐσεβείας τοῖς πλείοσιν ἐγένετο πρόφασις· καί ἐν τοῖς προφήταις ἡ κακία παιδεία λέγεται. Ἀνάγνωθι τό κβ ' κεφάλαιον.

β. Παρ' αὐτῷ αἱ αἰτίαι: Αἰτία τοῦ ἐν τῷ ἀσελγαίνειν κακοῦ ἡ ἐπιθυμία παρά λόγον κινηθεῖσα. Ἀλλ' αὐτή ἡ ἐπιθυμία δύναμις ἀγαθοποιός λογικοῖς μέν πρός τό δι' αὐτῆς πρός τό ὄντως ἀνατείνεσθαι ἀγαθόν, ἀλόγοις δέ πρός ὄρεξιν τῶν ἐπιτηδείων τῆς οἰκείας διαμονῆς.

γ. Εἰ δέ τό κακόν ἀΐδιον: Ταῦτα κατά Μανιχαίων ἔλεγχος καί τῆς δόξης αυτῶν ἀνατροπή. Εἰ γάρ καί μήπω ἡ αἵρεσις, ἀλλά

προφυλακτικῶς ἐνεπνεύσθη τά τήν πλάνην αὐτῶν ἀνατρέποντα. Ἴσως δέ καί πρός τινας τῶν ἔξωθεν δόξας τά τοιαῦτα.

δ. Πᾶν τό κατά φύσιν: Τουτέστιν οὐκ ἄτακτοι τῶν φύσεων οἱ λόγοι, ἕπεται δέ τῷ κατά φύσιν τό ὡρισμένον· ὅρος γάρ ἐστι καί ὁ ἑρμηνευτικός λόγος τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, καί τό τί ἦν εἶναι δηλῶν, τοῦ τί ἦν εἶναι, τῷ τί ἐστιν ἴσα δυναμένου. Πᾶν οὖν τό κατά φύσιν ἐξ αἰτίας ὡρισμένης ἐστί, δι' ἥν αἰτίαν γίνεται τό γενόμενον. Εἰ οὖν τό κακόν ἀναίτιόν ἐστιν, οὐ γάρ (≡14S_198≡> διά τι γέγονεν, εἰκότως καί ἐν ἀοριστίᾳ· οὐ γάρ ἐστι αὐτοῦ λόγος, τό τί ἦν εἶναι ἑρμηνεύων, ἐξ ἀνάγκης, οὐδέ κατά φύσιν. Εἰ οὖν παρά φύσιν, οὐχ ἕξει ἐν τῇ φύσει λόγος, ὡς οὔτε ἐν τῇ τέχνῃ ἡ ἀτεχνία,

ε. Εἰ μέν φύσει: Εἰ μή κατά στέρησιν μερικήν τοῦ ἀγαθοῦ κακύνεται ψυχή, ἔξωθεν τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀλλ' ἀλλοτρίου τινός ἐπισυμβαίνοντος, ἔσται τῆς οὐσίας αὐτῆς ἡ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, καί ἔσται οὐσιῶδες αὐτῇ τό κακόν. Καί πῶς ἔσται ψυχή; οὔτε γάρ ἔσται ζῶσα οὐ γάρ ἕξει ζωήν· ἀγαθόν δέ ζωή. Εἰ δέ ψυχή ἐστι, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι ζωῆς· οὐσιῶδες οὖν ἕξει τό ἀγαθόν, καί οὐ τό κακόν· διό καί ἀγαθοειδής λέγεται. Ἀσθενείᾳ δέ τῇ περί τά οἰκεῖα, κατά φύσιν ἐνεργεῖν κακύνεται, ὡς ἀσθενής καί εὐκίνητος οὖσα πρός τά πάθη. Ἀσθένεια δέ ψυχῆς οὐχ ὡς ἐπί σωμάτων παχύτης ἤ ἰσχνότης εἰς τήν οὐσίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐπί τά ὑλικά καί πρόσκαιρα ἔνδοσις· ὅθεν καί πλημμελῶς λοιπόν κινεῖται. Ἔκγονα δέ ταύτης ἐνταῦθα τά ποιήματα λέγει. Σημείωσαι δέ ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τό ἀμετάβλητον, ὡς συμβαίνουσα καί ἀποσυμβαίνουσα.

Εἰ δέ ταῖς ἐνεργείαις: Ἵνα ᾖ ὁ νοῦς ἐν συντόμῳ οὕτως· ἡ φύσις τῆς ψυχῆς ἀγαθή, ἐπειδή ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ παρήχθη, καί αἱ ἐνέργειαι αὐτῆς ἀγαθαί· ὁρῶμεν γάρ τούς ἀγαθούς ἄνδρας ἐνεργοῦντας τά οἰκεῖα· ἐκ παρατροπῆς δέ καί ἐλλείψεως τοῦ ἀγαθοῦ παρεισδύνει τό κακόν. Οὐκοῦν οὐκ ἐν φύσει, οὐδέ ἐνούσιον τό κακόν.

§ 31. ς. Εἰ τῷ ἀγαθῷ τό κακόν: Τῷ ἑνί ἐναντία τά πολλά· οὐκοῦν εἰ τῷ ἑνί καί ἀγαθῷ αἰτίῳ ἐναντίον τά πολλά αἴτια, πολλά τῷ κακῷ· καί, εἰ τῶν κατά φύσιν, ὡς ἄνω ἔφην, λόγοι καί δυνάμεις εἰσί τά ποιητικά, τῶν παρά φύσιν ποιητικά αἱ πλημμελεῖς τῶν κατά φύσιν ἐξ ἀσθενείας καί ἀδυναμίας συμβαίνουσαι, (≡14S_200≡> δι' ὧν καί παρυφίσταται τό κακόν. Ποιεῖ δέ κακά ἔσθ' ὅτε καί μίξις τῶν ἀνομοίων ἀσύμμετρος, ὅταν ἤ τό θερμόν ἤ τό ψυχρόν, ἤ τό ξηρόν, ἤ τό ὑγρόν πλέον τῶν ἄλλων κρατήσῃ· ὅθεν καί νόσοι πολλάκις. Πῶς δέ συσταίη κακόν, τῶν γενομένων ἁπάντων, ὡς ἐποιήθησαν, μενόντων; Ταῦτα μέν γάρ ἐκ κινήσεως βουλήματι Θεοῦ παρήχθη καί ἀκίνητα ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις μένει ἑστῶτα καί πεπερασμένα ἐν τῷ Θεῷ, τό δέ τούτων ἐναντίον τό αὐτόκακον, ἄστατον, καί πέρας οὐκ ἔχον οὔτε ὡρισμένον, ὧν οὐδέν ἐν τῇ δημιουργίᾳ ὁρῶμεν. Πῶς οὖν ἐνυπόστατον τό κακόν;

ζ. Λόγοι καί δυνάμεις: Τουτέστιν οὐ κατά λόγον ἀναγκαῖον τῇ φύσει, ἤ τινα οὐσιώδη ἰδιότητα ταῦτα λογίζεσθαι χρή. Μίξιν δέ τῶν ἀνομοίων οἶμαι νοῆσαι τήν τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπί τά μή

προσήκοντα κίνησιν, ὅπερ ἡ ἀμετρία ποιεῖ, μή λόγῳ κρατουμένων τῶν κινήσεων εἴσω μένειν τῶν ὅρων, ἐφ' οἷς καί γεγόνασι.

Πάντων καί τῶν κακῶν: Ὅτι πάντων καί τῶν κακῶν ἀρχή καί τέλος ἐστί τό ἀγαθόν, ἐπειδή καί πᾶν ποιοῦντες, ἀγαθόν ποιεῖν νομίζομεν, καί ὅτι ὑπόστασιν οὐκ ἔχει τό κακόν, ἀλλά παρυπόστασιν, τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καί οὐχ ἑαυτοῦ γινόμενον. Τοῦτο δέ καί ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ὅτι οὐ πρός τό κακόν ὁρῶντες τοῦτο πράττομεν, ἀλλά δοκοῦντες ἀγαθόν ποιεῖν, εἰ καί ἡ ἔκβασις τουναντίον δείκνυσιν.

Ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα: Ὅ εἶπε καί ἐν τῷ πρό τούτου κεφαλαίῳ, 'διά τό ἀγαθόν', ἐπειδή νομίζομεν ὅ ποιοῦμεν ἀγαθόν.

(≡14S_202≡> § 32. Τῷ ὄντι δέ οὐκ ὀρθόν: Ἐφιέμενοι γάρ κατά φύσιν καί δύναμιν τοῦ ἀγαθοῦ ἐκτικήν, πράττομεν ἔσθ' ὅτε ἀγνοοῦντες τό κακόν, ὅ ἡμῖν μέν νομίζεται καλόν, τῇ δέ ἀληθείᾳ ἐστί κακόν. Τί γάρ; Ὅτι, τιμωροῦντες τῷ ἠδικημένῳ, φονεύομεν ἐσθ' ὅτε τόν ἀδικήσαντα μή ἄξιον ὄντα θανάτου. Οὕτω νόει, καί οὐ σφάλλῃ.

Στέρησις ἄρα ἐστι: Θαυμασίως ἔδειξεν ἀνυπόστατον τό κακόν, στέρησιν ἀποδείξας τῶν ἐν τάξει καί φύσει. Ἡ δέ στέρησις οὐκ αὐτοϋπόστασις, ὡς προέφημεν, ἀλλά τό πεφυκός καί ἐπιβάλλον παρεῖναι μή παρόν· ὅθεν καί ἁμαρτίαν, τουτέστιν ἀτευξίαν καί ἀπόπτωσίν τινα τοῦ προσήκοντος, αὐτό τό τῆς στερήσεως καλεῖ, καί ἄσκοπον, ἀντί τοῦ, παρά τόν σκοπόν βάλλον, ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοξευόντων· ὥσπερ γάρ ἐκεῖνοι, ἐπιτυγχάνοντες τοῦ σκοποῦ, τουτέστι τοῦ σημείου ἐφ' ὅ τοξεύουσιν, ὅ δή καί σκοπός λέγεται, καλῶς προΐασιν, οὕτως οἱ ἔξω τοῦ σκοποῦ τοξεύοντες ἁμαρτάνουσι τοῦ προσήκοντος.

Καί ἁμαρτία: Τό 'ἁμαρτία' μή νοήσῃς τήν γενομένην ἐν ἡμῖν, οἷον μοιχείαν, ἤ ἀδικίαν, ἤ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἀλλ' ὅ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. Τοῦ ἀγαθοῦ καί τῆς κατά φύσιν κινήσεως, ἤτοι τάξεως, ἀποτυγχάνοντες, φερόμεθα εἰς τήν παρά φύσιν ἄλογον καί παντελῆ καί ἀνούσιον ἀνυπαρξίαν· ὅθεν καί μηδαμῇ μηδέν ὄν λέγει τό κακόν.

Οὐ πάντα πᾶσι: Θείως τάς ὑποβάσεις τῶν ἐν τῇ δημιουργίᾳ διέσωσεν· ὁ μέν γάρ νοῦς, καθ' ὅν οὐσίωνται οἱ θεῖοι νόες καί πάντῃ ἄϋλοι, ἀνώτερος ψυχῆς ἐστιν. Ὁ οὖν ἄγγελος, ὁ παρά τόν ἀγαθοειδῆ νοῦν κινηθείς, δαίμων ἀπέβη, ἡ δέ ψυχή, καθό νοερά καί λογική, οὐ κατά λόγον ἐνεργοῦσα τόν ὑποβεβηκότα (≡14S_204≡> νοῦν τόν νοητόν, οὐκ ἐνεργεῖ τά οἰκεῖα, τά δέ σώματα τά ὑποβεβηκότα τόν νοερόν λόγον παρά φύσιν εὑρεθέντα, οὐκ ἔρρωνται εἰς τά ἑαυτῶν.

§ 33. Πῶς ὅλως τά κακά: Εἰ πρόνοια ἐν πᾶσι, οὐδαμοῦ φύσει τό κακόν.

Ἀλλά καί τοῖς γινομένοις: Ὅτι καί τοῖς γινομένοις καί νομιζομένοις κακοῖς ἀγαθοπρεπῶς κέχρηται ὁ Θεός πρός διόρθωσιν ἤ ὠφέλειαν ἡμῶν ἤ ἑτέρων.

Ἤ ἄλλων ἤ ἰδικήν: Πρός τούς λέγοντες, ὅτι ἐχρῆν ἡμᾶς καί ἄκοντας εἶναι ἀγαθούς.

Οἵ χρῆναί φασι τήν πρόνοιαν: Σημείωσαι, πῶς ἐπιπλήττει τοῖς λέγουσι· Διά τί γάρ μή ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ Θεός οὕτως, ἵνα, κἄν θέλωμεν, μή ἁμαρτάνωμεν; Τοῦτο γάρ οὐδέν ἕτερόν ἐστιν, ἤ λέγειν· Διά τί μή ἀνόητα καί ἄλογα ἡμᾶς ἐποίησε; τό γάρ ἐξ ἀνάγκης ἡμᾶς ἄγεσθαι ἐπ' ἀρετήν οὔτε αὐτοκράτοράς τινας ἡμᾶς ἐδείκνυ τῶν καθ' ἑαυτούς, οὔτε τήν νοεράν ψυχήν· ἄνελε γάρ ἡμῶν τό αὐτεξούσιον, καί οὔτε εἰκών Θεοῦ ἐσόμεθα, οὔτε ψυχή λογική καί νοερά, καί τῷ ὄντι φθαρήσεται ἡ φύσις, οὐκ οὖσα ὅπερ ἔδει αὐτήν εἶναι. Ὅπερ δέ φησιν, αὐτοκινήτων, ἀντί τοῦ αὐτεξουσίων καί αὐτοκρατόρων εἰρῆσθαι νοητέον· οὐ γάρ τῶν ἑαυτούς κινούντων, οἷον ἐμψύχων, πρός ἀντιδιαστολήν τῶν ἀκινήτων, ὡς οἴκων καί ὀρῶν, ἤ ἑτεροκινήτων, ὡς λίθων καί ξύλων. Περί γάρ ἀρετῆς διαλεγόμενος τούς αὐτοκινήτους παρέλαβεν, ὧν φησι πρόσφορον τήν πρόνοιαν, οἷον τήν διά νόμου καί προφητῶν, τήν διά τῶν εὐεργεσιῶν, ὡς καί ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ, δημηγορῶν παρ' Ἀθηναίοις.

Ἄκοντας ἡμᾶς: Καλῶς ἀνέτρεψε τόν λόγον τῶν λεγόντων, (≡14S_206≡> ὅτι ἐχρῆν ἡμᾶς καί ἄκοντας καί ἀνάγκης εἶναι καλούς· τοῦτο γάρ φθορά ἦν ἡμῶν τῆς οὐσίας· ἀνῄρητο γάρ τό αὐτεξούσιον.

§ 34. Καί ἀλλοίωσις: Σημείωσαι, ὅτι καί τά ἀσώματα καί τά ἄϋλα ἀλλοιοῦται, μή μένοντα ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ὁλοτελῶς ταὐτότητι· τό μέν γάρ ἀγαθόν ταὐτόν, ὡς ἀεί ἑστώς καί βέβαιον, τό δέ τρεπόμενον οὐ ταὐτόν.

§ 35. Εν γνώσει δέ ἁμαρτάνοντας: Ὅρα πῶς ἑρμηνεύει τό, «οὐαί τοῖς ἐν γνώσει ἁμαρτάνουσι», καί τό, «ὁ δοῦλος ὁ εἰδώς τό θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καί μή ποιῶν αὐτό, δαρήσεται πολλάς».

Ἤ τῆς γνώσεως: Γνῶσίν φησιν ἴσως τήν ἐκ διδασκαλίας προσγινομένην, ἥν καί λήθη πολλάκις δύναται ἀμαυρῶσαι, ἥν καί ἀνωτέρω φησίν ἐξ ἀκοῆς ἐγγίνεσθαι· ἄληστον δέ τήν γνῶσιν οἰητέον τήν ἐκ φυσικῆς θεωρίας ἤ ἐλλάμψεως ἀδιδάκτως προσγινομένην.

Ἀλλά ταῦτα μέν ἡμῖν: Σημείωσαι, ὅτι καί ἄλλο ἐστίν αὐτοῦ σύνταγμα περί δικαίου καί θείου δικαιωτηρίου· σημείωσαι δέ, καί ὅτι εἴκοσι καί τρεῖς συλλογισμούς ἔχει τό κεφάλαιον τοῦτο, ἀποδεικνύντας, ὅτι οὐκ ἔστιν ὄν τό κακόν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

§ 1. Οὐ τήν ὑπερούσιον: Ἕν ὠνόμασαν τόν Θεόν οἱ πάλαι οὐχ ὡς ἀριθμῶν ἀρχήν, ἀλλά διά τό πάντων ἐξῃρῆσθαι καί (≡14S_208≡> μηδέν ἔχειν συναριθμούμενον τῶν μετ' αὐτόν, ἀλλά καί διά τό ἀσύνθετον καί ἁπλοῦν· οὐ τοῦτο δέ παρίστησι, τίς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· κυρίως γάρ οὐσία ἐπί Θεοῦ οὐκ ἄν λέγοιτο· ἔστι γάρ ὑπερούσιος.

Θεαρχικῆς οὐσιαρχίας: Οὐσιαρχίαν φησί τήν πάσης ἀρχήν οὐσίας καί αἰτίαν· αὐτή γάρ ἡ θεότης ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν. Πρόοδον δέ τήν θείαν ἐνέργειαν λέγει, ἥτις πᾶσαν οὐσίαν παρήγαγε.

Καί γάρ ἡ τἀγαθοῦ θεωνυμία: Πῶς ἀγαθός λέγεται ὁ Θεός. Ὅρα δέ πῶς φησι τό ἀγαθόν, ἤτοι τήν αὐτοῦ θεωνυμίαν, ἐκτείνεσθαι εἰς τά ὄντα πάντα καί εἰς τά οὐκ ὄντα εἶναι· τό δέ ἕν

ὑπέρ τά ὄντα εἶναι καί ὑπερεκτείνεσθαι αὐτό· τήν δέ ζωήν ὑπέρ τά ζῶντα εἶναι, καί τήν σοφίαν ὑπέρ τά νοερά καί λογικά καί αἰσθητικά ἐκτείνεσθαι, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι τό ἀγαθόν, τουτέστιν ὁ Θεός, καί τοῦ ὄντος καί ζωῆς καί σοφίας αἴτιον, τό δέ ὄν, ζωῆς καί σοφίας αἴτιον, τοῖς οὖσι νόει ἀκολούθως (τοῖς λοιποῖς).

Καί εἰς τά οὐκ ὄντα ἐκτείνεται: Καί εἰς τά οὐκ ὄντα ἐκτείνεται τό ἀγαθόν, ὡς εἰς τό εἶναι καλοῦν αὐτά, ἤ καί κατά τό εἰρημένον αὐτῷ τῷ πατρί, ὅτι καί αὐτό τό μή ὄν καλόν, ὅταν ἐν Θεῷ διά τό ὑπερούσιον θεωρῆται. Ὄντα δέ τά οὐκ ὄντα ὑλικά φησιν, ὡς πολλάκις ἐδηλώσαμεν ἄνω· ἤ οὕτως, ἐπειδή οὐ περιγράφεται τόπῳ ὁ Θεός, εἰκότως φησί καί ὑπέρ τά οὐκ ὄντα αὐτόν εἶναι, ἵνα δείξῃ τό ἀπερίγραπτον αὐτοῦ.

Καί ὑπέρ τά ζῶντα: Ἐπισημήνασθαι χρή, πῶς, ὅταν μέν περί ἀγγέλων φησί καί ἀνθρώπων, τούς ἀγγέλους νοητά φησι, τάς δέ ἡμετέρας ψυχάς νοεράς, ὡς πολλάκις ἀνωτέρω παρεστήσαμεν καί τάς ἑρμηνείας ἐκθέμενοι τοῦ νοητοῦ καί νοεροῦ. Νῦν δ' ἐπειδή περί τοῦ Θεοῦ πρῶτόν φησιν, εἰκότως καί τούς ἀγγέλους μεθ' ἡμῶν νοερούς φησιν, ἅτε καί αὐτούς διά τοῦ νοεῖν τόν Θεόν, ὅσον οἷόν τε, τρεφομένους τῇ νοήσει, τῷ ἐπεστράφθαι (≡14S_**210**≡> ἐπί τήν θείαν σοφίαν, ὡς καί αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαί, καί τά αἰσθητικά δέ, τουτέστι τά ἄλογα. Ἔμψυχα δέ ὅμως πάντα σοφίας μετέχουσι θείας καί ἐν ταῖς φυσικαῖς αὐτῶν ὁρμαῖς, ὡς καί ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν τῇ Ἑξαημέρῳ δείκνυσι, καί αὐτό δέ τό ἐν σοφίᾳ γενέσθαι πάντα, κατά τό εἰρημένον, «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας». Ἡ δέ σοφία ἐστίν ὁ Υἱός ὁ ὤν· πάντα οὖν ἐν τῷ Υἱῷ τῷ ὄντι ἐγένοντο, φησίν.

§ 2. Ἐκφαντορικάς: Ἐκφαντορικάς φησι τάς ἐκφαινούσας, ἤτοι παριστάσας.

Τῆς ὑπέρ πᾶσαν ἀγαθότητα: Σημείωσαι, ὅτι καλῶς λέγομεν, ὅτι ἐστίν ὑπέρ πᾶσαν ἀγαθότητα καί θεότητα· ὑποβεβηκυίας οὖν θεότητας νόησον ἀγγέλων καί ἀνθρώπων δικαίων.

Ἐν ἀποκρύφοις: Ὡς τό, «ἔθετο σκότος ἀποκρυφήν αὐτοῦ», καί πάλιν· «ἐν ἀποκρύφῳ καταιγίδος».

Καί αἰσθήσεως μετειληφότων: Ἐπειδή πρό μικροῦ ἔδοξέ πως ὑπόβασιν λέγειν τό ἀγαθόν, εἰπών τοῦ ὄντος αἴτιον, καί οὕτω καθεξῆς, ἵνα μή οἱ ἀσυνέτως ἀναγινώσκοντες εὕρωσι μέμψεως ἀφορμήν, φησίν· Οὐκ ἄλλο δέ εἶναι τό ἀγαθόν, καί ἄλλο τό ὄν, καί αὖ πάλιν, ἄλλο τήν ζωήν, ἤ τήν σοφίαν· ἕν γάρ εἶναι τῶν ἁπάντων αἴτιον, καί οὐ πολλά, καί μίαν εἰκότως θεότητα πάντα παράγουσαν, τήν ἁγίαν καί μακαρίαν Τριάδα, καί μή πολλάς θεότητας δημιουργούς· τοῦτο δέ οὐ περιττῶς εἶπεν, ἀλλά καθαπτόμενος τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν καί τῶν ἀπό Σίμωνος αἱρετικῶν, οἵ κοσμοποιούς φασι θεούς, καθόσον ὑποβεβήκασι, τοσοῦτον καί τά ἀσθενέστερα τῶν κτισμάτων παράγοντας, ἕως καί τῆς τῶν ἁπάντων ὑποστάθμης, ὥς φασι, τουτέστι τῆς ὕλης.

(≡14S_**212**≡> Καί τήν μέν εἶναι: Τήν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπωνυμίαν παντελοῦς προνοίας δεκτικήν εἶναί φησι, τάς δέ λοιπάς, μερικάς, οἷον ζωήν καί σοφίαν καί λόγον· καί πάντα μέν γάρ τά ὄντα δι' ἀγαθότητα Θεοῦ παρήχθη πρός ὕπαρξιν, καί εἰσίν ἀγαθά, ἤτοι καλά λίαν, οὐ πάντα δέ ζωῆς ἤ λόγου ἤ σοφίας μετέχουσι· διό τάς

τοιαύτας ἐπωνυμίας κατά ἀντιδιαστολήν τῆς παντελοῦς τέθεικεν. Ὁλικωτέρας δέ φησι τάς ἐπί πλειόνων θεωρουμένας, οἷον ζωήν· φθάνει γάρ ἐπί φυτῶν καί ζώων, λογικῶν τε καί ἀλόγων· σοφία δέ καί λόγος μερικώτεραι ἐπί μόνων γάρ λογικῶν ὁρῶνται ταῦτα.

§ 3. Καί τῆς ζωῆς τήν σοφίαν: Ἀσαφέστερόν πως ἐγκειμένης τῆς ῥήσεως, οἶμαι τό λεγόμενον τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑποφαίνειν· ὥς τινος ἐπαποροῦντος καί λέγοντος· Διά τί, τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ ὄντος ὑπερέχοντος τῆς ζωῆς τήν προσηγορίαν, καί πάλιν τοῦ ὀνόματος τῆς ζωῆς ὑπεραίροντος τήν σοφίαν, ἅτε καί τῆς τάξεως τοῦτο ἀπαιτούσης, ὡς καί αὐτός πρό βραχέως ἐδήλωσεν εἰπών, καί ὄν, καί ζωήν, καί σοφίαν τήν οὐσιοποιόν καί ζωοποιόν καί σοφοδότιν αἰτίαν τῶν οὐσίας, καί ζωῆς, καί νοῦ, καί λόγου μετειληφότων, καί αἰσθήσεως, οὐκέτι τήν τάξιν ταύτην ὁρῶμεν ἐν τοῖς οὖσι; Δέον γάρ, κατά τούς εἰρημένους ὑπό σοῦ βαθμούς, τά ὄντα πλέον τῶν ζώντων καί τῶν αἰσθανομένων καί τῶν νοερῶν καί λογικῶν, τουτέστι τοῦ νοῦ καί λόγου μετειληφότων, πλησιάζειν Θεῷ· οὐκέτι μέν οὕτως, ἐξ ἐναντίου δέ ἐστιν, οἷον οὐρανοῦ καί ἄστρων καί γῆς καί ὕδατος καί ἀέρος καί τῶν ἐξ αὐτῶν πλησιαίτερα περί τήν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ τά ζῶντα, εἰ καί τήν φυτικήν ζῶσι ζωήν, οἷα τά φυτά καί τά τοιαῦτα, καί τῶν ζώντων πλησιαίτερα τά αἰσθητικά, τουτέστι τά ἄλογα· τῶν γάρ φυτῶν καί βοτανῶν τιμιώτερα ἐν ζωῇ τά ἄλογα, καθ' ὅ κἄν μόνον αἰσθάνωνται, τῶν φυτῶν μή αἰσθανομένων, τῶν δέ λογικῶν οἱ νόες, τουτέστιν αἱ ὑπερκόσμιοι (≡14S_214≡> δυνάμεις, ὡς ἡμῶν τῶν λογικῶν ἀνώτεραι, κατά τό ἄυλον καί νοερόν ἐγγίζουσαι μᾶλλον ἡμῶν τῷ Θεῷ· καίτοι ἔδει τό ἐναντίον, τά ὄντα καί μειζόνων δωρεῶν ἀπολαύοντα τοῦ Θεοῦ ὑπέρ τά ἄλλα εἶναι, οἷον τόν οὐρανόν, τά ἄστρα καί τά τοιαῦτα, Καί αὐτή μέν ἡ ἐπαπόρησις· λοιπόν οὖν ἀποκρίνεται ὁ θεῖος Διονύσιος ἐκ τοῦ νοῦ καί τοῦ λόγου καί τῆς αἰσθήσεως καθ' ὑπόβασιν καί τά προτιμήσεις τάττων· οὕτως εὑρήσεις ματά μίαν σελίδα.

Καίτοι ἔδει τά τῶν μειζόνων: Μείζονας δωρεάς φησι τάς ἐπί πλειόνων θεωρουμένας, οἷον τό ὄν καί τήν ζωήν, ἀλλά τά τούτων μόνον μετέχοντα οὐκ ἐν πρώτοις καί κρείττοσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἥττοσιν ὁρρῶνται, ἐπειδή τά μέν ὑπερέχοντα καί τάς τῶν ὑφειμένων ἔχουσιν ἰδιότητας τοῦ εἶναι, τοῦ ζῆν, καί κατά τοῦτο κρείττονα, εἰ καί διά μερικωτέρων ἐπωνυμιῶν σημαίνονται, τά δέ τῶν ὁλικωτέρων οὐ μετέχουσι τῆς τῶν κρειττόνων ἰδιότητος, τουτέστι σοφίας καί λόγου καί νοερότητος, καί κατά τοῦτο ἥττονα, ὡς ἡττόνων, ἤγουν ὀλιγωτέρων δωρεῶν μετέχοντα, ὥσπερ οὖν τά ἕτερα, ὡς πλειόνων, καί κρείττονα καί Θεῷ πλησιαίτερα.

Καί ζῶσιν ὑπέρ τά ἄλλα: Ὅτι τά ὑπερκείμενα καί μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντα λέγεται πλέον ζῆν τῶν ὑποβεβηκότων, οἷον οἱ θεῖοι νόες ὑπέρ ἡμᾶς ζῶσιν, ὡς μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντες. Πάλιν ἡμεῖς ὡς λογικοί, τῶν ἀλόγων πλέον λεγόμεθα ζῆν· παλιν τά ἄλογα, ὡς αἴσθησιν ἔχοντα, πλέον ζῆν τῶν φυτῶν, ὡς αἴσθησιν μή ἐχόντων, ἀλλά μόνην τήν φυτικήν ζωήν.

§ 4. Ὁ ὤν ὅλου τοῦ εἶναι. Τό 'ὄν' ἐπί τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ὅλου συλλήβδην τοῦ εἶναι ὑπέρεστι· τοῦτο γάρ φησιν ὑπερούσιον,

(≡14S_216≡> ἀντί τοῦ ὑπέρ τό ἐν γενέσει ὄν· τό γάρ ὄν οὐσία· ἀπό γάρ τοῦ εἶναι τό ὄνομα παρῆκται τῆς οὐσίας. Ὁ οὖν Θεός, ὡς καί τοῦ εἶναι ὑπερκείμενος (τό γάρ εἶναι ἐξ αἰτίας τινός δηλοῖ εἰς τό εἶναι ἀχθῆναι) ὤν, ὑπερουσίως νοεῖται· διό καί αἰών λέγεται εἶναι τῶν παρηγμένων ὑπ' αὐτοῦ αἰώνων· ὅπερ γάρ μηδέ ἦν, μήτε ἔσται, ἀλλ' ἔστι μόνον, τοῦτο ἑστώς ἔχων τό εἶναι, τό μή μεταβάλλειν εἰς τό ἔσται, μήτ' αὖ μεταβεβηκέναι ἀπό τοῦ ἦν εἰς τό ἔστι, τοῦτό ἐστιν αἰών· οὐ γάρ μόνον τά ὄντα πάντα δεῖ παρεῖναι τῷ παντί καί ὅλῳ, ἀλλά καί τό μηδέν τοῦ ποτε μή ὄντος· οὐδέ γάρ τι προσγέγονεν αὐτῷ, μή ὄν πρότερον. Αὕτη οὖν ἡ διάθεσις καί φύσις καλοῖτο ἄν καί εἴη αἰών· αἰών γάρ ἀπό τοῦ ἀεί ὄντος εἴρηται. Εἴ τις οὖν οὕτω τόν αἰῶνα λέγοι ζωήν ἄπειρον, τῷ πᾶσαν ἤδη εἶναι καί μηδέν ἀναλίσκειν αὐτῆς τῷ παρεληλυθέναι, μηδ' αὖ μένειν, οὐκ ἄν εἴη πᾶσα, ἐγγύς δέ ἄν εἴη τοῦ ὁρίζεσθαι τί αἰών. Ἐκεῖνο γοῦν ἐστιν ἄπειρον, τό μή ἐπιλεῖπον· καί τοῦτο κυρίως, ὅτι μηδέν ἑαυτοῦ ἀναλίσκει οὕτως οὖν ὁ Θεός καί αἰών, καί αἰῶνας ποιῶν. Αἰών τοινυν ἐστίν οὐ τό ὑποκείμενον, ἀλλά τό ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὑποκειμένου ἐκλάμπον· τά οὖν νοητά καί τά μή ὁρώμενα κατά τόν Ἀπόστολον αἰώνια, αἰώνιον δέ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ αἰών, ἀλλά τό αἰῶνος μετέχον, τουτέστι τῆς ἀδιαστάτου καί ἀπείρου ζωῆς. Ὡς οὖν καί τῶν αἰῶνος, τουτέστι τοῦ ἀεί ὄντος μετεχόντων, καθ' ὁμοιότητα αἰώνων λεγομένων ποιητής ὁ Θεός, πεποιηκέναι τούς αἰῶνας λέγεται, ἀντί τοῦ τά νοητά, αἰών αὐτῶν ὤν καί συνοχεύς, οὕτω (≡14S_218≡> καί χρόνος ὁ ἄχρονος λέγεται, ἅτε καί χρόνων αἴτιος· ὅπερ γάρ ἐν τοῖς νοητοῖς αἰών, τοῦτό ἐστιν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς χρόνος. Ὥσπερ οὖν τά ὁρώμενα εἰκόνες εἰσί τῶν ἀοράτων καί νοητῶν, καί αἰῶνα λέγομεν τήν ἀτρεμῆ ἐκείνην καί ὁμοῦ πᾶσαν ζωήν, καί ἄπειρον ἤδη καί ἀκλινῆ πάντῃ καί ἐν ἑνί καί προεστῶσαν, οὕτω καί τόν χρόνον τότε μέν ἐν τῷ ἀεί ὄντι ἀναπαύεσθαι, ἐκφανῆναι δέ καθ' ὑπόβασιν, ὅτε καί ὕστερον φύσιν ὁρατήν ἐχρῆν προελθεῖν. Τήν οὖν εἰς τά αἰσθητά πρόοδον τῆς εἰς τό ταῦτα δημιουργεῖν ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ καλοῦμεν χρόνον· οὐ γάρ ἡ κίνησις τῶν εἰς μοίρας καί ὥρας καί νύκτας καί ἡμέρας διαστάσεων, τοῦτο χρόνος, ἀλλ' ὁμώνυμον τῷ χρόνῳ· ὥσπερ γάρ τό μετροῦν καί μετρούμενον εἰώθαμεν ὁμωνύμως καλεῖν, οὕτω καί ἐνταῦθα· οἷον, ἐάν τό ὑπό πήχεως μετρούμενον, εἴτε ἔδαφος, εἴτε τεῖχος, ἤ ἕτερον, πῆχυν λέγομεν. Αἱ γοῦν τῶν ἀστέρων φοραί, κατά τό εἰρημένον, «ἔστωσαν εἰς τά σημεῖα καί εἰς καιρούς καί εἰς ἐνιαυτούς», πρός διορισμόν καί δήλωσιν ἡμῖν ἐναργῆ παρά Θεοῦ ἐγένοντο. Ὁ οὖν καί ταῦτα διατάξας, αὐτός ἄν εἴη ὑπεραιωνίως καί ἀχρόνως ταῦτα ὡς αἴτιος.

Καί οὔτε ἦν: Ὅτι οὔτε τό ἦν, οὔτε τό ἔστιν, οὔτε τό ἔσται κυρίως λέγεται ἐπί Θεοῦ· ὑπέρ γάρ ταῦτα ὁ Θεός. Λέγεται δέ καί ταῦτα διά τό κατά πᾶσαν ἐπίνοιαν ὑπερουσίως αὐτόν εἶναι.

Οὔτε ἦν: Καλῶς εἶπεν, οὔτε ἦν· τό γάρ 'ἦν' δηλωτικόν ἐστι χρόνου. Ἔστι δέ ὁ Θεός καί ὑπέρ τό ἦν, τουτέστιν ὑπέρ χρόνον. Ἐρεῖς οὖν· Καί πῶς κεῖται περί τοῦ Θεοῦ Λόγου, «ἐν (≡14S_220≡> ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»; Ἰδού γάρ ἐνταῦθα κεῖται τό ἦν. Πολλάκις λέγομεν, ὅτι ἀρχή καί αἰτία πάντων ὁ Πατήρ διά τοῦτο οὖν, «ἐν ἀρχῇ ἦν»,

φησίν, «ὁ Λόγος», ἐπειδή ὁ Υἱός ἐν τῷ Πατρί ἐστι. Καλῶς οὖν εἶπεν, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»· τό δέ ἔσται σαφές ἐστι. Τοῦτο γάρ δηλοῖ, ὅτι νῦν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἔσται ποτέ, ὅπερ ἐπί Θεοῦ λέγειν ἀνόσιον καί ἀπρόσφορον.

Μᾶλλον δέ οὔτε ἐστι: Προσυπακουστέον καί ταῦτα οἷς ἐπιλέγεται κυρίως τό 'ἐγένετο' καί τά σύν αὐτῷ κειμενα· ἤ καί ἑτέρως νοητέον, ὡς ὑπέρ πᾶσαν τοῦ εἶναι ἔννοιάν τε καί φαντασίαν ὑπάρχων. Διά δέ τοῦ εἰπεῖν 'τά ὄντα' τό ὅλως αὐτά πρός ὕπαρξιν ἀχθῆναι δηλοῖ, τό δέ 'καί αὐτό τό εἶναι τῶν ὄντων' προσθείς, τήν διαμονήν αὐτῶν ἐσήμανε.

§ 5. Καί ἔστιν αὐτό καθ' αὐτό: Ταῦτα οὐ δεῖ νομίζειν περί τοῦ τῶν ἁπάντων αἰτίου λέγεσθαι, ἀλλά περί τῶν ἐξ αὐτοῦ δημιουργικῶς ὑποστάντων νοητῶν τε καί νοερῶν καί αἰσθητῶν καί λοιπῶν· καθά γάρ προειρήκαμεν, ὁ Θεός πρό τοῦ εἶναι καί γάρ ἐστι προών· τό δέ εἶναι οἷον ἔμφασιν ἔχει τινά προϋπόντος αἰτίου. Προών μέν οὖν λέγεται ὁ Θεός, καί λοιπόν λέγεται καί ὤν, ὡς ἁπάντων αἴτιος· εἶτα τό εἶναι τά πάντα ἐξ αὐτοῦ. Τό οὖν εἶναι κατ' ἐπίνοιαν ἐκ μετοχῆς ὑπέστη τοῦ προεῖναι αὐτου, οὐχ ὡς μερισθέντος τοῦ Θεοῦ εἰς τό εἶναι καί προεῖναι, ἀλλά τό θέλημα αὐτοῦ τό παραγαγόν εἰς τό εἶναι τά ὄντα, τοῦτο λέγεται εἶναι προϋποστάν ἐν τῷ Θεῷ, καί τούτου τοῦ θείου θελήματος εἰς τό εἶναι κτίσιν προορισθέντος, εἰκότως πρό τῶν ἄλλων, ὧν μετέχει τά ὄντα τοῦ Θεοῦ, πρεσβυτέρα τις ἀρχή ἡ τοῦ εἶναι, ἐπινοεῖται αὐτός ὁ Θεός· πρῶτον γάρ ἐστί τι, καί τότε ἐστί καί ζωή καί σοφία. Οἱ γοῦν ἀόρατοι καί ἀνώτατοι νόες (≡14S_222≡> πρῶτον τοῦ εἶναι μετέσχον, καί οὕτω ζωῆς καί σοφίας. Ὥσπερ γάρ ἐφ' ἡμῶν πρώτη τις ὑπέστη ὕλη, ἀφ' ἧς ἐσμέν, οὕτω καί ἐπί τῶν ἀσωμάτων νοῶν, οἱονεί ὕλη, νοεῖται αὐτό τό ὄν ἑκάστου διά ζωῆς εἶδος, καί καθ' ὅ οὐσίωται εἰς ζωήν καί σοφίαν καί ὁμοιότητα. Ὁμοιότητα δέ καί ἄνω διεξήλθομεν καί ταὐτότητα, τάς ἀναγωγούς ἐπί Θεόν δυνάμεις, καθ' ἅς ὁμοιοῦνται αὐτῷ προσεχεῖς αὐτῷ οὖσαι, καί τούτων καθ' ὑπόβασιν μετέχουσι τά μετά ταῦτα πρῶτον καί αὐτά τοῦ εἶναι μετέχοντα. Ἀρχάς δέ τῶν ὄντων τάς πρώτας ὑποστάσεις ἐν τῇ κτίσει οὐσίας νόησον, ἀρχάς λεγομένας, οὐχ ὅτι ἐξ αὐτῶν τά ὄντα, ὡς ἀπό στοιχείων, ἀλλ' ὅτι, καθά εἴρηται, πρό τῶν μετ' αὐτάς ἐδημιουργήθησαν· οἷον ἐπί μέν τῶν νοητῶν ἀρχή κτίσεως θρόνοι, καί οὕτω τά ἑξῆς, ἐπί δέ τῶν αἰσθητῶν ἀρχή κτίσεως οὐρανός καί γῆ· «ἐν ἀρχῇ γάρ ἐποίησεν ὁ Θεός τόν οὐρανόν καί τήν γῆν»· τῶν γάρ αἰσθητῶν πρωτόκτιστα ταῦτα. Εἶτα καί ἄλλως αἱ ἰδέαι καί τά παραδείγματα, ἅπερ εἰσί νοήσεις αὐτοτελεῖς ἀΐδιοι τοῦ ἀϊδίου Θεοῦ, καθά προέφημεν, ἐπινοοῦνται οἱονεί στοιχεῖα καί ἀρχαί καί ὕλη ἄϋλος καί ἀσώματος τῶν μετεχόντων καί αὐτῶν τῶν ἰδεῶν, οἷον τῶν παραχθεισῶν ἀσωμάτων τάξεων· ἡ γάρ αὐτοζωή καί αὐτοσοφία καί αὐτόταξις καί τἄλλα τά ἐν Θεῷ παραδείγματά εἰσιν, ὧν μετέχουσιν αἱ δημιουργίαι, ὡς σημείου, ἤτοι κέντρου, αἱ κατ' εὐθεῖαν γραμμαί ἐπί τόν κύκλον φερόμεναι.

Πάντων οὖν εἰκότως: Ἑαυτῷ ταύτην τήν προσηγορίαν ἔθετο ὁ Θεός, εἰπών, «Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν»· διό πρό τῶν ἄλλων, ὅσα περί αὐτοῦ λέγεται, οἷον ζωῆς καί σοφίας καί τῶν τοιοῦτων, (≡14S_224≡>

εἰκότως ἀναγορεύεται. Τῷ δέ εἰπεῖν 'προεῖναι' καί 'ὑπερεῖναι', τό ἄναρχον καί πάντῃ ἀκατανόητον τοῦ εἶναι τόν Θεόν ὑφηγήσατο, ὅς καί τῷ προορισμῷ τῆς οἰκείας ἀρρήτου γνώσεως προϋπεστήσατο τό ὅλως εἶναι τά πάντα· τούτῳ γάρ ἀθρόῳ κατά πρώτην προσβολήν ἐπιβάλλει ὁ νοῦς τῷ εἶναι, εἶθ' οὕτω τό ὁπωσοῦν εἶναι αὐτά θεωρεῖ. Τό οὖν ἁπλῶς εἶναι, οὐ τό πῶς εἶναι ἐδήλωσεν, εἰπών καθ' αὑτό τό εἶναι, ὥσπερ ἑξῆς τήν αὐτοζωήν, τήν αὐτοομοιότητα, καί τά σύν αὐτοῖς εἰπών, τό ὅλως εἶναι ζωήν, καί ἁπλῶς τό ζῆν, οὐχί δέ τήν τοιάνδε ζωήν εἰσηγήσατο, καί τά ἄλλά δέ ὁμοίως, τοῦτο πρῶτον κατηγοροῦνται τό εἶναι.

Καί εἰ βούλει τῶν ζώντων: Ὥσπερ λόγῳ τινί ἐπί τῶν ποιοτήτων οἱονεί προὔπεισιν αἱ αὐτοποιότητες· εἶτα συμβαίνουσαι ποιοῦσιν, οὕτω καί ταῦτα νόει, οἷον ἡ αὐτοσώματος λευκότης, ἐπιγενομένη σώματι, λευκαίνει τοῦτο· οὕτω καί τά εἰρημένα ὧδε νόησον ἀναλόγως, ὅτι προϋπών ὁ Θεός, ἤτοι ἡ ζωή, ζωοῖ πάντα τά αὐτοῦ μετέχοντα.

Τάς αὐτομετοχάς: Μετοχάς φησιν, ὧν τά ὄντα μετέχουσιν, οἷον αὐτό τό εἶναι ἤ ζωή, ἤ σοφία, ἤ τάξις, καί τά λοιπά, αἵτινες μετοχαί θεῖαι τυγχάνουσι δωρεαί, ἅς καί ἀρχάς τῶν ὄντων ἐκάλεσε.

§ 6. Καί ἔστιν ἐξ αὐτῆς καί ἐν αὐτῇ: Οὕτω νοητέον· ἡ αὐτοϋπεραγαθότης, νοῦς οὖσα, καί ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτήν ἐστραμμένη, ἐνεργείᾳ ἐστίν, οὐ δυνάμει, πρότερον οὖσα ἀφροσύνη, εἶτα νοῦς ἐνεργείᾳ γινομένη· ὅθεν καί ἐστι νοῦς μόνον καθαρός, οὐκ ἐπείσακτον ἔχων τό φρονεῖν, ἀλλά παρ' ἑαυτοῦ πάντως νοεῖ. Εἰ γάρ ἡ μέν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη ἐστίν, ἅ δέ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτός ἀνόητος ἔσται, ἤγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ· εἴ τι δέ (≡14S_226≡> ἔχει, παρ' ἑαυτοῦ ἔχει, οὐ παρ' ἄλλου· εἰ δέ παρ' ἑαυτοῦ καί ἐξ αὐτοῦ νοεῖ, αὐτός ἐστιν ἅ νοεῖ. Οὐκοῦν νοῦς ὤν, ὄντως νοεῖ, τά ὄντα ὡς ὤν. Εἰ οὖν νοῶν ἑαυτόν τά ὄντα νοεῖ, αὐτός ἐστι τά ὄντα· ἤ γάρ ἑτέρωθι ὄντα αὐτά νοήσει, ἤ ἐν ἑαυτῷ, ὡς αὐτοῦ ὄντα· ἀλλαχοῦ μέν ὄντα οὖν οὐ δυνατόν νοῆσαι· ποῦ γάρ ὄντα ἐν αἰσθητοῖς; τά γάρ αἰσθητά οὔκ εἰσιν ὄντα, ἅτε τρεπτά ὄντα, καί γινόμενα, καί ἀπολλύμενα. Ἑαυτόν οὖν ἄρα καί ἐν ἑαυτῷ νοεῖ. Ἐπειδή δέ καί ποιητής τῶν ὄντων ἐστίν ὁ Θεός, ἐν τῷ μήπω ὄντι νοήσει αὐτά, ἀλλ’ αὐτός ἀρχέτυπός ἐστι τούτου τοῦ παντός· καί ἅ νοεῖ, οὐ τύπους λαμβάνων ἀφ' ἑτέρων, αὐτός ὤν τῶν ὄντων παράδειγμα· ὥστε οὔτε αὐτός ἐν τόπῳ, οὔτε τά ἐν αὐτῷ ὡς ἐν τόπῳ, ἀλλ’ ἔχει αὐτά ὡς ἑαυτόν ἔχων καί ἑνών αὐτοῖς, πάντων μέν ὁμοῦ ὄντων, καί ἐν ἀμερεῖ ὄντων ἐν αὐτῷ, διακεκριμένων δέ, ἐν τῷ ἀμερεῖ ἀμερῶς. Αἱ τοίνυν νοήσεις αὐτοῦ εἰσι τά ὄντα, τά δέ ὄντα εἰσί τά εἴδη. Νοήσεις δέ οὐχ οὕτως ἀκουστέον, ὅτι, ἐπειδή τόδε ἐνόησεν, ἐγένετο τόδε, ἤ ἐστί τόδε· ταύτης γάρ τῆς νοήσεως προηγεῖσθαι δεῖ νοούμενόν τι, ἵνα αὐτό νοήσας ποιήσῃ· ἀλλά νοεῖ τά ὄντα, ἅτε ἑαυτόν νοῶν καί τοῖς ἑνοῦσι συναπτόμενος· αὐτή γάρ αὐτῷ ἡ νόησις γένεσίς ἐστι τοῖς οὖσι. Τό οὖν ἑνόν ἐν αὐτοῖς, τοῦτό ἐστι τό εἶδος, καί τοῦτό ἐστιν ἡ ἰδέα· αὐτός δέ, νοῦς ὤν ὅλος, ὅλος ἐστίν ἐπιστήμη, τά δέ ἐξ αὐτοῦ καί ἐν αὐτῷ νόες ἐοικότες θεωρήμασι τῆς ἐπιστήμης. Εἰσί δέ ὁμοῦ πολλαί ἐπιστῆμαι οὖσαι, ἀσύγχυτοι

μένουσι, καί ἐνεργοῦσι ἔξω κατά μίαν, ὅταν δέῃ· καί πάσας ὁμοῦ τάς δυνάμεις ἡ ψυχή ἐν ἑαυτῇ ἔχει, καθ' ἅς προνοεῖ τοῦ σώματος, καί ὅμως ἀσυγχύτως αὐτάς κατά καιρόν προβάλλει, τήν μέν φυσικήν (≡14S_228≡> ἐνεργοῦσα περί τό σῶμα δύναμιν, καθ' ἥν τρέφει τοῦτο καί αὔξει καί πρός γένναν ἐπιτήδειον ποιεῖ, τήν δέ αἰσθητικήν ἐνεργεῖ δύναμιν περί φλέβας καί ἀρτηρίας καί τήν σάρκα καί τά νεῦρα, καθ' ἥν δύναμιν τῶν αἰσθητῶν ἀντιλαμβανόμεθα· τήν δέ δοξαστικήν, καθ' ἥν κρίνει τά αἰσθητά· ἀναζωγραφικήν δέ, καθ' ἥν ἀναπλάττει· καί μνημονευτικήν, καθ' ἥν μέμνηται· ὀρεκτικήν δέ, καθ' ἥν ὀρέγεται καί κινεῖ τό ζῶν κατά τόπον· καί εἰκαστικήν, καί θυμοειδῆ, καί ἐπιθυμητικήν. Ταύτας γάρ ἔχει δυνάμεις σώματι χρωμένη ἐν τῷ ἀλόγῳ αὐτῆς μέρει. Μετά δέ θάνατον ὁ νοῦς μόνος ἔσται ἐνεργῶν, τούτων ἀργουσῶν.

Καί τά ὁπωσοῦν τῷ εἶναι: Ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπεραγαθότητός φησιν, ἥτις ἐστίν αὐτό τό εἶναι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὕπαρξις τῶν ὄντων καί ἡ τούτων διαμονή. Ἑνιαίως φησίν, ἤγουν κατά ἁπλῆν τινα καί περιεκτικήν τῶν ὅλων αἰτίαν καί ἄσχετον· οὐδενί γάρ λόγῳ ἤ νοήματι καί πράγματι ἔχει τό Θεῖον τήν πρός τά ὄντα σχέσιν τε καί κοινωνίαν, ἀλλ’ ἔστι πάντῃ καί κατά πάντα ὑπερηρμένον, μόνῳ τῷ συνέχειν καί προνοεῖσθαι τούτων ἐφαπτόμενον, ὡς ἄν τις εἴποι. Τά δέ ἑξῆς ὑποδείγματα πιστωτικά τοῦ λόγου τοῦ εἶναι πάντα ἐκ Θεοῦ, ὡς αἰτίου τῆς τούτων ὑπάρξεως, ἄλλο παρά ταῦτα ὑπάρχοντος καί ἐν ἑαυτῷ συνεστάναι ἄλλῳ παρά ταῦτα ὑπάρχοντι.

Καί ἔχει πάντα ἀριθμόν: Ὁ γάρ ἀριθμός ἐκ πολλῶν μονάδων συντιθεμένων εἰς μέγεθος παραύξει· ἡ οὖν μονάς, ὡς αἰτία ἀριθμῶν, ἑνοειδῶς τούς πάντας περιείληφεν ἀριθμούς· οὕτω καί τό κέντρον, ἤτοι σημεῖον, τάς ἐπί τόν κύκλον εὐθείας περιέχει.

Καί ἐν κέντρῳ: Ταῦτα βεβαιωτικά τοῦ λόγου ὑποδείγματα. Σημείωσαι, ὡς καί ἀπό τῶν γραμμικῶν τά περί Θεοῦ σαφηνίζει, κέντρῳ αὐτόν περεικάζων.

(≡14S_230≡> Ἑνοειδῶς ἡνωμένας: Τό ἑνοειδῶς ἐνταῦθα τέθεικεν ἀντί τοῦ ἁπλῶς καί ὁμοίως· οὐ γάρ ἑτεροίως.

Ἀλλά καί ἐν τῇ ὅλῃ τῶν ὅλων: Πρόδηλον ὅτι ἐν τῷ ὅλῳ τά μέρη· οὐκοῦν οἱ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τῶν ὄντων φυσικῶς θεωρούμενοι τῶν ἐνυπαρχουσῶν αὐτοῖς δυνάμεων ἤ κινήσεων λόγοι ἐν τῇ καθόλου λαμβανομένῃ φύσει θεωροῦνται, φησίν· οἷον οἱ τῆς ἔξω φιλοσοφίας πάντα τά καθ' ἑαυτῶν ὑπάρχοντα καί ἐν ἄλλοις θεωρούμενα, ἅ ἔμψυχά τε καί ἄψυχά φαμεν· ταῦτα πάντα ὑπό μίαν κατηγορίαν ἤγαγον, εἰπόντες οὐσίαν· ἐν τῇ τοιαύτῃ φωνῇ περιλαμβάνονται καί τά τῆς καθ' ἕκαστον οὐσίας ἰδιώματα, καί οἱ λόγοι ἀσύγχυτοι μένοντες· ἕτερος γάρ τῶν ἐμψύχων, καί ἄλλος τῶν ἀψύχων ὁ λόγος· ὡσαύτως καί τῶν αἰσθητικῶν, τουτέστι λογικῶν τε καί ἀλόγων, καίτοι κατά τόν τῆς οὐσίας, ἤτοι τοῦ ἁπλῶς εἶναι, συνηνωμένοι λόγον, Τό δέ ἐν ψυχῇ μονοειδῶς εἴρηκε, σημαίνων μίαν εἶναι τήν ἐκ ψυχῆς ἐνδιδομένην ὅλῳ τῷ σώματι ζωτικήν δύναμιν, ποικίλως ἐνεργοῦσαν ἐν τοῖς μέλεσιν.

§ 7. Ἀρχή γάρ ἐστι τῶν ὄντων: Εἰ αἴτιον ἐστι τό δι' ὅ γίνεται τό γινόμενον, εἰκότως ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ πάντα προϋφέστηκεν,

ὡς ἐν ἰδέᾳ καί παραδείγματι, καθά προέφημεν ὁμοῦ καί ἑνοειδῶς, καί τά ἐναντία, ὡς ἐν τῷ Θεῷ εἴρηται ἐπιθεωρούμενα. Πῶς δέ καί ἡνωμένως καί ἐναντία, οὕτω νοήσεις· τό κοσμηθέν ἔχει τό εἶδος μεμερισμένον, ὡς ἐν τῶ κόσμῳ, ἀλλαχοῦ τά ἄστρα, καί ἀλλαχοῦ τόν ἄνθρωπον· καί αὖθις ἄλλῃ τό πῦρ, καί ἄλλῃ τό ὕδωρ. Ἐναντία γάρ ὄντα, ἐάν ὁμοῦ γένωνται, συμφθείρονται· ἐν δέ ταῖς νοήσεσι τοῦ Θεοῦ καί πάντα ὁμοῦ ἦσαν ὄντα καί ἀσυγχύτως, καί οὐκ ἐν τόπῳ· οὐ γάρ σώματά εἰσιν, οὔτε ἐν σώματι, ἀλλ' ἐν ἀϊδίοις νοήσεσιν, αἵτινές (≡14S_232≡> εἰσι παραδείγματα· ὅθεν καί πάντων ἀρχή ὁ Θεός· ἀρχή γάρ ἐστι πᾶν τό προϋφεστώς τοῦ γινομένου, καί πρός τοῖς ἄλλοις, καί τάξις ἐστί τῶν ὡς τεταγμένων· τάξις δέ ἐστιν ἐργασία ὁμοιότητος πρός ἄλληλα πάντων τῶν ὄντων, καί συμμετρία γινομένη αἰτία κοινωνίας τῶν πρός ἄλληλα παντός τοῦ ὄντος, ἀλλά καί πᾶσα στάσις καί πᾶσα κίνησίς ἐστι τῶν ὄντων ὁ Θεός. Διαφόρως δέ ταύτας νοητέον· καί ἐπί μέν τῶν νοητῶν καί τῶν νοερῶν ἡ φύσις, ἀρχή οὖσα κινήσεως καί στάσεως, ἤτοι ἠρεμίας, ταὐτόν γάρ ἐστι, ἐνέργειαν δηλοῖ· ἥ τε γάρ κίνησις ἡ εἰς διακονίας θείας καί διδασκαλίας τῶν ὑποβεβηκότων ἐνέργειά ἐστι ζωτική, ἥ τε ἠρεμία καί στάσις αἰώνιος οὖσα καί ἄτρεπτος, τά οἰκεῖα ἐνεργεῖν δηλοῖ τούς νόας καί τῶν θείων ἐμφορεῖσθαι. Ἐπί δέ τῶν αἰσθητῶν ἡ φύσις ἀρχή οὖσα κινήσεως καί στάσεως, ἤτοι ἠρεμίας, τήν μέν κίνησιν δηλοῖ εἰς τό εἶναι παραγωγήν, τήν δέ στάσιν, ἤτοι ἠρεμίαν, τήν διά τῆς φθορᾶς τοῦ εἶναι ἤ παῦσιν ἤ μετεβολήν. Λέγεται δέ ταῦτα εἶναι ὁ Θεός, ὡς αἴτιος αὐτός ὑπάρχων ὑπερουσίως. Κίνησις δέ ἐπί Θεοῦ ἡ εἰς τά ἐξ αὐτοῦ καί δι' αὐτοῦ ἐν ἀγαθότητι προνοητική πρόοδος, στάσις δέ τό ἀεί ὡσαύτως ἔχειν καί ἀνεκφοιτήτως ἑαυτοῦ τήν ἀνεπίγνωστον ἠρεμίαν καί ἀτρεμῆ ἀοχλησίαν κεκτῆσθαι. Σημειωτέον δέ, ὅτι τάς νοητάς δυνάμεις αἰωνίας ἐκάλεσεν, ὡς αἰῶνος μετεχούσας, ἡ δέ τοῦτο λέγουσα Γραφή ἐστι· «τά γάρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τά δέ μή βλεπόμενα αἰώνια». Τά δ' ἐν ἑτέροις ὑπάρχοντά εἰσιν, οἷον ἁγιασμός, ἀθανασία, εὐζωία· ταῦτα γάρ ἐν νοηταῖς καί νοεραῖς οὐσίαις τοιαῦτά εἰσι, κατ' ἐπίνοιαν δέ λέγονται ἐν τοῖς νοητοῖς καί ἡμῖν, ὡς θεοί καί κύριοι καί δυνατοί ἰσχύϊ ἄγγελοι κατά μέθεξιν καί ἄνθρωποι.

(≡14S_234≡> Πᾶς ὅρος καί τά ἄλλα: Ὅσα τῷ εἶναι ὄντα εἰσί, ταῦτά φησιν ἐν ἑτέροις θεωρούμενα ὑπάρχειν, καί οὐ καθ' ἑαυτά· αἱ γάρ οὐσίαι (ταῦτα γάρ ἐκάλεσεν ὄντα), τῶν καθ' ἑαυτά εἰσι, ἅστινας χαρακτηρίζουσιν ἀθανασία, σοφία, τάξις, ἁρμονία, καί τά σύν αὐτοῖς, ἅπερ ἐν ἑτέροις ὑπάρχειν λέγονται· ὥσπερ καί τά κατ' αἴσθησιν περί τά σώματα ὁρώμενα, οἷον χρῶμα, σχῆμα, πηλικότης, καί τά ὅμοια, ἅπερ σωμάτων ἐκτός συνίστασθαι ἀδύνατον. Διεῖλε δέ αὐτά ὁ πατήρ τῶν κατ' ἐπίνοιαν· ταῦτα δέ εἶναί φαμεν τά τῇ νοήσει καταλαμβανόμενα, οἷον νόημα, λόγον, αἴσθησιν, καί τά τοιαῦτα, ἅτινα τῇ ἐπινοίᾳ μόνῃ οἱονεί τῇ ἐπενθυμήσει γνωρίζομεν, ἤ καί κατ' ἐπίνοιαν λέγει τά νοητά, καί αἰσθήσει ὑποπίπτοντα μηδαμῶς.

§ 8. Αἱ νοηταί καί νοεραί: Σημείωσαι δέ, ὅτι τό 'νοηταί' ὡς πρός ἡμᾶς, τό δέ 'νοεραί ' ὡς πρός τόν Θεόν νοεῖται.

Καί τό εἶναι: Καί τό θεοειδῶς εἶναι.

Καί τά ἄλλα πάντα: Ὅτι αὐτός αἴτιος τοῦ εἶναι τά πάντα, καί πρό τοῦ εἶναι, ἅτε καί ἰδέα, ἤτοι παράδειγμα, ὤν τοῦ εἶναι, ὡς ἐντεῦθεν δηλοῦται· τό γάρ αὐτό εἶναι, οὐκ αὐτό ἐστιν ὁ Θεός, διά τό εἶναι τόν Θεόν, ἀλλά διά τόν Θεόν, καί τό εἶναί ἐστι καί λέγεται· διό ἐν τῷ Θεῷ ἐστι τό εἶναι ὡς ἰδέα, οὐ μήν ὁ Θεός ἐν τῷ εἶναί ἐστι· πρό γάρ τοῦ εἶναι ἦν· ὅμως διά τό πάντων αἴτιος εἶναι, καί παραγωγεύς δείκνυται, καί ἔξω πάντων ἐστίν, ὡς αἴτιος πάντων, καί τοῖς τῶν πάντων γνωρίσμασι προσαγορεύεται, ὡς τά πάντα παραγαγών.

Καί αὐτοῦ ἐστι τό εἶναι: Αὐτοῦ μέν, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐστι τό εἶναι, ἐν αὐτῷ δέ, τῷ συντηρεῖσθαι παρ' αὐτοῦ· οὐκ αὐτός δέ τοῦ εἶναι, οὐδέ ἐν τῷ εἶναι συνεχόμενος· ὑπέρ γάρ τό εἶναι ὁ ὑπερούσιος.

(≡14S_236≡> Καί οὐκ αὐτός ἐν τῷ εἶναι: Προσυπακουστέον ἐν ἀμφοτέροις τό αἴτιον, τουτέστι τό εἶναι αὐτόν ἔχει αἴτιον, καί οὐχί αὐτός ὡς ἐκ προηγουμένης αἰτίας ἔχει τό εἶναι.

Κατά πᾶσαν τῶν ὄντων ἐπίνοιαν: Ἡ τῶν ὄντων θεωρία, ἥν ἐνταῦθα ἐπίνοιαν ἐκάλεσε, πολλή τις οὖσα καί ποικίλη πάσῃ ἐπιβολῇ τοῦ νοῦ, προϋπαντῶσαν εὑρίσκει τοῦ αἰτίου τήν ἔννοιαν, ἤγουν τοῦ δημιουργοῦ· τό οὖν πολλαπλασιάζεσθαι δηλοῖ, τό ἐν τοῖς πολλοῖς τόν αὐτόν αἴτιον θεωρεῖσθαι.

Καί τό ἐστί καί τό ἔσται: Ἅπερ ἐν τῷ πρό αὐτοῦ ἀπέφησε, νῦν ἐπειπών τῷ Θεῷ ἀναγκαίως ἑαυτόν ἑρμηνεύων κατά τήν τοῦ αἰτίου ἔννοιαν ταῦτα νοεῖν ὑποβάλλει. Τό μέν οὖν ἐγένετο καί γίνεται καί γενήσεται ἐπί μέν τῶν κτισμάτων κυρίως κατηγορεῖται· τά μέν γάρ ἅπαξ ἐγένετο, οἷον οὐρανός, ἄγγελοι, ἥλιος καί τά τοιαῦτα, ἐφ' ὧν χώραν οὐκ ἔχει τό γίνεται, γενήσεται, τό δέ παρά τοῦ Δαυίδ λεχθέν, «ὁ ποιῶν τούς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα», ἤ κατά τό συντηρεῖσθαι ληπτέον, καθά εἴρηται, «ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται», ἤ κατά τήν συνήθειαν τῆς Γραφῆς, ἐνηλλαγμένως τήν σημασίαν τήν χρονικήν πολλάκις προαγούσης, καί ἀντί παρῳχηκότος μέλλοντι κεχρημένης, καί τό ἔμπαλιν. Ἐπί τούτων μέν οὖν κυρίως τό ἐγένετο· γίνεται δέ καί τά ἐν γενέσει καί φθορᾷ πάντα καί ὅσα κατά ἀντιπεριχώρησιν, οἷον ἡ νύξ, ἡ ἡμέρα, θέρος, καί ἔαρ, καί τά τοιαῦτα, γενήσεται δέ μόνον, ἅτινα οὔπω γεγόνασιν ὅλως, προσδοκῶνται δέ, οἷον ἡ τοῦ παντός μεταστοιχείωσις καί τά σύν αὐτῇ. Ὡς τούτων οὖν ἁπάντων αἴτιος ὁ Θεός ὑμνεῖται· οὐ γάρ εἶπε, 'ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ κατηγορεῖται', ἀλλά «κυρίως ὑμνεῖται». Τό δέ ἦν καί τά σύν αὐτῷ κατά πᾶσαν ἐπίνοιαν οὐκ ἄλλῳ τινί ἤ τῷ Θεῷ ἁρμόσει, διά τό (≡14S_238≡> πάσης ἀρχῆς ἀνώτερον ἐπ' αὐτοῦ θεωρεῖσθαι τό ἦν. Τό δέ 'ἔστι' καί τό 'ἔσται' ὡς πάντῃ τό ἀναλλοίωτον καί κατά πάντα ἀμετάβλητον ἔχοντος· διό καί ὑπερούσιος λέγεται. Διό καί πάντα αὐτοῦ καί ἅμα κατηγορεῖται. Κατά τήν τοῦ αἰτίου ἔννοιαν πάντα αὐτοῦ φησι τοῦ Θεοῦ λέγεσθαι, ἤ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι. Τό γάρ κατηγορεῖσθαι κατά φιλοσόφους τοῦτο δηλοῖ. Αὐτός δέ οὐδέν τῶν πάντων ἐστίν, ὧν ἐστιν αἴτιος, διά τό εἶναι καί ὑπερεῖναι· διό καί αἱ ἀποφάσεις τοῦτο δηλοῦσιν, οἷον τό ἄμορφος, τό ἀκαλλής, καί τά ὅμοια· τό δέ

πάνσχημος καί πανείδεος τό παντός εἴδους καί σχήματος αἴτιον αὐτόν ὑπάρχειν δηλοῖ. Καθό καί τά ἑξῆς νοητέον,

Είς τό αὐτό. Πῶς ἀνωτέρω εἰπών, οὔτε ἦν, οὔτε ἐστίν, οὔτε ἐγένετο, οὔτε γίνεται, οὔτε γενήσεται, ἐνταῦθά φησιν, ἐπ' αὐτοῦ καί τό ἐστί, καί τό ἔσται, καί τό ἐγένετο, καί τό γίνεται, καί γενήσεται κυρίως ὑμνεῖται; ἆρα ἐναντίως ἑαυτῷ λέγει ὁ ἅγιος Διονύσιος; Μή γένοιτο. Ἄνω μέν γάρ αὐτόν δημιουργόν εἶπε πάσης ὑπάρξεως, ὑποστάσεως, οὐσίας, φύσεως καί τοῦ χρόνου· εἰκότως οὖν ἐπί αὐτοῦ τό 'ἦν' ἔταξε καί τά ἕτερα, ἵνα νοήσῃς, ὅτι οὔτε ἀπό χρόνου, οὔτε ἐν χρόνῳ, οὔτε μετά χρόνον ἤρξατο ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι καί αὐτοῦ τοῦ εἶναι ἀνώτερός ἐστι. Ἐν αὐτῷ, γάρ εἶπε, τό εἶναι· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδή κατά πᾶσαν ἐπίνοιαν εἶπεν αὐτόν πολλαπλασιάζεσθαι, δικαίως εἶπεν, ἐπ' αὐτοῦ καί τό ἦν, καί τό ἔσται, καί τά ἑξῆς, ἵνα, οἷον καιρόν ἤ χρόνον ἐπινοήσῃς, ἐκεῖ τόν Θεόν εὑρήσεις, καί ὑπέρ τά ὄντα καί προόντα, καί αὐτῶν καί τῶν ὄντων αἴτιον καί δημιουργόν, καί οὐδέν ἐξ αὐτῶν ὄντα, ὥσπερ λέγομεν, ὅτι οὐδέν τῶν ὄντων ἐστί, καί ἐν τοῖς πᾶσίν ἐστιν.

Καί οὐδέν ἐστι τῶν πάντων: Πρός τό 'πάνσχημος' τό (≡14S_**240**≡> 'ἄμορφος', διά τό ὑπέρ ἀσωματίαν καί ὑπέρ ἀϋλίαν εἶναι, οὐ μεμορφωμένον πρός τι τῶν ὄντων, πρός δέ τό 'πανείδεος' τό 'ἀκαλλής'. Ἀκαλλῆ δέ λέγει, ὡς καί τοῦ κάλλους ἐξ αὐτοῦ γεγονότος, αὐτοῦ δέ καί ὑπέρ κάλλους ὄντος. Αἱ δέ χρήσεις, «καί εἴδομε αὐτόν, καί οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδέ κάλλος», καί τά ἑξῆς.

Εἰ γάρ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος: Κάτω ἐν τῷ τέλει τοῦ ἑξῆς λόγου, ἤτοι τοῦ ἕκτου κεφαλαίου, ὅπου τό σημεῖον δείκνυσιν, ὅτι οὐδέν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ ὁ ἥλιος, ἀλλ’ ἐκ τῆς πάντων αἰτίας καί ἀρχῆς, ἥτις ἐστίν ὁ Θεός. Καλῶς δέ ἀπέδειξεν ἐκ τοῦ ἡλίου τό περί Θεοῦ νοούμενον· ὥσπερ γάρ αὐτός εἷς ὤν ὁ ἥλιος, πάντα τά αἰσθητά ζωογονεῖ καί τρέφει καί αὔξει καί ἐναλλάττει, τουτέστιν ἀπό μικρῶν μεγάλα ποιεῖ, ἤ καί ἀπό σπόρου τό ἐξ αὐτοῦ φυόμενον βλαστόν ἤ δένδρον, καί ἐν πᾶσι τοῖς ὁρωμένοις ἐστί, μηδέν ἐξ αὐτῶν ὑπάρχων, οὕτω καί ὁ Θεός καί αὐτοῦ τοῦ ἡλίου καί πάντων τῶν αἰσθητῶν καί τῶν νοητῶν καί τῶν νοερῶν ὤν αἴτιος, οὐδέν ἐκ τῶν ὄντων ἐστί, καί ἐν τοῖς πᾶσίν ἐστι· αὐτοῦ γάρ τά πάντα μετέχει· διό καί ἡ Γραφή «δικαιοσύνης Ἥλιον» αὐτόν ὀνομάζει.

Παραδείγματα: Τά παραδείγματα, ἅτινα καί ἰδέας καλοῦσιν, ἤδη μέν καί ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν, ὅπως ὁρίζονται, ὅτι ποίησιν αὐτοτελῆ ἀΐδιον τοῦ ἀϊδίου Θεοῦ τήν ἰδέαν, ἤτοι τό παράδειγμα, φησί· καί ἐνταῦθα μέντοι σαφηνίζει ὁ μέγας Διονύσιος τήν Γραφήν, προορισμούς καλῶν τάς ἰδέας, αἰνιττόμενος τόν θεῖον Παῦλον, ὅς ἐν τῇ πρός Ρωμαίους φησίν· «οὕς δέ προώρισε, τούτους καί ἐκάλεσε»· καί ἑτέρωθι· «προορίσας ἡμᾶς ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ»· θέλημα γάρ καί προορισμόν τά παραδείγματα καί τάς ἰδέας λέγει. Παράγει μέντοι καί τόν μακάριον Κλήμεντα, τόν Ρώμης ἐπίσκοπον, οὗ μέμνηται ὁ Ἀπόστολος, (≡14S_**242**≡> εἰπόντα, 'ἐν τοῖς οὖσιν εἶναι παραδείγματα ἀρχηγικώτερα, οἷον τῶν πρός τι'. Σαφέστερον δέ οὕτως ἔσται τό λεγόμενον· ἔστι τις δόξα γραμμῇ ἀπεικάζουσα τά πάντα, καί τῆς γραμμῆς τό μέν ἄνω μέρος τοῖς νοητοῖς ἀποδιδοῦσα, τό δέ κάτω τοῖς αἰσθητοῖς. Καί τούτων, τοῖς

μέν ἀρχηγικωτέροις, ἅπερ εἰσί τά ἰδίως νοητά, τό πρῶτον καί ἀνώτερον μέρος, τοῖς δέ ἐκ τῶν νοητῶν, τό μετ' ἐκεῖνο· εἶθ' οὕτω καθ' ὑπόβασιν τῆς γραμμῆς, τά ἄλλα· δεῖξαι γάρ θέλει ἡ τοιαύτη δόξα, μή τῆς ἀξίας τῆς αὐτῆς εἶναι τά πάντα, ἀλλ' ἐξ ἀλλήλων ἔνια γενόμενα, οἷον τά ὑφειμένα εἴδη, τῶν καθολικῶν ἐν δημιουργίᾳ καί ἀρχῶν, ἅς καθολικάς ἀρχάς ἀρχηγικώτερά φησι. Τόν οὖν ἱερόν Κλήμεντά φησι λέγειν, εἶναι καί ἐν τοῖς ποιήμασι παραδείγματα γενικώτερα, ἤτοι ἰδέας τῶν πρός τι, ἀντί τοῦ τῶν ὑποβεβηκότων εἰδῶν τῶν πρός τι τῶν ὑπερβεβηκότων ὑπόδειγμα ὑποστάντων, οἷον τό ἔνυλον πῦρ πρός τό αἰθέριον· ἀλλ' οὐ ταῦτα κυρίως ἰδέας φησίν ὁ μέγας Διονύσιος, ἀλλά τάς νοήσεις τοῦ Θεοῦ· κἄν γάρ λέγηται παραδείγματα ἐν κτίσει, ἀλλ' οὐ προσκυτητά, ὥς φησι Μωϋσῆς. Ποῦ δέ ταῦτα εἶπεν ὁ ἅγιος Κλήμης, οὐκ ἐδήλωσε.

Παραδείγματα δέ φαμεν εἶναι: Πλάτων μέν τάς ἰδέας καί τά παραδείγματα ταπεινῶς καί ἀναξίως Θεοῦ ἐξείληφεν, ὁ δέ πατήρ τῇ μέν λέξει ἐχρήσατο, τήν δέ ἔννοιαν εὐσεβῶς ἐξηγήσατο. Ἀφοριστικά δέ ἔφη τά θεῖα θελήματα καί ποιητικά, τό μέν, ὅτι μόνῳ τῷ βούλεσθαι τά πάντα ὑφίστησι καί ποιεῖ· τό δέ, καί διά τό ἑτεροειδῆ καί διάφορα τά ὄντα γενέσθαι. Σημείωσαι οὖν, ὅτι παραδείγματα καλεῖ τούς ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιούς καί ἑνιαίως προϋφεστῶτας λόγους, ἤτοι προορισμούς.

§ 9. Πρόεισι μέν, οὐ διά κυρίων: Μᾶλλον ὁ μακάριος (≡14S_244≡> Κλήμης δόξῃ τινί κατηκολούθησε λεγούσῃ, καί ἐν τῇ γενέσει τῶν ὄντων αἰσθητῶν εἶναι ἀρχικάς τινας αἰτίας, οἷον τά τῶν νοητῶν, ἤτοι ἀσωμάτων ἀγγέλων ἐνεργείας, ἤτοι εἰς οὐσίαν παραγωγούς, αἰτίας ἀρχικάς ἔχειν τάς ἰδέας, ἤτοι νοήσεις, τοῦ Θεοῦ· περί ἅς ἰδέας παραδειγματικάς οὔσας, τά νοητά εἶναι ὡς ἐνεργείας ἀρχικάς καί εὐδαιμονικάς καί ἡγεμονικάς· ἐπί δέ τῶν αἰσθητῶν, αἴτιον ἀρχικόν καί εὐδαιμονικόν καί δημιουργικόν τό εἶδος, τό ἐπί τῇ ὕλῃ ἡ εἰρημένη φησί δόξα· τόν γάρ λόγον τῆς ἐν γενέσει φύσεως, καθ' ἥν εἰδοποιήθη τά αἰσθητά, τοιοῦτον εἶδός φησιν ἀρκτικόν. Ἔοικεν οὖν τάχα τοῦτο εἰρηκέναι ὁ μακάριος Κλήμης· οὐκ ἔστι δέ κυρίως ταῦτα εἰπεῖν παραδείγματα, ἤτοι ἰδέας ἀρκτικάς, ἤγουν ἀρχικά αἴτια· οὐ γάρ ἐξ αὐτῶν ταῦτα, ἀλλ' ἐκ τῶν Θεοῦ νοήσεων, ὅς μόνος προσκυνητός.

Προόδου καί ἀγαθότητος: Πρόοδόν φησι τό μή μόνον αὐτήν περί τήν αὐτῆς ἀσχολεῖσθαι θεωρίαν, ἀλλά χυθῆναι καί ὁδεῦσαι καί τά ὄντα ὑποστήσασθαι.

Πάντα μέν ἐν ἑαυτῇ: Ὅτι ἐπί πᾶσι τοῖς οὖσιν ἀγάλλεσθαί φησι τόν Θεόν, κατά τό ψαλμικόν· «εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπί τοῖς ἔργοις αὐτοῦ», καί ἐν Παροιμίαις· «Ἐγώ ἤμην ᾗ προσέχαιρε». Τό δέ προέχει ἐνταῦθα ἀντί τοῦ προώρισε καί προείληφε κεῖται.

Πᾶσαν διπλόην: Ἐπειδή τινες τάς ἰδέας καί τά παραδείγματα ἐνυπόστατα ἔφησαν, τούτους ἐπιρραπίζει νῦν Ἕλληνας ὄντας, καί φησιν· Εἰ γάρ μή ἁπλῶς καί ἑνιαίως εἶεν αἱ ἰδέαι, νοήσεις ὑπερηπλωμέναι οὖσαι τοῦ ὑπερηπλωμένου καί ὑπερηνωμένου Θεοῦ, σύνθετος ἄν εἴη ὁ Θεός ἐκ παραδείγματος καί (≡14S_246≡> ἑαυτοῦ, ὅπερ διπλόην ὠνόμασε, Τό δέ ἀγαλλομένη συμφωνεῖ τῷ Δαβίδ· «εὐφρανθήσεται Κύριος», καί τά ἑξῆς.

Καθάπερ καί φωνή μία: Σημείωσαι τό τῆς φωνῆς, ὅτι ἀσώματος καί μία οὖσα ὑπό πολλῶν ὁμοίως ἀκούεται, καί οὔτε δαπανᾶται ἐκ τοῦ πλήθους. Οὕτω καί ὁ Θεός ὑπό πάντων ἐπίσης μετέχεται· τοῦτο γάρ ἐστι τό 'ἑνικῶς'. Κατά ἀναλογίαν δέ τῆς πίστεως, καί οὔτε μεριζόμενος δαπανᾶται.

§ 10. Ὡς τοῦ ἕνεκα: Ἄνω ἐν τῷ πρό τούτου κεφαλαίῳ εἴπομεν, τελείως ὁρίσαντες τελικόν αἴτιον εἶναι τό οὗ ἕνεκα τό γινόμενον.

Καί πέρας πάντων: Τῷ πέρατι πάντως ἡ ἀπειρία ἀντεπινοεῖται, ὁ δέ Θεός πέρας πάντων· οὐδέν γάρ ἐκβαίνει τήν αὐτοῦ πρόνοιαν καί δυναστείαν· καί ἀπειρία δέ, ἐπεί κατά τήν θείαν Γραφήν· «καί τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός»· καί πάλιν· «καί τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται πέρας». Ὡς οὖν ἀπερίληπτος καί ἄπειρος· ταῦτα γάρ ὑπερεξόχως ἔχει ὁ Θεός καί πάντα ὑπερβεβηκώς καί πέρας παντός πέρατος ὤν· εἰς αὐτόν γάρ τά πάντα περατοῦνται, καί ἀπειρία ἐστί πάσης ἀπειρίας. Κἄν οὖν ἀπειρία λέγηται καί ἡ ὕλη, ὡς ἀεί μετασχηματιζομένη καί ἄλλοτε εἰς ἄλλα εἴδη μεταβάλλουσα, ἀλλ' οὖν πεπέρασται ἐν τῷ Θεῷ, εἰ καί ἄστατός ἐστι καί ἀόριστος ὑπό Θεοῦ μεταγομένη εἰς εἰδοποιίας. Καί εἰκότως ὁ Θεός πέρας ἐστί τῆς τοιαύτης ἀπειρίας καί ἄπειρος τοῖς πέρασι τῶν ὄντων, ὡς καί τήν ὕλην ἐξ οὐκ ὄντων παραγαγών· φησί γάρ ἡ Γραφή· «ἐξ αὐτοῦ καί δι' αὐτοῦ καί εἰς αὐτόν τά πάντα».

(≡14S_248≡> Ἐν ἑνί γάρ, ὡς πολλάκις: Ἀντίκειται τό πέρας τῇ ἀπειρίᾳ κατά ἀπόφασιν καί κατάφησιν, ὡς τό θνητόν καί τό ἀθάνατον. Καλῶς δέ τό 'ὡς ἀντικειμένων'· οὐ γάρ κυρίως ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκειται, οἱονεί κατά τήν ἕξιν ἤ στέρησιν, ἀλλ', ὡς εἴρηται, κατά ἀπόφασιν καί κατάφασιν.

Παρών τοῖς πᾶσι: Πανταχοῦ γάρ παρών, καί τοῖς καθ' ἕν ἕκαστον καί τοῖς πᾶσιν ὁμοῦ πάρεστι καί ὁμοίως. Καί ἑστώς δέ λέγεται ὁ Θεός, τῷ κατά μηδέν ὅλως ἐν αὐτῷ μεταβολήν θεωρεῖσθαι, κινούμενος δέ, τῷ συνέχειν τά ὄντα καί συντηρεῖν· καί ταῦτα δέ ὑπέρ πᾶσαν ἐπίνοιαν· διό καί ἐπήγαγε τό 'οὔτε ἑστώς', 'οὔτε κινούμενος'.

Καί ἑστώς καί κινούμενος: Δοκεῖ πῶς ἐναντίον εἶναι τό εἰρημένον, τό 'ἑστώς' καί 'κινούμενος', καί, 'οὔτε ἑστώς', 'οὔτε κινούμενος'· πῶς γάρ τό αὐτό πρᾶγμα καί ἵσταται καί κινεῖται, ἤ οὔτε ἵσταται οὔτε κινεῖται; Πρῶτον μέν οὐ δεῖ ἐκ τῶν αἰσθητῶν κατανοεῖν τά θεῖα, ἤ τάς εἰκόνας ἐντεῦθεν λαμβάνειν· ἵνα δέ μή δόξαιμεν λύσεως ἀπορεῖν, στάσιν εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τήν γένεσιν, κίνησιν δέ τήν ἀλλοίωσιν, ἤτοι μεταβολήν. Ἔστιν οὖν ὁ Θεός πάντων γένεσις· ἀεί γάρ ταῦτα εἰς τό εἶναι παράγει· ὥστε ἕστηκεν ὁ Θεός· κινεῖται δέ πάλιν, διότι πάντα μετασχηματίζει καί ἀλλοιοῖ πρός τό κρεῖττον· δι' αὐτοῦ γάρ καλλίους γινόμεθα· ὅθεν καί περί αὐτοῦ πρό μικροῦ φησιν ὁ θεῖος Διονύσιος, 'πάντων ἀρχή καί τελευτή τῶν ὄντων'· τό γάρ 'οὔτε ἑστώς', 'οὔτε κινούμενος', τό πρός αὐτοῦ ἐξηγεῖται τό μένων ἐφ' ἑαυτοῦ, καί ἐπί πάντα προϊών· μεταδίδωσι γάρ πᾶσι τοῖς οὖσι τῆς οἰκείας ὁλότητος, καί ἄτρεπτος καί ἀναλλοίωτος αὐτός ἐστι κατά τό εἰρημένον, «Σύ δέ ὁ αὐτός εἶ». Οὐκοῦν καί πρόεισι καί ἐφ' ἑαυτοῦ μένει ὁ Θεός.

Οὔτε ἔν τινι τῶν ὄντων: Οὐκ ἔν τινι εἶπεν· ἐν πᾶσι γάρ, καί (≡14S_250≡> διά τό ἐν πᾶσιν ἄσχετον· αἰωνίως γάρ ὄντα, τάς ὑπερκοσμίους φησίν οὐσίας, διά τό πρό τῆς τοῦ χρόνου φύσεως γενέσθαι αὐτάς· χρόνος γάρ ἀπό τῆς τοῦ οὐρανοῦ καί γῆς ποιήσεως ἀριθμεῖται.

Ἤ τῶν χρονικῶς: Εἴρηται καί ἀνωτέρω, αἰώνιον λέγεσθαι κυρίως οὐκ αὐτόν τόν αἰῶνα, ἀλλά τό αἰῶνος μετέχον. Τό δέ 'προσήκει τι' νόησον κατ' οὐσίαν. Σημείωσαι δέ, ὅτι εἰσί τινα τῶν ὄντων αἰώνια, οἷον ἄγγελοι, καί ὅτι οὐ τό αἰώνιον, ἤδη καί ἄναρχον. Ἐν δέ τῷ ἐφεξῆς κεφαλαίῳ εὐθύς ἐν ἀρχῇ, τῇ τοῦ αἰωνίου φωνῇ καί ἐπί τοῦ Θεοῦ κέχρηται.

Καί τά τῶν ὄντων μέτρα: Μέτρα τῶν ὄντων εἰσίν οἱ αἰῶνες τῶν νοητῶν καί ὁ χρόνος τῶν αἰσθητῶν· τά γάρ νοητά, ὡς ὑπό μέτρου μετρεῖται τοῦ αἰῶνος, εἰ καί ὁμωνύμως τῷ μετροῦντι αἰῶνι καί τά μετρούμενα λέγονται· αἰῶνες γάρ λέγονται καί οἱ ἄγγελοι· οὕτω καί ἐπί τῶν αἰσθητῶν· τά γάρ μετρούμενα τῷ χρόνῳ ὁμωνύμως χρόνοι λέγονται, ὡς καί ἡ κίνησις τῶν ἄστρων, καί τοῦ ἡλίου, καί οἱ βίοι· μετρούμενοι γάρ ὑπό χρόνου, χρόνοι λέγονται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ S'

§ 1. Καί συνοχικῆς αἰτίας: Συνοχικήν ὠνόμασεν, ὡς τήν ζωήν τῶν ἐν τοῖς οὖσιν οὐ μόνον δημιουργήσασαν, ἀλλά καί εἰς τό διαμένειν συνέχουσαν.

Ἐξ αὐτῆς καί αἱ ψυχαί: Μετά τήν τῶν ἀγγέλων ζωήν ἀκολούθως τάττει τήν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἅτε καί λογικῶν οὐσῶν ἀθανασίαν· μετά δέ τάς λογικάς ψυχάς, ἐπάγει λοιπόν τήν ζωήν τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς καί τῆς θρεπτικῆς, ἤτοι φυτικῆς, ἤτοι τῶν ἀλόγων, καί τῶν φυτῶν, ἅς καί κατ' ἔσχατον ἀπήχημά φησιν, ὅπερ ἄνω πολλάκις ἡρμηνεύσαμεν. Αἱ δέ ζωαί τῶν (≡14S_252≡> ἀλόγων καί τῶν φυτῶν οὔκ εἰσι θεῖαι, ἀλλά τοῦ ἐνύλου πυρός τε καί πνεύματος. Περί τούτων οὖν μόνων τῶν ἐσχάτων, ὡς εἴρηται, ζωῶν φησι τό τοῦ Δαβίδ εἰρῆσθαι· «ἀντανελεῖς τό πνεῦμά σου καί ἐκλείψουσι καί εἰς τόν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τό πνεῦμά σου καί κτισθήσονται καί ἀνακαινιεῖς τό πρόσωπον τῆς γῆς»· ἐπί γάρ αἰσθητικῆς μόνης ψυχῆς καί τῆς φυτικῆς ζωῆς ταῦτα δέχεται τά θεῖα λόγια ὁ μέγας, Διονύσιος· περί γάρ τῆς τῶν νοητῶν ζωῆς ἤ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐ νοεῖ ταῦτα· τήν γάρ ζωήν ταύτην οὐσιωδῶς δημιουργήσας εἰς ἀθανασίαν ὁ Θεός, τοῖς νοητοῖς καί ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν οὐκ ἄν ἀφέλοι αὐτῶν τό ζῆν· ἐπεί οὐσίαι ἔσονται, ἀλλά καί περί ζώων ἀπό γῆς ἀνανεουμένων φησίν ὁ Δαβίδ, οὐ μήν περί τούτων· καί περί τῆς ζωῆς δέ τῶν ἑκουσίως ἀποβάντων δαιμόνων, ἐπάγει, ὅτι καί αὐτή διαμένει ἀνώλεθρος, τοῦ κτίσαντος αὐτούς Θεοῦ τοῦτο βουλομένου, κἄν αὐτοί ἀπέστησαν τοῦ Θεοῦ· «ἀμεταμέλητα γάρ τά χαρίσματα τοῦ Θεοῦ», τοῦ ἐξ ἀρχῆς ποιήσαντος αὐτούς ἀθανάτους· ἔσχατον δέ ἀπήχημα λέγει τήν ἀμυδροτέραν μετοχήν τῆς ζωῆς, καί οἷον εἰπεῖν, ὀλίγως μετέχουσαν ζωτικῆς δυνάμεως.

Ἧς ἀνταναιρουμένης: Τό μέν ψαλμικόν ρητόν περί ἀνθρώπων, καί τῆς τελευταίας καί κοινῆς ἀναστάσεως λέγει, ἥν

μικρῷ πρόσθεν τρανότερον τίθησιν ὁ πατήρ· ἐνταῦθα δέ τό ρητόν παρήγαγε, τόν λόγον ποιούμενος περί πάντων τῶν ὁπωσοῦν ζῆν ἐχόντων, δεικνύς μή ἄλλως ταῦτα ἤ ἐκ Θεοῦ τό ζῆν θεωρεῖσθαι ἐν αὐτοῖς. Τό δέ «ἀνταναιρεῖσθαι» ἀντί τοῦ 'κεχωρίσθαι' τέθεικεν, ὥσπερ καί τό «ἐπιστρεφόμενα» ἀντί τοῦ 'μετέχοντα'. Ἀσθενεῖν δέ ταῦτα πρός τό μετέχειν τῆς ζωῆς ταύτης φησί, διά τό μή οἴκοθεν καί παρ' ἑαυτῶν ἔχειν τήν ζωήν, ἀλλ’ (≡14S_254≡> ἐπακτήν ἐκ Θεοῦ· τά γάρ ὅσον ἐφ' ἑαυτῶν, οὐκ ἐν τῷ ζῆν θεωρούμενα, τῇ δέ πρός τόν Θεόν ἀναθέσει τοῦτο ἔχοντα, τρόπον τινά ἀναζῇ, καί ὡς αὐτός φησι, πάλιν ζῶα γίνεται.

§ 2. Τήν ὡς συμμίκτοις: Θαυμασίως πάντα τά δόγματα μετά ὀρθότητος διδάσκει. Τόν γάρ περί τῆς ἀναστάσεως τρόπον νῦν παραδιδούς, θνητούς μέν ἡμᾶς ἀποφαίνει, ἅτε ἐξ ἀθανάτου ψυχῆς καί θνητοῦ σώματος ὄντας θνητούς, τήν δέ ζωήν οὐσιώδη τῆς ψυχῆς ἐλάττονά φησι τῶν ἀγγελικῶν οὐσιῶν, παρ' ὅσον αὐτήν καί ἀγγελοειδῆ ζωήν, οὐ μήν ἀγγελικήν ὀνομάζει, οὐχ ὡς αὐτοαγγελικήν, ἀλλά παρεμφερῆ· καί ἡμᾶς μέν μερικῶς φησιν εἶναι τάς λογικάς ψυχάς, ὅλους δέ ἡμᾶς τούς ἐκ ψυχῆς καί σώματος ὄντας· ἀπαθανατίζεσθαι δέ φησι τά σώματα ἡμῶν ἐν τῇ ἀναστάσει, φάσκων τό περί ἀναστάσεως δόγμα ἄπιστον δοκεῖν τῇ παλαιότητι, ἀντί τοῦ 'τῇ ἀνοήτῳ δόξῃ τῶν Ἑλλήνων', διά τό παρά φύσιν εἶναι τῆς ὕλης τό ἀπαθανατίζεσθαι. Παλαιότης δέ λέγεται ἡ ἀνοησία· εἰ δέ καί ὑπέρ φύσιν τό πρᾶγμα τῆς ἀναστάσεως, οἷον πρός τόν παρόντα βίον τόν διά τροφῆς καί ἐκκρίσεως καί νόσων διεξαγόμενον, ἀλλά πρός τόν Θεόν, οὐδέν παρά φύσιν οὐδέ ὑπέρ φύσιν, ἐπειδή αὐτός ἐστιν ὁ πάσης ζωῆς αἴτιος.

Φημί καί τά συζυγῆ σώματα: Ὅτι καί τά σώματα ἡμῶν ἀθανασίας μετέχειν ὁ θεῖος βούλεται λόγος, κατά τόν Ἀπόστολον· «δεῖ γάρ τό θνητόν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν».

Ὑπέρ φύσιν: Τοῦτό φησι διά τό μόνῳ Θεῷ κατά φύσιν εἶναι τό ζωοῦν.

Σίμωνος ἀντιρρητικοί λόγοι: Σίμωνός φησιν ἀντιρρητικούς εἶναι λόγους κατά τοῦ δόγματος ἡμῶν τοῦ λέγοντος, 'τό σῶμα (≡14S_256≡> ἡμῶν ἀνίστασθαι καί ἀθανατίζεσθαι', ὡς παρά φύσιν ὄντος τοῦ πράγματος. Οἱ δέ εἰρηκότες κατά Σίμωνος καί περί τούτων αὐτόν ἐλέγχουσιν Εἰρηναῖος καί Ὠριγένης καί Ἱππόλυτος καί Ἐπιφάνιος. Ὁ δέ μέγας Διονύσιος θείως ἐκλύει τό λεγόμενον παρά Σίμωνος, παρά φύσιν εἶναι τήν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων· τῷ γάρ Θεῷ οὐδενός ὄντος ἐναντίου, πῶς ἔσται τι παρά φύσιν; Τό δέ οἴεσθαί τινα ἐκ φανερῶν καί αἰσθητῶν τούτων τάς ἀποδείξεις πορίζεσθαι κατά τῆς ἀκαταλήπτου καί πᾶσαν ἀφανοῦς αἰτίας τῶν πάντων, τουτέστι κατά τοῦ Θεοῦ, τοῦτό ἐστι ἀληθῶς παρά φύσιν· τά γάρ δοξαστά καί νοητά πῶς ἀνατρέψει τό ὑπέρ πᾶσαν αἴσθησιν καί νόησιν;

Τῷ προφανεῖ τῆς αἰσθήσεως: Οὐ χρή, φησι, διά τά τῇ αἰσθήσει ληπτά ἀπιστεῖν τοῖς περί Θεοῦ λόγοις, ὅς ἐστιν ἡ πάντων ἀφανής αἰτία. Κυρίως γάρ τοῦτό ἐστι παρά φύσιν εἰπεῖν, τό ἀθετεῖν τά ὑπέρ αἴσθησιν, διά τό τῶν αἰσθητῶν προφανές.

§ 3. Εἴτε λογικήν, εἴτε αἰσθητικήν, εἴτε θρεπτικήν: Σημείωσαι, πῶς διαιρεῖ τά περί ζωῆς μεθεκτῆς· ζωῆς γάρ ἀρχήν φησιν, οἷον τήν ἡμετέραν ψυχήν καί τήν αἰσθητικήν δέ· αὗται γάρ ἀρχαί εἰσι ζωῆς τοῖς δι' αὐτῶν ἀρχομένοις εἰς ζωήν κινεῖσθαι σώμασι· ζωῆς δέ οὐσίαι αἱ νοηταί δυνάμεις καί αἱ ἡμέτεραι ψυχαί· τήν γάρ οὐσίαν ζωήν οὖσαν ἔχουσιν, οἷον ὕλην τινά καί ὑποκείμενον καί αὐτοεῖδος, ὅ ἐστι ζωῆς ὑπάρχουσαν· διό καί ζωοῦσι τά σώματα, ὡς ἔφην, αἱ ψυχαί. Ὁ οὖν Θεός, ὡς αἴτιος καί συμπληρωτικός τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὡς συνοχεύς καί διαιρετικός, ὡς τάς διαφοράς πάσης ζωῆς διατάξας, νοητῶν, λογικῶν, αἰσθητικῶν, αὐξητικῶν, ἀρχή πάντων ἐστίν· ὥστε, ἐπειδή ἄνω εἶπε καί τόν ἥλιον ζωήν διδόναι καί τρέφειν πάντα, μή νοήσῃς, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο ἔχει, ἀλλ’ ἐκ τῆς πάντων ἀρχῆς καί αἰτίας.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

(≡14S_258≡> § 1. Ὑπέρ πᾶσαν σοφίαν: Εἰσί τινες τῶν ἀκαίρων φιλοσόφων λέγοντες, ὅτι, Ἐάν βούλησθε τόν Θεόν λέγειν ὑπέρ πᾶσαν σοφίαν καί σύνεσιν, ποιεῖτε αὐτόν ἄσοφον καί ἀσύνετον. Πρός οὕς λεκτέον· Ὁ Θεός ἡμῶν ὑπέρ πάντα τά νοούμενα καί ὄντα ἐστίν. Εἴτε οὖν σοφία, εἴτε σύνεσις, εἴτε ζωή, εἴτε ὑπόστασις, εἴτε ὕπαρξις, εἴτε οὐσία νοεῖται παρ' ἡμῶν, ὑπέρ ταῦτα πάντα ἐστίν, οὐχ ὡς μή μετέχων αὐτῶν (τοῦτο γάρ ἀνόητον· ὁ γάρ αἴτιος τῶν γινομένων πῶς οὐ μετέχει τῶν ἐξ αὐτοῦ;), ἀλλ’ ὡς τῶν πάντων ἐξ αὐτοῦ προελθόντων καί τῆς αὐτοῦ μετεχόντων ὁλότητος· πᾶν γάρ τό μετεχόμενον ἀρχαιότερόν ἐστι τῶν ἐξ αὐτοῦ. Διό καί ὤν, καί αἰών κυρίως, καί χρόνος ὀνομάζεται, ὡς καί τούς αἰῶνας καί τούς χρόνους ποιήσας· οὕτως οὖν καί ἐπί τῆς σοφίας καί τῆς ζωῆς λεκτέον, ὅτι καί αὐτῶν ἐστι δημιουργός· εἰ γάρ ταῦτα ἄλλως ἔχειν εἴπωμεν, εὑρίσκεται ὁ Θεός ὕστερον σοφισθείς ἤ συνετισθείς, ὅπερ τῆς αὐτῶν ἐστι τόλμης, οὐχ ἡμέτερον· μή γένοιτο!

Καί τοῦ καθηγεμόνος ἥλιος: Σημείωσαι, ὅτι ἥλιον ἑαυτοῦ καί τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου τόν ἀπόστολον Παῦλόν φησι. Σημείωσαι δέ, πῶς ἔλαβεν ὁ πατήρ τό ρητόν τοῦ Ἀποστόλου· ὁ γάρ Χρυσόστομος καί οἱ λοιποί τῶν Πατέρων περί τοῦ σταυροῦ αὐτό ἔλαβον.

Καί σύνηθές ἐστι τοῖς θεολόγοις: Τό εἰρημένον ἔθος εἶναι τοῖς θεολόγοις ἀντιπαθῶς ἐπί Θεοῦ τάς στερήσεις ἐκφέρειν, οὕτως ἄν νοήσαιμεν· βουλόμενοι γάρ ἐκεῖνοι τό φῶς τό θεῖον ὅσον οἷόν τε παριστᾶν, ὅτι ἀπροσπέλαστον καί ἀκατόπτευτον, ᾧ μή δύναται προσβαλεῖν μηδέν, μήτε ἄϋλον, μήτε αἰσθητόν, σκότος ὠνόμασαν, ὡς τό· «ἔθετο σκότος ἀποκρυφήν αὐτοῦ», (≡14S_260≡> ὅπερ ὁ θεῖος Ἀπόστολός φησι, «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»· ᾧ γάρ μηδέν πρόσεισιν, ὅμοιόν ἐστι τῷ μή ὁρῶντι ὑπεροχικῶς σκότῳ. Πάλιν εἴρηται· «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, λίαν ἐκραταιώθη, οὐ δύνωμαι πρός αὐτήν». Ὥσπερ οὖν ἡ ἀκατάληπτος καί ἀπερινόητος ἀκράτως τοῦ Θεοῦ γνῶσις ἀγνωσίᾳ παρεικάζεται τῇ ὑπερούσῃ πᾶσαν ἐν κτιστοῖς γνῶσιν (ἡ γάρ περί Θεόν ἀγνωσία τῶν περί τά θεῖα σοφῶν οὐκ ἔστιν ἀμαθία, ἀλλά γνῶσις, σιγῇ γινώσκουσα, ὅτι ἐστίν ἄγνωστος ὁ Θεός), οὕτως οὖν καί κένωσιν καλοῦσι τοῦ Θεοῦ Λόγου τήν ἐνανθρώπησιν, καίτοι πλήρη τυγχάνουσαν, μᾶλλον δέ

ὑπερπλήρη σοφίας καί δυνάμεως καί σωτηρίας· ἀλλά καί ἀσθένειαν Θεοῦ τό διά σταυροῦ τρόπαιον ὀνομάζουσιν, οἷον ἐπειδή θανάτῳ αἱ πονηραί καί ἀόρατοι δυνάμεις τοῦ διαβόλου κατελύθησαν, καί ἀντί θανάτου ἀνάστασις νεκρῶν καί βασιλεία οὐρανῶν ἀντεισήχθη· τοῦτον οὖν τόν τρόπον καί μωρία Θεοῦ, ἡ πᾶσαν σοφίαν καί ἐπιστήμην ὑπεραίρουσα τῶν ἀνθρώπων σύνεσις τοῦ Θεοῦ. Νοῆσαι δέ ἄν τις τό λεγόμενον, ἐννοῶν τούς ἀπό τῶν αἱρέσεων, μεθ' ὧν καί τούς Ἕλληνας, οἵ συλλογισμοῖς αἰσθητοῖς ἀποδεικνύναι φαντάζονται Θεοῦ σάρκωσιν ἀδύνατον εἶναι μέχρι θανάτου οἰκονομηθεῖσαν. Πρός οὕς ἐννοῶν ὁ θειότατος Παῦλος ἰλιγγιάσας ἀνέκραγεν· «ὦ βάθος πλούτου καί σοφίας Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τά κρίματα αὐτοῦ». Τό οὖν ὑπεραῖρον πάσης κτιστῆς σοφίας μέθοδον ἴσον ἄν εἴη τοῖς οὐ θεοδιδάκτοις μωρίας λόγοις. Λόγοις γάρ οὐκ ἄν ἐξομαλισθείη, ἤ δι' αἰσθητῶν ἀποδείξεων τό μυστήριον, πίστεως οὐ προηγουμένης.

Ἀντιπεπονθότως ἐπί Θεοῦ: Ἀντιπεπονθότως, τουτέστιν (≡14S_262≡> ἀντιπεριτροπήν τοῦ Λόγου πάσχοντος· διά τῶν τάς στερήσεις δηλουσῶν ἀποφάσεων, ἡ περί Θεοῦ ὑπεροχή δηλοῦται, ὅπερ ἐν ἑτέρῳ 'δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως' εἴρηκε.

Τό φαινόμενον ἐν αὐτῇ παράλογον: Καί γάρ τό κατά τόν σταυρόν πάθος, καί τό λέγειν Θεόν παθόντα σαρκί, καί παράλογον δοκεῖ καί ἄτοπον, ὅπερ τήν ὄντως ἐδήλου ἀλήθειαν. Σημείωσαι, πῶς νοεῖ ὁ πατήρ τό τοῦ Ἀποστόλου ρητόν· ὁ γάρ Χρυσόστομος καί οἱ λοιποί τῶν Πατέρων περί τοῦ σταυροῦ τοῦτο ἐξέλαβον.

Ἐνειλούμενοι. Ἐν ἄλλοις ἐνιλλόμενοι, τούτέστιν ἐπιστρεφόμενοι, ἐγκαλινδούμενοι. Δείκνυσι δέ διά τούτων, ὅτι οὐ δεῖ τά θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις παραβάλλειν.

Τήν μέν ἔχει δύναμιν: Καί ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅτι, ὁ νοῦς νοεῖν βουλόμενος, κάτεισιν ἑαυτοῦ εἰς τάς νοήσεις καταβαίνων· αἱ γάρ νοήσεις κατώτεραί εἰσι τοῦ νοοῦντος, ὡς νοούμεναι καί καταλαμβανόμεναι, καί σκεδασμός εἰκότως καί μερισμός τῆς ἑνότητος τοῦ νοῦ αὐτοῦ· ὁ μέν γάρ νοῦς ἁπλοῦς καί ἀμερής, αἱ δέ νοήσεις παμπληθεῖς καί σκεδασταί, καί οἷον εἴδη τοῦ νοῦ· διά τοῦτο τά νοερά, τουτέστι τά νοοῦντα, ἐλάττονά εἰσι τῶν νοητῶν, ἀντί τοῦ, τῶν νοουμένων. Ἕνωσιν δέ φησι τοῦ νοῦ, καθώς ἐν τοῖς ἑξῆς σαφέστερον λέγει, δι' ἧς πρός τά ἐπέκεινα ἑαυτοῦ ἀνατείνεται, ἤγουν τῇ περί Θεοῦ προσβάλλει θεωρίᾳ, τῷ πάντων ἐκστῆναι τῶν αἰσθητῶν καί τῶν νοητῶν, ἔτι δέ καί τῆς οἰκείας κινήσεως, εἶθ' οὕτω τῆς θείας γνώσεως δέξασθαι τήν ἀκτῖνα.

Ταύτην οὖν τήν ἄλογον: Ἐνταῦθα μάλιστα τρανοῖ, πῶς μωρία τοῦ Θεοῦ, τό ὑπέρσοφον τῆς περί Θεοῦ ἀκαταληψίας μέγεθος· φησί γάρ ὅτι τῷ αἰσθητῷ περικεκλεισμένοι, τό περί ἀϋλίας καί ὑπερουσιότητος φέρε εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ κατεξετάζοντες (≡14S_264≡> δόγμα, πλανώμεθα, ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἐκεῖνα σταθμώμενοι· οἷον τό περί Τριάδος τῆς μόνης προσκυνητῆς διεξιόντες κήρυγμα, καί τρισυπόστατον ἀμέριστον καί ἀδιαίρετον ἀκούοντές τινες θεολογίαν, εὐθύς ἰλιγγιῶσιν, εἰς τά σώματα προσέχοντες, καί τόπου δεόμενα καί διαστημάτων, λέγοντες, Πῶς οἷόν τε τρεῖς ὑποστάσεις ὑφ' ἑαυτῶν εἶναι, καί ἀδιαιρέτους εἶναι; Καί γάρ

ἀγνοοῦσι μωραίνειν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἵνα τά θεῖα σοφισθῶσι, καί τοιαῦτα ἕτερα μυρία, πρός οὕς ὁ Κύριος ἀποτείνεται· «εἰ τά ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καί οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐάν εἴπω ὑμῖν τά ἐπουράνια πιστεύσετε;»· καί ὁ θεῖος Παῦλος λέγει, ὅτι «ὁ ψυχικός ἄνθρωπος οὐ δέχεται τά τοῦ πνεύματος· μωρία γάρ αὐτῷ ἐστιν». Ὥστε οὖν ἡ παρά ἀνθρώποις μωρία τοῦ Θεοῦ τά πνευματικά εἰσιν, ἅτινα μεταδιωκτέον· μωράν γάρ σοφίαν εἶπε, τῷ μηδεμίαν αὐτῇ δύνασθαι προσβάλλειν σοφίαν· ὥσπερ οὖν καί ἄλογον καί ἄνουν, ὡς μή ἔχουσαν λόγον ἤ νοῦν ἑρμηνευτικόν, ἤγουν καταληπτικόν αὐτῆς.

§ 2. Ἐξ αὐτῆς αἱ νοηταί: Σημείωσαι, ὡς καί ἐν ἄλλοις νοηταί εἰσι καί νοεραί δυνάμεις· καί εἰκότως ἐν αὐτοῖς εἰσιν οἱ αὐτοί καί νοητοί καί νοεραί, ὥσπερ αἱ ἄνω τάξεις· νοηταί μέν καθ' ὅ ἐκ τῶν ὑποβεβηκότων νοοῦνται, νοεραί δέ, καθ' ὅ καί ἀνώταταί εἰσι, καί τόν ὑπέρ πάντα Θεόν νοεῖν, ὅσον ἐφικτόν, ἀνατείνονται, ἄνωθεν μέν τρεφόμεναι τῇ νοήσει, τρέφουσαι δέ τούς ὑφειμένως νοοῦντας, Αἱ γάρ ἡμέτεραι ψυχαί νοεραί μόνον· νοοῦσαι γάρ ἐπιστητῶς, ὅσον οἷόν τε, τά ὑπερβεβηκότα, οὐκέτι ἔχουσι νοερόν τι μετά ταύτας, ἵνα καί νοηθῶσιν· ἡ ἄλογος γάρ καί ἄνους ψυχή μεθ' ἡμᾶς, αἱ δέ νοήσεις τῶν θείων νοῶν οὐκ (≡14S_**266**≡> ἐν διανοήσεσι ταῖς καθ' ἡμᾶς, εἰς ἅς διανοήσεις κάτεισιν ἡμῶν ὁ νοῦς ἐκ τῶν μεριστῶν, τουτέστι τῶν αἰσθητῶν καί διεξοδικῶν λόγων, ἀντί τοῦ τῶν εἰδῶν καί τοῦ πλήθους, ὅπερ ἐστί τῶν ὑλικῶν συλλέγουσαι τάς νοήσεις ἀΰλως, πάντα ἐν τῷ ἁπλῷ θεωροῦσαι.

Νοηταί: Τό νοηταί νόησον ὡς πρός ἡμᾶς, τό δέ νοεραί ὡς πρός τόν Θεόν.

Ἤ ἀπό μεριστῶν: Ἡμεῖς ἐν μεριστοῖς τοῖς αἰσθητηρίοις· ἄλλο γάρ ἀκοή, καί ἕτερον ὄψις, καί τά ἄλλα ὁμοίως· καί ἀπό μεριστῶν τῶν κατά ταῦτα αἰσθητῶν τήν τῶν ὄντων γνῶσιν ἀναλαμβάνομεν, ἤ ἐν μεριστοῖς μέν τοῖς κατά μέρος νοήμασι, ἀπό μεριστῶν δέ τῶν μαθήσεων, ἤτοι τῶν νοουμένων· ἔσθ' ὅτε δέ καί διά λόγων τῶν διεξοδικῶν, τουτέστι σαφῆ καί διηπλωμένην τήν ἐξήγησιν ποιουμένων. Αἱ δέ νοεραί φύσεις, ἀκοινωνήτως εἰς τά τοιαῦτα πάντα ἔχουσαι, ἑνιαίᾳ καί ἁπλῇ νοήσει τῆς ἀληθείας τήν γνῶσιν ἐλλάμπονται.

Καί ἔστιν αὐταῖς: Τοῖς ἀγγέλοις νοεράν εἶναί φησι δύναμιν καί ἐνέργειαν ἐκ τῆς ὑπερφυοῦς σοφίας τοῦ Θεοῦ γενομένην· ἐξ αὐτοῦ γάρ οἱ θεῖοι ἄγγελοι κατά μετοχήν τήν δύναμιν τῆς νοερᾶς ἐνεργείας ἔχουσι, καθ' ἥν νοοῦσιν ἑαυτούς καί τά ὄντα, καί τάς ἰδέας ἐποπτικῶς νοοῦντες, ἅς νοήσεις ὠνόμασε τοῦ Θεοῦ εἶναι. Ἐπείσακτον οὖν ἔχουσιν ἐξ αἰτίου τοῦ Θεοῦ τήν νοεράν ταύτην ἐνέργειαν, καί νοοῦσι τά ὄντα λίαν ὑπεραναβεβηκότως τῶν ψυχῶν, εἴ γε αἱ μέν ψυχαί ἐκ τῶν ὄντων αὐτῶν νοοῦσι τά ὄντα καί τοῖς εἴδεσιν ἐπιβάλλουσιν, ὅπερ διεξοδικώτερόν ἐστι νοεῖν, καί κύκλῳ περιεῖναι τά πάντα. Οἵ γε μήν ἄγγελοι κατά τήν ἑνοῦσαν αὐτοῖς θεοείδειαν, ἑνιαίως τά πλήθη τῆς κτίσεως νοοῦσι, καί οὐ μερίζονται εἰς τόν σκεδασμόν τῆς ποικιλίας τῶν ὄντων, ἤτοι εἰς τά αἰσθητά, ὡς αἱ λογικαί ψυχαί· ἐκείνου δέ ποσῶς ἀξιοῦνται αἱ ψυχαί, εἰς μίμησιν ἀγγέλων, ὅτε, τήν νόησιν (≡14S_**268**≡> τῶν πολλῶν εἰς ἕν συνελίττουσαι, ἔχουσιν ὁμοῦ πάντα ἐν αὐταῖς ἀσυγχύτως

διακεκριμένα· καί ἔξωθεν μέντοι αἱ ψυχαί ἐπείσακτον ἔχουσι τό νοεῖν, τῶν ἀγγέλων ἐξ ἑαυτῶν καί ἐν ἑαυτοῖς νοούντων, ἅτε καί θεοειδῶν ὄντων. Καί ταῦτα μέν περί τῶν νοητῶν· περί δέ Θεοῦ ὅπως νοεῖ, ἔχεις καί ὧδε καί ἄνω ἐν πέμπτῳ κεφαλαίῳ ἐγγύς τοῦ τέλους· ὅ δέ εἴπομεν περί ψυχῶν, ὅτι ἀγγελοειδῶς εἰς ἕν τά πολλά συνελίξασαι νοοῦσι, μάλιστα ἐν τῇ ἀναστάσει τελείως ἕξουσιν, ὅτε αὖθις ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι γενόμεναι, τήν τῶν ὄντων γνῶσιν τελείαν ἀπολήψονται. Ταῦτα δέ ἡ τῶν δικαίων ἀνάστασις τελείως ἕξει, κατά τό εἰρημένον· «καί οὕτως πάντοτε σύν Κυρίῳ ἐσόμεθα»· καί πάλιν· «νῦν ὡς ἐν κατόπτρῳ καί αἰνίγματι βλέπομεν, τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον», τήν τῶν ὄντων γνῶσιν δηλονότι παιδευθησόμεθα.

Διεξοδικῶς δέ καί κύκλῳ: Εἴρηται τί τό διεξοδικῶς νοεῖται. Διεξοδικῶς τοίνυν καί κύκλῳ, τουτέστιν οὐκ ἀθρόᾳ τοῦ νοῦ ἐπιβολῇ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή τήν θείαν κατακαλύπτεται γνῶσιν, ἀλλά τήν ἀληθῆ τῶν ὄντων κατανόησιν ἐκ τοῦ κατά μέρος δεχομένη, καθ' ὅ καί τῆς ἀγγελικῆς ἀπολείπεται θεοπτίας, περί τό ἕν αἴτιον τήν τῶν ποικίλως θεωρουμένων συνάγει ἔννοιαν καί τῶν ἰσαγγέλων ἀξιοῦται νοήσεων.

Τυχεῖν οὖν ἐφίεται: Ἐφίεται μέν ἐξ ἀλογίας τό ἰσόθεον ὁ δαιμόνιος νοῦς, οὐκ οἶδε δ' ὅπως τούτου τυχεῖν ἔνεστιν, οὐ φύσει παθών τήν ἄγνοιαν, ἀλλ' ἑκουσίως τό παρά φύσιν αἱρούμενος. Σημείωσαι δέ, ὅτι οἱ δαίμονες, καθ' ὅ νοῦν ἔχουσιν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦτον κέκτηνται· ἀλογίσαντες δέ καί μή βουληθέντες μεῖναι ὅπερ ἦσαν, ἔκπτωσιν σοφίας ὑπέμειναν.

(≡14S_270≡> Καθ' ὑπεροχήν: Περί τοῦ, ὅτι τά κατά στέρησιν λεγόμενα ἐπί τοῦ Θεοῦ καί τά ἐναντία, ὑπεροχικῶς νοοῦνται.

Καί πάντα τἄλλα ἔνδοθεν: Μηδείς ἐκ τούτων πρός ἀτόπους ἀπαγέσθω ἐννοίας, ὥστε λέγειν καί τῶν κακῶν ἐν ἑαυτῷ κατ' αἰτίαν προέχειν τόν Θεόν, ἤγουν αἴτιον αὐτῶν ἐκ τούτου εἶναι συνάγεσθαι· οὐ γάρ περί τούτων ἐστίν ὁ λόγος τῷ πατρί· ἤδη γάρ ἔδειξε μήτε ὄν, μήτε ἐν τοῖς οὖσι τό κακόν, ἀλλά περί τῶν ἐν οὐσίᾳ ὄντων, οἷον ἀγγέλων καί τῶν λοιπῶν κτισμάτων, καθώς καί προεῖπεν, ὧν τήν γνῶσιν οὐκ ἐκ τοῦ μανθάνειν αὐτά, ὁποῖά τινά εἰσιν, ἔχει· τοῦτο γάρ ἐδήλωσεν εἰπών· Οὐκ ἐκ τῶν ὄντων τά ὄντα μανθάνων, καί τό, Οὐ κατ' ἰδέαν ἑκάστοις ἐπιβάλλων, ἀλλ’ ὡς ποιητής τούτων τήν εἴδησιν τῶν οἰκείων ἔργων προέχει, εἰδώς ὅπως αὐτά, καί ἐφ' οἷς παράξει πρός γένεσιν, ὧν ἡ παρατροπή καί ἔλλειψις, ἤγουν ἡ ἀποτυχια καί ἀδυναμία, τό κακόν εἰσάγει, τῇ στερήσει τοῦ κατά φύσιν τό παρά φύσιν ποιοῦσα· πρός τοῦτο γάρ τό τοῦ φωτός παρήγαγεν ὑπόδειγμα· τῇ γάρ τούτου στερήσει τό σκότος παρυφίσταται, καί αἰτίαν ἔχει τήν ἀπουσίαν τῆς τοῦ φωτός φύσεως, ὥσπερ καί τῶν στερήσεων αἱ ἕξεις ἀρχηγικώτεραι τυγχάνουσι, καί ὡς ἄν τις εἴποι, αἰτίαι. Ἐνταῦθα οὖν ὁ πατήρ περί τῶν ὑπό Θεοῦ εἰς γένεσιν ἀχθέντων καί τῆς ἑκάστου τούτων φύσεως τόν λόγον ποιεῖται, ἅ καί προϋφεστάναι ἐν τῷ Θεῷ κατά πρόγνωσιν καί τό προωρίσθαι εἴρηκε.

Καί οὐσίαν προέχει: Ὅτι ἡ γνῶσις τήν οὐσίαν προέχει καί προσυνείληφεν.

Ὥσπερ καί τό φῶς: Ἄπτωτον τό τῆς παραβολῆς· ὥσπερ γάρ εἴ τις ὑπόθοιτο τό φῶς τοῦτο τό ὁρατόν ἔννουν εἶναι καί λογικόν, εἶτα πυθοίμεθα αὐτοῦ, εἰ γινώσκει τό σκότος, τό δέ εἴποι, γινώσκειν καί πρίν γένηται ἄν τό σκότος· γινώσκειν δέ οὐ κατά τινα πεῖραν (πῶς γάρ ἴδοι σκότος τό φῶς; εἰ γάρ τό φῶς, οὐκ ἔσται σκότος), ἀλλά γινώσκειν εἴποι τό φῶς καθ' ὅ φῶς (≡14S_272≡> ἐστι· διό καί οἶδεν, ὅτι, ἐάν συστείλῃ τό οἰκεῖον φῶς, οὐδείς ὄψεται· οὕτω καί ὁ Θεός κατ' αἰτίαν ἐν ἑαυτῷ τήν πάντων εἴδησιν ἔχει, οὐ τῇ πείρᾳ ταύτην ἐπικτησάμενος, ἐπεί οὕτως εὑρίσκεται μεταγενέστερος ὁ Θεός τῆς γνώσεως, ἤ κατά τινα χρόνον μή γινώσκων. Σημείωσαι δέ τό σκότος εἶναι τό αἰτιατόν, ἐξ ἐλλείψεως τοῦ φωτός παρυφιστάμενον, ὅπερ ἐστί κατά Μανιχαίων.

Τοῦ σκότους: Ὅτι τό σκότος οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ’ ἀπό τοῦ φωτός γνωρίζεται.

Καί οὐκ ἐκ τῶν ὄντων: Ὅρα πῶς φησι τόν Θεόν εἰδέναι τά ὄντα, οὐκ ἐκ τῆς πάντων γνώσεως, ἀλλ’ ἐκ τῆς ἰδίας, ὥσπερ τό φῶς οἶδε τά τοῦ σκότους, οὐδέν τοῦ σκότους ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Ταῦτα δέ πολλαχῶς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ εἴρηται πῶς ὁ Θεός ἑαυτόν γινώσκων, ἤτοι νοῶν, νοεῖ καί γινώσκει τά ὄντα παραδειγματικῶς.

Οὐκ ἄρα ὁ Θεός: Ἐν οὐδεμίᾳ γάρ διπλόῃ τό Θεῖον, πάντῃ ἁπλοῦν ὄν, καί ὑπέρ πᾶν ἁπλοῦν.

Καί γάρ καί τούς ἀγγέλους: Τό τούς ἀγγέλους εἰδέναι τά ἐπί γῆς οὐ δι' αἰσθήσεως προσβάλλοντας τοῖς αἰσθητοῖς, ὡς ἡμεῖς, ἀλλά διά δυνάμεως ἐπαναβεβηκυίας ἐπιβάλλων νοεῖσθαι, ἐκ διαφόρων λογίων, οἷον ὡς ἐν τῷ Τωβίᾳ, ὅπου εἴρηται, ὅτι ὁ θεῖος Ραφαήλ ὁ ἄγγελος εἶπε τῷ υἱῷ τοῦ Τωβίου, λαβεῖν τήν χολήν τοῦ ἀνελθόντος ἰχθύος, ὡς ἀφαιροῦσαν λευκώματα ὀφθαλμῶν γινόμενα ἀπό ἀφοδευμάτων στρουθίων· οὐ γάρ ἄν τις ὑπονοήσειεν, ὅτι παθών ἔμαθε τήν ἰατρείαν. Ἀλλά καί ὁ ἐν τοῖς Κριταῖς ἄγγελος ἐπί τοῦ Γεδεών εἰς τήν θυσίαν ἐκβαλών ἐκ τῆς πέτρας πῦρ, οὐκ αἰσθήσει οἶδεν, ὅτι τό πῦρ καυστικόν, ὡς ἡμεῖς, ἀλλ' ἀνωτέρῳ προσφόρῳ· οὕτω καί τά λοιπά. Εἰ δέ τις εἴποι, Καί πῶς τοῦ αἰωνίου πυρός αἰσθήσεται ὁ διάβολος (≡14S_274≡> καί οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ; Ἐν τῷ προσφόρῳ τόπῳ λεχθήσεται. Ἀλλά καί ἐν τῷ Δανιήλ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ Βαλθάσαρ, οἶδεν ὁ γράφων γράμματα μή μαθών. Σημείωσαι δέ, ὅτι οὐ κατ' αἴσθησιν τοῖς ἀγγέλοις ἡ γνῶσις τῶν αἰσθητῶν· οὐδέ γάρ τοῖς καθ' ἡμᾶς αἰσθητηρίοις κέχρηνται, ἀλλά νοῦ δυνάμει καί φύσει.

§ 3. Ἐπί δέ τούτοις ζητῆσαι χρή. Συζητεῖ πῶς Θεόν γινώσκομεν, καί φησιν ὀρθῶς, ὅτι Θεοῦ μέν φύσις, ὅτι ποτέ ἐστιν, οὔτε τινί πώποτε τῶν ἐν δημιουργίᾳ ἐγνώσθη, οὔτε ἐπιστητῶς, οὔτε ἐποπτικῶς· τούτοις γάρ ἐπιβάλλομεν τοῖς ἀσωμάτοις· ἀλλά γινώσκεται ὁ Θεός ἐκ τῆς τῶν κτισμάτων διατάξεως· εἰ γάρ, κατά τόν θεῖον Ἀπόστολον, ἡ τῶν δημιουργημάτων καλλονή τόν γενεσιουργόν, τουτέστι τόν τῶν ἐν γενέσει ποιητήν, μηνύει, εἰκότως ἡ τῶν ὄντων διάταξις γνῶσίς ἐστι τοῦ διατάξαντος· τά γάρ ὄντα, τουτέστι τά εἴδη, καί αἱ καθ' ἕκαστον κτίσεις, οἷον αἱ ἀγγελικαί τάξεις, καί τά αἰσθητά πάντα, εἰκόνες εἰσί καί

ὁμοιώματα τῶν θείων ἰδεῶν, ἤτοι παραδείγματα τῶν ἐν νῷ, ἅτινα παραδείγματα αἱ ἀΐδιοι νοήσεις εἰσί τοῦ Θεοῦ, δι' ἅς καί καθ' ἅς ἅπαντα ἦν ἐν αὐτῷ, οὐχ ἕτερα ὄντα αὐτοῦ καί παραχθέντα γέγονεν, ὡς καί ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁ θειότατος Ἰωάννης φησί τινα τῶν πρεσβυτάτων ἀγγέλων εἰπεῖν αὐτῷ, ὅτι τά πάντα ἦσαν καί γεγόνασι, τάς ἰδέας λέγων ὅτι ἦσαν· καί τάς εἰκόνας καί τά ὁμοιώματα τῶν ἰδεῶν, ἤτοι παραδειγμάτων, τά γεγονότα πάντα. Τῶν γάρ νοητῶν τά νοερά εἰκόνες, καί τῶν ὑπερβεβηκότων τά ὑποβεβηκότα. Κατά ἀφαίρεσιν οὖν τούτων (≡14S_276≡> πάντων (ἀφήρηται γάρ τῶν ὄντων ὁ Θεός, οὐδέν ὤν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων, ἀλλ' ἀφάτως ὑπερέχων πάντων) ὑπεροχικῶς γινώσκεται ὁ Θεός.

Ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως: Σημείωσαι ἀναγκαῖον πρόχειρον εἰς εὐσεβείας ἀπολογίαν.

α. Καί εἰκόνας τινάς: Ἐνταῦθα 'θεῖα παραδείγματα' τούς προορισμούς ἐκληπτέον, ὧν εἰκόνες τά τῆς κτίσεως ἀποτελέσματα. Τούς δέ προορισμούς προθέσεις ἐκάλεσεν ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἐν τῇ πρός Ἐφεσίους εἰπών, «κατά πρόθεσιν τῶν αἰώνων». Ἐν πᾶσι δέ τοῖς κτίσμασι δηλαδή ὁ Θεός γινώσκεται, ὡς ὁ τεχνίτης ἐν τοῖς τεχνητοῖς. Πάντῃ δέ κεχώρισται τό κατ' οὐσίαν τῶν πάντων· κἀντεῦθεν ἄγνωστος ὤν τοῖς τεχνητοῖς, ἐκ τῆς τοιαύτης ἀγνωσίας γινώσκεται, ὥσπερ οὖν καί διά τῆς τῶν κτισμάτων ἐπιστημονικῆς κατανοήσεως τε καί γνώσεως. Ταῦτα οὖν ἐπαναλαμβάνων συνῆψε τά ἑπόμενα εἰς τό αὐτό.

β. Ἐπειδή καί αἱ ἰδέαι τῶν ζώων ἐν τῷ Θεῷ καί πάντων τῶν κατά φύσιν εἰσί καθόλου, ἀλλ' οὐχ ὡς τῶν καθ' ἕκαστα εἴδωλα καί ὁμοιώματά εἰσι τῶν ἐκεῖ τά ἐνταῦθα· πάντα γάρ τά ὧδε εἴδωλα τῶν ἐκεῖ· ἡ γάρ ψυχή καί αὕτη εἰκών καί ὁμοίωμα τῆς ἰδέας.

γ. Καί διά γνώσεως ὁ Θεός: Πῶς διά τῶν ἐναντίων γινώσκεται ὁ Θεός, καί διά τῶν θέσεων καί τῶν ἀφαιρέσεων, δηλοῖ ἐπεξιών αὐτά. Εἰ γάρ καί ἄνω ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ εἶπε, μηδέν εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ παραστατικόν, μή νόησιν, μή ἐπαφήν, μή φαντασίαν, μή δόξαν, μηδ' ὅσα ἔφη ἐκεῖ καί ἐνταῦθα, ἅτινα καί ἡρμηνεύσαμεν ἐν ἐκείνοις· νῦν λέγει καί διά τῶν (≡14S_278≡> ἐκεῖ ἀπηγορευμένων γινώσκεσθαι τόν Θεόν, οὐ μήν τήν οὐσίαν αὐτοῦ· καί πάλιν μηδέν αὐτόν ἔχειν τούτων εἰς κατάληψιν. Ὡς μέν οὖν αἴτιος ἁπάντων, γινώσκεται ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ, ὡς δέ μηδέν ὤν τῶν ἐξ αὐτοῦ, μένει ἀγνοούμενος ὑπό πάντων· πῶς δέ καί διά τῆς ἀγνωσίας γινώσκεται, καί ἐνταῦθά φησι, καί ἀνωτέρω εἴρηται ἐν κεφαλαίῳ δευτέρῳ.

Καί οὔτε νοεῖται: Διά γάρ τῶν δεδημιουργημένων νοοῦμεν, ἐφαπτόμεθα τῆς ἐπιστήμης, ἔχομεν ὅτι Θεός ἔστι. Τίς δέ, ἤ ποταπός, ἤ πηλίκος αὐτός ὁ Θεός, οὔτε νοοῦμεν, οὔτε ὀνομάζομεν, οὔτε νῷ ἤ αἰσθήσει καταλαμβάνομεν. Ὅμοιον γάρ τούτῳ ἐστί καί τό· Ἐν πᾶσίν ἐστιν ὁ Θεός, καί ἐν οὐδενί τῶν πάντων ἐστί.

Κατά τήν ὑπέρ νοῦν ἕνωσιν: Σημείωσαι, ὅτι κατά τά προπαρατεθειμένα τήν ἕνωσιν ἔλαβε τῆς ὑπέρ νοῦν τοῦ Θεοῦ θεωρίας.

Αὕτη γάρ ἐστι κατά τό Λόγιον: Τοῦτο καί ἐκ τῆς Σοφίας Σολομῶντός ἐστιν, ἔνθα λέγεται τεχνῖτις ἡ σοφία τῶν πάντων· καί ἐκ τῶν Παροιμιῶν, ἔνθα εἴρηται ἐκ τῆς Σοφίας· «Ἐγώ ἤμην ἁρμόζουσα παρ' αὐτῷ»· καί ὁ Δαβίδ· «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Λόγος δέ ὁ Θεός: Περί τοῦ Θεοῦ Λόγου, καί διά τί λέγεται Λόγος, τί δηλούσης τῆς τοιαύτης ὀνομασίας, καί μίαν αἰτίαν ἐνταῦθά φησι, καθ' ἥν ὀνομάζεται Λόγος, διά τό τάς τῶν ὄντων πάντων αἰτίας ἐν ἑαυτῷ ἔχειν· οἱ γάρ λόγοι φύσεως ἁπάσης ἐν αὐτῷ εἰσιν, ὡς αἰτίῳ πάσης δημιουργίας· δι' αὐτοῦ γάρ τά πάντα· αἵ τε γάρ ἰδέαι καί τά παραδείγματα ἐν αὐτῷ, οὐχ ἕτερα ἐν (≡14S_280≡> ἑτέρῳ, ἀλλά νοήσεις ἀΐδιοι οὖσαι, καί λογοι ποιοῦντες τά πάντα, τουτέστι φύσις· καί ἡ φύσις γάρ λόγος, αἰτίαν ἔχων καί φύσιν, ὡς οὐκ εἰκῇ καί μάτην αἱ φύσεις των ὄντων εἰσί. Λέγει δέ αὐτόν Λόγον, καί ὡς καί πάντων χωροῦντα ἀκωλύτως, καί πάντα περιιόντα, καί μέχρι τῶν ἐσχάτων, ὡς ἐν τῇ πρός Ἑβραίους· «ζῶν γάρ ὁ λόγος καί ἐνεργής», καί τά ἑξῆς.

Οὗτος ὁ Λόγος ἐστίν: Ὅτι ὁ Θεός Λόγος, ἡ αὐτό καί τῷ ὄντι οὖσα ἀλήθεια, εἰκότως ἐστί καί ἁπλῆ τῶν ὄντων γνῶσις. Τί δέ ἐστι γνῶσις, εὐθύς ἐπισυνάπτει διδάσκων.

Εἰ γάρ ἡ γνῶσις ἑνωτική: Τά περί τῆς ἀληθοῦς γνώσεως σαφηνίζων, αὐτός ὁ Θεός Λόγος Χριστός Ἰησοῦς, περί οὗ ὁ λόγος, καί ὅτι ἡ γνῶσις ἀληθῶς ἑνωτική ἐστι τῶν ἐγνωκότων καί τῶν ἐγνωσμένων, φησί· «κἀγω γινώσκω τά ἐμά πρόβατα, καί γινώσκομαι ὑπό τῶν ἐμῶν· καθώς γινώσκει με ὁ Πατήρ, κἀγώ γινώσκω τόν Πατέρα». Ὥσπερ γάρ ἡ γνῶσις γνοῦσα ἐκεῖνο ὅ γνῶναι ἠθέλησεν, ἑνοῦται τῷ γνωσθέντι, οὐκέτι ἀμφιβολίαν ἔχουσα περί αὐτοῦ, οὐδέ διά τήν ἀμφιβολίαν σχιζομένη εἰς ἑτέρας ἐννοίας καί ἀστατοῦσα, καί ἄγνοια διά τοῦτο γενομένη, διά τό μή πεισθῆναι ὅτι ἔγνω, οὕτως οἱ πιστοί τῇ γνώσει ἑνωθέντες τῷ γνωσθέντι Χριστῷ, ὅς ἐστιν ὁ Θεός Λόγος, καί τήν πίστιν εἰς αὐτόν ἐρείσαντες, μονιμωτάτην καί ἀσάλευτον τῶν ἐγνωσμένων τήν πίστιν ἔχοντες, ὅτι Θεόν ἔγνωσαν καί ὑπό Θεοῦ ἐγνώσθησαν, ἐξεστήκασι μέν τῆς ἀγνοίας, ἥν εἴπομεν διαιρεῖν καί σχίζειν καί διασαλεύειν εἰς ἄλλοτε ἄλλας ἀμφιβολίας, ὡς μή γνοῦσαν ὅ δεῖ γνῶναι, ἐφεστήκασι δέ τῇ βεβαιότητι, τῇ πίστει πληροφορηθέντες, ὅτι ἔγνωσαν καί ἡνώθησαν διά (≡14S_282≡> τοῦτο τῷ γνωσθέντι. Ὁ μέν οὖν ἐν τῷ σκότῳ τῆς ἀγνοίας, κατά τόν Ἀπόστολον, ὤν, ὑπό τῆς πλάνης αὐτῆς σαλευόμενος, περιφέρεται παντί ἀνέμῳ τῆς κυβείας τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ οἱ ἐν πελάγει κλυδωνιζόμενοι (καί ταῦτα γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος), καί νομίζει τούς γνωστικούς μαίνεσθαι, ὡς καί ὁ Φῆστος ἔφη τῷ Παύλῳ κηρύττοντι τήν θείαν γνῶσιν, «μαίνῃ, Παῦλε». Ὁ γνωστικός καί τῷ ὄντι Χριστιανός, ἅτε τῇ ἀληθείᾳ γνούς Χριστόν καί δι' αὐτοῦ τήν θεογνωσίαν κτησάμενος, τήν ἑνιαίαν λέγω τῆς ἀληθείας γνῶσιν (ἑνιαία δέ ἐστιν ἡ ἁπλῆ καί ἀσύνθετος γνῶσις), ἐξέστηκε μέν τοῦ κόσμου, μή ὤν ἐν τῇ κοσμικῇ τῶν ἀπίστων γνώμῃ καί πλάνῃ, ἑαυτόν δέ γινώσκει νήφοντα καί ἀπηλλαγμένον τῆς πολυπλανοῦς ἀπιστίας· διό καί καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκουσιν ὑπέρ τῆς ἀληθείας, οὐ μόνον μέχρι θανάτου κινδυνεύοντες ἑκάστοτε διά τήν ἀλήθειαν,

ἀλλά καί τῇ ἀγνοίᾳ τελευτῶντες πάντοτε, τῇ δέ γνώσει ζῶντες καί Χριστιανοί μαρτυρούμενοι.

Διαιρέσεως αἰτία: Διαίρεσιν ἐνταῦθα τό τῆς γνώμης ἀνίδρυτον καί εἰς πολλά μεριζόμενον ἔφη.

Ἑστίας: Μονῆς, οἰκήσεως.

Τῇ ἑνιαίᾳ τῶν Χριστιανῶν: Ἑνιαίαν τήν καθ' ἡμᾶς πίστιν ὠνόμασεν, ὡς ἁπλῆν τε καί ἀπλανῆ τήν τοῦ ὄντος ἀληθῶς ἔχουσαν γνῶσιν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

§ 1. Καί ὡς δύναμιν: Κατά τί λέγεται δύναμις ὁ Θεός.

Καί τήν κυρείαν: Ὡς τό, «Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός (≡14S_284≡> ἐστιν ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης»· πάλιν· «Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεός Ἰακώβ.

Δυνάμεων ἀφορίζουσα: Ἀφορίζουσα, τουτέστιν ἀποδιαστέλλουσα καί χωρίζουσα.

§ 2. Κατά δύναμιν ἄκλιτον: Ἄκλιτον ἔφη, τουτέστι τῆς οἰκείας ἀκρότητος μή ὑποκατιοῦσαν· οὐ γάρ κλινόμενος εἰς δύναμιν δημιουργεῖ, ἀλλ' ἀκίνητος καί ἄκαμπτος ὑπάρχων τῆς ἰδίας ἰσχύος παράγει τά ὄντα. Τάχα δέ λεκτέον ἄκλειτον καί τό οἷον μή κλειόμενον· διό ἐπάγει καί ἀπεριόριστον· οὐ γάρ κλείεται, ὡς ἀδυναμοῦσα ἔν τινι, ἀλλ' ἀεί ἀνέῳγεν ἐν δυνάμει τοῦ πάντα ποιεῖν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις.

Καί τήν ἀσθένειαν δυναμοῖ: Ἀσθένειαν καλεῖ τά ὑλικά ταῦτα καί περίγεια σώματα, ἅτινα καί ἔσχατα ἀπηχήματά φησι, καθά πολλάκις ἀνωτέρω ἔφημεν, διά τό ἀμυδρῶς καί κατά τήν οἰκείαν ἐπιτηδειότητα μετέχειν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Καί περί μέν τῶν καθ' ἡμᾶς σωμάτων εἴρηται, «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ», θεωρητέον δέ τοῦτο καί ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις, ὡς ἐπί τῶν ἐμπίδων καί τῶν μυιῶν καί τῶν τοιούτων, ὁπόσον ἰσχύουσιν ἐν τοῖς οἰκείοις κέντροις, τά οὕτως ἀσθενῆ καί ἐξουθενημένα ζῶα, ἐνδυναμωθέντα παρά τοῦ ποιήσαντος Θεοῦ· ὅθεν καί ἐν Ἰωήλ τῷ θείῳ προφήτῃ φησίν ὁ Θεός περί ἀκρίδος καί βρούχου καί κάμπης, «ἡ δύναμίς μου ἡ μεγάλη», καί πῶς ἄχρι τούτων τό ἀπειροδύναμον τοῦ Θεοῦ φθάνει, φησίν εἰκόνας θαυμαστάς καί ἀληθεστάτας. Ἀλλά καί ἐν τοῖς ἀψύχοις τό αὐτό εὑρήσεις, ἐν πόαις καί βοτάναις καί μετάλλοις θεωρῶν δυνάμεις βλαπτικάς καί ὠφελίμους· καί εὔθρυπτα (≡14S_286≡> τά πλείω, καί ἄλλα ἰσχυρά καί ἀνένδοτα, ὡς τόν ἀδάμαντα. Ἄλλως. Ἀσθένειαν δυναμουμένην ἐν τούτοις τά ἀσθενέστατα τῶν ζώων φησί, ταύτην ἔχοντα τοῦ ὄντως εἶναι τήν δύναμιν, ἤ ἀσθένειαν οἰητέον τήν ἄψυχον καί πάντῃ ἀκίνητον φύσιν, ἥτις τήν οὐσιώδη, τουτέστι τήν τοῦ ὅλως εἶναι δύναμιν, εἴληφεν ἐκ Θεοῦ.

§ 3. Καί αὐτό δέ, εἰ θέμις: Τουτέστιν, οὐκ ἦν δυνατόν εἶναί τι ὅλως, μή τοῦτο τῆς θείας δυνάμεως ὑποστησαμένης.

Δύναμιν εἰς τό εἶναι ἔχει: Τήν δύναμιν οὐ μόνον τήν εἰς τό συνεστάναι ἰσχύν νοεῖ, ἀλλά καί τήν ἐπιτηδειότητα εἰς τό τοιῶσδε εἶναι δύναμιν σημαίνει. Διάδοσιν δέ καλεῖ δυνάμεως τήν εἰς τά ἔξω περί τά ὄντα πρόοδον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ καί ἀγαθότητος,

είς τό εἶναι τά ὄντα καί παραχθῆναι. Καί πρώτην μέν δύναμίν φησι τήν τῶν ὄντων· ταῦτα δέ εἰσι τά νοητά καί ἀσώματα ὄντα λεγόμενα, ὡς ἀθάνατα, τοῖς δέ γε νοητοῖς καί τά νοερά συγκατατακτέον, ὡς ψυχικάς τάς καί λογικάς νῦν λεγομένας· ὁ γάρ λόγος νοῦς ἐστι, καθ' ὅν ἡ ψυχή καθ' ὑπόβασιν μετά τούς ἀγγέλους νοερά λέγεται. Εἶτα καί ταύτης ὑφειμένη δύναμις ἡ αἰσθητική, ἡ τῶν ἐμψύχων ἀλόγων· εἶτα ἡ ζωτική καί ἡ φυτική, ἡ τῶν φυτῶν ἁπάντων καί βοτανῶν, καθ' ἥν φυτικήν ζωήν ἀνθοῦσι· μετά δέ πάσας ἡ οὐσιώδης δύναμις, τουτέστιν ἡ τῶν ἀψύχων, οἷον τῶν μεταλλικῶν καί γεωδεστέρων, ἥτις δύναμις ἡ συνιστῶσα καί εἰς τό εἶναι διαρκεῖν ποιοῦσα, καί τήν τῶν ποιοτήτων δύναμιν δίδωσι θερμῶν ἤ ψυχρῶν ἤ τῶν ἑξῆς κράσεων, καί ἤτοι ὠφελεῖν, ἤ τοιῶσδε ὠφελεῖν. Καί τάς ὀρεκτικάς δέ δυνάμεις, τοῦ θέλειν ἀεί τά λογικά δύνασθαι καί ἐπιθυμεῖν, ὁ χορηγῶν ἐστι Θεός, καί δυναμοῖ πρός φιλίαν τά ἡνωμένα καί πρός κοινωνίαν, τουτέστι τά σπέρματα πάντων, ἤτοι τά στοιχεῖα συμμέτρως πρός σύνοδον ὁδεύοντα (≡14S_288≡> καί πρός ἄλληλα μιγνύμενα καί πλησιάζοντα πρᾴως, εἰς δύναμιν ἄγει τοῦ τά αἰσθητά ὅμοια γεννᾶν. Τῆς γοῦν ἑνώσεως ταύτης καί τοῦ μίγματος τῶν ἡνωμένων εἰς φιλίαν, ὡς ἔφημεν, στοιχείων τρεπομένου εἰς διαφοράν καί χωρισμόν, διακρινόμενα τά μέρη χωρίζεται εἰς γενέσεις καί ζώων καί φυτῶν καί τῶν ἑξῆς, καί λαμβάνει θεόθεν ἡ διάκρισις αὕτη, ἤτοι ὁ χωρισμός, δύναμιν εἰς τό εἶναι καί παραγωγήν τοῦ εἶναι τά κατ' εἶδος γινόμενα. Τάς οὖν συγκρίσεις καί διακρίσεις, ἑνώσεις καί φιλίας ἔφη, καί ἀσύγχυτα καί ἀσύμφυρτα τά εἴδη διάκρισιν ὠνόμασε. Σημείωσαι, ὡς καί αὐτήν τήν ἔφεσιν ἐκ Θεοῦ ἔχουσιν αἱ ἀγγελικαί δυνάμεις.

§ 4. Καί τό εἶναι ταῦτα: Ἡ τῶν ὄντων φύσις τό εἶναι ἐπιζητεῖ οὐ προαιρετικῶς, ἀλλά τῷ ἀναγκαίῳ τε καί χρησίμῳ τῆς ὑπάρξεως καί τοῦτο οὖν φησι τό οὕτως εἶναι, καί τήν δύναμιν τοῦ ἐπιζητεῖσθαι, ὡς ἀναγκαῖον τό εἶναι παρά τῆς θείας καί ἀπειροδυνάμου οὐσίας.

§ 5. Καί εὐθημοσύνας: Εὐθημοσύνας φησί τάς εὖ ἐχούσας θέσεις, καί τάξεις εὐθέτους τάς εὐσχήμους δημιουργίας, ἀγγελικῶν δέ ἑνάδων τῶν ἁπλοτήτων φησιν· ἤ ἑνάδας καλεῖ τάς τῶν οὐσιῶν αὐτῶν ἁπλότητας καί ἀσωματίας καί ἀϋλίας. Σημείωσαι δέ, ὅτι τούς ἀστέρας διαιωνίζειν λέγει.

Καί τάξεις ἀναλλοιώτους: Ἀναλλοιώτους τάς οὐρανίας οὐσίας, μή κατά τό ἀϊδίως εἶναι νοήσῃς (αὐτοί γάρ, κατά τό γεγραμμένον, λειτουργικά πνεύματά εἰσιν), ἀλλά περί τήν φυλακήν τῶν ἐξ ἀρχῆς αὐταῖς ὑπό Θεοῦ τεταγμένων ὅρων τό ἀναλλοίωτον νόησον. 'Προόδους δέ τοῦ χρόνου' τό μῆκος τούτου καί τήν ἐπί τό πρόσω φοράν λέγει, 'διάκρισιν' δέ τήν διά τῆς (≡14S_290≡> ἐναλλαγῆς τῶν καιρῶν, ἤτοι ὡρῶν, σημείωσιν πρός τά αὐτά πάλιν ἀποκαθισταμένην· διό καί συνελίξεις ἐκάλεσε τοῦ χρόνου τήν κίνησιν· ἤ 'προόδους χρονικάς' φησι τάς τῶν πλανήτων ἄστρων κινήσεις, ἐπί τινα ἀριθμόν χρόνου διερπούσας τά ιβ' τῶν λεγομένων οἴκων διαστήματα· 'ἀποκαταστάσεις' δέ τάς ἀπό σημείου τινός ἐπί τό αὐτό σημεῖον ἐπαναδρομάς· οἷον ὁ ἥλιος δι'

ἐνιαυτοῦ περιπολεῖ τούς ιβ' οἴκους ἀπό τοῦ λεγομένου κριοῦ ἐπί τόν αὐτόν κριόν διερχόμενος, ἡ σελήνη διά μηνός, καί οἱ ἑξῆς ε' οὕτως· ἐκ γάρ τούτων οἱ χρόνοι μετροῦνται.

Καί τάς τοῦ πυρός δυνάμεις: Τοῦ αἰθερίου δηλονότι. Φησί δέ περί τῶν τεσσάρων στοιχείων, καί ὅτι ἡ γῆ ἐπ' οὐδενός τεθεμελίωται, ἡ δέ Γραφήν φησιν, «ἐπί ὑδάτων ἐθεμελίωσας».

Τάς οὐσιώδεις: Ἴσως οὐσιώδη λέγονται καί τά πάντα ἄψυχα καί ἀναίσθητα, δηλονότι ἀπό τοῦ εἶναι οὕτω λεγόμενα.

Καί τήν θέωσιν: Ἐκθεοῦνται οἱ δίκαιοι καί οἱ ἄγγελοι, κατά τό «Ἐγώ εἶπα· θεοί ἐστε».

Παντελῶς θέσις: Θέσιν καλεῖ τήν είς τό εἶναι παραγωγήν, ἀντί τοῦ, Ὅ μή μετέχει δυνάμεως, οὐδέ ἐν δημιουργίᾳ ἐστί.

§ 6. Καίτοι φησίν Ἐλύμας ὁ μάγος: Δείκνυται ἐντεῦθεν τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός ἡ ἀρχαιότης· ἅ γάρ εἶπεν Ἐλύμας ὁ μάγος, ὅς καί ἀντέστη τῷ ἁγίῳ Παύλῳ ἐν Κύπρῳ, γινώσκει, οὗ αἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων μέμνηνται. Ὅμως πολλούς ὁμοίους τῷ Ἐλύμᾳ ἡ Ἀραβία ἔχει, οἵ φασι πρός ἡμᾶς λέγοντας, Ἰησοῦν Χριστόν τόν Θεόν Λόγον σαρκί παθεῖν ὑπέρ ἡμῶν, ἀλλά μή θεότητι, ὅτι, 'Εἰ μή δέχεσθε αὐτόν θεότητι παθεῖν ὡς (≡14S_292≡> ἠθέλησεν, ἀδύναμον ποιεῖτε τόν Θεόν, φάσκοντες μή δύνασθαι θεότητι παθεῖν εἰ ἐθέλοι'. Προς οὕς λεκτέον, ὅτι αὐτό οὐκ ἠβουλήθη ὁ Θεός, ἔχων εἰς τί πάθοι, τό παρά φύσιν γενέσθαι, ἵνα ἡ θεότης πάθοι ἡ κατά φύσιν ἀπαθής. Ὅρα πῶς ἑρμηνεύει τό ἀποστολικόν ρητόν, «οὐ δύναται ὁ Θεός ἑαυτόν ἀρνήσασθαι».

Ἡ γάρ ἑαυτοῦ ἄρνησις: Ὅπερ ἔφην, Ἐλύμας ὁ μάγος σκώψας τόν θεῖον Παῦλον εἰπόντα, «μή δύνασθαι ἀρνήσασθαι ἑαυτόν τόν Θεόν», καί τό γε ἐπί Παύλῳ ἀδύνατον δείκνυσθαι τόν Θεόν, δυνάμενον ἅ βούλεται, τουτέστιν ἀρνήσασθαι ἑαυτόν, φιλοσοφώτατα λύει ὁ μέγας Διονύσιος. Φησί γάρ, ὅτι ὁ Θεός ἀλήθειά ἐστιν, ἡ δέ ἀλήθεια ὄν ἐστι, τό δέ ψεῦδος, ὡς ἀνυπόστατον, οὐδέ ὄν ἐστιν. Ἐάν οὖν ἀρνήσηται ἑαυτόν ὁ Θεός, ἡ ἀλήθεια ψευσαμένη, μή ὄν γίνεται. Καί πῶς οἷόν τε τοῦτο συμβῆναι; Τό οὖν 'μή δύνασθαι', ἐπί Θεοῦ ταττόμενον, ἀφάτου δυνάμεώς ἐστι σημεῖον. Ὅμοιον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι δύναται ὁ Θεός ἑαυτόν ποιῆσαι μή εἶναι Θεόν, ἀλλά χωρῆσαι εἰς ἀνυπαρξίαν, ὅ μετά τοῦ ἀδυνάτου καί τό βλάσφημον ἔχει. Πῶς τοίνυν λεχθήσεται, ὁ ὤν ἔσται μή ὤν; Οὐ δύναται τοίνυν ὁ Θεός, τουτέστιν ἀναχώρητόν ἐστι μή εἶναι αὐτόν, ἤγουν ἀνένδεκτον μή εἶναι αὐτόν. Οὐκοῦν καί τό μή δύνασθαι τόν Θεόν, τουτέστι τό ἀδύνατον εἶναι τόν Θεόν, οὐ δυνατόν γενέσθαι. Ὥσπερ γάρ τό φῶς, καθ' ὅ φῶς, οὐ δύναται σκότος γενέσθαι, οὕτω καί ταῦτα ἀδύνατα τῷ Θεῷ διά τήν ἀνυπέρβλητον ἀλήθειαν. Οὕτως οὖν οὐκ οἶδεν ὁ Θεός κατά στέρησιν τό μή εἰδέναι, οἷον οὐ πεπείραται (≡14S_294≡> ὁ Θεός· ὅ ἐστιν, οὐκ οἶδε τί ἐστιν αὐτό τό μή εἰδέναι, ἤτοι ἀγνοεῖν τι. Κατά στέρησιν δέ οὐκ οἶδε τό ἀγνοεῖν· στέρησις γάρ ἐστιν ἡ ἄγνοια, οὐχ ὑπόστασις, ἀλλ’ ἔξωθεν τῆς οὐσίας, περί ἥν συμβαίνει ἡ στέρησις· ἔλλειψις γάρ ἐστι τοῦ ὀφείλοντος παρεῖναι. Οὐκοῦν ἐστέρηται ὁ Θεός τοῦ ἀγνοεῖν, καί οὐδέποτε οἶδε τό μή εἰδέναι· εἰ γάρ μή κατά στέρησιν εἴποιμεν μή εἰδέναι τόν Θεόν τήν ἄγνοιαν,

εὑρίσκεται τῆς οὐσίας αὐτοῦ τό μή εἰδέναι, καί ἦν ἄν οὐσιώδης αὐτοῦ ἡ ἄγνοια, καί εὑρίσκεται ὁ Θεός σκότος· ἡ γάρ ἄγνοια σκότος ἐστιν. Οὕτως ὑψηλῶς νοήσεις καί τό, «ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν», καί τό, «οὐ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱός οὐδέν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐάν μή τι βλέπῃ τόν Πατέρα ποιοῦντα», ὅπερ ὅμοιόν ἐστι τῷ εἰπεῖν· Ἀμήχανόν ἐστιν ἕτερα βουλομένου τοῦ Πατρός, ἕτερα βουληθῆναι τόν Υἱόν. Ἕν γάρ θέλημα τῆς μόνης προσκυνητῆς Τριάδος κατά τήν θεότητα· οὐδέ γάρ ἀγνοοῦμεν, ὅτι περ ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, καί Θεός, ὁ εἷς τῆς πανυμνήτου καί παναχράντου Τριάδος γενόμενος ἄνθρωπος, προσέλαβεν ἀνθρώπινον θέλημα φυσικόν καί ἀναμάρτητον.

Καί τό μή εἶναι οὐκ ἔστιν: Ἀπόφασις κατά ἀποφάσεως τιθεμένη κατάφασιν ποιεῖ. Ὁ οὖν λέγων, ὅτι τό μή εἶναι οὐκ ἔστιν ἐν Θεῷ, τό εἶναι αὐτόν συνάγει. Οὕτως οὖν φησιν, 'οὐ δύναται μή δύνασθαι', ὡσαύτως καί τό 'μή εἰδέναι οὐκ οἶδεν', ἐξ ὧν συνάγεται τό πάντως αὐτόν εἰδέναι καί δύνασθαι. Καλῶς δέ προσέθηκεν ἐνταῦθα τό κατά στέρησιν· οὐ γάρ ὑπεροχικῶς ταῦτα λέγονται, ἀλλά στερητικῶς, τό, 'οὐ δύναται' καί 'οὐκ οἶδε'.

§ 7. Δικαιοσύνη δέ ὑμνεῖται: Κατά τί δικαιοσύνη ἐστίν ὁ (≡14S_296≡> Θεός. Ὅρος δέ δικαιοσύνης ἐστίν, ἀρετή διανεμητική τοῦ κατ' ἀξίαν ἤ ἰδιοπραγίαν τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν· ἤ μεσότης πλεονεξίας καί μειονεξίας· ἤ ἕξις ἀπονεμητική ἰσότητος· ἤ ἕξις τοῦ κοινῇ συμφέροντος ἐστοχασμένη· ἤ ἐπιστήμη ἀπονεμητέων, καί μή, καί οὐδετέρων.

Διαλοιδοροῦνται: «Περί τῶν λαλούντων κατά τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν», ὥς φησιν ὁ ψαλμῳδός. Ἐνταῦθα εὐκαίρως εἶπεν, ἀλλόκοτα τά αὐτῶν δεικνύς ρήματα· αὐτοκίνητοι γάρ ὄντες, τουτέστιν αὐτεξούσιοι, καί τῶν ἰδίων ὁρμῶν ἄρχοντες, διά τί, φασίν, αὐτεξούσιοι γεγόναμεν· καί οὐ μᾶλλον καί ἄκοντες κωλυόμεθα ἁμαρτάνειν, ἀγνοοῦντες ὅτι λίθοι ἑτεροκίνητοι βούλονται εἶναι, καί, γήινα σώματα ἔχοντες, διά τί μή ἐν ταυτότητι, φασί, μένομεν, τουτέστιν ἄτρεπτοι, ἀθάνατοι ὄντες, καί χρώμενοι τοῖς ὑλικοῖς καί προσκαίροις; Ὅπερ ἀγνοούντων ἐστί φύσιν αἰσθητῶν καί νοητῶν καί πολλήν ἀλογίαν νοσούντων· τό γάρ σῶμα ἡμῶν ὑλικόν καί πρόσκαιρον καί τρεπτόν ὑπάρχον, εἰκότως ἐδέετο τῶν ὁμοίων, προσκαίρων φημί καί ὑλικῶν· ἡ δέ ψυχή ἄϋλος καί ἀθάνατος κτισθεῖσα, εἰκότως τό αὐτεξούσιον ἔχει διά τήν πρός τόν δημιουργόν ὁμοιότητα· ἅπερ μή νοοῦντες ἐν ἑκατέρῳ οἱ λοίδοροι μέμφονται τήν θείαν πρόνοιαν, τοσαύτην ὁρῶντες εὐταξίαν· τοῦτο γάρ δηλοῖ τό, 'καί ὅλως τά ἄλλων ἄλλοις ἀποδιδόασιν'.

Αὐτοκινήτοις: Αὐτεξουσίοις.

§ 8. Ἀλλ' εἴποι ἄν τις: Πρός τούς λέγοντας, Πῶς οὐκ ἄδικος ὁ Θεός ὁ συγχωρῶν τούς δικαίους ὑπό τῶν φαύλων κακοῦσθαι;

(≡14S_298≡> Ἄλλως: Ἐνταῦθα ζητεῖ κεφάλαιον προτεθέν ἡμῖν ὑπό ἑτέρου· φησί γάρ· Εἴποι ἄν τις, καί τά λοιπά, λυόμενος εὐσεβῶς καί θεοφιλῶς· λέγει γάρ δι' ἥν αἰτίαν συγχωρεῖ ὁ Θεός, δίκαιος ὤν, ἀδικεῖσθαι τούς ὁσίους ἄνδρας ὑπό ἀδίκων καί πλεονεκτῶν (πολλούς γάρ ὁρῶμεν δικαίους ζημίας ὑπομένοντας, ἤ

ἐν χρήμασιν, ἤ ἐν πράγμασι παρά τῶν ἀδίκων καί πλεονεκτῶν), καί ἀπολογεῖται δεξιῶς. Λέγει γάρ, ὅτι οἱ ὅσιοι οὐκ ὀφείλουσι τοῖς γηΐνοις καί προσκαίροις προσπάσχειν, ἐπεί οὐκ ἔτι ὅσιοι· προτιμᾷν γάρ ὀφείλουσι τά ὄντως ἐραστά καί θεῖα· χρημάτων γάρ ἐφιέμενοι, οὐκ ἔτι ὅσιοι. Καί λέλυται ἡ ἐρώτησις· τοῦτο γάρ ὁ θεῖος Παῦλός φησι, «διά τί γάρ μή μᾶλλον ἀδικεῖσθε», λέγων μή περί τά κοσμικά ἐπτοῆσθαι. Καί πάλιν τόν θεῖον ἔρωτα εἰσηγούμενος, περί ὅν οὔτε ἀδικία, οὔτε πλεονεξία δύναται γενέσθαι, φησί· «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπό τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις ἤ στενοχωρία;» καί τά ἑξῆς. Προσύλους δέ φησι τούς ἐμπαθεῖς καί μόνοις τῆς γηΐνοις προκειμένους. 'Παρευδοκιμεῖσθαι' δέ ἐστι τό ἡττόνως εὐδόκιμον φαίνεσθαι.

Ταῖς ἀγγελικαῖς ἀρεταῖς: Ὅτι καλῶς λέγεται καί ἐπ' ἀγγέλων ἀρετή, ὥσπερ καί ἐπί Θεοῦ, κατά τό, «ἐκάλυψεν οὐρανούς ἡ ἀρετή αὐτοῦ», καί ὅτι ἀδικεῖσθαι τούς περί τά ὑλικά πράγματά τῆς θείας ἐστί προνοίας συνεθιζούσης αὐτούς τῶν θειοτέρων ἐφίεσθαι.

Τῆς τῶν ὑλικῶν προσπαθείας: Ὅρα πῶς φησιν, ὅτι τό μή προσπάσχειν τοῖς ὑλικοῖς πράγμασιν ἀρρενότητα δηλοῖ, τουτέστιν ἀνδρίαν· οἱ γάρ δουλεύοντες κοσμικοῖς καί σωματικοῖς πάθεσι θηλυδρίαι εἰκότως προσαγορεύονται. Καί ὅτι ἡ θεία δικαιοσύνη οὐ βούλεται διά τούτων ἡμᾶς θέλγειν καί ἀπολλύειν, (≡14S_300≡> ἀλλά συνεθίζει πρός τήν τούτων περιφρόνησιν, κατά τό εἰρημένον, «ὅν γάρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δέ πάντα υἱόν ὅν παραδέχεται». Τί οὖν; Οἱ τόν πλοῦτον ἔχοντες οὐκ ἀγαπῶνται ὑπό τοῦ Θεοῦ; Ἐρεῖς, ὅτι πρῶτον μέν οὐχ ὁ πλοῦτος καθ' ἑαυτόν κακός, ἀλλ' ἡ περί τοῦτον προσπάθεια καί ἡ κακή χρῆσις· ἔπειτα οἶδεν ὁ Θεός τούς ἐν ἡμῖν ἀσθενεῖς, καί βουλόμενος αὐτούς περισῶσαι εἰς προτροπήν, καί χρήματα ἴσως καί βίου περιφάνειαν δίδωσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀγνοῶν ὅπερ εἰσί· πῶς γάρ ὁ γινώσκων πάντα πρίν γενέσεως αὐτῶν; Ἀλλ' ἵνα μηδεμίαν ἔχωμεν ἀπολογίαν κατά τόν Ἀπόστολον, «διά τοῦτο ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε»· καί πάλιν· «ἔχομεν Ἀρχιερέα μέγαν, δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν».

Τό μή θέλγειν: Θέλγειν ἐστί τό δι' ἡδονῆς ἀπατᾷν· λέγεται δέ καί τό ἁπλῶς ἡδύνειν.

Τῶν ἀρίστων: Τῶν ἐπιθυμητῶν.

Ἀμειλίκτῳ στάσει: Ἀμείλικτον στάσιν φησί τήν ἀνένδοτον πρός τόν γαργαλισμόν τῶν γηΐνων ἔνστασιν, καί τό μή κάμπτεσθαι πρός τά ὑλικά διά τῶν πειρασμῶν.

§ 9. Τῆς ἐν τοῖς ὅλοις ἰδιοπραγίας: Ἰδιοπραγίαν ὠνόμασε τήν ἑκάστου τῶν ὄντων κατά φύσιν ἰδιάζουσαν κίνησιν· οὐδέ γάρ τά ἀγγέλων ἀνθρώποις πράττειν δυνατόν, ἤ τά πυρός ὕδατι, καί τό ἔμπαλιν.

Καί ὡς ἐκ τῶν χειρόνων: Τά χείρω ἐνταῦθα μή νοήσῃς πρός τά ποιήματα (οὐδέν γάρ ἐν αὐτοῖς κακόν), ἀλλά πρός τήν ἁμαρτίαν, ἥτις ἐκ τῆς ἡμῶν προαιρέσεως κατά στέρησιν ἀγαθοῦ παρυπέστη. Ἀναρπάζει γάρ ἡμᾶς ὁ Θεός ἐξ αὐτῆς ἑκόντας, εἰ προσδράμοιμεν αὐτῷ.

(≡14S_302≡> Καί ἀρρεπῆ πρός τά χείρω: Ταῦτα περί τῶν αἰσθητῶν καί ὑπό τήν κτίσιν ὄντων νόμιζε λέγειν αὐτόν, ὅτι πάντα ἐν τῇ οἰκείᾳ εὐταξίᾳ διαφυλάττει· οὐδέν γάρ αὐτῶν μετετράπη, ἀλλ' οὕτως ὡς ἐκτίσθησαν, ἔμειναν· τοῦτο δηλοῖ τό ἀμετάβλητα. Ἀρρεπῆ δέ πρός τά χείρω, ἤ ὅτι προαιρετάς αὐτάς πεποίηκεν, ἤ ὅτι οὐδέν ἐξ αὐτῶν τῆς οἰκείας ἐξέστη καταστάσεως, ἤ πρός τά ὑποδεέστερα μετηνέχθη. Ὁ γάρ οὐρανός καί ἡ γῆ ἔμειναν, καί τά ἐν αὐτοῖς ὡσαύτως ἔχοντα. Τό δέ τήν ἀλλοτριοπραγίαν ἐξορίζειν καί ἀμεταπτώτους φυλάττειν τάς ἑκάστου ἰδιότητας, οὕτω νόησον, ὅτι τά στοιχεῖα ἐναντία μένουσιν ἀλλήλοις, οἷον τό θερμόν καί ψυχρόν, καί ὑγρόν καί ξηρόν, καί ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὁλότητι ἐναπομένει, καί οὐ μεθίσταται πρός τό ἐναντίον· οὐδέποτε γάρ τό πῦρ ὕδωρ γίνεται, οὐδέ τό ὕδωρ πῦρ. Εἰ δέ καί συνέλθοιεν κατά τήν τοῦ δημιουργοῦ κέλευσιν, μένει ἕκαστον αὐτῶν, σῷζον τήν οἰκείαν ἰδιότητα.

Καί τάς ἀναλογίας: Ἀναλογίας φησί τάς ἁρμοδιότητας ἑκάστης φύσεως καί συμμετρίας.

Οὐκ ἀπό σκοποῦ: Τουτέστιν οὐκ ἔξω τοῦ σκοποῦ τῆς Γραφῆς.

Ὑπερείδουσα: Ὑποστηρίζουσα.

Τῶν λελωβημένων: Βεβλαμμένων, τῶν λώβην καί ἀχρείωσιν προξενούντων.

Καί πᾶσα ἀνισότης: Οὐχ ἁπλῶς φησι τήν ἀνισότητα ἐξορίζειν, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, τουτέστι τό μή ἴσως καί ὁμοίως ἕκαστον τῶν γεγονότων ἐν ταυτότητι τῇ κατά φύσιν διαμένειν· διό καί τό κατά στέρησιν προσέθηκεν, ἐπεί κατά τό ἀδιάφορα εἶναι τά ὄντα καί ἄνισα ἡ ἀνισότης οὐκ ἐκβάλλεται.

Τῆς ἐν αὐτοῖς ἑκάστοις ἰσότητος: Δύο τρόπους καθ' οὕς ἀνισότης λέγεται εἰδώς, τούς δύο τρανοῖ, καί φησιν, ὅτι δικαιοσύνη κατά τοῦτο λέγεται ὁ Θεός, καθ' ὅ καί τήν ἰσότητα πάντων (≡14S_304≡> ἐπιμετρεῖ, καί τήν ἀνισότητα πάντων ἐξορίζει. Ἀνισότητα δέ νῦν φησι τήν κατά στέρησιν τῆς ἰσότητος συμβαίνουσαν, τουτέστι τήν πλεονεξίαν· τό γάρ ἴσως νέμειν ἑκάστοις τά κατ' ἀξίαν, τοῦτο συγκρατεῖ πάντα καί σῴζει. Ταῦτα φήσας, ἐπιφέρει καί τόν ἕτερον τρόπον, καθ' ὅν ἀνισότης λέγεται. Καί γάρ οἶδέ τινας, τά μέν νοητά καί ἀσώματα εἴδη, καί τάς πρώτας τῶν ὄντων ἀρχάς, φημί δή τήν ἀθάνατον δημιουργίαν, τάς ἑνάδας, τουτέστι τάς ἁπλᾶς οὐσίας, ἰσότητα καί ταυτότητα ὀνομάσαντας, τά δέ αἰσθητά, ἅ καί μεριστά εἰσι καί ἐν μεταβολῇ καί διαφορᾷ, καί ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα, ἀνισότητα καί ἑτερότητα καλέσαντας. Λέγει οὖν, ὅτι, κἄν ταύτην τήν ἀνισότητα νοήσῃ τις, τήν τῶν αἰσθητῶν εἰς εἴδη διαφοράν, δι' ἧς αἱ τῶν ζώων καί τῶν φυτῶν καί τῶν ἑξῆς γενέσεις ὑφίστανται, ἀλλά καί ταύτης τῆς ἀνισότητος ὁ Θεός φύλαξ καί φρουρός ἐστι, μή ἐῶν τά ἐναντια εἰς ἕν συμμιχθῆναι καί συνδραμόντα διά τῆς φυράσεως εἰς φθοράν ἐλθεῖν. Ὡς γάρ παρήγαγε πάντα, οὕτω συντηρεῖ αὐτά, καί εἰσίν ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένοντο.

Τήν γάρ ἀνισότητα: Σημείωσαι, ὅτι τήν ἀνισότητά φησι καί τήν ἐν τῷ ὅλῳ πρός ὅλα διαφοράν τῶν ὅλων, καί ὅτι τήν τοιαύτην

ἀνισότητα ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη φρουρεῖ. Σημείωσαι δέ, ὅτι ἐστί καί φυσική ἀνισότης.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

§ 1. Τούτων τῶν θεωνυμικῶν: Σοφώτατά φησι θεωνυμικῶν ἀγαλμάτων, ἐξ Ἑλλήνων ἐπί τό ἀληθές μετάγων· ἐκεῖνοι γάρ οἷά τινας ἀνδριάντας ἐποίουν, μήτε χεῖρας μήτε πόδας ἔχοντας, οὕς Ἑρμᾶς ἐκάλουν· ἐποίουν δέ αὐτούς διακένους θύρας ἔχοντας, καθάπερ τοιχοπυργίσκους. Ἔσωθεν οὖν αὐτῶν ἐτίθεσαν (≡14S_306≡> ἀγάλματα, ὧν ἔσεβον θεῶν, ἔξωθεν δέ ἀπέκλειον τούς Ἑρμᾶς· ἐφαίνοντο οὖν οἱ Ἑρμαῖ εὐτελεῖς, ἔσωθεν δέ τούτων θεῶν αὐτῶν καλλωπισμούς εἶχον. Οὕτως οὖν κἀνταῦθα νοήσεις, τά μέν περί τοῦ ὄντος καί ἀληθινοῦ Θεοῦ μόνου ἐν τῇ Γραφῇ ὀνόματα ἀνάξια εἶναι περί Θεοῦ λεγόμενα, ὡς τό μικρόν, καί τό καθῆσθαι, καί τά ἑξῆς, ἀναπτυσσόμενα δέ τά ὀνόματα καί ἀξίως Θεοῦ ἑρμηνευόμενα, ἔχουσιν ἔσωθεν τά ἀγάλματα καί τούς θείους τύπους τῆς περί Θεοῦ δόξης.

Μέγας οὖν ὁ Θεός ἐν τοῖς Λογίοις ὑμνεῖται. Οὐ πρός ἀντιπαράθεσιν ὁ Θεός μέγας, φησίν, ἑτέρου, ὥσπερ βοῦς μείζων προβάτου, ἤ κύαμος κέγχρου, ἀλλά διά τό ἀπαράθετον καί ὄντως ἀκατάληπτον τῆς θείας μεγαλειότητος· τοῦτο γάρ ἐσήμανε τό 'ἰδίως', ἤγουν ἰδιότητα εἰπών.

§ 2. Μέγας μέν οὖν ὁ Θεός ὀνομάζεται: Εἰ καί ἑρμηνεύει τῶν ἐπί Θεοῦ κατηγορουμένων τάς προσηγορίας, ἀλλ᾽ ἀνάγκη Γραφικαῖς μαρτυρίαις ταύτας τρανῶσαι. Μέγας μέν οὖν εἴρηται, ἔνθα γέγραπται, «μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καί μεγάλη ἡ ἰσχύς αὐτοῦ», καί ὅσα τοιαῦτα ἐν τῇ Γραφῇ, τό δέ εἶναι καί μικρός, δηλοῦται ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν, ἔνθα φησί πρός Ἠλίαν τόν προφήτην· «ἰδού φωνή αὔρας λεπτῆς, καί ἐκεῖ Κύριος»· δηλοῖ γάρ ὡς περιεχόμενον αὐτόν ὑπό τῆς αὔρας, ὅ ἐστι λεπτότητος καί σμικρότητος, τό δέ 'αὐτός' ἔχεις ἐνταῦθα, καί ἐν τῷ, «Ἐγώ εἰμι, καί οὐκ ἠλλοίωμαι». Τό δέ ἕτερον, ὅτε τῷ Ἰεζεκιήλ ὤφθη ὡς ἄνθρωπος ἐκ πυρός καί ἠλέκτρου, καί ἑτέρωθι· «οἱ ὀφθαλμοί αὐτοῦ ὡς λαμπάδες», καί τά λοιπά· ὡς εἶδος χαλκοῦ καί κλιβάνου, ὅπερ φησίν Ἰωάννης ἐν Ἀποκαλύψει· καί (≡14S_308≡> ὅμοιος, ὅτε καθ' ὁμοιότητα αὐτοῦ λέγει δημιουργεῖν τόν ἄνθρωπον· ἀνόμοιος δέ, ἐν Ἠσαΐᾳ, ὅταν λέγῃ, «τίνι με ὡμοιώσατε, λέγει Κύριος», ἅτε οὐδέν ἔχων ὅμοιον. Καί ἑστώς καί ἀκίνητος ἐν τῷ λέγειν Μωϋσεῖ περί τῆς πέτρας, «ὧδε ἐγώ ἕστηκα πρό τοῦ σε εἶναι ἐκεῖ», καί τά ὅμοια. Καθήμενος δέ ἔνθα ὁ Βαρούχ φησι· «Σύ καθήμενος εἰς τόν αἰῶνα, καί ἡμεῖς ἀπολλύμενοι εἰς τόν αἰῶνα»· καί πάλιν· «ὁ καθήμενος ἐπί τῶν χερουβίμ». Κινούμενος δέ, ὡς ὅταν λέγῃ· «καί ἐπέβη ἐπί χερουβίμ καί ἐπετάσθη»· καί πάλιν· «δεῦτε καταβάντες, συγχέωμεν τάς γλώσσας αὐτῶν», καί, «ἔκλινεν οὐρανούς καί κατέβη». Καί ταῦτα μέν νῦν, ἐν δέ ταῖς κατά μέρος ἐξηγήσεσι τά δέοντα σαφηνισθήσεται.

Τό μέγεθος τοῦτο καί ἄπειρόν ἐστιν: Ἐπειδή παντέλειον πέρας ἔχει ὁ Θεός καί ὑπερτέλειος ὤν καί ὑπεράπειρός ἐστιν, ὡς τό, «καί τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται πέρας», ἀλλά καί ὑπέρ

πάντα ἐστίν ἀριθμόν· εἰ γάρ καί λέγοιτο ὁ Θεός εἷς καί ἕν, ἀλλ’ οὖν ὑπέρ τό ἕν ἐστι. Κυρίως μέν γάρ τό 'ἕν' σχέσιν δηλοῖ πρός τούς ἐξ αὐτοῦ πολλούς ἀριθμούς καί οἱονεί ἀρχή πλήθους ἀριθμῶν εἶναι δοκεῖ, ὅμως ἠξίωσεν ὁ Θεός καί τό ἕν ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ δέξασθαι, ἐπειδή τό ἕν ἁπλοῦν ἐστι καί ἀμερές καθ' ἑαυτό καί ἀσύνθετον, ἀλλά καί οὕτως ὑπερήνωται, ἀντί τοῦ, ὑπέρ τό ἕν ἐστι· διό εἴρηται, «καί τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός».

§ 3. Οὕτως οὖν ἐπί Θεοῦ τό σμικρόν: Πάντα γάρ τά ὄντα, καί τά λίαν μεγάλα, καί τά ἄγαν μικρά, μετέχουσι τῆς τοῦ μικροῦ μετουσίας· οὐδέν γάρ τῶν ὄντων διέφυγε τό σμικρόν ἐν πᾶσιν ἀναφαινόμενον· ἤ ὅτι ἐκ μικροῦ πρός τό μεῖζον πρόεισι (≡14S_310≡> τά ἐν αὐξήσει, τοῦτό φησιν ὁ πατήρ, ἤ ὅτι ἐν τῷ μείζονι τό μικρόν ἐνθεωρεῖται καί οὐκ ἐν τῷ μικρῷ τό μεῖζον κατ' αὐτό τό μεῖζον εἶναι.

Καί διικνούμενον: Τό ὑπεροξύτερον τῆς τοῦ Θεοῦ καί ἐπί τά ἀσώματα χωρήσεως ἐντεῦθεν δηλοῦται· τό γάρ διικνεῖσθαι ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καί πνεύματος οὕτω γάρ ἔχειν δοκεῖ· τοῦτο ἀποφαίνει, ὅτι καί αὐτό τό ἀσώματον τῆς ψυχῆς ἑνοειδές ὑπό τοῦ Θεοῦ διαιρεῖσθαι δύναται. Διό καί τάς ἐννοίας ὁ Θεός νοεῖ, ἅς ὁ νοῦς κινούμενος καί ἐνεργῶν νοεῖ, καί τῆς τοσαύτης ἀσωματίας καί ἀδιαιρεσίας (τί γάρ μεταξύ νοῦ καί νοήσεως;), ὁ Θεός μέσος χωρεῖ, ὡς καί εἴρηται· «σύ συνῆκας τούς διαλογισμούς μου ἀπό μακρόθεν»· ἀλλά καί μεταξύ τῆς ψυχῆς καί τοῦ πνεύματος, τουτέστιν ἐν ᾧ τάς αἰσθήσεις ἐπεστηριγμένας ἔχομεν, δι' οὗ καί τοῖς αἰσθητοῖς ἡ ψυχή προσβάλλει, καί τό διανοητικόν τῶν σκέψεων ἔχομεν, ἀκωλύτως χωρεῖ ὁ Θεός. Τοῦτο δέ τό πνεῦμα δύναμιν καί οἱονεί δευτέραν ψυχήν αἰσθητικήν τῆς ψυχῆς οἱ παρ' Ἕλλησι σοφοί καλοῦσιν· ἡ οὖν αἰσθητική αὕτη ψυχή ἐστιν ἡ μέχρι μυελῶν καί φλεβῶν καί ἀρτηριῶν καί ὀστέων καί ὅλου τοῦ σώματος διήκουσα.

§ 4. Ἀμείωτον, ἀγέννητον: Σημείωσαι ποσαχῶς λαμβάνεται τοῦ ἀγεννήτου ἡ σημασία, ἤ τό μήπω γενόμενον, γεννησόμενον δέ, ὡς ἡ Σάρρα εἶπε τό, «οὔπω μέν ἐμοί γέγονεν», ἤ ὡς ἀτελείωτον, ὡς ὁ ἐν Χαλάνῃ πύργος· ἤ ὑπό του, ὡς τό, «Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων»· ἤ τόδε, ὡς «Ἰοῦστος εἷς τῶν δώδεκα»· ἤ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄν, ὡς ὅσα τερατεύονται Ἕλληνες, Σκύλλαν καί Χίμαιραν καί τά ὅμοια. Ἰδικῶς οὖν καί (≡14S_312≡> ἀπολύτως τό ἀγέννητον ἐπί Θεοῦ. Εἰς τό αὐτό. Εἰπών ἀγέννητον τόν Θεόν, τάς παλιμφήμους ἑρμηνείας τοῦ ὀνόματος ἀποκαθαίρει, καί φησιν. Ὅρα μή εἰς τό γεγεννῆσθαι δέξῃ τήν λέξιν, ὡς τοῦ Θεοῦ ἔχοντος τόν ὑπέρ αὐτόν, ἵνα ἐκ τοῦ πρό αὐτοῦ γένηται τόδε, οἷον δημιουργός, ἤ ἀγαθός, ἤ πνεῦμα, ἤ πῦρ, ἤ τι τοιοῦτον· ἀλλά μηδέ ἀγέννητον ὑπολάβῃς τό αὐτόν, μηδέ ὄντα παντελῶς μήτε ἐν γενέσει, μήτε ἕτερόν τι. Πῶς οὖν δεῖ τό ἀγέννητον ἀκούειν, φησίν ἐφεξῆς. Ταῦτα δέ κατά Ἀρειανῶν καί Εὐνομιανῶν ποιεῖ, τῶν ἐκ γεννητοῦ καί ἀγεννήτου τόν Θεόν βλασφημησάντων.

Ἀλλ' ὥσπερ παναγέννητον; Ἐπειδή, ὥς φησιν, ὑπέρ πᾶν ἀγέννητον ὄντα τόν Θεόν, ποιεῖ νομίζεσθαι καί λέγειν αὐτόν ἐκ τούτου εἶναί τινα μετά τήν ἁγίαν Τριάδα ἀγέννητα ἐν τῇ κτίσει,

φέρε σαφές ποιήσωμεν τό σημαινόμενον. Καί τέως δῆλός ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεῖος Διονύσιος, ἅτε μάλιστα τότε ἐν Ἐφέσῳ ἀκμαζόντων τῶν φιλοσόφων, ἔνθα καί ἡ Ἰωνική φιλοσοφία συνειστήκει, πάντα τά ἐκείνοις ἐσφαλμένως λεγόμενα, ἐπί τήν ἀλήθειαν μεταγαγεῖν. Ἤδει οὖν εἶναι δόγμα τινῶν αὐτῶν λεγόντων τά νοητά πάντα καί ἀθάνατα, καί νοερά γεννητά πάντα καί ἀγέννητα· γεννητά μέν, ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ Θεοῦ ὑποστάντα κατά πρόοδον ἐλλάμψεως, ἀγέννητα δέ, καθ' ὅ μή ἐν χρόνῳ, ἀλλ’ αἰωνίως, τουτέστιν ἐν τοῖς αἰῶσι προῆλθον. Καί γάρ ἔφημεν ἄνω τά αἰσθητά τόν χρόνον ἔχειν, τά δέ νοητά τόν αἰῶνα, ὅθεν καί αἰώνια λέγονται. Ὡς οὖν ἐκ προόδου λάμψαντα καί ἀγέννητα αὐτά εἶπον· πάλιν ᾔδει ἑτέρους καί τόνδε τοῦ ὁρατοῦ εἰπόντας κόσμον καί γεννητόν καί ἀγέννητον· καί γεννητόν μέν, καθ' ὅσον εἰς τόνδε τό πᾶν, ἤ ἐξ ἑνός καί πολλά ὁδεύει, ὅπερ ἐστί (≡14S_314≡> ἐπί τάς γενέσεις τῶν κατ' εἶδος ζώων καί φυτῶν καί τῶν ἄλλων· ἤ ἐκ τῶν πολλῶν ἐπί τό ἕν, ἀντί τοῦ, ὅταν ἐπί φθοράν ὁδεύῃ, εἰς τήν ἐπί τά στοιχεῖα ἀνάλυσιν· ἀγέννητον δέ αὖθις τόν αὐτόν λέγοντας κόσμον, ἤτοι ἀΐδιον, καθ' ὅσον τῶν κινήσεων τῶν ἐπί γένεσιν, καί τῶν ἀποκαταστάσεων τῶν ἐπί φθοράν, οὐδέποτε κατ' αὐτούς ἐφίσταται. Φησίν οὖν ὁ μέγας Διονύσιος, ὅπως ποτ' ἄν λέγοιτο τό ἀγέννητον, εἴτε ὡς ἔφην, εἴτε ὡς οἱ Ἕλληνες, μή ἐπί τοῦ Θεοῦ τοῦτο δέξῃ, τά μέν ἄλλα αἰτιατῶς λέγεται ἀγέννητα, ὁ Θεός δέ ἀναιτίως καί ἀπολύτως· τίς γάρ αἰτία Θεῷ πάντων ἀπαξαπλῶς ὑπερέχοντι;

Μονοειδῶς καί ταὐτοειδῶς: Μονοειδῶς μέν ἔφη διά τό παντελῶς ἀπαράβλητον τῆς θείας φύσεως, ταὐτοειδῶς δέ διά τό ἀναλλοίωτον καί ἀμετάβλητον, ἀφοριζόμενον δέ τό δεικνύμενον, ἀπό τοῦ ὁρίζειν, ἤ τό ἐξηρημένον καί κεχωρισμένον.

Καί τό ταὐτόν: Τό ἀεί ταὐτόν καί ὡσαύτως ἔχον ἐπί μόνης τῆς τῶν ὅλων ποιητικῆς ὁρᾶται αἰτίας, ἐξ ἧς καί τοῖς κτίσμασι τό ἐν ταυτότητι διαμένειν δεδώρηται, καί ἡ τῶν ἐναντίων, ἤγουν ἑτεροίως ἐχόντων πρός ἄλληλα σύνταξις. Ταὐτῶς οὖν ἅπαν, καί τά μή ἐν ταὐτότητι φύσεως, ἐν τῷ Θεῷ θεωρεῖται· πάντων γάρ τῶν ὄντων ταὐτῶς, ἤγουν ὁμοίως, αἴτιος ὁ Θεός.

Κατά τήν μίαν καί ἑνικήν: Τό ἀεί ὡσαύτως καί ἀναλλοιώτως ἔχειν, ὅπερ ἐστί ταὐτόν, ὁ Θεός ἐστι· καί ὑφ' ἑτέρου μέν αὐτός οὐ περατοῦται, οὐδ' ἐστί τι αὐτοῦ πέρας, εἰς αὐτόν δέ τά πάντα περατοῦται· καί ἔστιν ὁ αὐτός ἀεί Θεός, ὡς μονάς ὤν, καί τό ἀληθῶς ταὐτόν, καί ὅρος ἑαυτοῦ, καί τῶν ἁπάντων ὅρος ἐκ πάντων ἀφωρισμένος, καί ὑπεραναβεβηκώς μονοειδῶς καί ταὐτοειδῶς, τουτέστι κατά τό μονάς εἶναι ἡ πάντων ἀμιγής καί ἁπλῆ καί κατά τό ταὐτόν, ἀντί τοῦ κατά τό ὡσαύτως ἔχειν· οὐδέν (≡14S_316≡> γάρ διαφέρει μονάδα εἰπεῖν ἤ μονοειδές, καί ταὐτόν ἤ ταυτοειδές· τό γάρ αὐτό σημαίνει. Μεταδίδωσι καί τοῖς ἐξ αὐτοῦ κτίσμασι τοῦ ταὐτοῦ ὁ Θεός, ὅθεν τά πάντα κατά τά αὐτά καί ὡσαύτως, καθώς καί ἐγένοντο, ἐν τῇ συμπνοίᾳ καί σωτηρίᾳ καί συμπαθείᾳ μένουσιν, ὡς δύνανται τούτου μετέχοντα. Οὕτω καί τάς ἑτερότητας, τουτέστι τάς ἐξ αὐτοῦ τῶν δημιουργημάτων διαφόρους προόδους, ἐν ἑαυτῷ σῳζομένας ἔχει καί συντεταγμένας, ὅμως τῆς ταυτότητος ἑαυτοῦ ἐχόμενος, καί εἰς ἑτερότητα μή ἀλλοιούμενος,

μήτε είς ἐναντιότητα, καίτοι καί ἐναντία ἐν τοῖς αἰσθητοῖς συνέχων.

§ 5. Ἐπειδή πᾶσι προνοητικῶς: Καθ' ὑπερβατόν ἐστιν ἡ σύνταξις πρός τό οἰητέον ἔχουσα τήν ἀπόδοσιν, ἵνα ᾖ τό τέλος, 'οἰητέον, ἐπειδή πᾶσι προνοητικῶς πάρεστιν ὁ Θεός', καί τά ἑξῆς.

Ὡς γάρ εἰ τήν ψυχήν: Ὅρα πῶς ἔνεστι τήν ψυχήν σωματικῶς νοῆσαι, καί πῶς νοεῖ μέρη ψυχῆς εἶναι σωματικῶς· καλῶς γάρ αὐτήν διαπλάττει τῷ λόγῳ.

Τῇ ἀμερεῖ: Ἀμερής ἡ ψυχή οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς πρός σῶμα ἀμερής· μέρη γάρ αὐτῆς καί τάς δυνάμεις φησίν, ὧν εἰς εἰκόνα τά μέρη τοῦ σώματος ἔσθ' ὅτε παραλαμβάνεται.

Ἀναπτύξεσιν: Ἀνάπτυξιν δέ λέγει ἐξάπλωσιν, ἤτοι σαφήνειαν τῆς ἐγκεκρυμμένης ἐν τῇ λέξει ἐννοίας, τό δέ 'ἀνακαθαίρεσθαι', τό παντοίως τῶν σωματικῶν ἀπαλλάξαι τό θεωρούμενον.

Τά τριττά τῶν σωμάτων σχήματα: Τριττά σχήματα τῶν σωμάτων φησί τό τριχῇ διαστατόν, ὡς εὐθύς σαφηνίζει· καί καλῶς ἐντεῦθεν νοήσεις τό εἰρημένον τῷ Ἀποστόλῳ, «ἵνα (≡14S_318≡> γνῶτε τί τό βάθος, καί τί τό ὕψος», καί τά ἑξῆς, ὅπερ τινές εἰς τόν σωτήριον σταυρόν ἐδέξαντο. Σημείωσαι δέ, τί μῆκος, καί βάθος, καί πλάτος ἐπί Θεοῦ.

Νῦν δέ αὐτήν τήν θείαν: Τό ἑνότητα, καί ταυτότητα, καί ἰσότητα, καί ὁμοιότητα, τό αἴτιον τῆς τῶν ὅλων συμπαθείας καί προνοίας καί σωτηρίας αἴτιον ἐκάλεσαν οἱ παλαιοί, ὅπερ καί ἕν ἔλεγον ἑτερότητα δέ καί ἀνομοιότητα τήν εἰς τά μεριστά καί μεταβλητά καί αἰσθητά καί τήν εἰς τά ὄντα δέ, ἤτοι νοητά, δημιουργικήν πρόνοιαν ἐκάλουν, ἀναλόγως τοῖς δηλουμένοις νοοῦντες καί τά ὀνόματα, ὡς καί ἄνω διαφόρως εἰρήκαμεν. Ἄλλοι δέ τήν ταυτότητα καί ἑτερότητα, ἤτοι ταὐτόν καί ἕτερον εἶδος καί στέρησιν εἶπον, ἕτεροι δέ πέρας καί ἄπειρον. (Ὅτι συντάττειν ἐπαγγέλλεται Συμβολικήν θεολογίαν). Ἑνιαῖον δέ πολλαπλασιασμόν φησι τό ἐν οἰκείᾳ ἁπλότητι μένοντα τόν Θεόν, τά ποικίλα καί παντοδαπῆ εἴδη τῆς κτίσεως παραγαγεῖν· πρόοδον γάρ λέγει τήν πρός τό κτίσαι τά ὄντα, οἷον κίνησιν καί ὁρμήν.

§ 6. Ὅμοιον δέ τόν Θεόν: Ἐφ' ἡμῶν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅμοιον· τό γάρ σῶμα ἡμῶν ἐξ ὁμοιομερῶν καί ἀνομοιομερῶν συνέστηκεν, ὡς καί Ἀριστοτέλης δείκνυσιν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Περί ζώων γενέσεως πραγματείας. Ὁ δέ Θεός, ὅ ἐστιν, ὅλως ὁμοίως ἐστίν, ἐπεί τοί γε ἡ θεία Γραφή, ὡς ἀεί τόν αὐτόν ἀναλλοιώτως ὄντα ἀνόμοιον πᾶσί φησιν, ὡς τό· «τίς ἐν θεοῖς ὅμοιός σοι, Κύριε;»· καί πάλιν· «τίνι με ὡμοιώσατε, λέγει Κύριος»· καί αὖθις· «Ἐγώ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καί χερσί τῶν προφητῶν ὡμοιώθην», τουτέστιν, αὐτός ἐγώ ἐμαυτῷ, ὡς Εἰρηναῖος λέγει ἐν τοῖς Καθ' αἱρέσεων.

(≡14S_320≡> Τῇ κατά δύναμιν μιμήσει: Ἔστι μέν τήν μίμησιν λαβεῖν ἐν τούτοις ἐπί τῆς νοερᾶς καί λογικῆς φύσεως πρός τόν Θεόν ἐπιστρεφομένης, κατά τό «γίνεσθε τέλειοι, καί γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος»· ἅπερ ἐπί Θεοῦ μέν κυρίως καί ὑπέρ πάντα ὅρον καί λόγον, ἐπί δέ τῶν κτισμάτων κατά τήν ἑκάστου δύναμιν ἀναλόγως τῇ φύσει. Ἔστι δέ μίμησιν ἐν τούτοις νοῆσαι καί τήν μετοχήν τῶν ἐν Θεῷ θεωρουμένων

ὑπερουσίως, ἥν τά πραχθέντα πρός γένεσιν εἴληφε, τοῦ εἶναι καί τῶν λοιπῶν μετέχοντα, ὧν διεξῆλθον ἐν τοῖς πρό τούτων. Τό δέ εἰπεῖν 'ὅμοια Θεῷ κατά τήν θείαν εἰκόνα', οὐκ ἀναιροῦντός ἐστι τό ἐπί τοῦ ἀνθρώπου τοῦτο εἰρῆσθαι, ἀλλά κατά τόν τῆς μετοχῆς λόγον καί ἐπί τῶν λοιπῶν τήν λέξιν παρῴδησε.

Καί κατά θείαν εἰκόνα: Πῶς τό «κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν» νοητέον, ἐνταῦθά φησιν· ὅτι οὐ κατ' εἶδος, ἀλλά κατά τό ἐπεστράφθαι καί τόν νοῦν ἀνατεταμένον ἔχειν πρός τόν Θεόν τόν αἴτιον τοῦ εἶναι καί εὖ εἶναι, ὅπερ ἕτεροι τό αὐτεξούσιον ἐνόησαν, ἐπεί οὐ κατά τήν οὐσίαν ὁ Θεός ὅμοιος τοῖς λογικοῖς· οὔτε γάρ ἡμεῖς ὅμοιοί ἐσμεν ταῖς εἰκόσιν ἡμῶν ταῖς ἐκ κηροῦ τυχόν ἤ χαλκοῦ, ἅτινα ἑτερούσια ἡμῖν ἐστι καί ποσῶς ὅμοια· τά μέν γάρ ὁμοταγῆ, τουτέστι τά τῆς αὐτῆς τάξεως καί οὐσίας, ὡς τά χερουβίμ καί σεραφίμ καί λοιπαί τάξεις, ὁμοιοῦνται ἀλλήλοις κατά τό προηγούμενον εἶδος, ὅπερ εἶδος ἐπί τῶν νοητῶν ἐστιν, οἵα τις ὑποκειμένη ὕλη ἄϋλος ζωή οὖσα, καί αὐτό τό εἶδος ὅ ἐστιν ἕκαστον τῶν νοητῶν. Ὁ δέ Θεός οὐχ οὕτω πρός τά ἐξ αὐτοῦ· οὐ γάρ ὅμοιον τό αἴτιον τοῖς αἰτιατοῖς. Ὅ δέ εἶπον ἐπί τῶν νοητῶν νόησον καί ἐπί τῶν νοερῶν ἡμῶν ψυχῶν.

(≡14S_322≡> Ἐπί μέν γάρ τῶν ὁμοταγῶν: Ὁμοταγῶν φησι τῶν ὁμοφυῶν, ἐξ ὧν ἡ ὁμοιότης ἀντιστρέφει, οἷον Πέτρος Παύλῳ ὅμοιος κατά τήν φύσιν, καί ἀντιστρόφως Παῦλος Πέτρῳ ὅμοιος. Ἐπί δέ τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς τούτου εἰκόνος οὐχ ὁ αὐτός λόγος· οὐ γάρ ὁ τῆς οὐσίας λόγος ὁ αὐτός ἐπ' ἀμφοῖν, ὅπερ ἐκάλεσε προηγούμενον ὁμοίου εἶδος. Ὁ δέ ἄνθρωπος καί ἑτέρως λέγεται οὐχ ὅμοιος τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι, ὅτι ἡ εἰκών μέν πρός τήν τοῦ ἀνθρώπου γέγονεν ὁμοιότητα, καί οὐχί ὁ ἄνθρωπος πρός τήν ταύτης. Οὕτως οὖν καί ἐπί τοῦ αἰτίου καί τῶν ἐξ αὐτοῦ, μή δεκτόν εἶναι τό ἀντιστρέφειν· ἀντιστρέφειν δέ ἐστιν, ἅ καί τοῖς τόν ἐναντίον χειρίζουσι λόγον ἐπίσης ἔστιν εἰπεῖν, οἷον εἰ ζῶον τό κατά γαστρός, καί τό ἐναντίον, εἰ οὐ ζῶον τό κατά γαστρός. Οὕτω φησίν ὁ Κλήμης ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου Στρωματέων, ὥσπερ οὖν καί ἐνταῦθα. Εἰ οὖν ὅμοια τά ὁμοταγῆ, καί ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ οὐχ ὅμοια τά ὁμοταγῆ.

Τῆς αὐτοομοιότητος: Ἔθος ἐστί τῷ μεγάλῳ Διονυσίῳ, τόν Θεόν λέγειν ἐπί τῶν αἰτιατῶν αὐτόν εἶναι τό αὐτοόν καί τοῦ αὐτοεῖναι ὑποστάτην· καί αὐτόν εἶναι τήν αὐτοομοιότητα καί τῆς αὐτοομοιότητος ὑποστάτην. Φησί δέ ταῦτα, οὐχ ὡς ἑτέραν μέν φάσκων ζωήν αὐτόν τόν Θεόν, ἑτέραν δέ παρῆχθαι ζωήν οὐσιώδη, καί οἷον εἴ τινα ἐνυπόστατον παρά τόν Θεόν, ἧς μετέχει τά τῆς ζωῆς μετέχοντα, ἀλλ' ὡς αὐτός ἑαυτόν ἑρμηνεύει ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ κεφαλαίῳ, αὐτοζωή καί αὐτοδύναμις, καί αὐτοομοιότης, καί τά τοιαῦτα λέγεται ὁ Θεός, ὡς ἀρχικῶς τοῦτο ὤν, καί θεϊκῶς καί αἰτιατικῶς· τούτων γάρ αὐτός τῷ ὄντι πηγαῖός ἐστι, τῆς δέ αὐτοζωῆς ἐστιν ὑποστάτης καί αὐτοομοιότητος καί τῶν τοιούτων, ὡς μεθεκτῶς αὐτοῖς τοῖς πρώτως ἐν τοῖς οὖσι (≡14S_324≡> τῆς δωρεᾶς ταύτης μετέχουσι χορηγῶν. Πάντα γάρ οἰκείως ἑαυτοῖς μετέχει τῶν τοιούτων· αἱ μέν πρῶται καί ἀνώταται τῶν νοητῶν κτίσεις ἀρχηγικῶς, τά δέ ἑξῆς ὑποβατικῶς. Ὁμοιότητα δέ καί ἄνω ἔφημεν

τήν τῶν ὅλων ἑνότητα, καθ' ἥν τά ὅλα τοῦ κατά τό ὡσαύτως ἔχοντος καί κατά τά αὐτά εἰς σύμπνοιαν μετέχει, κατά μετουσίαν τοῦ πρώτου αἰτίου. 'Ἐνδεχόμενον' δέ εἶπεν, οὐ γάρ τελείως, οὐδέ καθ' ὅλου ἡ μίμησις.

§ 7. Τό ἀποδέον: Ἀπολεῖπον.

§ 8. Τί δέ καί περί τῆς θείας στάσεως: Τήν στάσιν καί τήν καθέδραν τό αὐτό δέχεται· στάσιν γάρ οὐ τήν εἰς τό ὀρθόν γενέσθαι ἀπό τοῦ συγκεκάμφθαι ἐν τῇ καθέδρᾳ ὑπόνοιάν φησιν, ἀλλά τό ἀκλόνητον καί ἀμετάτρεπτον τοῦ Θεοῦ βεβαίαν στάσιν ἐκάλεσεν· ὡς καί τό καθῆσθαι τό ἐν τῇ ἀνωνομάστῳ βασιλείᾳ, καί ἀναπαύσει διαρκῶς καί ἀκαταλήπτως ἔχειν. Καί μήν ἐν τῇ Γραφῇ, ὡς ἀπό τοῦ καθῆσθαι ἀνιστάμενος εἴρηται, ὡς ἐν τῷ, «ἀνάστηθι, Κύριε, πρόφθασον αὐτούς»· καί πάλιν ὡς ἀπό στάσεως ἐπί τῷ καθῆσθαι μεταβαίνων, ἐν τῷ· «ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπί τούς ἵππους σου», καί, «ἡ ἱππασία σου σωτηρία»· καί αὖθις· «ἐπέβη χερουβίμ καί ἐπετάσθη», μάλιστα δέ τό· «ἐκάθισας ἐπί θρόνου, ὁ κρίνων δικαιοσύνην», καί, «ὁ Θεός κάθηται ἐπί θρόνου ἁγίου αὐτοῦ». Ταῦτα δέ οὐ σαρκικῶς, ἀλλά θεοειδῶς.

§ 9. Καί ἐπί πάντα προϊόντα: Ἐπί πάντα προϊών καί κινούμενος λέγεται ὁ Θεός, ὡς ἐν τῷ Ἰερεμίᾳ· «Ἐγώ Θεός ἐγγίζων, καί οὐχί πόρρωθεν»· καί πάλιν· «ὁ ἐπί πάντων καί διά πάντων», καί μάλιστα· «ἐάν ἀναβῶ εἰς τόν οὐρανόν, σύ ἐκεῖ», καί τά ἑξῆς. Ἐν δέ ταῖς θεοφανείαις· «κλῖνον οὐρανούς σου καί κατάβηθι», καί, «ἀνέβη ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ».

(≡14S_326≡> Οὐ κατά φοράν ἤ ἀλλοίωσιν: Διδάσκων εὐσεβῶς νοεῖν τά περί Θεοῦ λεγόμενα, φησίν· Ἀκούων κινεῖσθαι τόν Θεόν, μηδέποτε νοήσῃς κίνησιν τήν ἐπί τῶν κτιστῶν νοουμένων, καί μάλιστα τῶν αἰσθητῶν· τά γάρ ὑλικά κινεῖται μέν κατά φοράν· φορά δέ ἐστιν ἡ καθ' ὅλον τόπον ἐναλλαγή, καί μάλιστα ἡ μή δυναμένη ἐφ' ἑαυτῆς στῆναι, ὅταν ἐθέλῃ· κίνησις δέ ἐστιν ἡ κατά ἀλλοίωσιν· ἀλλοίωσις δέ ἐστιν ὅταν, μένοντος τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ ὄντος, μεταβάλλῃ ἐν τοῖς αὐτοῦ πάθεσιν ἐναντίοις οὖσιν, ἤ καί μεταξύ ἐναντίων καί μή· οἷον τό σῶμα ὑγιαίνει, καί πάλιν κάμνει· τό αὐτό καί ὁ χαλκός, ποτέ στρογγύλος, ποτέ γωνοειδής, τουτέστιν εἰς γωνίας μετασχηματισθείς· ὅταν δέ ὅλον μεταβάλλῃ, μή ὑπομένοντος αἰσθητοῦ τινος, ὡς ὑποκειμένου τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ’ οἷον ἐκ γῆς πάσης αἷμα, καί ἐξ ὕδατος ἀήρ, ἤ ἐξ ἀέρος παντός ὕδωρ, ἤ ὡς ἡ ῥάβδος Μωϋσέως εἰς ὄφιν, ἤ τό ὕδωρ εἰς αἷμα, τοῦτο καί τροπή καί γένεσις καί φθορά, μετακινηθέντων τῶν προτέρων· ἀλλ’ ἔστι καί κατά ἑτεροίωσιν κίνησις εἰς τό ἀνόμοιον, καί ἀπό χρώματος εἰς χρῶμα. Πάλιν τοπική τίς ἐστι κίνησις ἡ ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάστασις, ἥτις κίνησις ἤ κατά τήν εἰς ὀρθήν πορείαν γίνεται, ἤ κατά κυκλοφορίαν, ὡς ὁ τροχός κινεῖται, κατά τινας δέ καί ὁ οὐρανός· ἤ κατά τήν μικτήν ἐξ εὐθείας καί κυκλικῆς, ὡς ἡ ἑλικοειδής πορεία, οἵα ἐστίν ἡ τῶν ὄφεων· ἔστι καί νοητή κίνησις, καθ' ἥν ὁ νοῦς ἐνεργῶν, ἤ καί οἱ θεῖοι νόες νοοῦσι τά ὄντα. Ἔστι καί ψυχική κίνησις, καθ' ἥν εἰς νοήσεις κινεῖται, καί εἰς τό κινεῖν τάς αἰσθήσεις. Ἔστι καί ἄλλη κίνησις φυσική, ἡ εἰς αὔξησιν καί τροφήν κινοῦσα τά ἐπιτήδεια. Ὁ οὖν Θεός οὐ κατά μίαν τούτων

κινεῖται, ἀλλά κίνησις τοῦ ἀκινήτου καί ἀεί ὡσαύτως ἔχοντος λέγεται ἡ εἰς τό γενέσθαι τά ὄντα βούλησις αὐτοῦ καί πρόοδος τῆς εἰς πάντα προνοίας αὐτοῦ.

(≡14S_328≡> Οὐ τήν ἐξ ἀμφοῖν: Κίνησιν τήν μεταβατικήν λέγει, ἥν καί ἑλικοειδῆ ὀνομάζει ἀσχέτῳ δέ, τουτέστιν ἀπολύτῳ καί συναφεῖ.

Ἀλλά,καὶ κινήσεις Θεοῦ: Ἀπαγορεύσας τά τῶν σωματικῶν κινήσεων ἐπί Θεοῦ, ὅπως χρή θεοπρεπῶς νοεῖν κίνησιν ἐπί Θεοῦ σαφηνίζει, τάς αἰσθήσεις ἐν τῷ παντί κινήσεις ἀναγωγικῶς ἑρμηνεύων.

Καί τό μέν εὐθύ: Πῶς ἡ κατά κύκλον καί ἡ κατ' εὐθεῖαν καί ἡ ἑλικοειδής κίνησις ἐπί Θεοῦ νοεῖται ἀνάγνωθι τό τέταρτον κεφάλαιον, μετ' ὀλίγα φύλλα τῆς ἀρχῆς τοῦ κεφαλαίου, καί μαθήσῃ, πῶς ἐπί ἀγγέλων καί ψυχῶν καί σωμάτων αἱ τοιαῦται νοοῦνται.

Τά μέσα καί ἄκρα. Ἀεί τά ὑπερβεβηκότα περιέχει τά ὑποβεβηκότα. Ἄκρα μέν οὖν καλεῖ τάς ἀνωτάτω δυνάμεις καί πελαζούσας Θεῷ, μέσα δέ τάς μετ' ἐκείνας μέν, τῶν δέ αἰσθητῶν ἁπάντων ὑπερκειμένας. Αἱ μέν οὖν ἀνώταται περιέχουσι τάς μέσας, αἱ δέ μέσαι τά αἰσθητά· διά τοῦτο γάρ καί τάξεις ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγγέλων εἶπεν ἡ Γραφή. Ὁ μέντοι Θεός ἅπαντα περιέχει, ὡς ὁ κύκλος τά ἐντός αὐτοῦ πάντα, καὶ εἰς ἑαυτόν ὡς πρός αἴτιον ἐπιστρέφει. Σημείωσαι δέ, τί τό 'ταυτόν' καί 'δικαιοσύνη' ἐπί τοῦ Θεοῦ καί τό 'ἴσον'.

§ 10. Ὁμοίαν χώρησιν: Ὁμοία χώρησις δι' ἀλλήλων καί ἐπί τῶν στοιχείων· ἡ γάρ ἐπίσης κρᾶσις τούτων, καί τό μή ὑπερταλαντεύειν ἐν τοῖς συγκρίμασι τάς γενέσεις τοῦ κόσμου ποιεῖ· εἰ γάρ τι τῶν στοιχείων πλεονάσειε, φθείρεται τό γινόμενον.

Καί κατά τό πᾶσαν ἰσότητα νοητήν: Ἰστέον, ὅτι νοητόν μέν ἐστι τό τῇ αἰσθήσει οὐχ ὑποπίπτον, οὔτε τό νοερόν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, ὡς αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς καί τῶν αἰσθήσεων· νοερόν δέ τό ἁπλᾶς καί ἀπολύτους ἔχον τάς νοήσεις, ὡς ἄγγελοι· λογικόν δέ τό διά λόγου καί θεωρίας τάς τῶν ὄντων γνώσεις δεχόμενον, (≡14S_330≡> ὡς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· αἰσθητόν δέ τό τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτον, ὡς τά μέρη τῆς κτίσεως, ἅπερ διαιροῦνται εἰς οὐσιώδη καί φυσικά, τουτέστιν εἴ τε τά ἀκινήτως καί πάντῃ ἀναισθήτως ὄντα, καί εἰς τά τήν ὁποιανοῦν ἔχοντα κίνησιν· τήν γάρ φύσιν ἀρχήν κινήσεως καί ἠρεμίας ὁρίζονται. Θελητήν δέ ἰσότητα τήν προαιρετικήν· οὐκ ἀγνοῶ μέντοι, ὡς καί καταχρηστικῶς καί ἐπί τῆς τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς νοερά τε καί λογική.

Πάσης ἰσότητος ποιητικήν δύναμιν: Ἔστιν ἰσότης ἡ ἐν ταῖς φύσεσιν ἐκ Θεοῦ τοῦ πάντων ποιητοῦ διδομένη, καί ἔστιν ἰσότης θελητή, ἥν ἐθέλοντες καί ἐκ προαιρέσεως κατορθοῦσιν, οἵ τό δίκαιον καί τό περί τόν βίον ἰσονομικόν μετίασι. Καί αὕτη οὖν ἡ ἰσότης ἐκ Θεοῦ συνέστη. Πᾶσαν γοῦν ἰσονομίαν καί δικαιοσύνην ὁ Θεός ἐν ἑαυτῷ ἁπλῶς καί ἀμερῶς, ὡς ἐν ἰδέαις καί παραδείγμασιν ἐν ταῖς ἀϊδίοις αὐτοῦ νοήσεσι προέχει, ἤτοι περιέχει κυρίως εἰπεῖν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

§ 1. Ὡς παντοκράτορα καί ὡς παλαιόν: Πολιός μέν ὤφθη ὁ Θεός τῷ Δανιήλ, λευκήν ἔχων τήν κεφαλήν ὡς ἔριον, καθ' ὅ καί 'Παλαιός ἡμερῶν' ὠνομάσθη· νεώτερος δέ τοῦ πολιοῦ γέροντος, ὅταν ὡς ἀνήρ ὤφθη τῷ Ἀβραάμ μετά τῶν ἀγγέλων καί νεανίσκος, ἅ καί θεωρῶν ἀπέλυσεν ὧδε· πρεσβύτην μέν, ὡς πάντων ἐκ Θεοῦ τε ὄντων καί μετ' αὐτόν, διό καί νεωτέρων αὐτοῦ· νέον δέ, ὡς ἀεί ἐν ἀκμαίᾳ καί εὐσταθεῖ μακαριότητι ἀπαλαίωτον ὄντα. Εἰ δέ καί εἴποις τό συναμφότερον, τουτέστιν τό γηραλέον καί νέον ἅμα, ὡς ἀπ' ἀρχῆς αὐτόν δηλοῦν ἐπί πάντα διήκοντα καί προϊόντα ἄχρι τέλους διαιωνίζειν, ὅπερ τέλος (≡14S_332≡> τῆς ἀρχῆς ἐστι νεώτερον, ἕξει, φησί, καί τοῦτο λόγον· εἶτα παράγει καί γνώμην Ἱεροθέου τοῦ θείου· περί τούτου γάρ ἐπιβάλλω λέγειν αὐτόν οἰκεῖον ἱεροτελεστήν, ἅτε διδάσκαλον ἑαυτοῦ ἀποκαλοῦντα.

§ 2. Καί πολιός καί νέος: Πῶς ποτέ μέν πολιός, ποτέ δέ νέος ὁ Κύριος γράφεται, ὡς τό· «Ἰησοῦς Χριστός χθές καί σήμερον ὁ αὐτός, καί εἰς τούς αἰῶνας»· τό γοῦν σήμερον τοῦ χθές νεώτερον.

Ἐπείπερ ἡ μονάς: Ἐπειδήπερ ἡ ἀριθμητική τό ἐν ἀριθμοῖς διαίρεσιν ἔχον πλῆθος εἰς πέρας ἀνήγαγε· μονάδα μέν ἀρχήν θεμένη τοῦ παντός ἀριθμοῦ, δυάδα δέ ἀρτίων, καί τῶν ἑξῆς εἰς μέγεθος προϊόντων ἀριθμῶν κατά παράθεσιν μονάδων, ἐπειδή τό πλῆθος, τουτέστιν ἡ κτίσις, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὁ δέ ἀριθμός ἐπί τῷ πλήθει ἐστίν, εἰκότως τό κατ' ἀριθμόν νεώτερον ὀνομάζεται· τό γάρ πλῆθος, τό καί ἀριθμούμενον, μετά τόν Θεόν ἀφάτως καί ἐκ τοῦ Θεοῦ παρήχθη, ἀλλά καί τοῦ νεωτέρου τούτου ἀριθμοῦ τῆς κτίσεως ἀρχηγικώτερόν ἐστιν ἡ μονάς, ὡς ἔφην, ἥ καί τῶν ἀριθμῶν αἰτία, καί ἔχουσα σχέσιν τινά πρός τά ἐξ αὐτῆς πολλά. Οὐκοῦν ὁ Θεός, ὡς καί τούτων αἴτιος καί μονάδος λόγον ἐπέχων, νεώτερος κατά τήν εἰρημένην θεωρίαν ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ προσαγορεύεται. Εἰσί δέ οἵ τά σώματα ἀριθμόν ὠνόμαζον.

§ 3. Χαί ἀπολύτως ἀγέννητα: Ἄνω μέν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ περί αἰῶνος καί χρόνου πλατέως διελάβομεν, νῦν δέ τά ζητούμενα σαφηνιστέον· οὐ μόνον γάρ ἡ Γραφή, φησίν, αἰώνιον καλεῖ τόν Θεόν, ἐν τῷ λέγειν, «ὁ Θεός ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τά ἄκρα τῆς γῆς»· τόν γάρ Θεόν λέγει ἀπολύτως ἀγέννητον, ἅτε καί ἀναιτίως ὄντα τοῦτο, ἀλλά καί τά μετέχοντα (≡14S_334≡> ἀφθαρσίας καί ἀναλλοίωτα περί αὐτήν τήν οὐσίαν αἰώνια λέγει, εἴτε ἀγγέλους, εἴτε ἀνώτερον οὐρανόν, ὡς τό· «ἔστησεν αὐτά εἰς τόν αἰῶνα, καί εἰς τόν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», καί τό· «τά μή βλεπόμενα αἰώνια». Ἀναλλοίωτα δέ φησι μείναντα ὡς ἐγένοντο· καί 'πύλας αἰωνίας' καλεῖ εἴτε οὐρανούς, εἴτε τούς ἐφεστηκότας τούτους ἀγγέλους, οἷα πυλωρούς· καί τά ἀρχαῖα δέ αἰώνια καλεῖ, ὡς καί τό· «ἔτη αἰώνια ἐμνήσθην»· καί τόν καθ' ἡμᾶς χρόνον αἰῶνά φησιν, ὡς τό· «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», καί τό· «ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἀπό τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ», καί ἀνάπαλιν, τόν αἰῶνα χρόνον λέγει, ὡς τό· «Ἐγώ ἀναστήσω αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ»· αἰών γάρ, ἀλλ’ οὐχ ἡμέρα, τά ἐν τῇ ἀναστάσει· καί πάλιν· «ἐν οἷς ὁ Θεός τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τά νοήματα τῶν ἀπίστων»· καί τόν χρόνον δέ αἰῶνά φησιν, ὡς τό· «αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος», καί· «Μωαβίτης καί Ἀμανίτης οὐκ

εἰσελεύσονται ἐς τόν οἶκον Κυρίου ἕως δεκάτης γενεᾶς εἰς τόν αἰῶνα»· τάς γάρ δέκα γενεάς αἰῶνά φησιν. Ἄλλως. Οὐ χρή, φησίν, ἔνθα ἡ Γραφή αἰώνιον λέγει, πάντως τό Θεῖον νοεῖν (τοῦτο γάρ ἐστι τό πάντῃ καί ἀπολύτως, τουτέστι κατά πᾶσαν ἔννοιαν, ἀγέννητον καί ἀΐδιον), ἀλλά καί ἀγγέλους τῇ τοιαύτῃ λέξει σημαίνεσθαι, ὡς τό ἐν ταυτότητι διαμένειν ἔχοντας.

Αἰῶνος μεθέξειν: Ὅτι καί οὗτος ὁ πατήρ αἰῶνα λαμβάνει, κατά τόν Θεολόγον Γρηγόριον, τοῦ διηνεκοῦς, ἤγουν τοῦ ἀεί εἶναι τήν δήλωσιν.

Καί ἔγχρονος αἰών δοξάζεται: Ἔγχρονος αἰών τό ἐν Ψαλμοῖς· «ἐκοπίασεν εἰς τόν αἰῶνα καί ζήσεται εἰς τέλος». Αἰώνιος δέ χρόνος τά παρά τῷ Ἀποστόλῳ, οἷον τό· «πρό χρόνων αἰωνίων», (≡14S_336≡> καί, «χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου»· καί ἐν Μωσεῖ τό· «ἔσται σοι κατόχιμος εἰς τόν αἰῶνα». Σημείωσαι δέ, ὅτι ἄφθαρτος καί ἀεί ὡσαύτως ἔχων ὁ μέλλων αἰών.

Ἠ καί μᾶλλον ἴσμεν αὐτοῖς: Αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις δηλονότι. Σημείωσαι δέ, ὅτι τά νοητά, ὄντα καλεῖ, οἷς καί τόν αἰῶνα συναριθμεῖ, τά δέ αἰσθητά, γένεσιν λέγει, ὧν καί τόν χρόνον εἶναι σημαίνει. Ταῦτα τελείως ἔχεις ἐν κεφαλαίῳ πέμπτῳ.

Οὐχ ἁπλῶς συναΐδια Θεῷ: Σοφώτατα κατασφαλίζεται τόν ἀκροατήν εἰς εὐσέβειαν, φάσκων μή χρῆναι ὑπονοεῖν τά λεγόμενα αἰώνια, κατά τοῦτο καί συναΐδια εἶναι Θεῷ τῷ πρό αἰώνων. Καί ἤδη μέν γάρ ἄνω εἰρήκαμεν αἰώνιον λέγεσθαι κυρίως οὐκ αὐτόν τόν αἰῶνα, ἀλλά τό αἰῶνος μετέχον· οὐκοῦν τά νοητά κυρίως καί ὄντα ὡς ἀθάνατα γενόμενα, καί αἰώνια ὡς ἀτελεύτητα βουλήσει Θεοῦ διαμένοντα χρή λέγειν, ἅτε καί παραχθέντα ὑπό Θεοῦ, οὐ πρότερον ὄντα· κυριολεκτῶν δέ μάλιστα, τά τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων σεμνά μετάγει ἐπί τήν εὐσέβειαν ἀσφαλῶς. Φησίν οὖν, ὄντα μέν εἶναι καί αἰώνια τάς ἀσωματώδεις δυνάμεις ὑπό Θεοῦ δημιουργηθείσας, οὐ μήν συναϊδίους Θεῷ, ὡς Ἕλληνες ληρῳδοῦσιν, 'Ἅμα Θεός, ἅμα πάντα', λέγοντες. Εἰσί δέ καί τά γινόμενα ταῦτα, φησί, τά πρόσγεια σώματα, ἅ καί γένεσιν καί φθοράν ὀνομάζουσιν, ὡς τῆς ὑποστάθμης ὄντα τῆς ὕλης, καί παχύτερα πάντα τά μετά σελήνην. Εἰσί δέ μέσα ὄντα, ἤτοι αἰωνίων καί γενομένων, ἤτοι παχυτέρων καί προσγείων σωμάτων, τῶν γινομένων τε καί ἀπογινομένων πυκνῶς εἰς γένεσιν καί φθοράν, ἅτινα μέσα τούτων (≡14S_338≡> σώματα μέν εἰσι καί αὐτά, πλήν καί αἰῶνος μετέχουσι, καί χρόνου ποσῶς· τά δέ μέσα εἰσίν οὐρανός καί ἀστέρες πάντες· σώματα γάρ καί ταῦτα, εἰ καί λεπτομερέστερα, καί τῆς ὕλης τό εἰλικρινέστατον, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «σώματα ἐπουράνια καί σώματα ἐπίγεια»· εἶτα σαφηνίζων ποῖά εἰσιν, ἐπάγει· «ἄλλη δόξα ἡλίου, καί ἄλλη δόξα σελήνης, καί ἄλλη δόξα ἀστέρων», Ὁ μέν οὖν ἀνώτερος οὐρανός ἐν τοῖς αἰῶσι γέγονε καί ἡ γῆ· πρό γάρ τοῦ κτισθέντος φωτός, τοῦ καί ἡμέρας κληθέντος, ἐδημιουργήθησαν, ὥς φησι Μωϋσῆς· ἐν τοῖς χρονικοῖς διαστήμασι, τό στερέωμα καί οἱ ἀστέρες, πλήν κἄν σώματα καί ἔγχρονα· εἰσί γάρ καί ἁπτά καί ὁρατά, ὅμως αἰώνια ἔσονται, μεθέξοντα καί αὐτά τοῦ αἰῶνος, ὡς καί τά σώματα ἡμῶν μετασχηματιζόμενα εἰς ἀφθαρσίαν· ὡς καί ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ, «τό

σχῆμα», λέγων, «παράγειν τοῦ κόσμου τούτου», οὐ τόν κόσμον· διό καί περί τῶν μέσων τούτων σωμάτων εἴρηται ἐν ψαλμοῖς· «ἔστησεν αὐτά εἰς τόν αἰῶνα, καί εἰς τόν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πρόσταγμα ἔθετο, καί οὐ παρελεύσεται». Σημείωσαι οὖν ὅτι οἱ ἀστέρες καί ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη καί ὁ οὐρανός, σώματα μέν εἰσι λεπτομερέστερα, ἀθάνατα δέ Θεοῦ βουλήσει ἐγένοντο, ὡς καί τά σώματα ἡμῶν γίνονται μετά τήν ἀνάστασιν. Ἄλλως. Μέσα ὄντων καί γινομένων ἀγγέλους ἔφη καί ψυχάς, πῇ μέν αἰῶνος μετέχοντα, διά τό ἄφθαρτον καί ἀθάνατον, πῇ δέ χρόνου, διά τό ἐν γενέσει ὁρᾶσθαι· διό ταῦτα ἔγχρονα καί αἰώνιά φησι· προεῖπε γάρ τά μένοντα τῷ αἰῶνι δηλοῦσθαι, τουτέστιν (≡14S_340≡> ὅσα καί περί Θεοῦ λέγεται, τά δέ ἐν γενέσει τῷ χρόνῳ· εἰ καί ἀκούοντας αἰώνια καί ἔγχρονα, οὐχ ἁπλῶς οὕτω ταῦτα λαμβάνειν χρή, ἀλλά κατά τούς συνεγνωσμένους αὐτοῖς τρόπους φησιν, ἤγουν τούς σαφῶς πιστευομένους.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

§ 1. Ἀρχισυνάγωγον εἰρήνην: Σημείωσαι, ὅτι τόν Θεόν ἐκάλεσεν ἀρχισυνάγωγον, τό δέ 'μεριστόν πλῆθος' νόησον τό αἰσθητόν.

Εἰς τήν ὅλην ἑνότητα: Ὅλην ἑνότητα οἱ μέν ἔλαβον τήν ἁπλῆν καί ἀμερῆ τῶν ὄντων αἰτίαν, πρός ἥν τά πάντα ἐπέστραπται, ὡς ἐν αὐτῇ συνιστάμενα, οἱ δέ τήν τοῦ παντός ἁρμονίαν ἐξ ἑτεροφυῶν τῶν στοιχείων συγκεκραμένην· διό καί πόλεμον ἐμφύλιον ὠνόμασε τήν τῶν ἐν αὐτοῖς ποιοτήτων ἐναντιότητα, θερμοῦ πρός ψυχρόν, καί ὑγροῦ πρός ξηρόν, καί τῶν ἄλλων ὁμοίως, ἅπερ εἰς ἑνός κόσμου συμπλήρωσιν ἥνωται.

Ἑνούσης εἰς ἑνοειδῆ συνοικίαν: Μή νοήσῃς ὡς οἱ ἄθεοι Μανιχαῖοι, ὅτι στασιάζουσα πρός ἑαυτήν ἡ ὕλη ἀπεκύησε τά δαιμόνια ταῦτα, ἀλλ' ὅτι φύσει τῷ ξηρῷ τό ὑγρόν πολέμιον, καί τό ψυχρόν τῷ θερμῷ· Θεός γάρ καί τά οὕτως ἔχοντα συνάπτει πρός φιλίαν καί σύστασιν τοῦ παντός. Τό ἐμφύλιον οὖν ἔμφυτον νόησον.

Αἱ γοῦν πρεσβύτεροι: Πρεσβυτέρας δυνάμεις οὐχ ἁπλῶς τήν τῶν σεραφίμ ταξιαρχίαν φησίν, ἀλλά πρός τό συνάγειν, ἤγουν συνάπτειν, ταῖς θείαις ἐλλάμψεσι τάς ὑφειμένας τό πρεσβεῖον ἔχουσαν· τήν γάρ πρώτην αὐταί δέχονται θεοφάνειαν· ἀμερῶς δέ, τουτέστιν οὐκ ἐν μέρει τισίν, ἀλλ' ἀθρόως τοῖς ὅλοις.

Χυθῆναι πρός τό ἄπειρον: Μεγάλας πλάνας φιλοσόφων (≡14S_342≡> Ἑλλήνων διελέγχει νῦν καί πρός τήν εὐσέβειαν μετάγει· πολλῶν γάρ ἐν ἐκείνοις στασιαζόντων, καί τῶν μέν ἐξ ἐναντιώσεως καί πολέμου πάντα δι' ἔριδος καί μάχης λεγόντων γεννᾶσθαι, τῶν δέ, ἐκ φιλίας καί συμφωνίας μόνον δημιουργεῖσθαι τά πάντα, Θεοῦ δέ μή κατ' ἀξίαν δή φροντιζόντων, οὗτος, τάς ἐκείνων ὀνοματοποιίας εἰς ὀρθότητα μεταφέρων, Θεόν ἐφίστησι τοῦ παντός καί ποιητήν καί συναγωγέα, ἐμφύλιον μέν πόλεμον τοῦ παντός νοῶν τῶν ἀσωμάτων καί ἀΰλων καί νοητῶν πρός τήν τῶν σωμάτων καί ὑλικῶν καί αἰσθητῶν φυσικήν ἀσυμφωνίαν· ἀνόμοια γάρ ταῦτα ταῖς οὐσίαις καί ἀσύμφωνα· «ἡ γάρ σάρξ ἐπιθυμεῖ κατά

τοῦ πνεύματος, καί τό πνεῦμα κατά τῆς σαρκός». Οὐ μόνον δέ τοῦτο, ἀλλά καί τά αἰσθητά πάντα, ἤτοι σώματα, ἄπειρα λεγόντων ἐνίων καί εἰς ἀπειρίαν φθείρεσθαι, καί τό μίγμα τῶν ἁπάντων, ὅπερ φησίν ἀπειρίαν, τρεπόμενον εἰς διαφοράν καί χωρισμόν καί μέρη, διακρίνεσθαι καί χωρίζεσθαι εἰς γενέσεις, καί ἐκ τούτου μᾶλλον αὐξανομένης τῆς διαστάσεως, καί μή μόνον τά μεμιγμένα τῶν ἀσυμφυῶν καί ἀλλοτρίων ἀποκαθαιρούσης, ἀλλά καί εἰς τομήν καί θραῦσιν ἤδη τῶν συμφυῶν φερομένης, καί εἰς ἀνομοιότητα πᾶσαν καί διαφοράν τά συγκρίματα ἀγούσης, λύεσθαι καί φθείρεσθαι πάντα, πλήν τῶν ἁπλῶν, ἤτοι στοιχείων, καί τοῦτο πόλεμον λεγόντων τό μή ἐᾶν ἡνῶσθαι τά ὅλα· ὁ μέγας Διονύσιος, ἅτε τῆς ἀληθείας φίλος τυγχάνων, τόν τοιοῦτον, ὡς ἔφην, φυσικόν πόλεμον (τοῦτον γάρ φυσικόν καλεῖ, τόν ἐμφύλιον, ὡς καί σύμφυλον τόν ὁμοφυᾶ), λύειν φησί τόν Θεόν, ἀντί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, εἰρήνην καί ἁρμονίαν καί σύμπνοιαν τῷ παντί δωρούμενον, καί ἐν ἑαυτῷ συνέχοντα πάντα καί ἀποκαταλλάττοντα, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καί ἀποκαταλλάξει τά ἐπουράνια τοῖς ἐπιγείοις, δι' (≡14S_344≡> ὧν, τάς μέν ἐπιτεταγμένας τοῖς καθ' ἕκαστον δυνάμεις καί διακονικῶς διοικούσας τῇ ἀγάπῃ τῶν ὑποτεταγμένων ἑνοῖ, τά δέ πάντα πρός ἑαυτόν ἐπιστρέφει, πηδαλιουχῶν καί συνέχων τά πάντα.

Ἥν ὁ ἱερός Ἰοῦστος ἀφθεγξίαν καλεῖ: Σημείωσαι περί Ἰούστου, καί ὅτι τήν τοῦ θείου εἰρήνην ἀφθεγξίαν καί ἀκινησίαν ὀνομάζει. Τούτου δέ τοῦ ἁγίου Ἰούστου μέμνηνται αἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων, φάσκουσαι αὐτόν καί Ἰωσῆν καλεῖσθαι. Μᾶλλον οὖν καί συνέγραψέ τι, ἤ καί ἀγράφοις διδασκαλίαις ἐχρήσατο. Καί τοῦτο οὖν παρατίθεται τοῦ ἁγίου Διονυσίου τήν ἀρχαιότητα, καί ὅτι τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῖς καί ἀποστολικοῖς ἀνδράσι συνήκμασε. Σημείωσαι δέ ὅτι καί οἱ θεῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες φιλοσόφοις λέξεσιν ἐχρῶντο, ἀφθεγξιαν καί ἀκινησίαν τήν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην ὀνομάζοντες.

Ἀπολείπει τήν ἑαυτῆς ἕνωσιν: Ἕνωσιν ἐνταῦθα τό ἁπλοῦν καί ἑνιαῖον, ἤγουν ἀδιαίρετον, φησίν.

Ἔνδον ὅλη μένουσα: Τουτέστι τήν ἑαυτοῦ κρυφιότητα παρεξιοῦσα καί ἀπολείπουσα.

Τάς νοητάς αὐτῆς καί ῥητάς: Νοητάς καί ῥητάς μετουσίας φησίν ὅσα διά τῶν εἰρημένων τῇ Γραφῇ ἐφεῖται νοεῖν ἡμᾶς.

§ 2. Κατά τήν ἀσύγχυτον αὐτῶν ἕνωσιν: Ὅτι καί τά εἰς σύνθεσιν ἰόντα ἕνωσιν καλεῖ, κἄν ᾖ ἀνόμοια· καί ποῖόν φησιν, ὅν προέφη ἐμφύλιον πόλεμον.

Ὅμως ἀκραιφνῆ: Εἰ καί τά στοιχεῖα, φησί, τήν πρός ἄλληλα καί μίξιν καί συμπλοκήν ἀδιαίρετον ἔχουσιν, ἀλλ' ὅμως αἱ τούτων ποιότητες τήν ἀκρότητα αὐτῶν οὐ παραπολλύουσιν, οἷον τό θερμόν, τό ξηρόν, καί τά λοιπά ἐν τῇ τῶν ἑτεροειδῶν κράσει, τήν ἐν τῷ παντί θεωρουμένην.

Πρός τά ἀντικείμενα κράσεως: Κρᾶσιν ἐνταῦθα νοητέον οὐ τήν ὡς ἐπί τοῦ ὑγροῦ φύρασιν, καί τήν ἀφανίζουσαν τά ὑποκείμενα, ἀλλά τήν σύμπνοιαν καί ἀλληλουχίαν, τήν ἐν ἁρμονίᾳ (≡14S_346≡> φυλάττουσαν τά ἐφεστῶτα καί τά ὑποτεταγμένα, νοητά

φημι καί αἰσθητά, τουτέστι τά ἐν γενέσει, καί αὐτά δέ τά ἐναντία, οἷον εἰρηνεύοντα πρός ἄλληλα, ὡς τό ὕδωρ καί τήν γῆν, ᾧ περιβεβλημένη ἡ γῆ οὐ λύεται, καί ὁ οὐρανός ἐξ ὕδατος ὤν, καί ὁ αἰθήρ οὐ λύων τόν οὐρανόν· καί οὗτός ἐστιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὅν οὐ μόνον ὁ δημιουργός σοφῶς ἐξεῦρεν, ἀλλά καί σοφωτέρως εἰς φιλίαν καί ἁρμονίαν ἄγει τά πάντα δι' αὐτῶν τῶν ἁπλῶν στοιχείων, κατά τό εἰρημένον, «θέρος καί ἔαρ σύ ἐποίησας».

Καί ἀμιγῆ: Ἀμιγῆ καί συγκεκραμένα εἶπε κατά τήν προτεθεῖσαν ἐκδοχήν.

Δι' ἥν οἱ θεῖοι νόες ἑνούμενοι: Εἴπομεν καί ἄνω τούς θείους νόας καί ἑαυτούς νοεῖν, καί τούς ἐπαναβεβηκότας, καί τά ὑποδεέστερα· καί μένειν μέν ἐν ἑαυτοῖς, ὅταν τά ἑαυτῶν ἐνεργῶσι ταῖς ἑαυτῶν ἑνούμενοι νοήσεσιν, εἰς δέ τά ἔξω δοκεῖν προϊέναι, ὅταν δέ τά ὑποβεβηκότα νοῶσι καί τά ὑπερκείμενα, καί οὕτως ὡς ἐφικτόν εἰς τό νοεῖν, καί τῶν πάντων αἴτιον ἐπανίωσιν. Οὕτω δέ νοοῦντες οἱ θεῖοι νόες, ὁμολογουμένως ἑνοῦνται τοῖς νοουμένοις· τό γάρ νοοῦν τῇ γνώσει ἑνοῦται τῷ γνωσθέντι καί νοηθέντι, ὡς καί ὁ ἀγνοῶν σκεδάννυται, μή καταλαβών ὅ ἠγνόησε. Νοῶν οὖν ὁ τοιοῦτος νοῦς εἰς ἑαυτόν ἀνακάμπτει, οὐ σκεδαζόμενος ἔξω ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἑνούμενος ἑαυτῷ, δι' ὧν εἰς ἑαυτόν ἀνέστρεψεν. Ἄλλη δέ παρά τούς ἁγίους νόας, ἥτις ψυχῆς ἐστι νοητική ἕνωσις· οἱ μέν γάρ νοητοί, ἡ δέ νοερά, πάντων ὑποβεβηκυῖα τῶν ἀγγέλων. Νοερά δέ μόνον ἐστί, δι' ἅς εἰρήκαμεν ἀνωτέρω αἰτίας, ἔνθα καί πλατέως διεξήλθομεν περί τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἐν κεφαλαίῳ πρώτῳ.

(≡14S_348≡> Διά τῆς ἀΰλου καί ἀμεροῦς: Ὅτι καί ἐπί τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐνδέχεται ἀμερῆ καί ἄϋλον εὑρεθῆναι νόησιν, ὅταν τούς παντοδαπούς αὐτῶν λογισμούς πρός μίαν νοεράν καθαρότητα συνάγωσι· τότε γάρ καί ἐπί τήν ὑπέρ νόησιν ἕνωσιν οἰκείως ἑαυταῖς ὁδῷ τινι καί τάξει προβαίνουσι.

Συμφωνίᾳ παντελεῖ καί ὁμονοίᾳ: Παντελῆ εἰρήνην λέγει τήν πάντων τελείαν τῶν ἀγαθῶν, τουτέστι τόν Θεόν.

Καί συνδέουσα τά ἄκρα: Ἄκρα φησί τάς ἄνω δυνάμεις καί τάς κάτω, καί μέσα, ὡς προέφημεν, τά ἐκ τῆς καθαρωτάτης ὕλης, οἷον οὐρανούς, καί ἀστέρας, καί τά ἕτερα ἄκρα τά ἐπίγεια καί γεώδη αὐτά· ἄκρα μέν γάρ ἀπό τῶν ἄνω ἐπί τά κάτω τά νοητά· πάλιν δέ ἄκρα κάτωθεν ἐπί τά ἄνω τά γήϊνα ταῦτα, ἅ καί συνάπτονται τοῖς μέσοις. Ὁμόγνια δέ τά συγγενῆ καί ἐκ τοῦ πάντων αἰτίου προελθόντα.

Καί ταῖς ἐσχάταις; Ἐσχάταις τοῦ παντός ἀποπερατώσεις τάς ἀψύχους οὐσίας φησί, τουτέστιν ἐν αἷς οὐδεμία κίνησις αὐξητική ἤ θρεπτική ἤ τῶν ἄλλων τις θεωρεῖται. Ὁμόγνια δέ τά ἀδελφά καί ὁμόστοιχα. Διαφέρει δέ ἑνότης ἑνώσεως· ἡ μέν γαρ τό ἰδιάζον καί ἀμιγές τῆς καθ' ἕκαστον δείκνυσι φύσεως, ἡ δέ ἕνωσις τήν πρός ἕτερα σύγκρασιν, ἤ ἁπλῶς μετουσίαν.

Ὅλη πρός ὅλην: Καί νῦν τήν οἰκείαν ἀκρίβειαν φυλάττει· εἰπών γάρ ὁμόγνια, τουτέστι συγγενῆ, καί τοῦ αὐτοῦ γένους, ἅτε παρά τοῦ παντός γενάρχου Θεοῦ προεληλυθότα, κατά τόν χρησάμενον τῷ ρήματι Ἀπόστολον, «τοῦ γάρ καί γένος ἐσμέν», λέγει δέ καί τήν αἰτίαν, καθ' ἥν ὁμόγνια τά πάντα· καί φησιν, ὅτι

τέως τά νοητά ταῖς ἑνότησι, τουτέστι κατά τό ἁπλοῦν καί (≡14S_350≡> ἀσύνθετον τῶν οὐσιῶν, καί κατά τήν ἀθανασίαν, ἥν ταυτότητα λέγουσιν οἱ περί τούτων διαλεχθέντες, συγγενῆ ποιεῖ ὁ Θεός καί ὁμόστοιχα. Ὥσπερ οὖν καί τά αἰσθητά ταῖς ἐκ τῶν διαφόρων στοιχείων ἑνώσεσιν, ἤτοι συγκρίμασι, καί ταῖς συναγωγαῖς τῶν τοιούτων μιγμάτων εἰς γένεσιν ἄγων τάς ἀλληλουχίας, οἷόν τινας συγγενείας ἀποτελεῖ.

§ 3. Πῶς δέ, φαίη τις: Ἀντίθεσις πρός τούς λέγοντας, μή ἐφίεσθαι πάντα εἰρήνης, καί τί ἐστιν ἑτερότης.

Τῶν ὄντων ἰδιότητα: Σημείωσαι, τί φησιν ἰδιότητα· ὅτι τό εἶναι ἕκαστον, ὡς ἔχει φύσεως, καί κατά τό αὐτό ὡς γέγονε. Ταῦτα κατά Ἀκεφάλων, τῶν καί ἀγνοούντων, τί ἐστιν ἰδιότης. Ἐπί πολύ δέ κατεξετάζει τήν περί τῆς ἰδιότητος κυριολεξίαν, σαφηνίζων αὐτήν.

Ἀλλά καί ταύτην εἰρήνης ἔφεσιν: Ἐντεῦθεν ἡ λύσις. Τῶν ἑαυτῶν δέ φησιν ἀντί τοῦ τῶν ἰδιωμάτων.

Ἀκινησίαν: Ἀκινησίαν φησί τό μή μεταπίπτειν τῆς οἰκείας φύσεως καί κινήσεως.

§ 4. Καί εἰ τά κινούμενα πάντα: Καλῶς εἶπε τά πάντα κινεῖσθαι οὐ μίαν κίνησιν, ἀλλ' ἰδίαν τινά καί κατάλληλον κίνησιν· τά μέν γάρ νοητά καί νοερά ἄλλως, τά δέ αἰσθητά τήν εἰς γένεσιν, ἤ καί ποιάν τινα κίνησιν κινεῖται, περί ὧν ἐν τῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ διεξήλθομεν τελειότερον.

Καί τήν πάντων τῶν κινουμένων ἰδιότητα: Ὅτι ἰδιότης ἐστί καί ἡ κινητική ζωή τοῦ καθ ' ἕκαστον.

§ 5. Εἰ δέ τήν κατ' ἔκπτωσιν: Πρός τούς λέγοντας ἑτερότητα εἶναι τήν κατ' ἔκπτωσιν τῆς εἰρήνης, καί ἐντεῦθεν ἰσχυριζομένους, μή πᾶσιν ἐραστήν εἶναι τήν εἰρήνην. Σημείωσαι τάς δύο ἑτερότητας μίαν μέν τήν κατ' ἔκπτωσίν εἰρήνης, καί ἑτέραν τήν τῶν ὄντων ἑκάστου ἰδιότητα.

(≡14S_352≡> Τό γάρ πάντῃ ἄστατον: Θαυμασίως ἀθετεῖ τάς τῶν Ἑλλήνων καί τῶν τοιούτων αἱρετικῶν γνώμας, οἷον Οὐαλεντινιανῶν καί Μανιχαίων, τῶν τήν ὕλην ὑποθεμένων ἀρχήν, τά ἐναντία φέρουσαν ἐν ἑαυτῇ τοῖς τοῦ Θεοῦ· ἀστασίαν γάρ καί περιφοράν καί ἀπειρίαν καί ἀορτιστίαν, καί ταῦτα πάντα διηνεκῆ τήν ὕλην ἔφησαν, ὅπερ ἀποδείκνυται ψευδές ἀληθῶς παντελῶς. Οὐδέν γάρ ἐστιν, οὐδέ γέγονεν, ὅ μή ἀφ' οὗ παρήχθη καί διακεκοσμημένον ὑπό Θεοῦ παρήχθη εἰς εἶδος καί τοῦ ὄντως ἔχειν ὡς παρήχθη, προνοίας ἔτυχεν ἀπό Θεοῦ.

Ἀμαυροῖς εἰδώλοις: Ἀντί τοῦ ἀμυδροῖς εἰκονίσμασιν· ἐφίενται γάρ τῆς πρός τάς ρεούσας καί φθειρομένας ἡδυπαθείας, ἀπολαύσεως καί συναφείας, καί τό πρός ταύτας ἀστασιάστως ὁρᾶν αἱρούμενοι, ἤγουν τούτων μετέχειν, διά τό μή τοῦτο αὐτοῖς, φησί, κατά νοῦν χωρεῖν, ἐκταράσσονται,

Καί ταῦτα ἱστᾷν: Οὕτω δεῖ τό ρητόν τοῦτο συνθεῖναι, ὅτι καί οἱ φιλέριδες καί ἄστατοι ἀμαυροῖς καί αὐτοί εἰδώλοις τοῦ ἀγαπᾷν εἰρήνην κατέχονται· ὑπό γάρ παθῶν ἐνοχλούμενοι, καί τά πάθη κατά ἄγνοιαν, ὡς καλά θέλοντες ἱστᾷν, δοκοῦσιν εἰρήνης ὀρέγεσθαι, ἐφιέμενοι ἀδεῶς ἑαυτούς ἀπολαύειν τῶν ρευστῶν καί

κακῶν παθῶν, ἐκταραττομένους, ἐάν ἀποτύχωσι τοῦ ἀπολαύειν τῶν νομιζομένων καλῶν, ὄντων δέ παθῶν. Κατά κοινοῦ οὖν τό ἑαυτούς τακτέον, ἵνα ᾖ, ἐφιέμενοι ἑαυτούς, ἅτε ἐκταραττομένους, ἐάν ἀποτύχωσι τῶν παθῶν, δοκοῦσιν εἰρηνεύειν ἑαυτούς εἰς τό ἀπολαύειν τῶν παθῶν. Οὕτω νόησον καί τό 'πάντας ἐφίεσθαι εἰρήνης', τουτέστι τοῦ ἀγαθοῦ.

Τί ἄν τις εἴποι περί τῆς κατά Χριστόν: Πῶς εἰρήνη Ἰησοῦς Χριστός ἡμῶν καί ἀγγέλων, παύσας τόν πόλεμον, καί τό μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καί εἰρήνην μεταξύ ἡμῶν βραβεύσας, (≡14S_354≡> σας, καί ποιήσας τά ἀμφότερα ἕν, ὡς ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐν τῇ πρός Ἐφεσίους φησίν.

Καθ' ἥν οὐ μή μάθωμεν ἔτι πολεμεῖν: Ἐκεῖνός ἐστιν ὁ μή ἑαυτῷ πολεμῶν, ὁ θυμόν καί ἐπιθυμίαν καθυποτάξας τῷ λόγῳ. Εἰρηνεύει δέ καί πρός ἀνθρώπους ὁ τήν γνώμην μίαν πρός πάντας κτησάμενος. Ὁ δέ τόν ἑαυτοῦ νοῦν πρός τά διά τῶν ἀγγέλων κινούμενα παρασχών πειθήνιον, οὗτος καί μετά τῶν ἀγγέλων τήν εἰρήνην ἐκτήσατο.

Ἀλλά καί αὐτοῖς τά θεῖα: Τουτέστι τήν αὐτήν αὐτοῖς περί τό Θεῖον σέβας λατρείαν καί προσκύνησιν ἐπιτελέσωμεν.

Ἐν ταῖς θεολογικαῖς: Σημείωσαι, ὅτι ἐστίν αὐτοῦ καί θεολογικῶν ὑποτυπώσεων σύνταγμα· τοῦτο καί ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου κεφαλαίου φησι:

§ 6. Δι' ἐπιστολῆς ἐπύθου: Πῶς νοεῖ τόν Θεόν αὐτοζωήν εἶναι καί τῆς αὐτοζωῆς ὑποστάτην, καί τά ὅμοια. Καλῶς δέ αὐτό φησι καί κατά τό ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, μάλιστα τῇ δευτέρα. Σημείωσαι, ὅτι καί ἐκ τῶν ὄντων καί ἐξ αὐτοῦ παραχθέντων ὁ Θεός ὀνομάζεται, ὡς αἴτιος αὐτῶν ὑπάρχων,

Ἐκ τῶν πρώτως ὄντων: Πρώτως ὄντα, οἶμαι, αὐτόν εἰρηκέναι τάς ὑπερκοσμίους φύσεις, ὡς πρώτως καί ἀκραιφνῶς τῶν θείων δωρεῶν μετεχούσας, ζωῆς καί τῶν λοιπῶν. Ἐκ τῶν ὄντων τοίνυν, τουτέστι τῶν ἐν τοῖς οὖσι θεωρουμένων, λέγεται ὁ Θεός τῆς αὐτοζωῆς, ἤγουν τοῦ αὐτοῦ πράγματος καί τοῦ εἴδους αὐτῆς ὑποστάτης καί παραγωγεύς· ἐξ ἑνός γάρ τοῦ τῆς ζωῆς καί περί τῶν ὁμοίων ἡμᾶς ὁμοίως νοεῖν δεῖ. Ὅταν δέ ὁ Θεός αὐτός λέγηται αὐτοζωή καί τά παραπλήσια, ὡς ταῦτα ὑπάρχων ὑπέρ φύσιν πᾶσαν λέγεται, ἤγουν καί ὑπέρ ἀγγέλους καί πᾶσαν νοεράν οὐσίαν.

Ἐκ τῶν πρώτως: Πρώτως ὄντα τάς νοητάς φησι δημιουργίας, τάς καί ἀσωμάτους, τουτέστι τούς ἀγγέλους. Σημείωσαι τό ἀρχηγικῶς, ὅτι πρώτως ὑφέστηκε, φησί, τό ὑπερούσιον (≡14S_356≡> ἀντί τοῦ, ὁ Θεός· μόνος γάρ ποιητής νοητῶν καί αἰσθητῶν· οὐ γάρ δεῖ πείθεσθαι τοῖς λέγουσι τάς δημιουργικάς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, θεούς εἶναι, ὅπερ οὐκ ἔστι· μόνος γάρ ὁ Θεός δημιουργός. Σημείωσαι, ὅτι μόνος ὁ Θεός ποιητής πάντων νοητῶν καί αἰσθητῶν.

Ἀγκύλον: Ἐπικαμπές.

Καί θεούς τῶν ὄντων: Ὅτι οὔκ εἰσι θεοί ἤ δημιουργοί ἄγγελοι, οὐδέ ἄλλο τι παρά τόν Θεόν.

Ἀληθῶς καί κυρίως: Σημείωσαι, ὅτι οὐδέ οὗτος ὁ θεῖος ἀνήρ διαφοράν οἶδε τοῦ κυρίως καί ἀληθῶς.

Τήν αὐτοουσίωσιν: Ἐν τούτοις σαφέστερον τήν λύσιν ἐποιήσατο τοῦ προτεθέντος προβλήματος, ὅπως χρή λαβεῖν τό, ποτέ λέγεσθαι μέν αὐτόν αὐτοζωήν καί τά σύν αὐτῷ τόν Θεόν, ποτέ δέ τούτων ὑποστάτην, ἤγουν ταῦτα ὑποστήσαντα· ὅτι ὁ μέν, ὡς αἴτιος τούτων καί ἀρχή ὑπεράρχιος, οὕτω ταῦτα λέγεται· τά δε ὄντα τούτων μετέχοντα, καλοῦνται ἐξ αὐτῶν ζῶντα καί ὄντα καί ἔνθεα. Τήν ζώωσιν γοῦν, τήν οὐσίωσιν ἀντί τοῦ τά πράγματα, ὑπέστησεν ὁ Θεός. Πρώτως οὖν ἐννοούμεθα αὐτό τό πρᾶγμα, εἶθ' οὕτω τήν καθολικήν αὐτοῦ ἔννοιαν, οἷον τήν παντοίως θεωρουμένην ζωήν ἤ οὐσίαν, καί τότε τά μερικά, τουτέστι τήν τοῦ καθ' ἕκαστον εἶδος ἔννοιαν λαμβάνομεν, οἷον τῆς ἀγγελικῆς ἤ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καί τῶν λοιπῶν οἷς συνεισβάλλει, καί αὐτῶν τῶν μετεχόντων ἡ μνήμη. Ἐπαγαγών δέ εἶτα τῶν ὅλων αὐτῶν μετεχόντων, ἐδήλωσεν ὡς οὐ πάντα πάντων μετέχουσι· τά μέν γάρ οὐσίας μόνης, τά δέ ζωῆς, τά δέ καί νοήσεως ἤ καί νοερότητος, τά δέ πρός τούτοις καί θεώσεως.

Ὅν τά ὄντα οἰκειως ἑαυτοῖς: Τό δοκοῦν ἀσαφέστερον σαφηνιστέον οὕτως· ὁ Θεός πάντα εἰς σωτηρίαν ἐν ἑαυτῷ προέχων ὑπερηνωμένως καί ἀσυνθέτως, καί ὡς πηγαία ἀρχή δι' ἀγαθότητος ὑπερβολήν, καί τοῖς ἐξ αὐτοῦ δημιουργικῶς ὑποστᾶσι, (≡14S_358≡> καθάπερ ἀκτῖνάς τινας ἀφιείς, μένων ὅλως ἐν ἑαυτῷ μεταδίδωσι μεθεκτῶς ἑκάστῳ οἰκείως τῶν μεγάλων αὐτοῦ προτερημάτων· αἱ οὖν ἐκ τῶν ἐνόντων αὐτῷ ἀγαθῶν εἰς μετάδοσιν ἐλλάμψεις πρωτοτύπως λέγονται καί αὐτοεῖναι καί αὐτοζωώσεις καί αὐτοθεώσεις καί ὅσα τοιαῦτα κατά μίμησιν τῶν ἀρχῶν, τουτέστιν τῶν αὐτοῦ δή τοῦ Θεοῦ ὄντων, φημί τῆς αὐτοθεότητος καί αὐτοαγαθότητος καί αὐτοζωῆς· δευτέρως δέ καί ὅλα αὐτά ὑποστῆναι λέγεται, διά τῶν κατά πρόοδον ὑποστασῶν ὑπ' αὐτοῦ οὐσιῶν, ζωῶν οὐσῶν οὐσιωδῶς καί διδομένων μεθεκτῶς τοῖς ἀξίοις· τρίτως δέ τῶν μερικῶν τούτων μεταδόσεων· τινά γάρ μετέχει ζωώσεως μόνης, τινά δέ καί θεώσεως, τινά δέ καί τῶν ὅλων ὁμοῦ τούτων, ὡς αἱ ἀνώταται νοηταί δυνάμεις.

Τῶν μερικῶν: Μερικά φησι τάς διαδοχάς τῶν γενῶν.

Καί τῆς αὐτοαγαθότητος: Ὅτι καί τῆς αὐτοαγαθότητος καί θεότητος ὑποστάτης ἐστίν ὁ ὑπεράγαθος καί ὑπέρθεος. Σημείωσαι οὖν ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία Θεοῦ τά τοιαῦτα. Ἀνάγνωθι ἐν τῇ β ' πρός Γάϊον ἐπιστολῇ.

Προνοίας καί ἀγαθότητας: Προνοίας καί ἀγαθότητάς φησιν, ἅπερ προεῖπεν οὐσίωσιν, ζώωσιν, ἀγαθότητα, θεότητα, κάλλος, καί τά ὅμοια.

Ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου: Πρό βραχέος εἰπών μεθεκτόν τόν Θεόν, νῦν ἀμέθεκτον αὐτόν φησιν εἶναι· μεθεκτός μέν οὖν ὁ Θεός κατά τάς φιλοδώρους αὐτοῦ μεταδόσεις, ἀμέθεκτος δέ κατά τό αὐτόν αἴτιον ὄντα, καί τοῦτο ὑπέρ πάντα ἔχειν ἰδίως, ὧν πάντα προσφόρως μετέχει· ὅμοιον γάρ ἐστι τοῦτο τῷ εἰρημένῳ ἄνω ἐν κεφαλαίῳ πέμπτῳ, ὅτι τό ὄν καί ἐν τοῖς πᾶσίν (≡14S_360≡> ἐστι, καί οὐδέν τῶν πάντων ἐστί· διά γάρ τό συνέχειν καί ζωοῦν καί φυλάττειν λέγεται ἐν τοῖς πᾶσιν εἶναι, οὐδέν δέ τῶν ὄντων ἐστί· καθ' ὅ αἴτιον τῆς πάντων παραγωγῆς, οὐκ ἄν δέ τό αἴτιον ἐκ τῶν

αἰτιατῶν εἴη. Οὕτω καί ἐνταῦθα, μεθεκτός μέν ὁ Θεός καθ' ὅ πάντα τά ὄντα αὐτοῦ μετέχει, καί δι' αὐτοῦ συνέστηκε· τό γάρ αὐτοῦ μή μετέχον, οὔτε ἔστιν, οὔτε ἔσται, οὔτε ἦν. Ἀμέθεκτος δέ πάλιν, ἐπειδή τῆς αὐτοῦ οὐσίας οὐδέν τῶν ὄντων μετέχει· ὑπέρ τά ὄντα γάρ ὁ Θεός κατά τήν ἰδίαν φύσιν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

§ 1. Τῷ διπλασιασμῷ τῶν ὀνομάτων: Διπλασιασμόν ὀνομάτων φησί τό πρός τό ἁπλοῦν ὑπερθετικόν, οἷον Ἅγιον ἁγίων, Κύριον κυρίων, Θεόν θεῶν, καί Βασιλέα βασιλέων, καί τά ὅμοια τούτων.

§ 2. Διό καί κυριότης: Ταῦτά φασιν οἱ δύο Γρηγόριοι, ὅ τε Θεολόγος καί ὁ Νύσσης.

§ 3. Ἀπολύτως ὑμνητέον: Ἀπολύτως, τουτέστιν οὐ κατά τι μέν, κατά τι δέ οὔ, ἤ ὡς πρός τι ἕτερον, ἀλλά κατά ἁπλῆν ἔννοιαν, τουτέστι κυρίως.

Καί ἀνισότητα: Αὕτη ἐστίν ἡ ἑνότης, τό τῆς ἰσότητος καί ταυτότητος λέγω· τοῦτο γάρ ἐστι τό αἴτιον τῆς συμπνοίας καί τῆς συμπαθείας καί τῆς σωτηρίας τῶν ὅλων· ὁ γάρ τῆς ἑνότητος λόγος, ὁ κατά τά αὐτά καί ὡσαύτως ἔχων, ἕν εἰκότως ἄν προσαγορεύοιτο· καί γάρ τό ἐν τοῖς κατά μέρος ἕν τοιοῦτον ὑπάρχει, ἡνωμένον τοῖς μέρεσι, καί σύμπνουν κατά μετουσίαν τοῦ πρώτου αἰτίου. Κατά τοῦτον τόν λόγον καί ὁ Κύριος ὑπό τῶν μαθητῶν αἰτεῖ, «ἵνα ὦσι καί αὐτοί ἕν, ὡς καί ἡμεῖς ἕν ἐσμεν, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς τό ἕν», ὅ δηλοῖ τήν ἁγιότητα, (≡14S_362≡> ὅ δηλοῖ τήν βασιλείαν, γάννυται δέ, ἤτοι εὐφραίνεται ἐπί τοῖς ἰδίοις ποιήμασιν ὁ Θεός, κατά τό ἐν ψαλμοῖς· «εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπί τοῖς ἔργοις αὐτοῦ», ὅ δηλοῖ τήν κυριότητα.

§ 4. Ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος: Ἀμέθεκτος ὁ Θεός κατά τόν τῆς φύσεως λόγον.

Ἅγιος ἁγίων ὑμνεῖται: Πῶς Ἅγιος ἁγίων καί τά τοιαῦτα ὑμνεῖται ὁ Θεός, θαυμασίως ἐτράνωσε, καί φησι, καθ' ὅσον διαφέρει φύσις ἀκραιφνής καί αἰτία ποιότητος καί αἰτιατοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τό ὅν πρός τό μή κυρίως ὄν, καί καθ' ὅσον τούτου μετέχοντος αὐτό τό μετεχόμενον, κατά τοσοῦτον διαλλάττει ὁ Θεός ταῦτα λεγόμενος τῶν κατά μέθεξιν τοῦτο ἐσχηκότων· τά γάρ πάντα ἐκ Θεοῦ ἐστι καί λέγεται καί ἔχει, ὁ Θεός ἐξ οὐδενός. Διά τί Ἅγιος ἁγίων, καί Βασιλεύς βασιλευόντων, καί Κύριος τῶν κυρίων, καί Θεός θεῶν λέγεται.

Ἁγίους δέ καί βασιλεῖς: Θείας ἐπινοίας ὁ μακάριος οὗτος ἠξιωμένος, εὐσεβῶς τά παρά τισιν εἰς πολυθεΐαν ἐκπεσόντα φιλοθέως μυσταγωγεῖ καί τάς ἐφεστηκυίας τῶν ὑποβεβηκότων ἀρχάς κατά ἐξοχήν ἁγίους καί βασιλεῖς καί κυρίους καί θεούς λέγεσθαί φησιν, ὥσπερ καί ἐν ἀνθρώποις οἱ ἐξοχώτατοι οὕτω προσαγορεύονται, καί ὥσπερ ἐν ἡμῖν οἱ ἐν ἀρετῇ προὔχοντες διδάσκαλοι τήν ἀρετήν ἐν τῇ ψυχῇ ἑνιαίως συνηθροισμένην ἔχουσι, διά δέ τῆς διδασκαλίας ἑτέροις τάς ἀρετάς μεταδιδόντες πρός τήν διαφοράν τοῦ πλήθους τῶν διδασκομένων πληθύνεται καί ἡ μεταδιδομένη παρ' αὐτῶν ἀρετή· οὕτως ἰσχυροτέρῳ τινί καί

θειοτέρῳ τρόπῳ ἐστί τῶν ἀσωμάτων τάξεων θεωρητόν· καί διά τῶν ἀνωτέρων καί πλησιαιτέρων Θεῷ αἱ ὑποβεβηκυῖαι τάξεις μετέχουσι τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἐκ κρατῆρος ὑπερβλύζοντος καί πηγάζοντος, τά μέν πλησιάζοντα (≡14S_364≡> σκεύη πρῶτα πληροῦνται, δεχόμενα τό ἐπί τά αὐτά φερόμενον, εἶτα, καί αὐτῶν ὑπερβλυζόντων, διαχεῖται εἰς ἕτερα ὑποκείμενα σκεύη, καί πρός τό πλῆθος τῶν δεχομένων καί τήν διαφοράν εἴτε μικρῶν εἴτε μεγάλων, οἷον διαρραντίζεται τό ἐκ τοῦ κρατῆρος ἀναβλῦζον τῶν πρώτων σκευῶν ἐν ἑαυτοῖς ἐχόντων κατά τήν ἑνότητα τοῦ πληρώματος τό πρώτως ἐκ τοῦ κρατῆρος ἐνεχθέν· οὕτω παχυτέρῳ λόγῳ τήν ἀφθονίαν τῆς μεταδόσεως τῶν θείων δωρεῶν μεριζομένην εἰς ἅπαντας διά τῶν πρώτων διακόσμων νοητέον. Καί ὁ Ἀπόστολος «σκεῦος γάρ ἐκλογῆς» ὠνομάσθη. Σημείωσαι δέ, ὅτι ἀμέθεκτον νῦν τόν Θεόν κατά τόν τῆς φύσεως λόγον φησί.

Διαφοράς πληθύουσι: Τουτέστι πλείους δεικνύουσιν· ὅσον γάρ διάφορα τά μετέχοντα, τοσοῦτον καί αἱ δωρεαί πολυειδεῖς διαφαίνονται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

§ 1. Ὑφ' ἑαυτοῦ μονοειδῶς ἀφοριζόμενον: Ὁ Θεός ἑαυτοῦ καί ὅρος καί τόπος, καί οὐδέν ὑπερεκτείνεται τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί τά ἄπειρα αὐτός περατοῖ· τούς γάρ αἰῶνας ἀπείρους ὄντας (οὐδέ γάρ ἔχουσι πέρας) αὐτός τῷ ἀπείρῳ μεγέθει ὑπερέχων τῷ ἑαυτοῦ ἀπειροπλασίῳ περιέχει, καί πᾶσαν ἀοριστίαν ζωῆς, ὡς ἐπί τῶν νοητῶν· οὐ γάρ ὥριστα τούτοις ὁ βίος, ὡς ἐπί ἀνθρώπων, ἀλλ’ ἀθάνατοι ἐκτίσθησαν. Ὁ δέ Θεός ἐν τῷ ὑπεραιωνίῳ ἑστώς, τῆς ἰδίας ἀϊδίτητος ὁρίζεται.

§ 2. Ἕν δέ, ὅτι πάντα: Πολλά τῷ ἀριθμῷ, ἕν δέ τῷ εἴδει, (≡14S_366≡> τά νομίσματα καί τά ἀργύρια καί οἱ ὀβολοί· τό γάρ εἶδος ἕν, ἤ χαλκός ἤ χρυσός ἤ ἄργυρος, τό δέ πολλά ταῖς δυνάμεσιν, ὡς αἱ πόαι, ἕν δέ τῷ εἴδει· πᾶσαι γάρ χόρτος· τό δέ πολλά τοῖς εἴδεσιν, οἷον ἵππος, βοῦς, ἄνθρωπος, καί τά νοητά, ἕν δέ τῷ γένει, ὅτι ταῦτα ζῶόν εἰσι· τό δέ πολλά ταῖς προόδοις, αἱ δημιουργίαι, ἕν δέ τῇ ἀρχῇ· Θεός γάρ αἴτιος πάντων.

Ἀλλ' ὥσπερ ἅπας ἀριθμός: Καλῶς ἀποδείκνυσιν ὅπερ καί βούλεται. Σκοπός γάρ τῷ θείῳ τούτῳ ἀνδρί καί ἀπό τῆς ἀριθμητικῆς συστῆσαι τά ἑαυτοῦ. Λέγει γοῦν, ὅτι οὐδέν ἐστι τῶν ὄντων ἀμέτοχον τοῦ ἑνός, τουτέστι τοῦ Θεοῦ· διότι καί πᾶς ἀριθμός μονάδος μετέχει· εἰ γάρ ἐκ τῶν δύο ἄρξεταί τις, μίαν δυάδα πρώτην ἀριθμεῖ, καί ἐκ τῶν δέκα ὁμοίως, τό πλέον φησίν, ὅτι, κἄν ἐν τῶν λεγομένων πολλοστημορίων ἄρξηταί τις πρῶτον, ἀριθμεῖ ἥμισυ ἕν, καί τρίτον ἕν, δέκατον ἕν, καί οὕτως ἐφεξῆς, ὥστε μή εἶναι ἀριθμόν μή μετέχοντα τοῦ ἑνός, ἤτοι τῆς μονάδος· κἄν γάρ μορίου ἐπιμνησθῇς, ἐρεῖς ἥμισυ ἕν, καί τρίτον ἕν, καί δέκατον ἕν, καί ἐφεξῆς· καί ὅτι μία δυάς, καί μία δεκάς λέγεται, ὡς καί τούτων ἐξ αὐτῆς συμπληρουμένων.

Τόο πάντων αἴτιον ἕν: Ὁ σκοπός δῆλος, ὅτι 'ἕν' λεγόμενος ὁ Θεός, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀριθμητοῖς ἕν λέγεται· ὁ μέν γάρ Θεός ἕν

ἐστι, καθό ἁπλοῦς τε καί ἀμερής καί τῆς κατ' εἶδος διαφορᾶς ἄμοιρος καί πάντων παθημάτων καί συμβεβηκότων ἀλλότριος· λέγεται καί ἕν, ἀρχή τις ὥσπερ καί στοιχεῖον τῶν ἐσομένων νοούμενος. Τό δέ ταὐτόν, ἤ ἕτερον, ἤ μεῖζον, ἤ ἔλαττον, ἔτι δέ ἄρτιον ἤ περιττόν, ἤ ἶσον ἤ ἄνισον, ὅπερ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς θεωρεῖται, οὐκ ἄν τις εὐλόγως ἐπί τήν ἀρχήν ἀναφέροι, ἀρχήν αὐτά ποιούμενος· τά γάρ τοιαῦτα πάθη καί συμβεβηκότα ἐξ ἀνάγκης εἰσί. Τῶν μέν οὖν ἐν ἀριθμοῖς διαιρέσεων εἰς πλῆθος τό πέρας (≡14S_368≡> εἰς μονάδα ἀνάγεται, ἡ δέ ἀρχή ἐν ἑκάστῳ γένει ἁπλούστατόν ἐστι· καί ἐν τοῖς οὖσιν οὖν, εἴτε τό ἕν πολλά ἐστιν, εἴτε τά πολλά ἕν, ἀρχή τις καί στοιχεῖον τό ἁπλούστατόν ἐστι, καί πάντων ἀμέτοχον ἕν, ἐξ οὗ ὥσπερ ἐκ παραδείγματος καί ἰδέας καί τό ἐν τοῖς οὖσιν ἕν, οἷον κἄν τό αἰσθητόν φῶς πολλά ᾖ τοῖς μέρεσιν, ἀντί τοῦ τοῖς ἄστροις πᾶσιν, ἀλλ' ὅλον συλλεγόμενον, ἕν φῶς ἐστι· καί πολλά τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷον τό ταώς· ἔχει γάρ καί χρυσίζοντα καί κυάνεα καί λευκά, ἕν τῷ ὑποκειμένῳ σώματί ἐστιν· οὕτω καί τά ἑξῆς νοητέον.

Οὐδέ γάρ ἐστι πλῆθος: Ὧδε ἐξ ἀριθμητικῆς περιγίνεται τοῦ λεγομένου. Σημείωσαι δέ, ὅτι καί πρό τοῦ ἑνός λέγει εἶναι τόν Θεόν εἰκότως, ἐπειδή πάντων ὑπάρχει, ὅθεν καί τοῦ ἀριθμοῦ δημιουργός, ἤτοι ἐφευρέτης ἐστίν.

Ἀλλά τό μέν πολλά: Προσυπακουστέον ἐφ' ἑκάστου τούτων τό 'ὑπάρχον', ἵνα ᾖ τό λεγόμενον τοιοῦτον, τό ὑπάρχον τοῖς μέρεσι πολλά ἕν ἐστι τῷ ὅλῳ, οἷον τό σῶμα, οὕτω καί τά λοιπά ἕν τῷ ὑποκειμένῳ ἐστίν, ἤτοι οὐσίᾳ· ἀλλά πολλά τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷον ὁ ἄνθρωπος. Συμβεβηκότα δέ τά μέν χωριστά, ὡς τό καθέζεσθαι, περιπατεῖν, καί τά ὅμοια, τά δέ ἀχώριστα, ὡς τό γλαυκόν ἤ γρυπόν καί τά ὅμοια, καί πάλιν, ἕν μέν εἶδος, ἵππος ἤ βοῦς, ἀλλά τοῦτο πολλά ὑπάρχει τῷ ἀριθμῷ· πολλοί γάρ ἵπποι, καί πολλοί βόες. Ἀλλά καί ταῖς δυνάμεσι ταῖς φυσικαῖς πολλά ὑπάρχει· καί αὖθις τά πολλά εἴδη, οἷον ἄνθρωπος, ἵππος, κύων καί τά ἄλλα, ἕν εἰσι τῷ γένει· ζῶον γάρ τούτων ἕκαστον· οὕτω γοῦν καί τό πολλά ὑπάρχον ταῖς περιόδοις, ἤγουν τοῖς βουλεύμασιν, ἤ καί τοῖς ἔργοις ἕν εἰσι τῇ ἀρχῇ.

Πάντα καί ὅλα πάντα: Πάντα λέγεται, ὅταν εἴδη καί μέρη καί διαφοραί ἐν ταῖς διαιρέσεσιν ὦσιν, ὅλον δέ, ὅταν τά μέρη (≡14S_370≡> συλλεγόμενα ἕν ὁλόκληρον ἀποτελῶσιν, ἤ τά εἴδη ἕν γένος, ἤ καί τά ἐναντία καί ἀντικείμενα εἰς σύμπνοιαν καί συμπάθειαν ἡσυχάζῃ, ὡς ὕδωρ ὁμοῦ, καί γῆ, καί ἀήρ, καί τά πυρώδη ἄστρα, καί οὐρανός· λέγεται γάρ ὅλα ταῦτα κόσμος.

Καί ἄνευ μέν τοῦ ἑνός: Ἐπειδή τό ἕν δοκεῖ πως ἔχειν σχέσιν πρός ἀριθμόν, ἄνευ ἑνός οὐκ ἄν εἴη πλῆθος· σύνθεσις γάρ μονάδος εἰσίν οἱ εἰς πλῆθος ἀριθμοί, ὅπερ εἶπεν ἄνω, ὅτι πολλαπλασιάζεται ὁ Θεός, ὡς ἀπό ἀριθμητικῆς νοούμενος. Τό δέ ἕν καί καθ' ἑαυτό ὑφέστηκε καί ἔστι.

Καί εἰ πᾶσι τά πάντα: Τό 'ὑποθοῖτό τις', καί τό 'καθ' ὑπόθεσιν' λαμβάνεται ἐπί τῶν πραγματικῶς οὐκ ὄντων, ἀλλά λόγῳ τυπουμένων· ἐνταῦθα μέντοι οὐχ οὕτω ληπτέον, ἀλλά τό κατά

ἐπίνοιαν λόγῳ τοῦτο θετέον, διά τήν τοῦ ἐκτίσθαι ταυτότητα, καί τό ὅλον ἐν τοῖς μέρεσι θεωρεῖσθαι, καί ἐν τῷ ὅλῳ τά μέρη.

Ὅτι κατά τό ἑνός ἑκάστου προεπινοούμενον: Εἰ μή προεπινοηθείη, φησί, τό τοῦ ἀνθρώπου εἶδος, ἤγουν ἡ φύσις, οὐκ ἄν τις εἴποι τούς ἀνθρώπους ἡνῶσθαι ἀλλήλους· δῆλον δέ ὅτι κατ' αὐτόν τόν τῆς φύσεως λόγον.

§ 3. Καί εἰ ἀνέλοις τό ἕν: Οὕτω τό ρητόν συνθετέον, ὅτι ἡνῶσθαι λέγεται τά ἡνωμένα κατ' εἶδος προεπινοούμενον ἑνός ἑκάστου· προείπομεν γάρ, ὅτι τά εἴδη καί τά πολλά στοιχεῖόν τι ἀρχήν τό ἕν ἐπιγράφονται, εἰς γένος ἕν ἀναγόμενα, οὗ γένους εἴδη εἰσί· ταῦτα γάρ ἡνωμένα αὐτῷ τῷ εἴδει, οἷον ἵπποι, βόες, καί τά ἑξῆς, ἅπερ εἰς ἕν γένος ἀνάγονται, τό καλεῖσθαι ζῶον.

Τήν ὅλην θεαρχίαν: Ὅλη θεαρχία ἡ παναγία καί προσκυνητή Τριάς, διά δέ τήν ἀνέκφραστον τῆς φύσεως ἕνωσιν, ὁ εἷς καί ἕν χρηματίζει. (≡14S_372≡> Ὑφ' ἧς καί ἐξ ἧς: Τῷ 'ὑφ' ἧς' σύνταξον τό 'ἐστί', καί τῷ 'ἐξ ἧς' τό 'συντέτακται', καί τῷ 'δι' ἧς' τό 'μένει', καί τῷ 'ἐν ᾗ' τό 'συνέχεται', ἤγουν φυλάττεται, καί τῷ 'εἰς ἥν' τό 'ἐπιστρέφεται', εἰ καί ὁ πατήρ ἰδίως καί ὑφ' ἕν τά ρήματα ἔταξε, καί τό 'πάντα' δέ ἀπό κοινοῦ. Καλῶς δέ εἶπεν, ὅτι, ἐάν ἀνέλῃς τό ἕν, οὔτε ὁλότης, οὔτε πολλοστημόριον, οὔτε ἄλλο οὐδέν· τοῦτο γάρ προῃνίξατο καί ἄνω εἰπών, καί ἥμισυ ἕν, καί τρίτον, καί δέκατον, δηλονότι καί τά μόρια τοῦ ἑνός μετέχουσι.

Τό πάντων αἴτιον ἕν: Οὐκ ἀπολύτως ἑνί παντί τά πάντα συνέστηκεν, ἀλλ ' ἐκείνῳ μόνῳ τῷ ἑνί, καθ' ὅ ἕν, ὁ Θεός καί εἷς καί ἕν ὀνομάζεται· τούτῳ γάρ μόνῳ τῷ ἑνί τά ὄντα ἐστίν· αὐτό γάρ τό ὄνομα τό ἕν ὁ λέγων κατά ἀπόφασιν τοῦ πολλαπλοῦ τοῦτο σημαίνει· τό μέντοι ἕν αὐτοαρχή καί πρῶτόν ἐστι τῷ πρός τί πως ἔχειν· τῶν γάρ ἐξ αὐτοῦ πολλῶν ἔννοιαν εἰσάγει. Ταῦτα δέ οὐκ ἐπιτήδεια ἐπί Θεοῦ· τοιοῦτον δέ ὄν μόνον τό ἕν, παντελῶς ἀπαθές καί ἀδιαίρετον καί αὐταρκέστατόν ἐστι· κατά γάρ τήν αὐτοῦ φύσιν ἑτέρῳ συμπλέκεσθαι οὐ πέφυκεν, ὥσπερ τό ἐν ἀριθμοῖς ἕν· ἀπωθεῖται γάρ τό πλῆθος καί πᾶσαν σύνθεσιν καί διαίρεσιν αὐτό τό κυρίως ἕν, καί πρό παντός ἑνός. Τοῦτο γάρ οὔτε μικρόν, οὔτε μέτριον καλεῖται εἰ δέ δεῖ καί τολμῆσαι, οὔτε καλόν, οὔτε ἀγαθόν· ταῦτα γάρ πάθη πως, οἷόν εἰσι καί σχέσεις καί συμβεβηκότα. Αὐτό δέ τό ἕν καί ὑπέρ πάντα νοεῖται, τά δέ πάθη, ὡς τό μικρόν καί μέτριον, καί σύν ἄλλῳ νοοῦνται, καί οὔτε ἁπλᾶ διά τοῦτο, οὔτε στοιχειώδη. Τό ἕν οὖν, ὡς εἴρηται, ὅπερ ἁπλοῦν καί ἀπαθές, μή ἔχον τά λεχθέντα, οὔτε ὡς γένος θετέον τῶν ὄντων· τά δέ γένη πάντως διαιρεῖται εἰς τά εἴδη, ἀλλ’ οὔτε στιγμήν ἤ μονάδα κυρίως· σχέσιν γάρ ἔχει (≡14S_374≡> ταῦτα πρός τά ἐφεξῆς. Τό δέ ἐστιν ἁπλούστατον, καί οὔτε μίαν διαφοράν ἔχον· οὔτε γάρ κίνησίν τινα καί στάσιν, οἷον ἠρεμίαν ἔχει, ἀλλ’ οὔτε ὄν θετέον αὐτό τό ἕν, ἀλλά ἀρχήν ὄντος καί σπέρμα. Τῷ δέ ὄντι πλῆθος ἐξ ἀνάγκης παρέπεται, τῷ πλήθει τό ὄν προσγίνεται, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπί Θεοῦ. Τό γάρ ὄν οὐσία ἐστίν, ἀπό τοῦ εἶναι. Ὁ δέ Θεός καί ὑπερούσιος, καί ὑπέρ τό ὄν, καί ἑνικῶς ἀντί τοῦ ἐξαιρέτως καί ἀμιμήτως ὑπέρ τό ὄν· ὁ γάρ Θεός τά πάντα ἐστί καί ὑπέρ πάντα. Θαυμασίως οὖν τά περί ἀριθμῶν φυσιολογήσας. Κἄν τριάς, ἐπάγει, κἄν μονάς

ὑμνεῖται ἡ ὑπέρ πάντα θεότης, οὔτε τριάς οὔτε μονάς ἐστιν, ἡ παρ' ἡμῶν δι' ἀριθμῶν γνωριζομένη, ἤ παρ' ἑτέρου, ἀλλ' ὑπέρ πάντα νοῦν καί ἔστι καί ὀνομάζεται ὁ Θεός· διά γάρ τοῦ εἰπεῖν 'ὅπερ οὐκ ἔστι', νοοῦμεν ὅ,τί ἐστιν ὁ Θεός.

Καί αὐτό τό ἕν ὄν ὁρίζον: Ὅτι καί ὑπέρ τό ὄν ὁ Θεός, ὡς πάντα ὑπάρχων, καί αὐτός τοῦ ἀριθμοῦ ποιητής καί ἐφευρετής ὑπάρχων.

Ἐνάριθμόν ἐστι: Σημείωσαι, ὅτι τό ἐνάριθμον ἀριθμοῦ δήλωσιν σημαίνει· ἐπί τῶν ὄντων τοίνυν, τουτέστι τῶν κτισμάτων, τό ἕν ἐντιθέμενον, κατά ἀριθμοῦ ἔννοιαν τίθεται.

Οὐκ ἔστιν οὐδέ μονάς: Μή ἁπλῶς τό 'οὐκ ἔστι μονάς, οὐδέ τριάς' ἐξακούσῃς, ἀλλά πρός τό, 'διεγνωσμένη', σύνταξον τό 'οὐκ ἔστιν'· οὐ γάρ ἀνελεῖν τά τῆς τοιαύτης ὁμολογίας, ἀλλά τό ἀνεξιχνίαστον ὁ λόγος διδάξαι βούλεται.

Καί τό θεογόνον ἀληθῶς: Τό θεογόνον φησί δηλοῦσθαι ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς Τριάδος· ἵνα γάρ παραστῇ τῶν ἀνεκλαλήτων ὑποστάσεων ἡ προσκυνητή ἔκφανσις, ὁ ἀριθμός ἐπενοήθη, καθά φησι Βασίλειος, καί οἱ θεῖοι Γρηγόριοι. Γόνιμον δέ τόν Πατέρα καταχρηστικῶς ὠνόμασεν, ἅτε καί προσκυνητοῦ Υἱοῦ (≡14S_**376**≡> Πατέρα, καί τοῦ συμπροσκυνητοῦ αὐτοῖς παναγίου Πνεύματος πηγήν. Γονιμότης οὖν, ἤ ἕτερόν τι ὄνομα τῶν συνεγνωσμένων ἀνθρώποις, ἤ καί αὐταῖς ταῖς νοηταῖς δυνάμεσιν, οὐκ ἄν παραστήσει τρανῶς τά ὥς εἰστιν ἐκ πάντων ἀποκεκρυμμένα τοῦ Θεοῦ· πῶς γάρ δυνατόν ὀνομάσαι ἀπό τινος τῶν ὄντων τόν Θεόν, μήτε τι τῶν πάντων ὄντα, ἀλλά καί ὑπέρ πάντα τά ὄντα;

Οὐδέ ὄνομα αὐτῆς ἐστι: Καλῶς ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ λέγει, ὅτι οὐδέ τό ὄνομα αὐτῆς ἐστιν, οὐδέ λόγος, ἀλλά ἐν ἀβάτοις ἐξῄρηται, οὐ τόποις, μή γένοιτο! ἀλλά λογισμοῖς καί ἐνθυμήσεσιν· ἄβατος γάρ παντί νῷ καί ἐνθυμήσει ὁ περί Θεοῦ λόγος. Τό δέ μήτε ὄνομα αὐτοῦ εἶναι, καλῶς καί εὐαπαλλάκτως νόησον· τά γάρ ὄντα πάντα καί δι' ὀνομάτων καί διά πραγμάτων γνωστικῶν σημαίνονται. Ποῖον τοίνυν ὄνομα ἤ πρᾶγμα δυνατόν ἐπιθεῖναι τῷ Θεῷ, τῷ ὑπέρ πάντα τά ὄντα ἐξῃρημένῳ καί πεποιηκότι τά πάντα καί αἰτίῳ τῶν πάντων; Διό καί τήν ἀγαθότητα αὐτήν ἤ τό καλόν φησιν ὁ θεῖος οὗτος Διονύσιος μή κυρίως ἐφαρμόσαι αὐτῷ τῷ Θεῷ, ἐπειδή καί ἐν τοῖς οὖσιν εὑρίσκονται ταῦτα. Καί ἀνωτέρω οὕτως εὑρήσεις, ὅτι ταῦτα τά πάθη καί συμβεβηκότα λογίζοντα ἐν τοῖς οὖσιν, ὅπερ ἔστιν ἐπί Θεοῦ τοῦ ὑπεραναβεβηκότος πάντων.

Ἀλλά πόθῳ τοῦ νοεῖν: Σημείωσαι, ὡραῖόν φησιν, ὅτι διά τό ὅλως νοεῖν τι καί λέγειν περί Θεοῦ, τῷ περί αὐτόν πόθῳ κατεχόμενοι, τό τῆς ἀγαθότητος ὄνομα ἐπέβαλον τῷ Θεῷ οἱ θεολόγοι, ἐπεί κυρίως καί ὑπεράγαθος καί ὑπερούσιός ἐστιν ὁ Θεός, ἡ δέ ἀγαθότης, ὥς φησιν οὗτος, σεμνότατον ὄνομα τῶν πάντων. Αἱ δέ ἀποφάσεις, ἤτοι ἀρνήσεις καί στερήσεις, ἐπί Θεοῦ οὐχ ἁπλῶς εἴρηνται τοῖς θεολόγοις· οὐ γάρ, ὡς λέγονται, νοοῦνται, ἀλλά ὑπεραναβεβηκότως θεωροῦνται· τό γάρ ἀθάνατος, καί ἀόρατος, καί ἄφθαρτος, καί ἀνενδεής, καί ἀναμάρτητος, οὐκ ἄν τις, σοφίας μετέχων, δημωδέστερον ὑπολάβοι, οὔτε (≡14S_**378**≡> ὅσα ἐπί Θεοῦ τοιαῦτα λέγεται, ἀλλά τῶν δηλουμένων ἐξιστάμενος ἐπί

τάς σεσιγημένας καί θειοτέρας ἐννοίας ἀνανεύσει· διό καί θειοτέρας θεωνυμίας ἐφεξῆς αὐτάς καλῶς προσαγορεύει. Ἐξισταμένη γάρ ἡ ψυχή τῶν σωματικῶν πασῶν αἰσθήσεων καί κοσμικῶν, ταῦτα γάρ ἑαυτῇ ἐποίησε σύμφυλα· οὕτω συνάπτεται τῷ ἀκραιφνεῖ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον δυνατόν ἐστιν ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὡς καί ὁ Ἀπόστολος αἰνίττεται λέγων· «καί οὕτω πάντοτε σύν Κυρίῳ ἐσόμεθα»· καί πάλιν· «νῦν ὡς ἐν αἰνίγματι καί ἐν ἐσόπτρῳ ὁρῶμεν, τότε δέ τό πρόσωπον πρός πρόσωπον ὀψόμεθα».

Τό τῶν ὀνομάτων σεπτότατον: Σημείωσαι, ὅτι πάντων ὀνομάτων σεπτότατον ἡ ἀγαθότης· διό καί πρώτως τῷ Θεῷ ἀφιέρωται.

Τῶν ἑαυτῇ συμφύλων: Συμφύλων φησί τῶν συμφυῶν καί γνωρίμων καί τῆς κτίσεως ἰδίων.

§ 4. Τοῦτο γάρ ἀληθῶς καί ἄγγελοι: Ὅτι καί ἀγγέλοις τά περί Θεοῦ ἀκατάληπτα, καί ὅτι καί ὁ κατώτατος τῶν ἀγγέλων μείζων πάντων τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεολόγων περί Θεοῦ θεωρεῖ, οὐκοῦν καί τῶν ἀποστόλων.

Καί εἴ τι τῶν ὁμοδυνάμων. Ὅτι, κἄν ἕτεραι ὁμοδύναμοι θεωνυμίαι ἐν τῇ Γραφῇ εὑρεθῶσι, χρή καί ταύτας κατά τάς αὐτάς ἐκφαντορικάς μεθόδους προσυπακούειν.

Καί ὑμῖν καί ἑτέροις ἱεροῖς ἀνδράσιν: Ὅτι οὐ πᾶσιν ἀζητήτως μεταδοτέον τῶν μυστικῶν, ἀλλά τοῖς ἱκανοῖς καί ἱεροῖς ἀνδράσιν, ὅπερ καί ὁ θεῖος Παῦλος τούτῳ τῷ ἱερῷ ἀνδρί Τιμοθέῳ γράφει.

Ἡμεῖς τε εἰπεῖν ἱκανοί: Ταῦτα ἁγιοπρεπῶς μετριάζων φησίν ὁ πατήρ, ὡσαύτως καί τά ἑξῆς πάντα. (≡14S_**380**≡> Ἐπί δέ τήν συμβολικήν θεολογίαν: Ὅτι θεολογίαν συμβολικήν λέγει τέως μή φερομένην, ὡς καί ἐν ἄλλῳ κεφαλαίῳ φησίν· εἰ δέ βούλει τήν διαφοράν εἰδέναι τῆς θεολογικῆς ὑποτυπώσεως καί τῆς συμβολικῆς θεολογίας, ἀνάγνωθι τό τρίτον κεφάλαιον τοῦ Περί μυστικῆς θεολογίας λόγου.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

(≡14S_**384**≡> § 1. Ἔνθα τά ἁπλᾶ: Ἁπλᾶ καί ἀπόλυτά εἰσι τά δίχα συμβόλων νοούμενα καί ἐποπτευόμενα ὡς ἔχουσιν, οὐ μήν παραβολικῶς. Ἀπόλυτα οὖν ἔφη τά μή κατά ἀνάπτυξιν ὀνομάτων ἤ συμβόλων λεγόμενα, ἀλλά τῇ ἐκ πάντων τῶν ὄντων καί τῇ τῶν νοήσεων ἀποπαύσει καί ἀπολύσει συναγόμενα, ἥντινα ἀνενεργησίαν τῆς ἱερᾶς κινήσεως ἐν μέν τοῖς πρό τούτου ἀνοησίαν ἐκάλεσεν, ἐνταῦθα δέ σκοτεινότατον γνόφον καί ἀόρατον κατά τόν Ψαλμῳδόν, «νεφέλη καί γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ», καί, «ἔθετο σκότος ἀποκρυφήν αὐτοῦ».

Τούς ἀνομμάτους νόας: Οὐ γάρ αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν εἰσι μεστοί, ἀλλ’ ἐστίν αὐτῶν ἡ οὐσία, ἅτε ζῶν νοῦς, ὅλη ὀφθαλμός ὀξυδερκέστατος, ὅθεν καί πολυόμματοι λέγονται ἐν τῇ Γραφῇ.

Καί τάς αἰσθήσεις ἀπόλειπε: Εκ παραλλήλου τό αὐτό δηλοῦται· τά γάρ αἰσθητά αὐτά καλοῦσιν οἱ παλαιοί μή ὄντα, ἅτε μεταβολῆς ἁπάσης μετέχοντα καί μή ὡσαύτως ἀεί ὄντα· τά δέ νοητά, ὡς ἀεί ὄντα ἀθάνατα βουλήσει τοῦ ποιήσαντος καί τήν οὐσίαν μή μεταβάλλοντα, λέγουσιν ὄντα. Ταῦτα δέ πολλάκις παρατεθείκαμεν ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων λόγῳ.

Ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν: Τήν ἁπλότητα καί ὑπέρ πᾶσαν ἑνάδα. Πῶς δέ ἀγνώστως ἀνατείνεταί τις πρός Θεόν καί ἐν τῷ (≡14S_386≡> Περί θείων ὀνομάτων κεφαλαίῳ πέμπτῳ εἴρηται, καί ἐνταῦθα μετά βραχέα εὑρήσεις.

Ἀσχέτῳ καί ἀπολύτῳ: Ἄσχετον ἔκστασίν φησι τήν ἀναχώρησιν πάσης σχέσεως, ἀντί τοῦ, ἵνα μηδεμιᾷ κατέχοιτο σχέσει, μήτε πρός αὐτόν, μήτε πρός τι τῶν κτισμάτων.

Σκότους ἀκτῖνα: Καί ἐνταῦθα σκότος τήν παντελῆ ἀκαταληψίαν ἔφη.

§ 2. Μηδείς τῶν ἀμυήτων: Σημείωσαι, ὅτι ἀμυήτους φησί τούς μέν τῶν μυστικῶν ἀμετόχους, τοῖς δέ αἰσθητοῖς ἐνειλουμένους καί οὐδέν ὑπέρ τά ὄντα εἶναι φανταζομένους. Ἀμέλει περί τῶν καθόλου ἀμυήτων εὐθύς παρακατιών φησι. Καί σημείωσαι, ὅτι ἄλλους τούς ἀμυήτους λέγει καί ἄλλους τούς ἀμύστους, ἤγουν ἀμυσταγωγήτους.

Εἰ δέ ὑπέρ τούτους εἰσί: Τά μέν πρό τούτων ἔφη περί τῶν πιστευσάντων μέν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μή μήν ἐπί τήν τελειοτέραν ἐλθόντων γνῶσιν, ἀλλά συμμετρούντων τῇ οἰκείᾳ δόξῃ τήν ἀλήθειαν καί μή εἰδότων διαφοράν ὄντων κυρίως καί ὁμωνύμων ὄντων, οὐσιῶν καί αὐτοῦ τοῦ ὑπέρ τά ὄντα, διό καί ὑπερουσίου. Οἱ γοῦν τοιοῦτοι, ὡς ἀμύητοι, τῶν ὑψηλοτέρων ὑπολαμβάνουσι κατά ἀλήθειαν σκότος εἶναι τό ἀφεγγές τοῦτο τό παρ' ἡμῖν σκίασμα καλύπτον τόν Θεόν καί ἀποκρύπτον αὐτόν τῆς ἁπάντων θέας, ὅπερ ὡς ἀληθῶς νοσοῦσι πολλοί καί ἐν ἡμῖν, ἅτε μή γινώσκοντες τό ἀνυπέρβλητον φῶς πᾶσαν ὄψιν σκοτίζειν. Εἰ οὖν εἰσι, φησίν, ἐν ἡμῖν τοιοῦτοι, τί ἄν εἴποιμεν περί εἰδωλολατρῶν τῶν παντάπασι πάντων μυστικῶν ἀμετόχων καί πρός ξόανα τεθηπότων; Κυρίως μέν οὖν ὄντα τά νοητά, ὁμωνύμως δέ τά αἰσθητά. Τό δέ ὑπέρ τούτους, τούς πιστούς δηλονότι, τούς ἐν τοῖς φθαρτοῖς ἐνισχημένους.

Δέον ἐπ' αὐτῇ: Ὡς πάντα οὔσης θεοπρεπῶς καί μηδέν οὔσης ὑπερουσίως· αὕτη γάρ καί θέσις ἐστί καί ἀπόφασις, ἐπεί καί κυρίως ἀμφότερα ἐπί τῆς θείας λέγονται μεγαλειότητος. Τί δέ εἰσιν αἱ ἀποφάσεις τῶν ἀφαιρέσεων καί αἱ καταφάσεις τῶν (≡14S_388≡> θέσεων, καί τί αἱ στερήσεις, καί ἐνταῦθα σαφηνίζεται, καί μάλιστα ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καί ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων λόγῳ διαφόρως καί πλατέως παραθέμεθα.

Ἀντικειμένας εἶναι: Ὅτι ἐπί Θεοῦ οὐκ ἀντίκεινται αἱ ἀποφάσεις ταῖς καταφάσεσιν· ὑπέρ πᾶσαν γάρ ἐστιν ὁ Θεός καί ἀφαίρεσιν καί θέσιν. Ἀνάγνωθι καί ἐν τοῖς Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας μετ ' ὀλίγον τῆς ἀρχῆς.

§ 3. Οὕτω γοῦν ὁ θεῖος Βαρθολομαῖος: Σημείωσαι καί ἐντεῦθεν τό ἄπλαστον τοῦ εἶναι ταῦτα τά θεῖα συντάγματα τοῦ

μεγάλου Διονυσίου. Πρός οἷς γάρ ἐν τοῖς προτέροις λόγοις τινῶν τῶν συνόντων τοῖς ἀποστόλοις μνήμην χρήσεων ἐποιήσατο, νῦν παραπλησίως τοῦ θείου Βαρθολομαίου χρῆσιν ἄγει, ὡς δηλοῖ τό «φησίν»· εἰ γάρ ἀγράφως ἦν διδάξας, εἰρήκει ἄν, 'ἔφη'. Σημείωσαι δέ ὅτι τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου χρῆσιν προφέρει, πῶς πολλή καί ἐλαχίστη ἡ θεολογία.

Ὅτι καί πολυλόγος: Πολυλόγος παροξυτόνως ὁ πολλά λέγων, πολύλογος δέ προπαροξυτόνως ὁ πολλῶν λόγων δεόμενος· ὡς καί πρωτότοκος προπαροξυτόνως ὁ πρώτως τεχθείς, πρωτοτόκος δέ παροξυτόνως ἡ πρώτως τεκοῦσα γυνή, ὡς καί Ὅμηρος.

«Πρωτότοκος Κινύρη, οὐ πρίν εἰδυῖα τόκοιο».

Ὅς οὔτε λόγον: Δηλαδή τῆς οἰκείας φύσεως παραστατικόν ἐν τοῖς ἔξωθεν. Ὁμοίως καί περί νοήσεως νοητέον.

Πάντα θεῖα φῶτα καί ἤχους: Ἤχους καί λόγους οὐρανίους φησί τά περί Θεοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς εἰρημένα, ὡς μή κατά τήν ἀνθρωπίνην καί γηΐνην ἐπίνοιαν, ἀλλά κατά θείαν ἐπίνοιαν λεχθέντα καί παραδοθέντα.

Ὁ θεῖος Μωϋσῆς: Σημείωσαι, πῶς διεξέρχεται τά περί (≡14S_390≡> Μωϋσέως, ὅτι, ἐν τῷ ὄρει ἀνελθών καί εἰσελθών εἰς τόν γνόφον εἶδεν, ὡς ἐφικτόν ἀνθρώπῳ, τόν Θεόν. Σημείωσαι καί τήν τάξιν τῶν τελεσθέντων ἐπί Μωσεῖ, πρίν ἀξιωθῆναι εἰσελθεῖν εἰς τόν θεῖον γνόφον.

Ἀλλά τόν τόπον οὗ ἔστη: Τίς ὁ τόπος ἐν ᾧ ἔστη ὁ Θεός ἐπί Μωϋσέως, καί τί ἐστιν ἀκρότητος νοητῶν, καί τί ὁρατῶν, ἐν τῷ Περί τῆς ἐν οὐρανοῖς ἱεραρχίας εἰς τό τέλος τοῦ πρώτου κεφαλαίου διεξήλθομεν.

Ὑποθετικούς: Ὑποθετικούς λόγους φησί τούς ὑπογραφικούς, ἤ ὡς θεωρητικούς τῶν ὄντων, ἅπερ ὑποβεβλημένα ἔφη τῷ Θεῷ εἶναι· δι' αὐτῶν γάρ, ἤγουν τῆς τούτων διαμονῆς καί συντηρήσεως, τοῖς πᾶσιν αὐτόν παρεῖναι διδασκόμεθα, οὐ μεταβατικῶς, ἀλλά προνοητικῶς· νοητάς δέ ἀκρότητας τάς οὐρανίας καί νοεράς οὐσίας τάς περί Θεόν οὔσας καλεῖ, ἅς καί τόπους αὐτοῦ ἁγιωτάτους ὠνόμασεν, ὧν καί αὐτῶν ὑπέρκειται, ἤ ὡς ἀπολύεται, κατά μηδέν αὐτοῖς ὅλως προσεοικώς.

Καί τότε καί αὐτῶν ἀπολύεται: Τήν κατά σύνθεσιν τοῦ ρητοῦ ἐξήγησιν οὕτω νοητέον, ὅτι ὁ Μωϋσῆς, θεωρήσας τόν τόπον οὗ εἱστήκει ὁ Θεός, καί τότε ἀπολυθείς τῶν τε ὁρωμένων, τουτέστιν αἰσθητῶν ἁπάντων, καί τῶν ὁρώντων, ἀντί τοῦ λογικῶν ἁπάντων, νοητῶν τέ φημι καί νοερῶν οὐσιῶν, μεθ' ὧν καί τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τηνικαῦτα εἰς τόν γνόφον εἰσῆλθε, τουτέστιν εἰς τήν περί Θεοῦ ἀγνωσίαν, ἔνθα, πάσας ἀπομύσας τάς γνωστικάς ἀντιλήψεις, ἐγένετο ἐν τῷ ἀναφεῖ τῷ νῷ καί ἀοράτῳ πασῶν ἀντιλήψεων γνωστικῶν τοῦ πέρα πάντων Θεοῦ, καί ἑνωθείς διά τοῦ τοιούτου τρόπου τῇ ἀγνωσίᾳ καί ἀνενεργησίᾳ, οὐ λέγω τῇ περί αὐτοῦ ἀνενεργησίᾳ τοῦ ἰδίου νοῦ, οὔτε τῇ ἑτέρου ἀνενεργησίᾳ ἐν τῷ μήτε αὐτόν μήτε ἕτερόν τι νοεῖν, ἀλλ' ἑνωθείς τῷ παντελῶς ἀγνώστῳ πάσης γνώσεως (≡14S_392≡> τοῦ πάντων ἐπέκεινα τότε τῇ ἀγνοίᾳ τό πᾶν ἔγνω. Σημείωσαι δέ, ὡς γνόφον τήν ἀγνωσίαν ἐνόησε. Πῶς δι' ἀγνωσίας ὁ Θεός γινώσκεται, καί ὧδέ φησι, καί ἐν τῷ Περί θείων

ὀνομάτων λόγῳ πλατύτερον διεξήλθομεν ἐν κεφαλαίῳ β'. Χρή δέ εἰδέναι, ὡς ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ἔνθα γέγραπται, ὅτι «εἰσῆλθε Μωϋσῆς εἰς τόν γνόφον οὗ ἦν ὁ Θεός», τό μέν Ἑβραϊκόν ἔχει ἀραφέλ, οἱ δέ Ἑβδομήκοντα καί Ἀκύλας καί Θεοδοτίων τό ἀραφέλ γνόφον ἐξέδωκαν. Σύμμαχος μέντοι ὁμίχλην τό ἀραφέλ ἑρμήνευσεν. Ὁ δέ Ἑβραῖος λέγει τό 'άραφέλ' ὄνομα εἶναι στερεώματος, εἰς ὅ ἔφθασε Μωϋσῆς· ἑπτά γάρ στερεώματά φασιν, ἅ καί οὐρανούς καλοῦσι, καί τά ὀνόματα λέγουσιν, ὧν μνημονεῦσαι νῦν οὐκ ἀναγκαῖον. Ἀνέγνων δέ τοῦτο ἑπτά οὐρανούς καί ἐν τῇ συγγεγραμμένῃ Ἀρίστωνι τῷ Πελλαίῳ διαλέξει Παπίσκου καί Ἰάσονος, ἥν Κλήμης ὁ Αλεξανδρεύς ἐν ἕκτῳ βιβλίῳ τῶν Ὑποτυπώσεων τόν ἅγιον Λουκᾶν φησιν ἀναγράψαι. Ὅμως τό περί τοῦ γνόφου, εἰς τήν θείαν ἀγνωσίαν θεωρούμενον, θειότερον πεφιλοσόφηται καί ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ· ἐν τῇ πέμπτῃ δέ τελείως περί τούτου γράφει.

Τῆς πάσης γνώσεως ἀνενεργησίᾳ: Σημείωσαι, ὅτι τῇ πάσης γνώσεως ἀνενεργησίᾳ τῷ ἀγνώστῳ ἑνούμεθα.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Κατά τοῦτον ἡμεῖς: Καί ἐνταῦθα περί θείου γνόφου καί τῆς ἀγνωσίας λέγει. Καί σημείωσαι, ὅτι τοῦτό ἐστι τό ὑπό τόν θεῖον γνόφον γενέσθαι, τό δι' ἀβλεψίας καί ἀγνωσίας ἰδεῖν καί (≡14S_394≡> γνῶναι τό ὑπέρ θέαν καί γνῶσιν, κατ' αὐτό τό μή ἰδεῖν μηδέ γνῶναι· τοῦτο γάρ ἐστι, φησί, τό ὄντως ἰδεῖν καί γνῶναι· οὐδαμοῦ δέ οὕτω σαφηνιζει τήν ἐν ἀγνωσίᾳ γνῶσιν. Ἀνάγνωθι δέ καί τήν ε' πρός Δωρόθεον ἐπιστολήν.

Διά τῆς πάντων τῶν ὄντων: Τουτέστι διά τοῦ μηδέν τῶν ὄντων προσφυές αὐτῷ νοεῖν· τοῦτο γάρ ἀφαίρεσιν ὠνόμασεν. Αὐτοφυές δέ ἄγαλμά φησιν, ὅ γίνεται ἐν ὕλῃ ἀτμήτῳ, οἷον ἐν πέτρᾳ ὁλοκλήρῳ, ἐν ὅσῳ ἔστηκεν, ὅταν γλύψῃ τις ζῶόν τι, ὡς δηλοῖ καί Εὐριπίδης ἐν Ἀνδρομέδᾳ·

Παρθένου τ'εἰκόνα τινά
Ἐξ αὐτομόρφων λαΐνων τειχισμάτων,
Σοφῆς ἄγαλμα χειρός.

Αὐτόμορφον γάρ ἄγαλμα τῆς πέτρας τό αὐτοφυές εἶπεν· ἀλλά καί ὅταν μέρος τι τοῦ δένδρου γλύψῃ ἑστῶτος καί ἀνθοῦντος, καί μέρος κλίνης ποιήσῃ, ὅπερ, ὥς φησιν Ὅμηρος, ἐν Ὀδυσσείᾳ ἐποίησεν Ὀδυσσεύς· ἤ καί ἐν τῷ τοιούτῳ δένδρῳ ἔγλυψε τρόπαιον νίκης. Φησί δέ καί τιμίας λίθου ἀγάλματα, οἷον ὅταν ἡ σμάραγδος, ἀποκαθαρθεῖσα τοῦ περιέχοντος γεώδους, αὐτή ἀναφανῇ ἄγαλμα, τουτέστιν ἀγλάϊσμα· πρός ὅ μάλιστα νῦν βλέπων εἶπε τό προκείμενον, ὡς Διονύσιος ὁ ποιητής ἐν β' βιβλίῳ Λιθικῶν·

Τῆς βαθυχλοάοντος ἰάσπιδος, ἤ ἀμεθύστου
Πορφυρόεντος ἄγαλμα, μελαγκρατέτης ὑάκινθος.

Ταῦτα γάρ πάντα δείκνυσι τό πολυμαθές τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός.

Χρή δέ, ὡς οἶμαι, τάς ἀφαιρέσεις: Τό παρόν χωρίον ἐν τοῖς ἑξῆς αὐτός ὁ πατήρ σαφηνίζει. Θέσεις μέν οὖν εἰσιν ὅσα οἰκείως ἐπί Θεοῦ λέγεται ὅτι ἐστίν, οἷον τό ὤν, τό ζωή, τό (≡14S_396≡> φῶς, καί τά ἄλλα, ἀφαιρέσεις δέ ὅσα ὡς ἀλλότρια Θεοῦ ἀποφάσκεται·

οἷον ὅτι οὐ σῶμα ὁ Θεός, οὐ ψυχή, οὐδέ τι τῶν γνωστῶν ἤ τῇ νοήσει ὑποπιπτόντων. Ἄλλως· Τί εἰσι θέσεις καί αἱ ἀφαιρέσεις, ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων λόγῳ διαφόρως ἔγνωμεν.

Ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν: Αἱ τῶν ὄντων γνώσεις, φησί, τό περί Θεοῦ ἄγνωστον οὐκ ἐκκαλύπτουσι καί εἰς φανέρωσιν ἄγουσιν, ἀλλά μᾶλλον συγκαλύπτουσι καί ἀποκρύπτουσι. Τό δέ ἐν τοῖς οὖσι φῶς ὑποληπτέον τό γνῶναι τά ὄντα ᾗ ὄντα ἐστί, καθώς καί ἐν τοῖς ἑξῆς εὑρίσκομεν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Πῶς ἡ θεία καί ἀγαθή φύσις: Τί περιέχει ὁ λόγος τῶν Θεολογικῶν ὑποτυπώσεων. Ἰδού θεολογίας ὑποθῆκαι καί ἀφορμαί, πάσης ἐχόμεναι θείας καί πεφωτισμένης γνώσεως καί ὀρθοδοξίας· τό εἰδέναι, πῶς ἑνική ἡ θεία φύσις, οἱ νεώτεροι Πατέρες τινές ὁμοούσιον προσεῖπον· πῶς τριαδική, ὅ φαμεν τρισυπόστατον, καί τό εἰδέναι τῶν προσώπων τάς ἰδιότητας, καί τί δηλοῦσιν, οἷον πατρότητα καί υἱότητα, καί τίς ἡ τοῦ θείου Πνεύματος ἁγιαστική δύναμις καί θεολογία· καί πῶς εἴρηται τό, «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν», καί πῶς περί τοῦ προσκυνητοῦ Πνεύματος εἴρηται, ὅπερ ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται· καί πῶς ἐν τῷ Πατρί καί ἐν αὐτοῖς καί ἐν ἀλλήλοις ὁ Υἱός καί τό Πνεῦμα συναϊδίως καί ἀσχίστως καί ἀδιαιρέτως ἐν μονῇ εἰσιν ἀνεκφοιτήτῳ. Δεῖ δέ εἰδέναι, ὅτι μονή καί στάσις (≡14S_398≡> ταὐτόν εἰσι, κίνησις δέ ἕτερόν ἐστι τῆς μονῆς. Φησίν οὖν ὅτι, καί ἐν μονῇ ἀκινήτῳ, ἀεί οὖσα ἡ θεία φύσις, δοκεῖ κινεῖσθαι ἐν τῇ ἐν ἀλλήλοις χωρήσει.

Καί τῆς ἐν αὐτῷ καί ἐν αὐτοῖς: Οὗτος ὁ νοῦς τῶν εἰρημένων· συναΐδιος, φησίν, ἡ ὕπαρξις τῆς ἁγίας Τριάδος, καί οὐχ ἑτέρως μέν ὑπῆρξεν, ἑτέρως δέ μετά ταῦτα κατέστη, ἤ χωρισμόν τινα ἤ μεταβολήν ἔσχηκεν, ἀλλ’ ἅμα καί κατά ταυτόν τό τε ἐκ τοῦ Πατρός εἶναι τόν Υἱόν καί τό Πνεῦμα τό ἅγιον, καί οὐ μετ' αὐτόν.

Πῶς ὁ ὑπερούσιος Ἰησοῦς: Σημείωσαι κατά Νεστοριανῶν καί Ἀκεφάλων.

Πῶς ἀγαθός: Τί περιέχει ὁ Περί θείων ὀνομάτων λόγος.

Καί γάρ ἐχρῆν: Διά τί αἱ θεολογικαί Ὑποτυπώσεις καί ὁ Περί θείων ὀνομάτων λόγος ὀλιγόστιχοί εἰσι μᾶλλον ἤ ἡ Συμβολική θεολογία.

Τῆς συμβολικῆς: Τῶν πρώτων τά τῆς Συμβολικῆς θεολογίας φησί.

Ταῖς συνόψεσι τῶν νοητῶν: Συνόψεις τῶν νοητῶν τάς τῇ ἀΰλῳ αὐτῶν ἁπλότητι πρεπούσας θεωρίας ἐκάλεσε, τό δέ «περιστέλλονται» ἀντί τοῦ 'συστέλλονται' τέθεικεν.

Ἀλλ' ἀλογίαν παντελῆ: Ἀλογίαν φησί τό μή δύνασθαι λόγῳ παραστῆσαι τά ὑπέρ λόγον, καί ἀνοησίαν οὖν τό ἀνεννόητον καί ὅ μή δύναταί τις νοῆσαι, ὡς ὑπέρ νοῦν.

Κακεῖ μέν ἀπό τοῦ ἄνω: Ἐπειδή τά νοητά καί ὑπέρ νοῦν τοῦ Θεοῦ ἑνάδες εἰσί, καί ἕν ὁ Θεός, μᾶλλον δέ καί ὑπέρ τό ἕν, εἰκότως συνέσταλται, ἅτε καί ἀμερές καί ἀπλήθυντον. Τά δέ μετά Θεόν, ὅσῳ μᾶλλον κάτεισιν ἐπί τά αἰσθητά, τοσούτῳ μᾶλλον ὁμιλοῦνται τοῖς μεριστοῖς καί σκεδαστοῖς, καί πεπληθυσμένοις συμπληθύεται

αὐτοῖς πρός τόν μερισμόν καί τό πολυσχιδές τῶν αισθητῶν. Πρός τά ἔσχατα δέ, τουτέστιν ἀπό τῆς θεολογικῆς ὑποτυπώσεως. (≡14S_400≡> Ἀπό τοῦ πρωτίστου: Πρωτίστου φησί τοῦ μᾶλλον οἰκειοτέρου καί τῇ ἐννοίᾳ προεισβάλλοντος, οἷον ὅτι ὢν ὁ Θεός, ὅπερ ἑαυτόν ὠνόμασεν.

Ὅτι τό ὑπέρ πᾶσαν: Πῶς δεῖ κεχρῆσθαι ταῖς θέσεσι καί ταῖς ἀφαιρέσεσιν ἐπί Θεοῦ, καί ὅτι τάς μέν θέσεις ἀπό τοῦ πρωτίστου καί μᾶλλον συγγενοῦς τῷ Θεῷ ποιούμεθα, τάς δέ ἀφαιρέσεις ἀπό τῶν ἐσχάτων καί μᾶλλον αὐτοῦ διεστηκότων.

Τήν ὑποθετικήν κατάφασιν: Κατάφασίς ἐστι λόγος ἀποφαντικός ἤ τοῦ καθόλου, ἤ τοῦ μαχομένου, ἤ συμπλεκομένου τινός, ἤ συγκρινομένου, οἷον 'ὁ Θεός ζωή ἐστιν', 'ὁ Θεός ἀγαθότης ἐστίν'. Ὑποθετική δέ ἐστι λόγος ἀποφαντικός ἤ τοῦ καθόλου, ἤ μαχομένου τινός, ἤ συμπλεκομένου δηλωτικός. Ἡ οὖν ὑποθετική κατάφασις ἐπί Θεοῦ, ὅτι 'ὁ Θεός ζωή ἐστι καί ἀγαθότης' μᾶλλον ἤ ἀήρ καί λίθος· αἱ δέ ἀφαιρέσεις κατά ἀπόφασιν λέγονται ἐναντίως τῇ θέσει· ἡ μέν γάρ θέσις κατά ὑποθετικήν, ὡς εἴρηται, κατάφασιν λέγεται, ὅτι ζωή ὁ Θεός ἤ ἀήρ, ἡ δέ ἀποφατική ἀφαίρεσις 'οὐ μεθύσκεται ὁ Θεός', 'οὐκ ὀργίζεται'· καί ἐπί τῶν θέσεων ἐκ τῶν συγγενεστέρων ἀρχόμεθα· οἰκειότερον γάρ Θεῷ ζωή καί ἀγαθότης μᾶλλον, ἤ ἀήρ καί λίθος. Ἐπί δέ τῶν ἀφαιρέσεων ἀπό τῶν ἐσχάτων ἄνιμεν, οἷον τό μή λόγῳ δηλοῦσθαι τόν Θεόν, καί τό μή νοεῖσθαι, οἰκειότερον μᾶλλον τῷ Θεῷ, ἤ τό μή κραιπαλᾶν, μηδέ ὀργίζεσθαι, καί ὅλως ἐκ τοῦ δευτέρου τῆς ἀφαιρέσεως ἀρχόμεθα· οἷον, οὐ μεθύει μᾶλλον ὁ Θεός ἤ οὐ λέγεται· καί οὐ μηνιᾷ μᾶλλον ὁ Θεός ἤ οὐ νοεῖται. Κραιπάλη μέν οὖν ἐστι ἡ πολλή καί σφοδροτάτη μέθη, οἱονεί καραπάλη τις οὖσα, ὅ ἐστιν ἡ τό κάρα, ἤτοι τήν κεφαλήν, πάλλουσα καί πάνυ κινοῦσα. Μῆνις δέ οὐχ ἡ τυχοῦσα ὀργή, ἀλλ' ἡ ἐπίμονος. Ἀπό γοῦν τῶν αἰσθητῶν ἀνιόντας ἐπί τά νοητά, πάσας ταύτας τάς ἀσωμάτους ἀφαιρέσεις μή ταπεινῶς νοεῖν χρή, (≡14S_402≡> ἀλλ' ἐφ' ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων προσυπακούειν, ὅπερ αὐτός ὁ μακάριος Διονύσιος εἶπεν· οὐδέν γάρ ἐστιν ὁ Θεός τῶν εἰρημένων, ὧν ἡμεῖς γινώσκομεν ἤ νοοῦμεν, ἀλλ’ οὔτε ὧν γινώσκουσιν αἱ νοηταί δυνάμεις πᾶσαι· πάντα γάρ τά εἰρημένα καθάπαξ ἐκ Θεοῦ εἰσι καί αὐτοῦ δωρεαί· καί πῶς αὐτός ἐξ αὐτῶν ὁ προνοούμενος αὐτῶν κυρίως; Πάντα δέ διαφόρως διεξήλθομεν ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων· πάντα γάρ ταῦτα, ὡς συμβεβηκότα, καί ἐν οὐσίαις τῶν μετά Θεόν, ὁ δέ Θεός καί ὑπέρ οὐσίαν, καί τούτων αἴτιος, οὐκοῦν καί ὑπέρ αὐτά, Ἄλλως· Ζωή καί ἀγαθότης, ἰδού κατάφασις, ἤτοι θέσις· οὐ κραιπαλᾷ, οὐδέ μηνιᾷ, ἰδού ἀπόφασις, ἤτοι ἀφαίρεσις.

Ἤ ἀήρ καί λίθος: Ἀήρ μέν, κατά τό ἐν Βασιλείαις εἰρημένον, ἐν αὔρᾳ λεπτῇ· λίθον δέ ὁ προφήτης εἶδε. Τούτων οὖν οἰκειότερον μᾶλλον θέσεις καί δηλώσεις ἐπί Θεοῦ ἡ ζωή καί ἡ ἀγαθότης. Ὥσπερ οὖν καί ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως ἐπί τοῦ ἐναντίου, οἷον τό κραιπαλᾶν καί μηνιᾶν, πόρρω Θεοῦ καί ἀλλότρια, τό δέ μήτε λέγεσθαι μᾶλλον πρέπον Θεῷ καί ἐγγυτέρω, διά τό ὑπέρ πάντα νοῦν τε καί λόγον.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Οὐδέ ἐν τόπῳ ἐστίν: Ἀναγκαίως ὁ πατήρ διά τούτων προσησφαλίσατο τόν ἀκροατήν, ὥστε μή ταῖς ἑξῆς ἀποφάσεσιν (≡14S_404≡> οἴεσθαι ὅλως μή εἶναι τό Θεῖον, ἀλλ’ ἐν τούτοις μέν τό εἶναι αὐτό ὑπέθετο, ἐν ἐκείνοις δέ τό καί μηδέν τῶν ὄντων εἶναι, ἀλλ’ ὑπερούσιον.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ὡς οὔτε ψυχή ἐστιν, οὔτε νοῦς: Διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω δεδήλωται, φαντασία, δόξα, λόγος, νόησις, ἅ κατά τόν νοῦν θεωρεῖται. Προσεπινοητέον δέ τό κατά τόν ἡμέτερον λόγον μή ἔχειν λόγον· ὁμοίως καί νόησιν κατά τήν ἐν τοῖς νοεροῖς κτίσμασι· καί τά ἑξῆς δέ οὕτως ἐκδέχεσθαι χρή. Ἄλλως· Καί ἐπί τούτων ὁμοίως τό ὡς ἡμᾶς εἰδέναι θετέον· τῶν μετ' αὐτήν δέ, δηλαδή τήν θείαν φύσιν, τουτέστι τῶν κτισμάτων τάς θέσεις ποιεῖσθαί φησίν ἐν τῷ λέγειν ζωήν ἤ φῶς κατά τά ἐν τοῖς γεννητοῖς θεωρούμενα, ἐξ ὧν τό ταῦτα ὑποστήσαντα ἐννοοῦμεν καί οὐ τῆς αὐτοῦ φύσεως διά τούτων θέσιν τινά εἰσάγομεν· καί πάλιν ἀφαίρεσιν ποιοῦμεν τῷ κατά μηδέν τούτων εἶναι λέγειν τό Θεῖον.

Οὐδέ ἕν οὐδέ ἑνότης: Διαφέρουσιν ἀλλήλων ἕν καί ἑνότης· τό μέν γάρ δηλοῖ τό ὑπερκείμενον, τό δέ τήν τοιαύτην ποιότητα, ὥσπερ λευκόν καί λευκότης, ἀγαθόν καί ἀγαθότης. Σημείωσαι δέ ὅτι οὔτε ἡ θεότης οὐσία ἐστί τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ οὐδέ ἕν τι τῶν εἰρημένων οὐδέ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς διό οὐδέν αὐτῶν ἐστιν. Οὐ γάρ ἐστι ταῦτα οὐσία αὐτοῦ, ἀλλά δόξα περί αὐτόν· Οὕτω καί Σέξτος ὁ ἐκκλησιαστικός φιλόσοφος εἶπε, καί ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Θεολογικῶν αὐτοῦ, ὡς οὔτε ἡ θεότης, οὔτε τό ἀγέννητον, οὔτε ἡ πατρότης οὐσίαν σημαίνουσι Θεοῦ.

Οὐδέ θεότης ἤ ἀγαθότης: Σημείωσαι δέ καί ὅτι οὐδέ (≡14S_406≡> Πνεῦμά ἐστιν, ὡς ἡμᾶς εἰδέναι, οὔτε υἱότης, οὔτε πατρότης. Καί τό 'ὡς ἡμᾶς εἰδέναι' ἐπί πάσης τῆς ἐν τοῖς προκειμένοις ἀποφάσεως λαβέ· δηλοῖ δέ τό κατά τήν ἡμετέραν εἴδησιν.

Οὐδέ τά ὄντα γινώσκει: Μή σε ταρασσέτω τό κεφάλαιον τοῦτο καί νομίσῃς βλασφημεῖν τόν θεῖον τοῦτον ἄνδρα· σκοπός γάρ αὐτῷ δεῖξαι τόν Θεόν μηδέν τῶν ὄντων ὄντα, ἀλλ' ὑπέρ τά ὄντα· εἰ γάρ τά πάντα αὐτός δημιουργήσας παρήγαγε, πῶς ἔχει εὑρεθῆναι ἕν τι τῶν ὄντων; Εἶπε γάρ, ὅτι οὐδέ τά ὄντα γινώσκει τόν πάντων αἴτιον Θεόν· τοῦτο δέ ἀπώλεια σαφής, τό μή γινώσκειν Θεόν· ἀλλά ταχέως αὐτό ἐσαφήνισεν, εἰπών, ᾗ αὐτός ἐστι, τουτέστιν, οὐδέν τῶν ὄντων γινώσκει Θεόν, καθ' ὅ αὐτός ἐστιν, ἀντί τοῦ τήν ἀνεννόητον καί ὑπερούσιον οὐσίαν αὐτοῦ, ἤ ὕπαρξιν καθ' ἥν ὑπάρχει· εἴρηται γάρ· «οὐδείς γινώσκει τόν Υἱόν, εἰ μή ὁ Υἱός». Καί ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπάγει ὁ μέγας Διονύσιος καί φησιν, καί ὅτι «οὐδείς γινώσκει τόν Θεόν ᾗ ἐστιν», οὐδέ αὐτός ὁ Θεός γινώσκει τά ὄντα ᾗ ὄντα ἐστί, τουτέστιν οὐκ οἶδεν ἐπιβάλλειν τοῖς αἰσθητοῖς αἰσθητῶς, ἤ ταῖς οὐσίαις ὡς οὐσίαις. Ἀνοίκειον γάρ τοῦτο Θεῷ· οἱ γάρ ἄνθρωποι τά αἰσθητά ἤ διά θέας ἤ γεύσεως ἤ

ἀφῆς νοοῦμεν τί εἰσί, τά δέ νοητά ἀπό μαθήσεως ἤ διδασκαλίας ἤ ἐλλάμψεως καταλαμβάνομεν. Ὁ δέ Θεός οὐδέ ἐξ ἑνός τρόπου τοιούτου οἶδε τά ὄντα, ἀλλά γνῶσιν ἔχει τήν αὐτῷ πρέπουσαν· τοῦτο γάρ αἰνίττεται τό ῥητόν τό λέγον, «ὁ εἰδώς τά πάντα πρίν γενέσεως αὐτῶν», ὅπερ δηλοῖ ὅτι οὐ κατά τόν λόγον τῆς γενέσεως τῶν ὄντων οἶδεν (≡14S_408≡> αὐτά ὁ Θεός, ὅπερ ἐστίν αἰσθητῶς, ἀλλά καθ' ἕτερον γνώσεως τρόπον. Οἱ ἄγγελοι δέ γνωστικῶς αὐτά καί ἀΰλως γινώσκουσιν, οὐχ ὡς ἡμεῖς αἰσθητῶς. Οὕτως οὖν καί ὁ Θεός ἀσυγκρίτως καί ὑπεραναβεβηκότως, οὐ μήν ταῖς οὐσίαις ἐπιβάλλων οἶδε τά ὄντα. Ἄλλως· Τά ὄντα, ἤγουν τά κτίσματα, ὑπέρ τήν ἑαυτῶν φύσιν ἐκταθεῖναι ταῖς νοήσεσιν οὐ δύναται· εἰκότως οὖν εἰς ἑαυτά βλέποντα ἀγνοεῖ τήν θείαν φύσιν, καθ' ὅ αὐτή ἐστιν. Οὕτως οὖν καί ἡ θεία φύσις, εἰς ἑαυτήν βλέπουσα, οὐκ οἶδεν ἐν ἑαυτῇ εἶναι τά ὄντα κατά τόν τῆς οὐσίας αὐτῶν λόγον· τοῦτο γάρ ἐδήλωσεν εἰπών, «ᾗ ὄντα ἐστίν», ἐπειδή ὑπέρ πάντα τά ὄντα καί αὐτό τό εἶναι κέκτηται ὑπερουσίως· ἑτέρως γάρ οὐκ ἄν τις εἴποι ἀγνοεῖν τόν Θεόν τά ἑαυτοῦ κτίσματα.

Εἰς τό αὐτό. Ὅτι οὐδείς γινώσκει τήν ἄχραντον Τριάδα, καθ' ὅ αὐτή ἐστιν, ἀντί τοῦ, οὐδέν ἐστιν ὡς αὐτή, ἵνα καί γινώσκῃ αὐτήν ὡς αὐτή ἐστιν· ἡμεῖς ἄνθρωποί ἐσμεν, τήν δέ ὕπαρξιν τῆς ἀχράντου Τριάδος οὐκ ἴσμεν τί ἐστιν· οὐ γάρ ἐσμεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς· οὕτως οὐδέ ὁ Θεός εἶδε τά ὄντα ᾗ ἐστί, καθώς ἡμεῖς οὐ γάρ ἐστί τι τῶν ὄντων ἤ κατ' αὐτά· κἄν γάρ αὐτός Πνεῦμα ὁ Θεός, καί τό ἅγιον μέντοι Πνεῦμα οὕτως ὠνόμασται, ἀλλ' οὐκ ἔστι Πνεῦμα γνώριμον ἡμῖν ἤ ἀγγέλοις. Τί δέ ἀνωτέρω εἰπών, 'οὐκ ἔστι φῶς, οὐδέ ἀλήθεια', ὑποκαταβάς πάλιν λέγει, 'οὐκ ἔστι σκότος, οὐδέ φῶς, οὐδέ πλάνη, οὐδέ ἀλήθεια'; Δυνατόν οὖν ἐπιχειροῦντα εἰπεῖν, ὅτι τό μέν πρῶτον περί τοῦ ἀπολύτως φωτός λέγει, οὐδέ πλάνη ὡς ἐν οὐσίαις τῶν ἀγγέλων, καί ἀλήθειαν τήν αὐτοαπολελυμένως καί ἀναιτίως ἀλήθειαν· τά δέ ἐφεξῆς, ὅτι οὔτε τῶν πρός τι, οἷον ἐκ σκότους μεταβάλλων φῶς, (≡14S_410≡> ὡσανεί ἐκ τοῦ δυνάμει φωτός εἰς τό ἐνεργείᾳ φῶς μεταβάλλων ἐκ τῶν σχετικῶν εἰς ἄλληλα φῶς καί σκότος· οὔτε γάρ γνόφος ἐστίν, οὔτε πολύ φῶς, οὕτως οὔτε ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐκ τοῦ κατά δύναμιν πλάνην εἶναι εἰς ἀλήθειαν ἐνεργείᾳ μετέβαλε· πάντα γάρ ταῦτα, δεύτερα αὐτοῦ, ἐξ αὐτοῦ προνοητικῶς ἐκφοιτήσαντα. Οὐδέν οὖν ἐστι τῶν ἐξ αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ